

INSTITUTET
FÖR RÄTTSVETENSKAPLIG FORSKNING
[XLV]

ÅKE HASSLER
THORSTEN CARS

SKILJE-
FÖRFARANDE

ANDRA UPPLAGAN
REVIDERAD AV THORSTEN CARS

NORSTEDTS

STOCKHOLMS
UNIVERSITETS
BIBLIOTEK

JUR II

Process.

Bearb.

Juridikbokse

Denna digitala version av verket är nedladdad från juridikbok.se.

Den licens som tillämpas för de verk som finns på juridikbok.se är **Creative Commons CC BY-NC 4.0**. Licensvillkoren måste följas i sin helhet och dessa finner du här <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.sv>

Sammanfattningsvis innebär licensen följande:

Tillstånd för användaren att:

- Kopiera och vidare distribuera materialet oavsett medium eller format
- Bearbeta och bygga vidare på materialet

Villkoren för tillståndet är:

- Att användaren ger ett korrekt erkännande, anger en hyperlänk till licensen och anger om bearbetningar är gjorda av verket. Detta ska göras enligt god sed.
- Att användaren inte använder materialet för kommersiella ändamål.
- Att användaren inte tillämpar rättsliga begränsningar eller teknik som begränsar andras rätt att göra något som licensen tillåter.

Se även information på

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv>

SKILJEFÖRFARANDE

STOCKHOLMS UNIVERSITET

30001

002877555

INSTITUTET
FÖR RÄTTSVETENSKAPLIG FORSKNING
[XLV]

ÅKE HASSLER

SKILJEFÖRFARANDE

ANDRA UPPLAGAN

REVIDERAD AV THORSTEN CARL

NORSTEDTS

Mångfaldigande av innehållet i denna bok, helt eller delvis, är enligt Lag (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk förbjudet utan medgivande av Norstedts Förlag AB, Stockholm. Förbudet gäller varje form av mångfaldigande genom tryckning, stencilering, bandinspelning etc.

ISBN 91-1-897241-1

Andra upplagan
Första upplagan 1966

© 1989 Thorsten Cars/Norstedts Förlag, Stockholm
Norstedts Förlag AB ingår i Esselte Förlag AB och utger böcker även under förlagsnamnen Almqvist & Wiksell och AWE/Gebbers.
Omslag: Rolf Hemnegran
Tryck: Studentlitteratur, Lund 1989

Ur företalet till första upplagan

Det arbete som här framlägges har ett övervägande praktiskt syfte. Boken vill i första hand tjäna som vägledning för dem, som i olika sammanhang har att syssla med skiljetvister och skiljedomar. Om den därutöver kunde bidra till att hos en större publik öka kännedomen om skiljedomsväsendet vore det författaren kärt. Med hänsyn till bokens syftemål har jag trott det vara lämpligt att till framställningen av gällande rätt foga en del material, avsett att i sin mån visa hur skiljedomsväsendet fungerar i praktiken.

Vid arbetets planläggning gällde det bland annat att taga ståndpunkt till frågan huruvida framställningen av skiljedomsrätten borde få systematisk karaktär eller formen av kommentar till lagtexten. Ur praktisk synpunkt har kommentarformen en given fördel. Praktisk önskar ofta få belyst en detaljfråga, som har anknytning till ett visst lagrum. Det kan vara svårt för honom att i en systematisk framställning utan tidsutdräkt hitta vad han söker. När det gäller en lagstiftning sådan som vår skiljemannalag, som är uppställd på ett ur systematisk synpunkt ganska tillfredsställande sätt, synes mig det antydda motivet för att begagna kommentarformen kunna tilläggas avgörande vikt. Skillnaden blir då ej så stor om man använder den ena eller andra framställningsformen.

Stockholm den 15 december 1965.

Åke Hassler

Företal till andra upplagan

Revideringen har främst gått ut på att redovisa den litteratur och rättspraxis som tillkommit sedan den första upplagan utgavs. Denna redovisning har skett i en väsentligt utökad notapparat samt i litteraturförteckningen och rättsfallsregistren.

Med hänsyn till den omfångsrika litteratur om internationellt skiljeförfarande som vuxit fram både i Sverige och i utlandet under de senaste decennierna har det ansetts lämpligt att begränsa framställningen i den andra upplagan till svenskt skiljeförfarande enligt den svenska skiljemannalagen. För den som önskar informera sig om internationellt skiljeförfarande kan hänvisas till Arbitration in Sweden och dess bibliografi.

I de hänseenden där det av det senare utgivna arbetet Specialprocess och av efterlämnade anteckningar framgår att författaren ändrat ståndpunkt har justeringar gjorts i texten.

Vidare har de sakliga ändringar företagits som betingas av ny lagstiftning, framför allt utsökningsbalken.

I övrigt har den ursprungliga dispositionen och texten behållits oförändrade bortsett från en viss modernisering av språkbehandlingen.

Litteratur, rättspraxis och lagstiftning som tillkommit efter 30 juni 1989 har inte kunnat beaktas.

Bland alla dem som hjälpt mig med arbetet på den andra upplagan vill jag särskilt nämna departementsrådet Lars Eklycke, direktör Ulf Franke, professor Lars Heuman, länskronodirektör Bengt Steffner, chefsrådman Magnus Åkerdahl, byrådirektör Alf Dartland, tingsfiskal Jan Petersson och min hustru Teresa, bibliotekarie.

Institutet för rättsvetenskaplig forskning tackar jag för erhållet forskningsbidrag.

Stockholm den 15 september 1989

Thorsten Cars

Innehåll

Ur företalet till första upplagan 5

Företal till andra upplagan 6

Förkortningar 9

Inledning 11

Lag om skiljemän

Skiljeavtalet 23

1 § 23

2 § 62

3 § 64

3a § 65

4 § 67

Skiljemännen och huru de utses 69

5 § 69

6 § 82

7 § 84

8 § 87

9 § 90

10 § 92

Förfarandet 95

11 § 95

12 § 99

13 § 101

14 § 110

15 § 112

16 § 116

17 § 119

18 § 124

19 § 127

Skiljedoms ogiltighet och klander av skiljedom 130

20 § 130

21 § 137

22 § 149

Skiljedomskostnaderna 151

23 § 151

24 § 156

25 § 158

Särskilda bestämmelser 161

26 § 161

27 § 164

28 § 166

Rättegångsbalk

15 kap: Om kvarstad m m (säkerhetsåtgärder) 167

Utsökningsbalk

3 kap 15–18 §§: Verkställighet av skiljedom 172

Lag om utländska skiljeavtal och skiljedomar 179

Skiljedomsinstitut 182

Regler för Stockholms Handelskammares Skiljedoms-
institut 184

Skiljeklausuler 210

Handlingar i skiljetvist 220

Statistiska uppgifter 233

Litteratur 235

Rättsfallsregister 245

Sakregister 252

Förkortningar

AD	= Arbetsdomstolens domar
Advokaten	= Tidskrift för Sveriges Advokatsamfund (fr o m 1983)
Förarb	= Ny lagstiftning om skiljemän, artikel i NJA II 1929
Förslag 1885	= Nya lagberedningens förslag till lag om skiljemän m m
Förslag 1929	= Förslag till lag om skiljemän m m, avlämnat av Martin Fehr
HD	= Högsta domstolen
JB	= Jordabalken
JO	= Justitieombudsmännens berättelser
KFM	= Kronofogdemyndighet
KL	= Konkurslagen (1987:672)
LUSK	= Lagen (1929:147) om utländska skiljeavtal och skiljedomar
MD	= Marknadsdomstolens avgöranden
NJA	= Nytt Juridiskt Arkiv avd I
NJA II	= Nytt Juridiskt Arkiv avd II
NLB	= Nya lagberedningens betänkande angående rättegångsväsendets ombildning
NLRT	= Lov om rettergangsmåten i tvistemål av 13 august 1915 (Norge)
RB	= Rättegångsbalken
RH	= Rättsfall från hovrätterna
SHS	= Regler för Stockholms handelskammares skiljedomsinstitut, nedan s 184
SML	= Lagen (1929:145) om skiljemän
SML 1887	= Lag den 28 oktober 1887 om skiljemän
SMLF	= Lag den 4 februari 1928 om skiljemannaförfarande (Finland)
SvJT	= Svensk juristtidning
TJF	= Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland
TSA	= Tidskrift för Sveriges advokatsamfund (t o m 1982)
UL	= Utsökningsbalken

Observandum

Då paragrafnummer citeras utan angivande av någon lag eller annan författning, avses lagen (1929:145) om skiljemän i dess lydelse den 1 januari 1989. Författare, som citeras utan att boktitel anges eller med förkortad boktitel, finns upptagen i litteraturförteckningen.

Skiljesmän väljas för att göra rätt parterna emellan; men rättvisan hemtas från lagen och ej från godtycket.

LagCommitteens Förslag till Allmän Civil-lag 1826 Motiver s 330.

Inledning

Skiljeförfarandet i nutidens samhälle

Skiljeförfarandet är säkerligen äldre än domstolsprocessen.¹ Innan samhällsordningen ännu vunnit den fasthet, att domstolar kunde inrättas och fungera, fick folk som råkat i delo med varandra själva göra upp sina mellanhavanden. Det låg då nära till hands att parter, som inte kunde komma överens i en angelägenhet, lämnade sin tvist att avgöras av en eller flera betrodda män. När handelsförbindelser knöts fick skiljeförfarandet användning som medel att utjämna motsättningar såväl mellan köpman och kund som mellan köpmän inbördes. Så blev skiljeförfarandet en föregångare till civilprocessen och övade väl också inflytande på dess utformning.

Sedan har skiljeförfarandet genom tiderna bestått vid sidan av civilprocessen såsom ett komplement till denna. Affärsmän har alltid visat benägenhet att anlita skiljemän för avgörande av tvister, som uppstått i deras rörelse, i stället för att vända sig till domstol. Som nedan närmare utvecklas har denna tendens snarast förstärkts under senare tid. Även utanför det egentliga affärslivet har det förekommit och förekommer alltjämt i inte ringa utsträckning, att tvister rörande kontraktsförhållanden av olika slag överlämnas till skiljemäns avgörande.

Vid sidan av det nu berörda på avtal grundade eller konventionella skiljeförfarandet kan vårt nutida samhälle uppvisa andra typer av skiljeförfarande. Man brukar i doktrinen tala om legalt och

¹ Dillén not 2 till s 3, Hjeje i Förhandlingarna å det 21 nordiska juristmötet i Helsingfors 1957 s 87. Termen skiljeförfarande används allmänt i nutida doktrin i stället för det äldre uttrycket skiljemannaförfarande, se Dillén s 2, Bolding I s 13. Den kortare benämningen synes av praktiska skäl vara att föredra.

judiciellt skiljeförfarande, allteftersom förfarandet grundas på stadgande i lag eller författning eller på beslut av domstol. Vi skall nu i korthet behandla dessa arter av skiljeförfarande, varefter framställningen uteslutande ägnas åt det konventionella skiljeförfarandet.

Legalt skiljeförfarande omnämns i 10:17 st 1 RB, där i 1 p sägs att rätten inte är behörig att uppta tvist, som enligt lag eller författning skall omedelbart prövas av skiljemän. Bestämmelsen om legalt skiljeförfarande finns på olika rättsområden.² De avser merendels bestämmande av ersättningsbelopp eller vidtagande av åtgärd, som har karaktär av syneförrättning. I allmänhet rör det sig om mindre saker, som svårigen kan bära kostnaderna för en process och därför bör behandlas i ett enkelt och formfritt förfarande. Vissa föreskrifter om sammansättningen av skiljenämnd och om proceduren är meddelade i olika lagrum, men i stort sett får parter och skiljemän ordna förfarandet så som de finner lämpligt. Det är naturligt, att de därvid hämtar ledning ur bestämmelserna i lagen om skiljemän (SML).³

Förr var det ganska vanligt, att domstol i anhängigt mål lämnade viss fråga, exempelvis om uppskattning av skadestånd eller annan ersättning, till skiljemäns eller som det stundom hette gode mäns avgörande.⁴ Sålunda ersatte judiciellt skiljeförfarande domstolens

² Se Berglund, Några ord om legalt skiljemannaförfarande i svensk rätt och SOU 1972:22 s 36. I 10:17 RB avses fall, där legalt skiljeförfarande är obligatoriskt. Det förekommer emellertid också bestämmelser, enligt vilka den som vill ha en tvist avgjord kan välja mellan process och skiljeförfarande. Ang gränsen mellan konventionellt och legalt skiljeförfarande se NJA 1920 s 542 och s 556. Exempel på legalt skiljeförfarande finns i 14:9–13 aktiebolagslagen (se därom Westerling, Årsskrift 1986 s 29 ff). Se vidare nedan s 176.

³ I Nya lagberedningens år 1885 avgivna förslag till lag om skiljemän (Förslag 1885) fanns en bestämmelse av innebörd, att lagens stadganden i den mån så kunde ske skulle tillämpas med avseende på det legala skiljeförfarandet (22 §; motiv s 28). Bestämmelsen ströks efter anmärkning av HD, se NJA II 1887 nr 4 s 38. Legalt skiljeförfarande omnämns inte i SML, jfr Förarb s 13 och 63. Antecknas kan att i NJA 1943 s 286 jäv mot skiljeman, utsedd enligt 11 § 2 st lagen (1919:426) om flottning i allmän flottled, ansågs böra bedömas efter samma grunder som gäller i fråga om skiljeman, utsedd enligt SML.

⁴ Om judiciellt skiljeförfarande se Trygger, Kommentar s 144 ff, Dillén i SvJT 1934 s 238 ff.

egen prövning av den föreliggande frågan.⁵ Detta slags skiljeförfarande saknar emellertid numera betydelse. Man anser nu för tiden att domstolen bör avgöra målet i hela dess vidd och inte lämna någon del av prövningen åt andra. I stället för skiljemän får domstolen anlita sakkunniga och träffa sitt avgörande med stöd av deras utlåtande.

De arter av skiljeförfarande, som senast berörts, har ringa praktisk betydelse i jämförelse med det konventionella skiljeförfarandet. Man kan gott säga, att detta institut utgör en viktig faktor i det moderna affärslivet. En mycket stor del av de tvister, som uppkommer inom detta samhällsområde, hänskjuts för närvarande till skiljemän.⁶ I de allmänna bestämmelser för kontraktsförhållanden, som antagits av olika branschorganisationer, finns regelmässigt föreskrift om att tvist i anledning av kontrakt skall avgöras av skiljemän, såvida inte annat bestäms i kontraktet.⁷ Tryckta avtalsvillkor i försäkringsbrev, ordersedlar, certepartier och andra sådana dokument innehåller ofta bestämmelse om att tvist som uppkommer skall avgöras av skiljemän. Även i kontrakt, som inte upprättas enligt standardformulär, intas inte sällan sådan bestämmelse.⁸

⁵ I NJA 1926 s 33 och 1934 s 301 uppdrogs åt skiljemän att bestämma ersättningsbelopp för skada, som tillskyndats tomtägare genom utläggning av gata, enär utredningen i målet inte ansågs tillräcklig för bestämmande av beloppet.

⁶ Se för det följande Ahrnborg, Rättegång eller skiljedom såsom medel att lösa affärstvister, Weslien, Skiljemän eller domstol, Bolding I s 15 ff, Ullman s 51 ff, Rättsskipning utan rättegång s 7 f.

⁷ Se nedan s 210 ff.

⁸ Någon statistik, som gör det möjligt att bedöma frekvensen av skiljeförfarande, finns tyvärr inte och någon registrering av skiljedomar förekommer inte heller (jfr dock §33 SHS, nedan s 208 f). Enligt Lindskog och Unger, TSA 1982 s 11, uppgick antalet skiljeförfaranden vid mitten av 1960-talet till cirka 360 om året. Enligt Heuman, Specialprocess s 21 f, har skiljeförfarande hittills förekommit i ungefär 200 fall per år om man bortser från fall då skiljemännen har att i pengar värdera tvisteföremålet. Skiljeförfarande torde enligt Heuman vara vanligast i tvister angående byggnads- eller anläggningsentreprenader och i affärstvister som rör relativt stora belopp. Enligt Seth s 37 är det i affärslivet huvudregel att parterna träffar skiljeavtal angående eventuella framtida tvister, varvid en inte helt ovanlig variant är att tvister rörande belopp under en viss summa skall avgöras av domstol medan tvister över denna summa avgörs av skiljemän. Jfr Persson Blegvad och Bolding i TSA 1969 s 126 ff samt Blegvad, Bolding och Lando.

Särskilt när det gäller lösande av affärstvister kan skiljeförfarandet uppvisa påtagliga fördelar i jämförelse med civilprocessen.⁹ Skiljemän har större möjlighet att gestalta handläggningen formfritt och praktiskt med anpassning till sakens beskaffenhet och parternas önskemål. Ett otvunget meningsutbyte kan med fördel ersätta den av en viss stelhet präglade judiciella förhandlingen. Motsättningen mellan parterna framträder då mindre skarpt. Det blir lättare att komma till en uppgörelse eller till ett avgörande, som inte försvårar framtida samarbete mellan parterna. Dessa kan förvissa sig om att erforderlig sakkunskap blir företrädd i skiljenämnden, något som inte låter sig göra i fråga om en domstol.

Av stor betydelse är vidare, att en tvist i regel väsentligt snabbare blir definitivt avgjord i skiljeförfarande än i civilprocess. En långvarig process inverkar störande på affärsförbindelser och menligt på ekonomisk planering. Lika viktigt är säkerligen att skiljeförfarandet inte ligger under offentlighetens insyn. Det är inte angenämt för processparter i allmänhet, att pressen sysselsätter sig med deras tvister. Ett affärsföretag kan genom processens offentlighet tillfogas betydande skada. Vad den ekonomiska sidan av saken beträffar blir visserligen skiljeförfarandet ganska dyrt, eftersom parterna utöver vanliga processkostnader har att betala ersättning till skiljemännen. Men ett skiljeförfarande torde likväl ställa sig billigare än en process, som löper genom två eller tre instanser.¹⁰

Det har med rätta framhållits, att den moderna civilprocessen ter sig ännu mindre lockande för affärsmännen än den äldre.¹¹ Offentligheten är betydligt mera effektiv i en muntlig process än i en skriftlig. Parts personliga inställelse inför rätta kan bli tidsödande och innebär ofta en psykisk påfrestning även för den som är van att framträda offentligt. Om båda parterna hörs under sanningsförsäkran, händer det lätt att uppgift kommer att stå mot uppgift. Den,

⁹ Jfr Ahrnborg i SvJT 1950 s 492 f, Källenius s 275 ff, Mangård i SvJT 1980 s 103 ff.

¹⁰ Weslien framhåller s 11, att en mindre bemedlad person svårigen kan anlita skiljeförfarande. Kostnad för biträde, bevisning vid domstol och nödvändig utredning i angelägenhet som skall prövas av skiljemän anses visserligen som rätts-hjälpskostnad och kan betalas av staten enligt 9 § 1 st 1 och 2 p rättshjälpslagen men så är inte fallet med kostnaden för skiljemännen. Se Arrfelt, s 70.

¹¹ Ahrnborg i SvJT 1950 s 495 f.

vars uppgift inte vinner rättens tilltro, råkar då i en föga behaglig situation. I betraktande av det nu anförda är det inte underligt, att affärsmännen blir alltmer obenägna att gå till domstol med sina tvister och i stället anlitar skiljemän i den mån uppgörelse inte kan träffas.

Denna utveckling måste av flera skäl betecknas som mindre lycklig. Domstolarna förlorar kontakten med affärslivet och dess juridiska problematik. Advokaterna går miste om den värdefulla skolning, som utförande av talan i dispositiva civilmål skänker. Rättsbildningen stagnerar på viktiga områden av civilrätten, i synnerhet som man inte kan utnyttja skiljedomar såsom forskningsobjekt.¹² Det ligger utanför denna framställnings syfte att diskutera frågan vilka åtgärder som kan och bör vidtas för att göra civilprocessen mera konkurrenskraftig i förhållande till skiljeförfarandet.¹³ Det bör emellertid framhållas att det är ett betydande intresse inte bara för affärsmännen, att staten ställer till buds ett ur praktisk synpunkt acceptabelt alternativ till skiljeförfarandet.

Rättsutvecklingen i Sverige

Den äldsta bestämmelse i svensk rätt, som berör skiljeförfarande, synes vara ett stadgande i Visby stadslag. Det handlar om avtal, varigenom kontrahenterna enas om att låta en dem emellan uppkommen tvist avgöras av betrodda män.¹ Då Visby stadslag bär en nästan helt hanseatisk prägel, kan med visshet antas att vi här har att göra med ett från samtida tysk stadsrätt hämtat institut. I urkunder från 1200-talet och senare tid omtalas också skiljeavtal.² Under det kommersiella uppsvinget på 1600-talet synes skiljeförfarandet ha fått en betydande användning. Bestämmelser därom finns i såväl

¹² Jfr not 8 ovan.

¹³ Se Bolding I s 42 ff ävensom diskussion i *Forhandlingerne* på det 23 nordiske juristmøde i København 1963 s 183 ff (voldgift eller domstole?).

¹ Visby stadslag 2:9, Schlyters edition s 82. Beträffande skiljeavtalet i romersk och medeltida rätt kan hänvisas till Delin ävensom Frey s 67 ff och av denne citerad litteratur. För det följande se Palmgren, Några huvudlinjer i skiljedomsrättens utveckling.

² Trygger s 1.

1667 års sjölag³ som 1669 års exekutionsstadga⁴. Även i litteraturen omnämns skiljeförfarande.⁵

Från exekutionsstadgan härstammar bestämmelsen i 4:15 utsökningsbalken av 1734 års lag, där det hette: »Hafwer man å båda sidor skutit thet, som twist är om, under goda män, och utfäst sig, at nöjas å theras slut; gånge tå thet til utmätning.» Skiljedom kunde således efter prövning i exekutiv väg verkställas under förutsättning, att parterna uttryckligen avsat sig rätten att klandra den på materiella skäl.⁶ Detta stadgande var det enda i lagen som berörde skiljeinstitutet. Om förfarandet gavs inga bestämmelser.⁷ Stadgandet i 4:15 utsökningsbalken bestod oförändrat till dess utsökningslagen trädde i kraft 1879. Denna lag upptog i 46 § bestämmelse om att överexekutor kunde förordna om verkställighet av skiljedom under förutsättning, att parterna under skiljemännen skjutit det varom dömt blivit och utfäst sig att nöjas å skiljemännens beslut. Vid utsökningslagens tillkomst saknades alltså legala regler om skiljeförfarande.

Förslag till lagstiftning om skiljemän hade emellertid då länge förelegat. Lagkommitténs förslag till allmän civillag, som framlades år 1826, innehöll ett förslag till rättegångsbalk, vars 32 kap handlade om »skiljesmän». I motiven till förslaget talas om den då rådande praxis, att parter för slitande av tvist utser »andra, till hwilka de hafwa förtroende, att blifwa hwad man kallar compromissarier

³ I denna lags Skipmähla Balk 1 cap 1 § heter det: "doch wari ther med Parterna icke förtagit att ända sine Twister igenom gode Mäns utväljande, antingen til wänlig Förljknig, eller fullkomligit Utslag, ther the så willia och sin emellan samtyckia", se Schmedeman, Kongl. Bref, Stadgar och Förordningar om Justitiæ och Executions Mähl (Sthlm 1706) s 532.

⁴ Denna stadga innehåller i p 5 bestämmelser om verkställighet av "gode mäns utslag, ther intet jäf utinnan är", se Schmedeman a a s 595.

⁵ Rålamb omtalar i sin andra bok under Observatio IV (s 52 ff) "Compromissum eller Commissorial Rätt" såsom "ett medel uthan wijdlyftig Process Trätör at slätta". Enligt Rålambs mening hade detta sätt att slita tvister stöd i landslagen. Trygger s 1 finner detta tveklaktigt.

⁶ Se för det följande Hassler, SvJT 1929 s 198 f.

⁷ Nehrman ägnar emellertid ett helt kapitel, det 29, i sitt arbete Inledning til then Swenska Processum Civilem åt en framställning av reglerna om "goda män, til hwilka twistige saker skutne warda, samt theras utslag och förrättningar". Skiljeman kallas här arbeiter och hans verksamhet compromiss; termerna skiljeman och skiljedom synes tillhöra en senare tid. Man torde kunna anta, att Nehrman framställning varit av grundläggande betydelse för den följande rättsutvecklingen.

eller skiljesmän dem emellan».⁸ Detta måste enligt kommitténs mening inskränkas till saker, i vilka förlikning kunde äga rum. Om parterna inte gjort förbehåll om rätt till klander, skulle det så anses som hade de utfäst sig att låta vid skiljemännens slut bero.⁹ Lagkommitténs förslag upptogs i väsentligen oförändrat skick i lagberedningens förslag till rättegångsbalk av år 1849. I motiven till detta förslag talas om att då för tiden åtskilliga stadganden var gällande om att tvister som rörde allmänna inrättningar, verk eller bolag skulle avgöras av skiljemän.¹⁰

De av lagkommittén och lagberedningen framlagda förslagen ledde inte till lagstiftning. Frågan om legal reglering av skiljedomsväsendet upptogs sedermera av nya lagberedningen i dess år 1884 framlagda betänkande angående rättegångsväsendets ombildning, det så kallade principbetänkandet.¹¹ Det sägs i motiven, att skiljemannainstitutionen hos oss erhållit en ganska vidsträckt användning. Genom frivillig överenskommelse hänskjuts ofta till skiljemäns avgörande redan uppkomna eller framdeles möjligen uppstående tvister. I skadeståndsmål inträffar inte sällan, att domaren skjuter skadestandsfrågan under prövning av gode män. Vidare finns i lag och författning bestämmelser om att vissa ersättningsfrågor skall avgöras genom skiljemän.¹² Rättegångslagen borde enligt beredningens mening innehålla regler med avseende på användandet av skiljemannaförfarande, såvitt detta grundades på frivilliga överenskommelser.

Sedan principbetänkandet framlagts fick beredningen Kungl Maj:ts uppdrag att på de grunder, som angetts i betänkandet, utarbeta förslag till lagbestämmelser angående skiljemän. Beredningen avlämnade den 19 februari 1885 förslag till lag om skiljemän jämte

⁸ Förslag till allmän civillag 1826 s 329.

⁹ Förslaget till rättegångsbalk 32 kap 5 §. Här finner vi ursprunget till stadgandet i 2 § SML, som har praktiskt taget samma lydelse.

¹⁰ Förslag till rättegångsbalk 1849. Förra delen. 32 kap. Nya Motiver s 51.

¹¹ Nya lagberedningens betänkande angående rättegångsväsendets ombildning (NLB). Första delen. 18 kap. Speciell motivering s 276 ff. Benämningen principbetänkande härledes av att betänkandet inte innehöll några definitivt utformade lagförslag.

¹² Här finner vi således omnämnda samtliga de ovan angivna arterna av skiljeförfarande.

förslag till förordning om ändrad lydelse av 46 § utsökningslagen.¹³ Enligt vad beredningen uttalade återfanns grunderna för förslaget till lag om skiljemän till huvudsakliga delar i motiven till 18 kap i första delen av principbetänkandet. Förslaget utgjorde en bearbetning av denna framställning. Sedan HD hörts över förslaget och detta i vissa delar omarbetats, avläts proposition till riksdagen 1887. Med några mindre betydande ändringar godkändes det sålunda framlagda förslaget av riksdagen, varpå utfärdades lagen den 28 oktober 1887 om skiljemän (SML 1887).¹⁴

Denna lag innehöll bestämmelser om skiljeavtalets föremål och om dess verkan såsom rättegångshinder. Från lagkommitténs förslag upptogs det grundläggande stadgandet, att parterna skulle anses ha utfäst sig att åtnöjas med blivande skiljedom, om skiljeavtalet slutits utan förbehåll om rätt för dem att klandra skiljedomen. Överexekutor fick befogenhet att på ansökan utse skiljeman, om part tredskades att välja sådan eller skiljemän inte kunde enas om val av skiljeman som de hade att utse. Vidare meddelades föreskrifter om förfarandet och om skiljedomens form. Genom ändring i 46 § utsökningslagen anpassades stadgandena om verkställighet av skiljedom i detta lagrum till bestämmelserna i SML 1887.

Redan vid riksdagsbehandlingen av SML 1887 uttalades farhågor för att lagens bestämmelser skulle lämna möjlighet till obstruktion från part, som ville hindra eller försvåra genomförande av skiljeförfarande. År 1918 väcktes i riksdagen motion om revision eller ändring i vissa delar av SML 1887.¹⁵ I utlåtande över motionen anförde lagutskottet bl a följande. Erfarenheten hade visat att de förväntningar, som vid lagens tillkomst ställdes på skiljemännen, inte gått i uppfyllelse. De möjligheter lagen erbjöd part att i samråd med en av honom till skiljeman utsedd person hindra eller fördröja förfarandet hade utnyttjats i stor utsträckning. Bristerna i förfarandet kunde enligt utskottets mening avhjälpas endast genom en

¹³ Nya lagberedningens förslag till lag om skiljemän m m (Förslag 1885). Missivskrivelsen till förslaget är undertecknad av beredningens ledamöter L Annerstedt, ordförande, E Herslow, A Norberg och C Wählin.

¹⁴ Förarbetena till lagen finns i NJA II 1887 nr 4.

¹⁵ Motion nr 58 i första kammaren av greve J W Spens. Om motionen och dess behandling se NJA II 1918 s 889 ff.

allmän omarbetning av lagen. På hemställan av utskottet beslöt riksdagen anhålla, att Kungl Maj:t ville låta företa en fullständig revision av SML 1887 och för riksdagen framlägga det förslag som utredningen kunde föranleda till.

Med anledning härav fick riksdagen år 1919 motta ett förslag till ändring i SML 1887.¹⁶ Det ansågs föreligga ett trängande behov att undanröja de möjligheter till obstruktion, som lagen erbjöd, och man ville nu tillgodose detta behov genom vissa detaljändringar i lagen. Lagutskottet tillstyrkte förslaget antagande men framhöll, att denna partiella reform inte fick undanskjuta den revision av lagen i dess helhet, som riksdagen begärt. Förslaget godkändes av riksdagen, varpå utfärdades lagen den 19 juni 1919 om ändring i SML 1887.¹⁷

Sedan riksdagen år 1926 ånyo framhållit behovet av en fullständig omarbetning av SML 1887, igångsattes år 1927 inom justitiedepartementet utredning i syfte att åstadkomma en revision av lagen.¹⁸ Denna utredning anförtröddes hovrättsrådet, sedermera justitierådet och riksmarskalken Nils Vult von Steyern. År 1928 förordnades professor Martin Fehr att delta i utredningsarbetet. När von Steyern i oktober 1928 utnämndes till statsråd, var arbetet i huvudsak färdigt och slutfördes därefter av Fehr ensam.¹⁹ Till lagrådet remitterades sedan förslag till lag om skiljemän och lag om ändrad lydelse av 46 § utsökningslagen. Förslagen förelades och antogs med vissa ändringar av riksdagen, varpå utfärdades lagen (1929:145) om skiljemän (SML) och lagen samma dag om ändrad lydelse av 46 § utsökningslagen.²⁰

SML har inte efter utfärdandet undergått någon ändring av större betydelse. En del jämkningar har företagits i lagtexten för att anpassa den till ändrad lagstiftning på andra rättsområden. Men de

¹⁶ Se NJA II 1919 s 756 ff.

¹⁷ En redogörelse för lagens innehåll, författad av Fehr, finns i SvJT 1919 s 298 ff.

¹⁸ NJA II 1929 s 1 f.

¹⁹ Detta är anledningen till att i Förarb talas om "den sakkunnige", trots att förslaget faktiskt hade två författare.

²⁰ En översiktlig redogörelse för lagstiftningens innehåll har lämnats av Fehr i SvJT 1930 s 56 ff.

berör endast detaljer av periferisk art. De grunder som lagstiftningen vilar på kvarstår orubbade.

Domstolskommittén lade 1972 fram ett förslag till lag om skiljedomstol.²¹ Enligt detta förslag skulle det i kontrakt kunna införas en klausul om att tvister i anledning av kontraktet skulle slitas av skiljedomstol. Som sådan skulle fungera tingsrätt med särskild sammansättning. Utöver de tre domarna skulle i domstolen ingå två skiljemän, av vilka vardera parten utsåg en. Skiljedomstolens förhandlingar skulle äga rum inom stängda dörrar och domen vara sekretessbelagd under två år. Talan skulle inte få fullföljas mot domen, som alltså skulle vara lika slutgiltig som en skiljedom. Skiljemännen skulle erhålla arvode av allmänna medel. Förslaget utsattes för stark remisskritik och ledde inte till någon proposition i ämnet.²²

År 1985 lade rättegångsutredningen fram ett förslag om hänskjutande av prejudikatfrågor till HD från lägre domstol eller annat tvistlösande organ såsom skiljenämnd.²³ På grundval av detta förslag infördes 1989 nya regler i 56 kap 15–17 §§ RB, vilka innebär att tingsrätt under pågående rättegång kan hänskjuta en prejudikatfråga till HD. Däremot beslöts att låta en reform, som inbegrep också andra tvistlösande organ än tingsrätter, anstå i avvaktan på erfarenheter från tillämpningen av de nya reglerna.²⁴

I Finland gäller en lag den 4 februari 1929 om skiljemannaförfarande. Den är i det väsentliga konstruerad som SML men företar vissa olikheter i detaljer. Norges civilprocesslag, loven om rettergangsmåten for tvistemål, har i 32 kap bestämmelser om skiljeförfarande, voldgift. Den norska lagens reglering av skiljeförfarandet vilar på samma principer som kommit till uttryck i SML, men avvikelserna på särskilda punkter torde vara ur praktisk synpunkt ganska viktiga. Motsvarande torde kunna sägas om den danska lagen om voldgift av den 24 maj 1972.

²¹ Skiljedomstol (SOU 1972:22).

²² Se SOU 1986:1 s 198 ff. Jfr Årsskrift från Stockholms Handelskammars Skiljedomsinstitut 1986 s 9 ff: Behovet av reformer i den svenska skiljedomsrätten.

²³ Översyn av rättegångsbalken 2. Högsta domstolen och rättsbildningen (SOU 1986:1) s 125 ff.

²⁴ Prop 1988/89:78 s 67.

Tanken på att åstadkomma en enhetlig nordisk lag om skiljeförfarande har inte mötts av något större intresse.²⁵ Detsamma gäller strävandena att i västeuropeiska länder skapa enhetliga regler om skiljeförfarande.²⁶ Det praktiska behovet av likformig intern reglering av skiljeförfarandet torde vara mindre kännbart. Vad man främst behöver är allmänt antagna och effektiva bestämmelser om erkännande och verkställighet av skiljedom i internationella förhållanden.²⁷

Vid 1923 års förbunds församling med Nationernas förbund upprättades ett protokoll, som avsåg att förlåna internationell giltighet åt skiljeavtal. Sedan antogs vid 1927 års förbunds församling i anslutning till nämnda protokoll den så kallade Genèvekonventionen om verkställighet av utländska skiljedomar. Såväl protokollet som konventionen undertecknades av ett betydande antal stater, däribland Sverige. På grundval av dessa dokument utarbetades inom justitiedepartementet ett förslag till lag om utländska skiljeavtal och skiljedomar. Proposition i frågan förelades och antogs av 1929 års riksdag, varefter utfärdades lagen (1929:147) om utländska skiljeavtal och skiljedomar (LUSK).²⁸

Sedermera har genom arbete inom Förenade nationerna tillkommit New Yorkkonventionen den 10 juni 1958 om erkännande och verkställighet av utländska skiljeavtal och skiljedomar, vilken konvention innefattar reviderade bestämmelser i ämnet. New Yorkkonventionen har ett betydligt vidsträcktare tillämpningsområde än Genèvekonventionen. Enligt New Yorkkonventionen skall i princip utländsk skiljedom kunna verkställas vare sig den meddelats i konventionsstat eller ej och oavsett vilken stats jurisdiktion parterna är underkastade. Vidare har skärpta bestämmelser införts i syfte att

²⁵ Se Förhandlingarna å det tjugoförsta nordiska juristmötet i Helsingfors 1957 s 86 f.

²⁶ Den inom Europarådet utarbetade, i Strasbourg den 20 januari 1966 dagtecknade konventionen om en enhetlig europeisk skiljemannalag har inte ratificerats av tillräckligt många stater för att träda i kraft. Företrädare för svenskt näringsliv har inte uttryckt önskemål om att SML ersätts med den reglering nämnda konvention har att erbjuda. Konventionen har inte ratificerats från svensk sida.

²⁷ Se för det följande PM Ju 1970:32 med referat i TSA 1971 s 221.

²⁸ Om lagens tillkomst se Hassler i SvJT 1929 s 124 f samt artikel i NJA II 1929 nr 2 s 69. Protokollet och konventionen ratificerades av Sverige den 5 juli 1929.

motverka obstruktion från part, som vill hindra eller försvåra verkställighet av skiljedom. Över huvud har man i New Yorkkonventionen sökt avhjälpa de brister, som befunnits vidlåda Genèvekonventionens reglering av frågan om skiljedoms internationella giltighet.²⁹ Sverige ratificerade New Yorkkonventionen den 28 januari 1972.³⁰

Slutligen må här anmärkas, att Sverige ratificerat Världsbankens konvention den 18 mars 1965 om biläggande av investeringstvister mellan stat och medborgare i annan stat. Med anledning därav har utfärdats lagen (1966:735) om erkännande och verkställighet av skiljedomar i vissa internationella investeringstvister.³¹

²⁹ I en uppsats om internationellt samarbete på skiljedomsområdet i Meddelanden från Stockholms handelskammare 1962 s 257 uttalar L Samzelius, att i New Yorkkonventionen bristerna i 1927 års konvention i huvudsak eliminerats.

³⁰ Prop 1971 nr 131.

³¹ Prop 1966 nr 146, NJA II 1966 s 639.

LAG OM SKILJEMÄN

given Stockholms slott den 14 juni 1929

Skiljeavtalet

1 §

Fråga av tvistemåls beskaffenhet, varom förlikning kan träffas, så ock fråga om ersättning för skada på grund av brott må, då tvist härom uppstått, genom avtal mellan parterna hänskjutas till avgörande av en eller flera skiljemän. Skiljeavtal om sådan fråga kan ock avse framtida tvist, härflytande av visst rättsförhållande, som angives i avtalet.

Skiljemän må ej upptaga fråga, varom rättegång eller lagsökning pågår, dock att rättegång ej hindrar skiljemannaförfarande, där anmälan om målets nedläggande skett hos rättens ordförande.

Inledande anmärkning

I paragrafens första stycke meddelas några grundläggande bestämmelser om skiljeavtalet. Därvid behandlas särskilt frågan om skiljeavtalets föremål. Det sägs att fråga av viss beskaffenhet kan genom avtal hänskjutas till avgörande av en eller flera skiljemän. Andra stycket innehåller ett stadgande om litispendens. Skiljemän får i regel inte uppta fråga som det pågår rättegång eller lagsökning om. Detta stadgande rör i och för sig inte skiljeavtalet utan uppställer ett hinder mot igångsättande av skiljeförfarande. Ur systematisk synpunkt hör stadgandet hemma i avdelningen om förfarandet. Vi kommer emellertid att behandla det i slutet av detta avsnitt.

Skiljeavtalet kan definieras som ett civilrättsligt avtal med vissa processuella verkningar.¹ Merendels ingår skiljeavtal som ett moment i ett civilrättsligt kontrakt, men det kan också ha formen av ett fristående avtal. Med avseende på fråga om skiljeavtals giltighet är i

¹ Dillén s 50 karakteriserar skiljeavtalet som ett materiellrättsligt, i regel privaträttsligt, avtal med processuellt innehåll och huvudsakligen processuell verkan.

princip civilrättsliga regler att tillämpa.² Bland de processuella verkningarna av skiljeavtal märks främst, att avtalet bildar dispositivt rättegångshinder. Vidare kan myndighets medverkan erhållas för att effektuera skiljeavtal gentemot tredskande part. Liksom civildom äger på skiljeavtal grundad skiljedom rättskraftsverkan³ och kan verkställas mot part, som genom densamma förpliktats att fullgöra något.

Särskilda förutsättningar för skiljeavtals giltighet är att avtalet rör en fråga, som kan skjutas under skiljemän, och att det till form och innehåll fyller vissa krav, som närmare behandlas nedan. Vidare skall parterna enligt civilrättsliga regler vara rättskapabla⁴ och ha förfoganderätt över tvisteföremålet. Om flera är gemensamt berättigade eller förpliktade, kan de således endast gemensamt sluta skiljeavtal. Man torde vidare böra kräva att såväl part som representant, vilken ingår skiljeavtal, skall vara processhabila.⁵ Förmyndares behörighet att ingå skiljeavtal sträcker sig lika långt som hans civilrättsliga rådighet. En rättighet som han kan förfoga över får han också sluta skiljeavtal om.⁶ Rättegångsfullmakt torde inte medföra behörighet att ingå skiljeavtal med mindre fullmakten innefattar uttryckligt medgivande därtill.⁷

² Sålunda framhåller Lindboe s 38, att civilrättens regler om tvång, förledande och bristande förutsättningar kommer till användning vid bedömande av fråga om skiljeavtal är bindande för parterna. Angående bevisbördan med avseende på skiljeavtals giltighet se Bolding s 64 ff och Welamson, SvJT 1964 s 285.

³ Enligt Heuman, Advokatsamfundets skiljedomsprövning s 34 f, rör det sig inte om skiljeförfarande då endast den ena parten binds av "domen". Se även Heuman, Festskrift s 230.

⁴ Se NJA 1948 s 590 beträffande förenings rättskapacitet. I NJA 1925 s 303 ansågs skiljeavtal, slutet av aktiebolag innan det var registrerat, bindande i fråga om senare uppkommen tvist.

⁵ Om processhabilitet se Westerling, Årsskrift 1981 s 12.

⁶ Trygger s 19. Spörsmål om behörighet att ingå skiljeavtal förelåg i NJA 1898 s 586, 1918 s 324, 1920 s 302, 1924 s 224, 1927 s 560, 1930 s 442. Se vidare Bolding s 76 f, Hjejle s 38, Lindboe s 54 f.

⁷ Hjejle s 37 f, Trygger s 20, Kallenberg, Svensk Civilprocessrätt I:3 (Lund 1922) s 760. Något uttalande i frågan torde inte finnas i förarbetena till RB eller i senare litteratur. Enligt dansk och norsk rätt synes specialfullmakt krävas även i fall då ombud har behörighet att ingå förlikning, se i föregående not citerade författare.

Av 18 § 2 st framgår, att särskild talan kan föras vid domstol om skiljeavtals giltighet eller tillämplighet⁸ även sedan skiljedom påkallats. Lagen synes utgå från att skiljemännen i detta fall låter saken vila i avbidan på att domstolen slutligt avgör frågan eller processen läggs ner. Man kan emellertid inte bortse från risken att talan väcks och förs i förhållningssyfte. Det får därför antas, att skiljemännen inte är skyldiga att låta förfarandet vila utan därvidlag kan förfara som de finner lämpligt. Har fråga om skiljeavtals giltighet eller tillämplighet avgjorts genom lagakraftätagande dom, är avgörandet bindande såväl för skiljemän och exekutiv myndighet som i en kommande process, exempelvis om klander av skiljedom. I fall då sådan fråga prövats i beslut över invändning om skiljeavtal, kan däremot avgörandet endast få verkan med hänsyn till ett blivande skiljeförfarande.⁹

Sedan gammalt likställs med skiljeavtal förordnande i lagakraftvunnet testamente om tvists hänskjutande till skiljemän. Någon avsevärd praktisk betydelse torde detta inte ha numera.¹⁰ Vidare förekommer i bolagsordningar och föreningsstadgar bestämmelser om skiljeförfarande för lösande av tvister. Dessa bestämmelser, vanligen kallade förbehåll, jämsställs enligt stadganden i lagstiftningen om bolag och föreningar med skiljeavtal. Vi skall nedan behandla detta ämne i ett särskilt avsnitt efter framställningen av reglerna om skiljeavtal.

Enligt 1 § 2 st får skiljemän i regel inte uppta fråga som det pågår rättegång eller lagsökning om. Litispendens utgör således ett processhinder med avseende på skiljeförfarande.¹¹ Skiljeavtal rö-

⁸ Yrkande om förklaring att bindande skiljeavtal i enlighet med utställd slutsedel kommit till stånd bifölls i NJA 1927 s 560. I NJA 1897 s 391 prövades skiljeavtals tillämplighet på viss fråga. Negativ fastställsetalan rörande skiljeavtals tillämplighet på viss fråga ogillades i NJA 1922 s 37.

⁹ Berglund s 81 f, Dillén s 171 f, jfr nedan s 163 och 174.

¹⁰ I Förarb s 9 sägs att det ansetts obehövt att föreskriva, att med skiljeavtal likställs förordnande i lagakraftvunnet testamente om tvisters hänskjutande till skiljemän. Uttrycklig bestämmelse finns i 26 § SMLF, Tirkkonen s 16. Se vidare NJA 1884 s 14 (skiljeklausul i fideikommissbrev av år 1761) och Bolding s 71.

¹¹ Lagsökningsmål torde med stöd av stadgandet i 13:4 st 3 RB böra anses vara anhängigt när lagsökningsinlägga inkommit till rätten. I föreliggande arbete används ordet processhinder som beteckning för hinder mot prövning i skiljeförfarande av viss fråga. Hinder mot prövning av fråga i rättegång och

rande fråga, som är föremål för rättegång eller lagsökning, kan väl inte anses ogiltigt men det saknar rättslig verkan så länge litispendensen varar.¹² Myndighets medverkan för genomförande av förfarandet kan inte erhållas, och om skiljedom meddelas är den enligt 20 § 1 st 3 ogill.¹³ Skiljemän som upptar fråga som det pågår rättegång eller lagsökning om, torde inte kunna resa anspråk på ersättning för arbete och omkostnader såvitt angår denna handläggning.

Har rättegång eller lagsökning nedlagts, får skiljemän uppta saken till behandling. Då föreligger inte någon risk för kollision mellan civildom och skiljedom. Ibland kan emellertid någon tid förflyta innan formellt nedläggande av rättegångsmål kan äga rum genom att målet avskrivs. Lagen har därför gjort den modifikationen i litispendensregeln, att rättegång inte hindrar skiljeförfarande där anmälan om målets nedläggande skett hos rättens ordförande.¹⁴ Man behöver då inte avvakta att litispendensen upphör. Med hänsyn till att svaranden enligt 13:5 st 1 RB har befogenhet att påyrka dom torde anmälan böra göras av båda parterna.

Skiljeavtalets föremål

Enligt 1 § 1 st är skiljeavtalets föremål fråga av tvistemåls beskaffenhet, som det kan träffas förlikning om, liksom fråga om ersättning för skada på grund av brott. Fråga av detta senare slag är emellertid enligt numera gällande lag av tvistemåls beskaffenhet, varför tillägget därom saknar betydelse.¹ Med det något egendom-

lagsökning benämns med RB:s terminologi rättegångshinder. Om processhinder se nedan s 106 ff.

¹² Jfr Trygger s 17. Enligt 1 § SML 1887 var skiljeavtal om anhängig tvist inte gällande med mindre saken vid domstolen nedlades.

¹³ Se nedan s 122 f.

¹⁴ Om detta stadgades tillkomst se förarb s 13.

¹ Enligt den före RB:s ikraftträdande gällande rätten var fråga om ersättning för skada på grund av brott av beskaffenhet att skola prövas i brottmål. I 22:1 RB stadgas däremot, att talan om enskilt anspråk i anledning av brott skall föras i den för tvistemål stadgade ordningen, om anspråket inte upptas i samband med åtal för brottet, jfr 22:5 RB. Se Trygger s 16, Dillén s 77 f samt rättsfall i NJA 1887 s 455 och 1893 s 98.

liga uttrycket »fråga av tvistemåls beskaffenhet» torde böra förstås fråga, som är av beskaffenhet att kunna prövas i tvistemål.² Om en fråga kan utgöra föremål för särskild rättegång i tvistemål, kan den alltså hänskjutas till skiljemän under de förutsättningar lagen i övrigt anger. Med tvistemål är att förstå såväl ordinärt civilmål som sådant civilmål, beträffande vilket särskilda bestämmelser gäller.³ Någon större praktisk betydelse torde detta dock inte ha, eftersom de flesta civilmål som handläggs i extraordinär väg är indispositiva.

Man kan emellertid inte stanna vid att endast fråga, som kan utgöra processföremål i civilmål, får hänskjutas till avgörande av skiljemän. Enligt härskande uppfattning kan till skiljemän även överlämnas avgörande av fråga om existensen eller beskaffenheten av visst faktiskt förhållande.⁴ Skiljemän har sålunda ansetts kunna avgöra, om en persons död inträffat som omedelbar följd av olycksfall.⁵ Förutsättning för ett avgörande av det slag som nu nämnts måste emellertid vara, att prövningen sker med hänsyn till det prövade faktums betydelse för bedömande av en fråga, som kan vara processföremål i civilmål. Skiljemän kan däremot inte uttala sig om existensen eller beskaffenheten av ett helt fristående faktum. Ett sådant uttalande skulle få karaktären av en vittnesutsaga eller ett sakkunnigutlåtande. I rättspraxis synes ännu inte ha prövats om det kan lämnas åt skiljemän att utfylla ett avtal, exempelvis genom att bestämma köpeskilling för såld vara eller ersättning för arbetsprestation.⁶ Men det kan inte möta något hinder mot att avtala att en

² Uttrycket "fråga av tvistemåls beskaffenhet" torde härröra från NLB 18 kap 1 § s 168 (fråga av tvistemåls natur). I äldre lagförslag synes det inte förekomma. Varken i NLB, Förslag 1885 eller förarbetena i övrigt till SML 1887 i NJA II 1887 nr 4 finns något uttalande om uttryckets innebörd.

³ Se Dillén s 53 ff. Prövning av fordran, som bevakats i konkurs, har i NJA 1913 s 191 (plenum) ansetts kunna företas av skiljemän, jfr nedan s 47.

⁴ Trygger s 14, Dillén s 68, jfr för norsk rätt Lindboe s 24 f.

⁵ NJA 1918 s 478. Två skiljemän besvarade frågan jakande, en nekande. Det har också förekommit, att skiljemän avgjort fråga huruvida invaliditet förorsakats av olycksfall och om graden av sålunda uppkommen invaliditet, se sålunda NJA 1905 s 23. I AD 1960 nr 27 prövades av skiljemän fråga huruvida anställd person var att anse som yrkesarbetare. Enligt Hjerner, Yearbook 1984 s 36, kan skiljemän också pröva frågor huruvida avtal har sagts upp, förfarande gör intrång i patent eller om särskild tolkning av en avtalsklausul.

⁶ I NJA 1932 s 133 omtalas en överenskommelse, enligt vilken skälig andel av vinsten på en fastighetsförsäljning skulle i brist på åsämjande bestämmas av

köpeskilling eller annan ersättning skall utgå efter vad som är skäligt. Likaväl som det kan ankomma på domstol att i händelse av tvist bestämma vad som är skäligt, bör detta kunna uppdras åt skiljemän. Någon reell skillnad mellan detta fall och det fall då åt skiljemän lämnas ett blankt uppdrag att bestämma en köpeskilling synes inte föreligga.⁷

En konsekvens av det nu anförda blir att även fråga om värdering kan vara föremål för skiljeavtal.⁸ I förarbetena till SML talas om »en del av de tvister som vanligast skjutas under skiljemän, såsom värderingsfrågor».⁹ Det förekommer särskilt inom försäkringsväsendet att värdering av föremål eller uppskattning av skada enligt bestämmelse i avtal skall verkställas av personer, som är att anse som skiljemän även om de inte kallas så.¹⁰ Detta synes vara särskilt vanligt när det rör sig om brandförsäkring men förekommer också vid andra slag av försäkring.¹¹ Åt skiljemän har ansetts kunna överlämnas att bestämma fastighetsägares självkostnad för leverans av värme och varmvatten till fastigheten.¹² Vidare har uppkommen förlust på grund av att arrendator brutit mot kontraktsvillkor ansetts kunna bestämmas av skiljemän.¹³ Föreskrift i arrendekontrakt att i

”skiljemän”. Frågan huruvida denna överenskommelse var att anse som ett skiljeavtal kom emellertid inte under domstolarnas bedömande. Jfr NJA 1913 s 553.

⁷ Se Weslien, SvJT 1967 s 195, Hassler, Specialprocess s 115 och Arbitration in Sweden s 31 f.

⁸ Berglund, Skiljemän eller gode män. Dillén, Några anmärkningar om gode män för värdering. Rörande gränsen mellan skiljedom, som innefattar värdering, och sakkunnigutlåtande se NJA 1933 A 181.

⁹ Förarb s 30.

¹⁰ Jfr Hellner, Försäkringsrätt 2 uppl (Stockholm 1965) s 243 f, och skiljeklausuler nedan s 213 ff. Heuman, Festskrift s 235, framhåller att en klausul om privat tvistelösning får verkan av skiljeklausul endast om det klart och tydligt framgår att parterna avser att underkasta sig skiljeförfarande och inte någon annan form av nämndprövning eller värderingsförfarande.

¹¹ I NJA 1943 s 236 förklarades uttryckligen, att brandförsäkringsavtals bestämmelser om värderingsfrågas hänskjutande till skiljemän var att uppfatta såsom ett skiljeavtal. Se också NJA 1935 s 492, 1937 s 120, 1958 s 109.

¹² NJA 1963 s 658.

¹³ NJA 1905 s 476. HD ansåg under dissens, att det endast var fråga om värderingsförfarande, inte tvist om huruvida arrendatorn gjort sig skyldig till kontraktsbrott utan enbart uppskattning av förlust, som erkänts eller blivit i behörig ordning styrkt.

kontraktet omnämnda syner och värderingar skulle hållas av tre gode män har ansetts utgöra skiljeavtal.¹⁴

Som ett ytterligare rekvisit uppställer lagen, att skiljeavtalets föremål skall vara en fråga, varom förlikning kan träffas. Förlikning och skiljeförfarande har av gammalt ansetts ha ett nära samband.¹⁵ Man har sålunda definierat skiljeförfarandet som en medelbar eller villkorad förlikning. Visserligen är de båda instituten fristående i förhållande till varandra, men rent praktiskt kan ett samband förefinnas mellan förlikning och skiljeavtal. Om två personer inte kan komma överens, ligger det nära till hands att de låter en tredje man avgöra tvisten. Parterna måste ha en förfoganderätt över tvisteföremålet som inte är i något avseende inskränkt.¹⁶ Under skiljemän kan inte skjutas fråga angående äktenskap, börd, faderskap, adoption eller förmynderskap eller fråga av indispositiv karaktär i övrigt.¹⁷ Skiljeavtal kan sålunda inte ingås rörande fråga om ansvar eller annan påföljd för brottslig gärning, exempelvis förverkande av egendom.¹⁸ Om skiljemän prövat enskilt anspråk i anledning av brott, är deras ståndpunktstagande till frågan huruvida brottet begåtts inte bindande för domstol,¹⁹ lika litet som skiljemän

¹⁴ NJA 1925 s 29.

¹⁵ I lagkommitténs förslag till allmän civillag 1826 motiver s 329 heter det om skiljeavtal: "Detta är en art af förlikning; och rättigheten att göra ett sådant afslut måste inskränkas till de saker, i hwilka förlikning kan äga rum."

¹⁶ Enligt Trygger s 13 skall parterna ha "den fullständigaste dispositionsrätt" över tvisteföremålet, se även Dillén s 71.

¹⁷ Jfr Lindboe s 31. I NJA 1919 s 396 tillämpades av skiljemän bestämmelse i kontrakt om vite för fördröjd leverans. Yrkande att köpeavtal måtte enligt 30 eller 33 § avtalslagen förklaras ogiltigt prövades i NJA 1936 s 521 av skiljemän. Jfr NJA 1976 s 125 (grunderna för 33 avtalslagen och 8 § skuldebrevslagen).

¹⁸ Vid prövning av fråga om ersättning för skada p g a brott kan skiljenämnd där emot pröva den prejudiciella frågan om brottslig gärning kan läggas vederbörande till last. Se Bolding s 41 och Karnell s 303. Enligt Karnell bör prövning av såväl ersättningsfrågor i anledning av patentintrång som giltighets- och intrångsfrågor kunna prövas i skiljeförfarande med verkan parterna emellan (s 311).

¹⁹ Jfr Heuman, Juristmötet s 269, som påpekar att domstol kan vägra meddela lagfart i överensstämmelse med skiljedom i fastighetstvist och att skattedomstol kan lägga skiljedom till grund för bedömningen av en civilrättslig fråga av prejudiciell betydelse i skattemålet. I andra fall kan fråga som avgjorts genom skiljedom vara av prejudiciell betydelse i ett efterföljande mål och då skall skiljedomen enligt allmänna rättskraftsregler läggas till grund för bedömningen av den prejudiciella frågan (Heuman a a s 277).

vid prövning av sådant anspråk är bundna av en tidigare brottmålsdom.²⁰

Marknadsdomstolen har i några fall med stöd av 1 § lagen (1971:112) om avtalsvillkor i konsumentförhållanden förbjudit näringsidkare att i framtiden använda skiljeklausul i avtal med konsumenter.²¹ Marknadsdomstolen ansåg klausulen oskälig, eftersom det förelåg risk för att konsument av kostnadsskäl kunde avstå från att söka göra sin rätt gällande.²²

Fråga om skiljeklausul kan anses ogiltig enligt allmänna civilrättsliga regler har också varit föremål för prövning.²³

²⁰ Enligt Bolding s 41 har emellertid brottmålsdomen en viss bevisverkan. Denna får anses vara betydande.

²¹ MD 1975:5, 1978:29, 1979:17 (s 506 ff) och 1984:29. Jfr Malmström, TSA 1980 s 66, som anser att avgörandena blir normerande för hela byggnadsbranschen, där skiljeklausul dittills – med undantag för avtal där staten är part – varit standard i avtal om byggnadsentreprenad och konsultuppdrag. Efter avtal mellan ett antal myndigheter och organisationer utarbetades 1980 ett standardkontrakt för småhusentreprenader med enskild konsument som köpare, enligt vilket kontrakt tvist skall avgöras av allmän domstol.

²² Jfr 3 a § SML (nedan s 65 f).

²³ I NJA 1976 s 706 ansågs skiljeklausul i avtal om köp av småhus inte kunna lämnas utan avseende enligt grunderna för 8 § skuldebrevslagen. Efter tillkomsten 1976 av generalklausulen i 36 § avtalslagen har HD i ett flertal fall prövat fråga om tillämpning av denna bestämmelse på skiljeklausul: NJA 1979 s 666 (skiljeklausul i avtal mellan näringsidkare lämnades utan avseende), 1981 s 711 och C 57, 1982 s 800 och 1983 s 510 (skiljeklausul i entreprenadavtal inom byggnadsbranschen mellan näringsidkare och konsument lämnades utan avseende), 1981 s 1205 (skiljeklausul som upptagits i villkor för en på kollektivavtal grundad tjänstegrupp-livförsäkring ansågs inte kunna lämnas utan avseende), 1982 s 853 (skiljeklausul i fackförbunds stadgar lämnades utan avseende), 1984 s 229 (villkor i avtal om företagsförsäkring att tvist om värdet av skada skulle prövas av skiljemän ansågs inte oskäligt), 1986 s 388 (skiljeklausul i avtal mellan företag och tidigare anställd rörande dennes uppfinnarverksamhet och rätten att förfoga över patent på hans uppfinningar ansågs inte oskälig) och 1987 s 639 (skiljeklausul i avtal angående handelsagentur mellan näringsidkare lämnades utan avseende). Se även NJA 1974 s 573 (änmärkt nedan s 82) och 1982 s 210, SvJT 1979 rf s 9 samt RH 1981:136, 1982:3, 1985:11 och 51, 1986:10 och 106. I AD 1977 nr 35 ansågs skiljeklausul i kollektivavtal inte vara bindande för avtalspart med hänsyn till att parten saknade inflytande över vilka som utsågs till skiljemän. I AD 1978 nr 83 och 1987 nr 165 fann arbetsdomstolen inte skäl att lämna skiljeklausul utan avseende enligt 36 § avtalslagen. Se vidare AD 1988 nr 95, 96 och 181 samt Dillén s 135, Mangård, Årsskrift 1981 s 24 ff, André, SvJT 1986 s 532 ff, Hobér, Årsskrift 1986 s 21 ff, Seth s 38, Bernitz s 114, 126 och 130 ff, Heuman, Specialprocess s 21, Nerep s 396 ff (särskilt s 435 ff). Jfr också nedan s 60 f.

Tidigare rådde den meningen, att parterna inte får disponera över rättskraften och därför inte kan ingå skiljeavtal rörande en fråga, som avgjorts genom lagakraftätagande dom.²⁴ I nutida doktrin har denna ståndpunkt frångåtts.²⁵ Man finner bärande skäl saknas för att parterna skulle mot sin vilja vara bundna av ett rättskraftigt avgörande. De kan därför med laga verkan sluta skiljeavtal rörande en fråga som avgjorts genom civildom²⁶ eller genom tidigare skiljedom.²⁷ Även en sak, som parterna gjort upp om, kan de senare hänskjuta till skiljemän, men det torde knappast förekomma i praktiken.

I 20 § 1 st 3 omtalas det fall att skiljemän dömt angående fråga, som enligt lag inte får skjutas under skiljemän. Härmed torde närmast avses fråga, varom förlikning inte kan träffas. SML innehåller inte någon antydning om att befogenheten att till skiljemän hänskjuta fråga rörande ett dispositivt rättsförhållande skulle vara i något avseende begränsad. I andra lagar har emellertid meddelats bestämmelser som måste anses gälla framför de allmänna stadgandena i SML.²⁸ De åsyftade bestämmelserna finns i lagstiftningen om nyttjanderätt till fast egendom och i lagen om kollektivavtal. De avser att skydda en underlägsen kontraktspart mot den andre kontrahentens missbruk av sin ställning eller att i övrigt trygga strikt tillämpning av civilrättsliga regler.²⁹

Enligt 8:28 JB får skiljeavtal, som inte innefattar förbehåll om rätt till klander, mellan jordägare och arrendator angående framtida tvist med anledning av arrendeförhållandet inte göras gällande i fråga om

²⁴ Trygger säger s 13 f, att förrän rättskraften är undanröjd, är vägen inte öppen till föremålet för domen.

²⁵ Dillén s 101, Bolding s 52 f, Arbitration in Sweden s 153 f. I Norge härskar en annan uppfattning, se Lindboe s 35, Eckhoff, Rettskraft (Oslo 1945) s 292 f.

²⁶ NJA 1945 s 81, jfr nedan s 107.

²⁷ Men om nytt skiljeavtal inte slutits efter domen eller skiljedomen utgör denna sådant hinder för nytt skiljeförfarande som kan medföra hävande av den nya skiljedomen enligt 21 § SML, se NJA 1953 s 751 (anmärkt nedan s 143) och Gärde, SvJT 1945 s 292 ff.

²⁸ Så departementschefen i Förarb s 13. Bestämmelse om detta föreslogs men ansågs obehövligen.

²⁹ Grönfors, Festskrift till Nial s 218, anför att även om skiljeförfarande tillåts innebär det inte att tvingande lagbud får sättas åsido vid prövningen. Jfr Haug i Nordiska juristmötet i Helsingfors 1987 s 480 ang norsk rätt.

arrendatorns rätt att tillträda eller kvarsitta på fastigheten.³⁰ I 12:66 JB finns ett analogt stadgande med avseende på hyresförhållande.³¹ Andra frågor än de i lagrummen uttryckligen nämnda, exempelvis om ersättning för skadegörelse eller om reparationer, kan utan inskränkning skjutas under skiljemän.³² Uttrycket »skiljeavtal må ej göras gällande» får anses innebära, att skiljeavtalet inte utgör rättegångshinder och att myndighets medverkan inte kan erhållas för att igångsätta och driva skiljeförfarande. Meddelas skiljedom, är den samma enligt 20 § 1 st 3 ogill.

Enligt 1:3 lagen (1974:371) om rättegången i arbetstvister får tvist, som skall handläggas enligt lagen, i stället genom avtal hänskjutas till avgörande av skiljemän med undantag av fall som avses i 31 § 1 eller 3 st medbestämmandelagen (1976:580), alltså frågor om förklaring angående kollektivavtals giltighet eller befrielse från förpliktelse enligt sådant avtal. Inte heller får i tvist rörande föreningsrätt eller könsdiskriminering göras gällande avtal, som före tvistens uppkomst träffats om att tvisten skall avgöras av skiljemän utan förbehåll om rätt för parterna att klandra skiljedomen.³³

³⁰ Se NJA II 1944 s 232 f, Skarstedt, Ekberg och Anderberg, Arrendelagstiftningen av år 1943 med kommentar 2 uppl (Stockholm 1946) s 270 ff. I NJA 1972 s 54 förordnades om verkställighet av skiljedom som avsåg fastställelse av att överlåtelse av arrenderätten i och för sig var gällande. HD fann att skiljedomen visserligen indirekt kunnat få betydelse för frågan om arrendatorns rätt eller skyldighet att kvarsitta på fastigheten men att skiljemännen dock inte kunde anses ha dömt över den frågan. Se även NJA 1976 s 125.

³¹ Se NJA II 1923 s 44 ff, 1939 s 569 f, Walin, Allmänna hyreslagen 5 uppl (Stockholm 1969) s 226 f. Skiljeklausuler avseende framtida hyrestvister godtas i regel inte. Hyresnämnd får dock göras till skiljenämnd och då betalar staten lönerna till hyresnämndens ledamöter.

³² Enligt NJA 1949 s 556 kan skiljemän uppta klander av arrendesyn, jfr NJA 1964 s 122, SvJT 1929 rf s 59. I 15 § lagen om arrendenämnder och hyresnämnder föreskrivs att om parterna slutit skiljeavtal och utsett arrendenämnden respektive hyresnämnden till skiljenämnd, skall nämnden på ansökan avgöra tvisten genom skiljedom och därvid tillämpa SML i den mån inte annat följer av lagen om arrendenämnder och hyresnämnder.

³³ Jfr AD 1954 nr 21. I AD 1932 nr 45 och 1938 nr 91 fann sig arbetsdomstolen utan hinder av skiljeklausul i kollektivavtal behörig att pröva fråga huruvida blockad var förbjuden enligt avtalet eller gällande lag. I vad mån dylik fråga är av beskaffenhet att kunna avgöras av skiljemän framgår inte av dessa domar. I AD 1966 nr 20 ansågs skiljeklausul tillämplig i tvist om olovlig stridsåtgärd, varvid arbetsdomstolen särskilt framhöll att det enligt svensk rätt inte saknades möjlighet att utverka säkerhetsåtgärder enligt 15:3 RB vid skiljeförfarande (jfr Lind, SvJT 1968 s 98). I AD 1978 nr 62 uttalade arbetsdomstolen att 1:3 arbetstvistlagen inte utgör något

Skiljeavtalets form

I främmande lagar föreskrivs vanligen, att skiljeavtal skall ha skriftlig form.¹ SML lämnar däremot frågan om skiljeavtalets form öppen, och skiljeavtal behöver alltså inte ingås skriftligen. Någon större praktisk betydelse har dock denna olikhet knappast. Det torde vara en så gott som undantagslös regel, att skiljeavtal erhåller skriftlig form eller på annat sätt dokumenteras i skrift. Ett skriftligen ingånget skiljeavtal föreligger strängt taget endast när en skrift uppsatts för att tjäna som bevis om skiljeavtalet och undertecknats av parterna.² Skiljeavtal kan emellertid vara dokumenterat på annat sätt, exempelvis genom brevväxling mellan parterna,³ genom bekräftelse av offert, slutsedel eller annan liknande handling⁴ eller därigenom, att skiljeavtalet upptagits i domstols eller annan myndighets protokoll.⁵

Ett skiljeavtal kan ha formen av ett fristående avtal, vari anges fråga som hänskjuts till skiljemännens avgörande. Ojämförligt mycket vanligare är emellertid, att skiljeavtalet framträder som ett moment i ett mera omfattande avtal, huvudavtalet, exempelvis ett leveranskontrakt eller ett entreprenadkontrakt. Man brukar då tala om en skiljeklausul.⁶ Denna har regelmässigt den innebörden, att tvist, som uppkommer i anledning av huvudavtalet, skall avgöras

hinder mot att hänskjuta tvist om tillämpning av tvingande bestämmelser i lagen om anställningsskydd till skiljemän men att parterna inte kan binda skiljemän vid att tillämpa avtalsregler som avviker från tvingande lagbestämmelser. Enligt NJA 1973 s 620 kan tvist om rätt till semesterersättning avgöras av skiljemän.

¹ Se sålunda 3 § SMLF och § 452 st 2 NLRT. Äldre svenska lagförslag hade bestämmelser om skriftlig form. En sådan bestämmelse fanns också i 2 § 1 st Förslag 1885, men den utgick efter anmärkning inom HD, se Trygger s 20. I Danmark fordras inte skriftlig form, Hjeile s 42.

² Trygger s 263 f. Skiljeklausul, som innefattas i ett skriftligt kontrakt, är ett skriftligen ingånget skiljeavtal.

³ NJA 1925 s 561.

⁴ Se t ex NJA 1936 s 521 (offert, ordersedel), 1949 s 609 (orderbekräftelse) samt NJA 1921 s 46, 1923 s 206 och SvJT 1917 s 41 (slutsedel).

⁵ Dillén s 138 f framhåller att skiljeavtal kan ingås utan att parternas viljeförklaringar behöver vara uttryckliga, om det kan visas att det måste ha varit parternas mening att tvist angående deras mellanhavande skall avgöras av skiljemän.

⁶ Jfr Bolding och Stenberg s 110. Nedan s 210 ff lämnas i en särskild avdelning exempel på skiljeklausuler, som förekommer inom näringslivet.

av skiljemän. Ofta ingår skiljeklausul i en tryckt blankett till kontrakt, ordersedel, försäkringsbrev eller annat dylikt dokument.⁷ Skiljeavtal kommer till stånd genom att blanketten ifylls och under-tecknas.

Det förekommer emellertid också, att en dylik handling inte själv innehåller någon skiljeklausul utan hänvisar till allmänna avtalsvillkor, som upptar en sådan klausul.⁸ Ovanligt är inte att på en orderbekräftelse eller annat dokument anbringas ett stämpeltryck av innehåll, att för leveransen gäller de allmänna bestämmelserna för en viss bransch.⁹ Vid bedömande av om en kontrahent blir bunden av en skiljeklausul, som det hänvisats till på detta sätt, har man i praxis visat varsamhet i fråga om att tillägga kontrahents passivitet rättslig verkan.¹⁰ Om kontrahenterna fått sig tillställt ett exemplar av de ifrågavarande allmänna bestämmelserna eller skiljeklausulen varit på tal under förhandling i saken, torde man böra anse klausulen bindande. Från dansk praxis kan antecknas, att då ett leveranskontrakt endast innehöll en tryckt hänvisning till vissa tryckta avtalsvillkor utan att direkt nämna den däri intagna skiljeklausulen, då dessa villkor inte tillställts köparen och då klausulen inte varit på

⁷ Se härom och för det följande Olsson, Verkan av avtalsklausuler i standardformulär s 17 ff.

⁸ I NJA 1936 s 521 innehöll offert hänvisning till "allmänna leveransbestämmelser för den mekaniska verkstadsindustrin gällande för leveranser inom Sverige". Dessa bestämmelser upptog skiljeklausul med föreskrift att skiljemän skulle tillsättas av Sveriges tekniskt-industriella skiljedomsinstitut.

⁹ Se NJA 1949 s 609. På orderbekräftelse var anbragt ett stämpeltryck av innehåll att för leveransen gällde "de allmänna leveransbestämmelserna för den mekaniska verkstadsindustrin". Bland dessa bestämmelser fanns upptaget stadgande om att tvister i anledning av avtal, som bestämmelserna var tillämpliga på, skulle slitas genom skiljemän enligt lag.

¹⁰ En jämförelse mellan de båda i noterna 8 och 9 citerade rättsfallen är här av intresse. I NJA 1936 s 521 ansågs utan dissens skiljeklausulen bindande. Däremot fann i NJA 1949 s 609 tre JustR mot två att skiljeklausulen inte var gällande av bl a det skäl, att något exemplar av de allmänna bestämmelserna inte lämnats till beställaren. Se Rodhe, SvJT 1951 s 588 f, Vahlén s 145 ff, Bolding s 74 ff, Denmark, Om svensk domstols behörighet i internationellt förmögenhetsrättsliga mål (Stockholm 1961) s 269 ff till rättsfallet NJA 1936 B 418 och Karlgren, SvJT 1961 s 212, vilken sistnämnde anser HD:s dom i NJA 1949 s 609 synnerligen svårbedömlig.

tal under muntliga förhandlingar i saken, ansågs den inte binda köparen.¹¹

SML innehåller en särskild bestämmelse om slutande av skiljeavtal inför skiljemännen i ett inlett skiljeförfarande.¹² I 11§ 2 st stadgas, att skiljemän utan hinder av föreskrifterna om påkallande av skiljeavtalets tillämpning äger uppta fråga, om vars hänskjutande till skiljemännen parterna inför dem enats.¹³ Skriftlig form är väl inte heller i detta fall föreskriven. Men part som vill göra bruk av en skiljedom, som tillkommit efter ett sådant avtal, bör tillse att vid behov genom skiljemännens protokoll eller på annat sätt kan styrkas, att parterna inför skiljemännen enats att till dem hänskjuta fråga, som de sedan dömt över. Parterna bör helst i en av dem

¹¹ Se Hjeje s 39 f, som lämnar en intressant redogörelse för dansk praxis rörande skiljeklausuler i standardformulär. Där behandlas också frågan om verkan av att reklamation uteblivit. I NJA 1969 s 285 hade part till stöd för att skiljeavtal kommit till stånd åberopat att det på hans offert fanns tryckt att för alla anbud och order gällde Sveriges Mekanförbunds allmänna leveransbestämmelser vilka innehöll skiljeklausul. Eftersom dessa bestämmelser inte tillställts motparten och frågan om skiljeavtal inte särskilt berörts vid förhandlingarna mellan parterna, fann HD att bindande skiljeavtal inte kommit till stånd. Jfr SvJT 1979 rf s 1 (där giltigheten av en i avtal mellan andra parter intagen klausul om utländskt skiljeförfarande, till vilken hänvisats i orderbekräftelse, underkändes), RH 1982:102 (kommun hade i skriftligt antagande av bolags anbud hänvisat till att kontrakt skulle tecknas på visst formulär – vari fanns intagen skiljeklausul – men så skedde inte och kommunens yrkande om avvisning av bolagets vid domstol väckta talan ogillades, eftersom kommunen inte visat att bolaget accepterat en skiljeklausul) och RH 1989:1. Se däremot NJA 1980 s 46 där HD godkände giltigheten av skiljeklausul i standardbestämmelser, till vilka hänvisning skett av ena parten i ett entreprenadavtal. HD framhöll att den ändring som 1976 genomförts i 36 § avtalslagen syntes göra det mindre angeläget att kunna hävda att bestämmelse som tekniskt omfattas av en i avtalet ingående hänvisning inte skall anses utgöra en del av avtalsinnehållet, eftersom bestämmelsen i förekommande fall kan sättas åsido som oskäligen med stöd av denna paragraf. Se närmare om sistnämnda rättsfall hos Nerep s 402 ff. Mangård, Årsskrift 1981 s 23, drar den praktiska slutsatsen att en försiktig avtalspart som genom hänvisning till allmänna branschbestämmelser vill få till stånd ett skiljeavtal helst bör ta upp denna fråga i förhandlingarna med motpart eller åtminstone i sin hänvisning ange att denna avser även en i bestämmelserna intagen skiljeklausul liksom att en försiktig motpart bör undersöka vad de allmänna bestämmelserna till vilka hänvisning gjorts innehåller och reagera tämligen snabbt om han inte önskar bli bunden av en där intagen skiljeklausul.

¹² Har tilläggsskiljeavtal träffats inför skiljemännen kan en part inte ensidigt återta sin begäran om prövning, påpekar Heuman, Juristmötet s 291, och hänvisar till NJA 1965 s 384.

¹³ Jfr nedan s 98 f.

undertecknad skriftlig handling ange den eller de frågor, som hänskjuts till skiljemännens avgörande.¹⁴

Enligt vedertagen uppfattning skall skiljeavtal, som ingås inför skiljemän, vara uttryckligt. Den eller de frågor, som hänskjuts till skiljemännen bör nämligen vara otvetydigt angivna.¹⁵ I ett på senare tid avgjort rättsfall synes emellertid denna ståndpunkt ha övergetts. Parterna hade i detta fall framställt yrkanden, som gick långt utöver skiljeavtalets ram. De hade sedan under förebringande av vidlyftig utredning på ömse sidor utfört talan rörande därigenom uppkomna frågor utan att invändning gjorts mot skiljemännens behörighet. Genom vad sålunda förekommit ansågs parterna ha inför skiljemännen enats att till dem hänskjuta under förfarandet väckta frågor.¹⁶

¹⁴ Se text NJA 1902 s 27 och 1911 s 499. Part som åberopar en skiljedom är bevisskyldig för att parterna inför skiljemännen till dem hänskjutit fråga, som de avdömt, NJA 1920 s 302, 1924 s 569, jfr 1921 s 643.

¹⁵ I NJA 1963 s 658 uttalade en ledamot av hovrätten, att det fordras ett uttryckligt och medvetet enande mellan parterna för att frågor utanför det ursprungliga skiljeavtalets ram skall kunna upptas av skiljemännen. Att underrätten och hovrätten enhälligt varit av denna mening kan knappast vara föremål för tvekan. Rörande äldre praxis kan hänvisas till NJA 1902 s 438, 1905 s 23 och s 476 samt 1924 s 224, vilka rättsfall synes ge belägg för den i texten framställda uppfattningen.

¹⁶ NJA 1963 s 658. Domen var inte enhällig, i det JustR Karlgren som grund för ogillande av klandertalan om skiljedomen angav, att kåranden måste anses ha avstått från att åberopa fel, som förmenades ha förelupit genom att skiljemännen överskridit sitt uppdrag, jfr nedan s 146. Det torde kunna ifrågasättas om den ståndpunkt HD:s majoritet intog är lämplig med hänsyn till angelägenheten av att föremålet för skiljemännens prövning blir tydligt angivet. Se även RH 1986:162, Heuman, Advokatsamfundet s 47 och Juristmötet s 274, Nerep s 412 ff och 429. För att undvika risken att de olika handlingar, som företas inom ramen för ett skiljeförfarande, tolkas såsom uttryck för en vilja att ingå ett nytt skiljeavtal och för att undanröja tvivel om att part avsett att ingå sådant avtal, kan parten enligt Nerep, även om det inte synes nödvändigt, redan i och med att skiljeförfarandet påkallas och svaromål inges deklarerat att någon sådan vilja eller avsikt inte föreligger oavsett partens påföljande processhandlingar. Jfr nedan s 131 not 6.

Skiljeavtalets innehåll

Ett skiljeavtal måste innehålla två moment, nämligen angivande av fråga, som utgör avtalets föremål, och förklaring att denna fråga hänskjuts till skiljemäns avgörande.¹

Skiljeavtal kan ingås antingen om redan uppkommen tvist eller om framtida tvist. I det förra fallet skall i skiljeavtalet direkt anges fråga, som skiljemännen skall avgöra. Därvid är emellertid inte nödvändigt att det rättsförhållande som frågan härrör ur anges, även om detta som regel faller sig naturligt. Av 11 § 1 st framgår, att lagen räknar med att tvistefråga inte är tydligt angiven i skiljeavtalet. Part som påkallar tillämpning av detta får då meddela motparten skriftlig uppgift på den eller de frågor, som skiljedom begärs om.² Anser den senare, att uppgiften inte överensstämmer med skiljeavtalet, kan han göra invändning om detta inför skiljemännen. Hinder finns inte mot att ett obestämt antal tvistefrågor, som inte är individuellt angivna, genom ett och samma avtal hänskjuts till skiljemän.³

Vad därefter angår skiljeavtal om framtida tvist, så kan parter inte till skiljemän hänskjuta alla framtida eller under en viss tid dem emellan uppkommande tvister, inte heller framtida tvister av en viss beskaffenhet, exempelvis fastighets- eller leveranstvister.⁴ Framtida tvist skall ha anknytning till ett rättsförhållande, som i skiljeavtalet individualiserats så, att man kan skilja det från andra rättsförhållanden. Detta rättsförhållande skall ha uppkommit före skiljeavtalets ingående.⁵ Stundom regleras genom ett avtal ett komplex av

¹ Jfr Dillén s 106 f, som påpekar att skiljemännen inte behöver anges i avtalet, vilket inte heller behöver innehålla bestämmelser om deras antal eller sättet för deras utseende. En skiljeklausul kan alltså kort och gott lyda: "Tvist i anledning av detta kontrakt skall avgöras av skiljemän". Det förutsätts då att vid avtalsslutet gällande svensk lag skall tillämpas.

² Se vidare nedan s 96 f.

³ NJA 1909 A 369, jfr 1906 s 420, 1911 s 71 och 1925 A 199: giltigt skiljeavtal ansågs föreligga när parterna till skiljemäns avgörande hänskjutit samtliga mellanhavanden, uppkomna intill avtalets dag. Det får anses tillräckligt att den konkreta tvistefrågan täcks av skiljeavtalets formulering. Enligt Bolding s 73 kan ett skiljeavtal vara giltigt, även om dess räckvidd gjorts beroende av omständigheter, som är fristående från själva skiljeavtalet.

⁴ Jfr Trygger s 17 f.

⁵ Lindboe s 32 framhåller, att två firmor inte kan avtala, att tvister i anledning av kontrakt, som de kan komma att avsluta under viss tidrymd, skall avgöras av skiljemän.

rättsförhållanden. I ett leveranskontrakt eller ett entreprenadkontrakt kan sålunda ett flertal särskilda rättsförhållanden vara sammantfattade, vilka är förenade därigenom att de utgör moment i kontraktet. Man får utgå från att skiljeklausul i ett sådant kontrakt avser samtliga i kontraktet upptagna rättsförhållanden.⁶ Å andra sidan kan en skiljeklausul begränsas till att gälla endast tvister, som härflyter ur ett särskilt angivet rättsförhållande, eller enbart vissa sådana tvister.

I skiljeavtal behöver inte uttryckligen sägas, att avgörande av tvistefråga hänskjuts till skiljemän. Det ligger över huvud inte avgörande vikt på att de termer, som förekommer i SML, används. Vad som krävs är att det av avtalet otvetydigt framgår, att parternas mening varit att överlämna frågan till tredje mans avgörande.^{7,8} Det är sålunda inte nödvändigt att begagna orden skiljeman eller skiljedom utan man kan tala om god man, kompromissarie, arbitrage,

⁶ Vid granskningen i HD av förslaget till SML 1887 anmärkte JustR Åbergsson, att stadgandet i förslagens 1 § om framtida tvisters hänskjutande till skiljemän kunde missförstås så, att det inte skulle vara tillåtet att i ett kontrakt bestämma, att alla av kontraktet härflytande tvister skulle hänskjutas till skiljemän utan att ange de särskilda genom kontraktet uppkommande rättsförhållanden, varav tvist kunde härflyta. Han föreslog formuleringen "tvist härflytande af visst aftal eller visst angivet rättsförhållande". Se NJA II 1887 nr 4 s 16 och Trygger s 18. Lagens avfattning på denna punkt torde inte ha vållat någon tveksamhet i praxis.

⁷ Bolding s 71 f framhåller att ett avtal som enbart har till innehåll att part inte får föra talan vid domstol inte utgör ett skiljeavtal. Se även Welamson i SvJT 1953 s 686 om rättsfallet SvJT 1950 s 277. I AD 1931 nr 64 omtalas en bestämmelse i kollektivavtal, vilken innehöll att tvist angående förhållandet mellan arbetsgivare och arbetare inte fick dras inför domstol. Arbetsdomstolen ansåg bestämmelsen otillåten och ogillade på densamma grundad invändning mot domstolens behörighet. Se även HD:s beslut i NJA 1958 s 654 (jfr JustR Karlgrens särskilda yttrande i NJA 1949 s 724). I RH 1980:48 gavs nekande svar på frågan om en i köpekontrakt angående restaurangrörelse intagen bestämmelse, att vid tvist parterna skulle "i första hand utse var sin representant att lösa tvistemålet", var att förstå som en skiljeklausul och om köparens vid domstol mot säljaren väckta talan (om avdrag på köpeskillingen) därför borde på säljarens invändning avvisas. Är det oklart om en klausul skall uppfattas som ett skiljeavtal eller en överenskommelse om någon annan form av tvistelösning, tolkas klausulen inte som ett skiljeavtal, se Heuman, Specialprocess s 23.

⁸ Enligt Heuman, Advokatsamfundet s 5, kan skiljedomsföreskrift gå ut på att ena parten har rätt att välja mellan att påkalla skiljeförfarande och att föra talan vid domstol. Se text skiljeklausul refererad nedan s 214 samt NJA 1979 s 666 och Heuman, Årsskrift 1988 s 19 ff.

kompromiss eller dylikt. Numera torde emellertid språkbruket ha stadgat sig i anslutning till terminologien i SML.⁹

Skiljeavtal kan uppta bestämmelse i annat avseende än nu nämnts. SML innehåller ett antal stadganden av dispositiv natur, om vilka uttryckligen sägs att de gäller om inte parterna annorlunda överenskommit. I skiljeavtal kan parterna således ange den eller de personer, som skall vara skiljemän, eller bestämma antalet skiljemän och sättet som de skall utses på. De kan ge föreskrifter om påföljden av att skiljeman inte utses eller avgår från uppdraget eller inte rätteligen fullgör detta. Parterna äger vidare meddela instruktioner rörande förfarandet¹⁰ och ge föreskrifter om sättet för fattande av beslut. De kan också bestämma tid inom vilken skiljedom skall meddelas och föreskriva, att skiljemännen inte får träffa avgörande om fördelningen mellan parterna av skiljedomskostnaderna.¹¹

De ytterligare villkor som nu varit tal om kan vid sidan av skiljeavtalet intas i annan av parterna träffad överenskommelse, ett kompletterande avtal. Sådan överenskommelse behöver inte vara skriftlig men bör göras bevislig och delges med skiljemännen, om det rör sig om något som de skall iakttä.¹² Villkor, som inte ingår i skiljeavtalet, bör intas i skiljemännens protokoll eller i skiljedomen. Genom att hänvisa tvist till behandling under medverkan av skiljedomsinstitut får parterna anses ha överenskommit att institutets stadgar skall tillämpas. Bestämmelse i dessa är alltså att betrakta som ytterligare villkor för förfarandet.

⁹ I äldre rättsfall kan man hitta avvikande formuleringar, t ex NJA 1902 s 401, 1923 s 460 (tvister skulle avgöras genom "kompromiss"), 1922 s 135 ("lagen ang tillkallande av skiljemän" skulle tillämpas).

¹⁰ Om sådana instruktioner se närmare nedan s 102.

¹¹ Överenskommelse enligt 23 § 2 st om att skiljemännen inte själva får bestämma sin ersättning träffas mellan parterna på ena och skiljemännen på andra sidan. Innehåller skiljeavtalet eller annat avtal mellan parterna förbehåll därom, får skiljemännen anses ha godkänt förbehållet, om de med kännedom om detsamma åtagit sig skiljemannauppdrag. Jfr nedan s 155.

¹² Jfr nedan s 102.

Skiljeavtalets omfattning

Spörsmålet vilken eller vilka tvistefrågor ett skiljeavtal omfattar avgörs genom tolkning av avtalet. För tolkning av skiljeavtal gäller vanliga civilrättsliga regler om avtalstolkning.¹ I första hand har man att fästa vikt vid vad parterna kan antas ha avsett. Enligt en utbredd mening bör emellertid skiljeavtal tolkas restriktivt, vilket betyder att in dubio den tolkning skall accepteras, som ger skiljeavtalet den minsta omfattningen.² Skiljeavtal medför en begränsning av parts rätt att väcka och utföra talan vid domstol, och denna begränsning bör inte göras vidsträcktare än avtalet otvetydigt utvisar. Särskilt har det ansetts riktigt att snävt tolka sådan skiljeklausul i blankettavtal, som i allmänhet inte kan antas innefatta uttryck för parts vilja att hänskjuta uppkommande tvist till skiljemäns avgörande.³

Den praktiska frågan på förevarande område rör sig om tolkning av skiljeklausuler. Merendels har skiljeklausul i kontrakt standardkaraktär. Enligt en ofta förekommande formulering avser sådan klausul »alla tvister i anledning av kontraktet». Klausulen får då anses omfatta tvist om vad helst som i samband med kontraktets avslutande och genomförande tilldragit sig mellan parterna.⁴ Ibland kan det dock vara vanskligt att avgöra, om ett sådant sammanhang föreligger mellan kontraktet och tvisten. En synpunkt som framkommit i flera rättsfall är den, att om det för avgörande av uppkommen tvist fordras tolkning av kontrakt, så omfattas tvisten av skiljeklausul i kontraktet.⁵ Är det klart att något kausalsammanhang

¹ Se Vahlén s 187 ff, där dock tolkning av skiljeavtal inte särskilt uppmärksammas.

² Dillén i SvJT 1937 s 688 ff, Hjejle s 58 ff. Den senare lämnar en ingående redogörelse för dansk praxis, vilken är av intresse även för svenska förhållanden.

³ Som Dillén framhåller i SvJT 1937 s 692 borde detta resonemang närmast medföra, att klausulen fränkandes giltighet. Då det i varje fall de lege lata svårigen går för sig att godta denna konsekvens, blir den enda hjälp man kan ge part, som mer eller mindre ofrivilligt accepterat skiljeklausul, att denna tolkas så restriktivt som möjligt.

⁴ Frågor om tolkning av kontraktet kan t ex prövas i sådant fall. Om parterna senare ingått ett självständigt tilläggsavtal, som saknar skiljeklausul, är parterna inte bundna av skiljeklausulen i det äldre huvudavtalet, se Heuman, Specialprocess s 22 f.

⁵ Detta och liknande uttryck används i en rad rättsfall, se NJA 1879 s 148, 1886 s 398, 1896 s 170, 1897 s 391, 1899 s 317, 1919 s 396 och s 497, 1948 s 590. I det

mellan kontrakt och tvist inte finns, blir skiljeklausul i kontraktet inte tillämplig, även om ett visst faktiskt samband kan anses föreligga.⁶

En skiljeklausul kan vara formulerad så, att den omfattar »tvist rörande tolkning av kontraktet». Det torde inte kunna antas, att parterna därmed åsyftat att begränsa skiljeklausulens räckvidd till att endast avse rena tolkningstvister.⁷ I praxis har också med tillämpning av sådan klausul skiljedom på fullgörelse av anspråk, som grundats på kontraktet, ansetts kunna meddelas.⁸

Formuleringen »tvist om tydning eller tillämpning av kontraktet» torde i praxis tilläggas samma innebörd som »tvist rörande tolkning av kontraktet».⁹ Man gör således ej på grund av varierande uttryckssätt någon skillnad i fråga om räckvidden mellan skiljeklau-

sist angivna rättsfallet uttalades, att den uppkomna tvisten var beroende av hur parternas mellanvaranden enligt kontraktet var att bedöma.

⁶ Se sålunda NJA 1941 s 198 (skiljeklausul i avtal om hemskilnad avsåg inte tvist om utgifter för hushållet före hemskilnaden; rättsfallet behandlat av Bolding s 102 f och Welamson i SvJT 1964 s 278 och 282), SvJT 1936 rf s 75 (borttransport av uppsprängd sten ingick inte i de arbeten entreprenör åtagit sig). I NJA 1923 s 460 ansågs skiljeklausul i arrendekontrakt inte utgöra hinder för jordägaren att få handräkningsvis prövat yrkande om vräkning på grund av dröjsmål med betalning av arrende, jfr NJA 1903 s 326.

⁷ Skiljedom skulle då bara kunna få karaktären av vad man i civilmål kallar tolkningsdom. I AD 1973 nr 13 ansågs skiljeklausul i kollektivavtal, avseende tvister om "rätta innebörden i detta avtal", omfatta även tvister i anledning av stridsåtgärder. Enligt Weslien, SvJT 1967 s 195, får man emellertid inte bortse från att i ordet "tolkning" rent språkligt ligger en begränsning som kan ha varit avsedd av parterna. Men fråga är om de i sådant fall på otvetydigt sätt gett detta vid handen. I allmänhet torde part som påkallat skiljedom inte vara betjänt med ett abstrakt uttalande om tolkningen av en bestämmelse i kontraktet utan önskar få saken slutligt avgjord genom att motparten åläggs en fullgörelse. Detta torde vara anledningen till att man i praxis synes obenägen att begränsa klausulens omfattning till att endast avse rena tolkningsfrågor. Se Hassler, Specialprocess s 118.

⁸ Så i NJA 1919 s 497, där avgörandet tydligen byggde på den uppfattningen, att alla tvister i anledning av kontraktet skulle avgöras av skiljemän. En liknande mening synes ha gjort sig gällande i NJA 1913 s 415 (hovrätten och HD mot KB).

⁹ En sådan skiljeklausul förekom i NJA 1923 s 460. Det kan emellertid inte sägas, att något avgörande i fråga om klausulens allmänna innebörd träffades i rättsfallet. Formuleringen "tvist angående tillämpningen eller tolkningen av detta avtal" ansågs i NJA 1976 s 125 vara av gängse typ och omfatta även tvist huruvida avtalet var giltigt.

suler, som får antas åsyfta att samtliga tvister i anledning av kontraktet skall avgöras av skiljemän.¹⁰

Fråga kan uppkomma huruvida skiljeklausul i kontrakt omfattar tvist i anledning av ett samtidigt eller senare ingånget tilläggsavtal, som självt inte innehåller någon skiljeklausul.¹¹ Man torde kunna gå ut ifrån, att frågan bör besvaras nekande, om de båda avtalen är att betrakta såsom självständiga i förhållande till varandra. I ett fall upptog skiljeklausul i leveranskontrakt »tvist rörande villkoren i, fullgörandet av eller ändamålet med kontraktet». Senare träffades avtal om överleverans utan att i detta avtal någon skiljeklausul intogs. Skiljeklausulen i det tidigare avslutade kontraktet ansågs inte omfatta tvist rörande villkoren för överleveransen.¹² Bedömningen utföll annorlunda i ett fall, där entreprenadkontrakt ingåtts med skiljeklausul, som avsåg »tvist om rätta tolkningen av kontraktet och dess bilagor». Klausulen befanns tillämplig på tvist om tolkningen av en efter kontraktets upprättande träffad överenskommelse om uppskov med vissa byggnadsarbeten.¹³

¹⁰ I AD 1977 nr 74 ansågs skiljeklausul i fackförbunds stadgar rörande tvister bl a mellan förbundet och medlem i detta omfatta anställningsskyddstvist mellan förbundet och medlem som varit verksam inom förbundets fackliga studieverksamhet. Genom avtal – innehållande skiljeklausul – mellan A, såsom innehavare av samtliga aktier i bolaget B, och bolaget C, vilket genom avtalet förvärvade alla aktier i B, förband sig A att utföra arbete åt B; av A framställt krav mot B om utfående av viss lön ansågs i AD 1976 nr 54 omfattat av skiljeklausulen. Se även AD 1976 nr 37 och AD 1977 nr 113, där skiljeklausul intagen i kommanditibolagsavtal ansågs tillämplig beträffande tvist i anledning av uppsägning av en av bolagsmännen från dennes befattning som kommanditibolagets verkställande direktör. Jfr AD 1976 nr 76 och AD 1983 nr 88.

¹¹ I NJA 1973 s 620 hade ett bolag, som instämts av en handelsresande med yrkande om semesterersättning, åberopat den skiljeklausul som var intagen i ett av parterna träffat agenturavtal. Trots att resanden gjorde gällande att ett anställnings- och arbetsförhållande senare uppstått mellan parterna och förklarade sig grunda sin talan på detta förhållande och inte på agenturavtalet, ansågs frågan om hans rätt till semesterersättning ha sådant samband med agenturavtalet att detta avtals skiljeklausul ägde tillämpning på tvisten.

¹² NJA 1910 s 227. Hovrätten och en ledamot av HD var emellertid av annan mening.

¹³ NJA 1919 s 497. Som skäl anfördes, att de frågor rörande vilka skiljemännen dömt berodde av tolkningen utav kontraktet och den vid sidan därom träffade överenskommelsen. Man torde kunna säga, att de båda avtalen i detta fall stod i nära samband med varandra. I NJA 1922 s 37 omtalas ett annat fall, i vilket skiljeklausul i kontrakt ansågs tillämplig på tvist i anledning av tilläggsavtal. Det var också där fråga om förlängning av tiden för byggnadsarbete. I SvJT 1966 rf s 47 hade gäl-

Med avseende på skiljeklausul i köpeavtal föreligger ett par spörsmål, som torde ha en inte ringa praktisk betydelse. Det ena rör den situationen, att köpeskillingen helt eller delvis likviderats genom att köparen accepterat en växel. Vid indrivning av växelbeloppet uppstår fråga om skiljeklausulen i köpekontraktet omfattar detta krav. Tidigare synes man ha varit böjd att betrakta växelförhållandet såsom fristående från köpeavtalet, varför skiljeklausulen skulle sakna tillämpning med avseende på talan om betalning för växeln.¹⁴ Denna ståndpunkt måste emellertid anses mindre lämplig. I regel gör köparen i växel målet invändning, som hänför sig till det bakomliggande rättsförhållandet, och i förevarande fall ligger detta under skiljemäns prövning. Skiljeklausulen bör därför anses omfatta även tvist om skyldighet att infria växeln.¹⁵

Det andra spörsmålet angår innebörden av den i samband med skiljeklausul i köpeavtal ibland förekommande bestämmelsen, att tvist mellan kontrahenterna inte får hindra varans mottagande och likviderande.¹⁶ Det har hävdats att denna bestämmelse skulle medföra, att krav på erläggande av köpeskillingen inte omfattades av skiljeklausulen. Denna mening kan emellertid inte anses riktig.

denären i mål om betalningsföreläggande bestritt ansökningen under återopande av skiljeklausul i entreprenadkontrakt. Borgenären bestred bifall till invändningen och anförde att de i målet återopade fakturorna uteslutande gällde fordran för utförda extraarbeten, material och förhöjda löner och inte ingick entreprenadkontraktet. Ansökan om betalningsföreläggande avisades under hänvisning till skiljeklausulen.

¹⁴ Se SvJT 1922 rf s 82, Berglund s 41, Dillén s 175 f, Lindboe s 44 f, Bolding s 104 ff. Hovrättens avgörande, som inte var enhälligt, kan ha föranletts av att växelprocessen ansetts vara en exklusiv form för prövning av krav på grund av växel.

¹⁵ Så HD i NJA 1964 s 2, rörande vilket rättsfall se vidare nedan s 48 och 52. Bolding s 105 ff synes vara av samma mening. Jfr NJA 1972 s 458 (byggnadsentreprenör, som med en byggherre träffat entreprenadavtal med skiljeklausul, hade mot inteckningar och omslagsrevers beviljat byggherren kredit för viss del av entreprenadsumman och tvist om denna gäld ansågs omfattad av skiljeklausulen; genom att lagsöka byggherren p g a skuldebrevet hade entreprenören därför gått miste om befogenheten att göra skiljeavtalet gällande i fråga om byggherren tillkommande kvittningsfordringar p g a entreprenaden).

¹⁶ Se SvJT 1919 rf s 45 och s 69, 1922 rf s 78, 1958 rf s 88, Almstrand, Allmän domstol eller skiljemän i SvJT 1919. Jfr nedan s 51 f med not 16 samt skiljeklausuler refererade nedan s 210 och 211 (rätt för part att inför domstol föra talan om utbetalning av ostridig förfallen fordran).

Bestämmelsen i fråga är av helt och hållet materiellrättslig innebörd. Genom att godkänna den avstår köparen från rätten att med hävande av köpet vägra att motta och betala varan. Han måste alltså fullfölja köpet. Sedan får han påkalla skiljedom om han så önskar. Någon begränsning av skiljeklausulens räckvidd föreligger inte.

Olika meningar har uttalats rörande skiljemäns behörighet att med stöd av skiljeklausul av standardtyp i kontrakt pröva fråga om kontraktets giltighet och om anspråk, som kan föranledas av dess ogiltighet eller upphörande.¹⁷ Spörsmålet gäller alltså huruvida det tillkommer skiljemännen att själva pröva sin behörighet, "la compétence de la compétence".¹⁸

Vid bedömandet av denna fråga har man varit benägen att lägga vikt på huruvida en skiljeklausul är att i förhållande till huvudavtalet betrakta såsom ett självständigt avtal.¹⁹ Svaret på denna konstruktionsfråga kan dock inte tilläggas avgörande betydelse. I stället bör man gå efter vad parterna kan antas ha avsett med att inta en skiljeklausul i kontraktet. Generellt sett har deras mening säkerligen varit, att de juridiska konsekvenserna över huvud av deras hand-

¹⁷ Spörsmålet behandlas utförligt av Dillén i uppsatsen Om skiljeklausul vid ogiltigt huvudavtal i SvJT 1937, jfr Bolding s 97 f. Dessa författare tillerkänner i princip skiljemän sådan behörighet som avses i texten. Tirkkonen s 57 f ställer sig mera tveksam. Lindboe s 33 menar att det får anses riktigt att låta skiljemännen pröva huvudavtalets giltighet; kommer de till det resultatet, att något giltigt huvudavtal inte föreligger, skall de avvisa saken.

¹⁸ Se Arbitration in Sweden s 25, Nordenson, Advokaten 1985 s 49 f, Heuman, Specialprocess s 23, Hjejle s 20 ff, 66 ff, 73 och 121 (jfr Wetter, SvJT 1987 s 557 ff), Hjerner, Yearbook 1984 s 32 ff. Hjerner anser att skiljenämnds beslut om sin egen behörighet in dubio är att bedöma som ett avgörande av en processuell eller prejudiciell fråga vilket senare kan överprövas av domstol eller exekutiv myndighet enligt 20 § 1 st 1 p (se nedan s 138 f) men att parterna också kan uppdra åt skiljenämnden att – tex genom mellandom (se nedan s 128) – slutgiltigt och med bindande verkan besluta i frågan om skiljeklausulen är giltig eller tillämplig (jfr nedan s 88 f). I det senare fallet är det skiljeklausulens giltighet eller tillämplighet som är skiljeförfarandets föremål och avgörs genom skiljedomen, vilken inte kan angripas av den anledningen att skiljenämnden avgjort frågan oriktigt (se nedan s 131). Om skiljenämnden i det förra fallet kommer fram till att det inte finns något giltigt skiljeavtal eller att skiljeavtalet inte omfattar den uppkomna tvisten och att nämnden alltså inte är behörig att pröva denna, är det enligt Hjerner ingenting som hindrar käranden att ånyo påkalla skiljedom med en ny sammansättning av skiljemän för att försöka få majoritet för sin uppfattning. Jfr nedan s 56 not 15.

¹⁹ Beträffande denna "doctrine of separability" se Hobér, SvJT 1983 s 257 ff, Arbitration in Sweden s 24 ff.

lande i saken skall prövas av skiljemän. Skiljeklausulens räckvidd bör bedömas i enlighet med detta antagande, där inte särskilda omständigheter föranleder annat.²⁰

Några anmärkningar rörande skiljeavtals verkan gentemot tredje man bör inflyta i detta avsnitt.²¹ I regel är skiljeavtal inte bindande för annan än parterna. Undantag från denna regel kan emellertid förekomma. Hit torde visserligen inte böra hänföras fall, i vilka tredje man succederat part och därigenom kommit i partsställning.²² En utsträckning av skiljeavtals verkan till tredje man kan emellertid förekomma såtillvida, att skiljeklausul i kontrakt blir tillämplig i förhållandet mellan en part och den som efter klausulens tillkomst ingått borgen för fullgörande av motpartens förpliktelse enligt kontraktet. Borgensmannen kan då förutsättas ha kännedom om skiljeklausulen och får räkna med att den kan komma att tillämpas.²³ I praxis har det förekommit, att borgensman när talan väckts mot

²⁰ Genom avgörandet i NJA 1936 s 521, jfr 1920 s 302 och 1976 s 125, torde få anses fastslaget, att fråga om huvudavtals giltighet i princip skall prövas av skiljemän. Däremot ankommer det på domstol att avgöra huruvida skiljeavtal är giltigt (se ovan s 30 och AD 1972 nr 30).

²¹ Se härom Dillén s 245 ff, Hjejle s 63 f, Lindboe s 56. Jfr ang förbehåll i föreningsstadgar NJA 1964 s 486 (anmärkt nedan s 60 not 7).

²² Så Hjejle s 72. Vahlén, s 153 not 88, uttalar att skiljeklausul inte synes kunna åberopas mot tredje man, som efter överlåtelse förvärvat någon av parternas rätt, såvida han inte genom överlåtelseavtalet även måste anses ha förbundit sig att iakttä denna klausul. Detta kan svårligen vara förenligt med skäligen hänsyn till motpartens intresse. Den som inträtt i ena kontrahentens rätt enligt ett visst avtal, bör anses i princip bunden av skiljeklausul i avtalet. Angående dödsbos rätt att åberopa skiljeavtal, som den avlidne ingått, se NJA 1886 s 398. Jfr Dillén s 245 ff, Westerling. Årsskrift 1981 s 13, Hobér, Yearbook 1983 s 44 ff (vilken behandlar såväl universalsuccession – tex vid dödsfall och konkurs samt likvidation och fusion av juridisk person – som singularsuccession), Arbitration in Sweden s 38 f, Jarvin s 49 ff (angående frågan om moderbolag är bundet av skiljeklausul i kontrakt under-tecknat av dotterbolag och vice versa), Heuman, Festskrift s 229 ff (som beträffande singularsuccession skiljer mellan överlåtelse av alla rättigheter och skyldigheter enligt kontrakt med skiljeklausul innan skiljeförfarande inletts och under pågående skiljetvist; i det förra fallet anses enligt Heuman att nytt skiljeavtal mellan förvärvaren och den ursprunglige motparten ingåtts om den senare samtyckt till överlåtelser helt allmänt eller en överlåtelse i det enskilda fallet, medan tvister mellan den ursprunglige motparten och tredje man/förvärvare i regel inte omfattas av skiljeklausulen om samtycke inte lämnats; partssuccession under pågående skiljetvist kan normalt äga rum endast med motpartens och skiljenämndens medgivande).

²³ I RH 1985:137 ansågs skiljeklausul mellan två parter vara processhinder i mål mellan ena parten och den som garanterat andra partens prestation enligt avtalet. Jfr Arbitration in Sweden s 36 och 39 f, Hobér, Årsskrift 1986 s 25 f.

honom åberopat skiljeklausul i huvudavtalet. Däremot synes det inte ha hänt att part gjort skiljeklausul gällande mot borgensman.²⁴ Även utanför borgensförhållanden kan det tänkas att tredje man blir bunden av skiljeklausul. Sålunda har skiljeklausul i certeparti ansetts kunna åberopas mot den som vid tidsbefraktning fått på sig överlåtet lastutrymme.²⁵ Bolagsman i handelsbolag torde böra anses bunden av skiljeklausul i kontrakt, som bolaget ingått.^{26, 27}

Slutligen möter här frågan om skiljeavtals verkan i konkurs.²⁸ Enligt 8:14 KL skall förvaltaren så snart det lämpligen kan ske vidta åtgärder för att driva in utestående fordringar. Lagen utgår från att, om konkursgäldenären före konkursens början träffat skiljeavtal, äger konkursförvaltningen påfordra tillämpning av detta mot den,

²⁴ I NJA 1896 s 136 och 1916 s 100 åberopades skiljeklausul i entreprenadkontrakt av borgensman för entreprenören mot beställaren. Se vidare NJA 1899 s 538 (arrendeborgen), 1922 s 135 (borgen på kontrakt om utackordering av hästar) och Dillén s 258 f och Hobér, Yearbook 1983 s 51 not 26. Här kan även anmärkas NJA 1925 s 432, enligt vilket rättsfall skiljedom i tvist mellan kontrahenter inte binder borgensman för kontraktet, jfr nedan s 136. Enligt Arbitration in Sweden s 40 är det tveksamt om en borgensman kan tvingas in i ett skiljeförfarande av en part som är fordringsägare enligt huvudkontraktet, åtminstone om borgensmannen inte kände till skiljeklausulen. Mot denna uppfattning argumenterar Heuman, Festskrift s 230 och 239 ff.

²⁵ NJA 1948 s 714. Däremot ansågs i NJA 1931 s 19 bortfraktare inte kunna åberopa skiljeklausul i certeparti mot den som utan att vara innehavare av konossement avhämtat viss del av lasten. I SvJT 1950 s 260 befanns skiljeklausul i avtal om servitut inte bindande för ny ägare av fastigheten. Ang skiljeklausul i leasingavtal se Millqvist, Finansiell leasing (1986) s 21 f och referat i RH 1989.

²⁶ Dillén s 259. Spörsmål huruvida medlem av organisation var bunden av skiljeklausul i kollektivavtal, som slutits av organisationen, förelåg i AD 1962 nr 8 och nr 21 samt 1972 nr 30. NJA 1981 s 1205 avsåg skiljeklausul i villkor för en på kollektivavtal grundad tjänstegrupplivförsäkring.

²⁷ Någon fråga om skiljeavtals verkan gentemot tredje man kan inte anses ha förelägit i NJA 1955 s 500. Här riktade en kontraktspart efter stämning anspråk på grund av kontraktet mot en person, som inte undertecknat det. Denne åberopade skiljeklausul i kontraktet. HD ansåg under dissens klausulen omfatta frågan huruvida svaranden var avtalsslutande part. Avgörandet synes innebära att den som framställer anspråk, grundat på kontrakt med skiljeklausul av standardtyp, regelmässigt inte kan motsätta sig att anspråket prövas av skiljemän. Jfr Bolding s 111 ff och Welamson, SvJT 1964 s 281 f, som utgår från att avgörandet är uttryck för en regel enligt vilken part, som grundar sin ståndpunkt omedelbart på ett avtal med skiljeklausul av standardtyp, inte äger påfordra tvistens prövning av domstol mot motpartens bestridande, även om denne påstår att det avtal vari skiljeklausulen infogats inte äger tillämpning. Jfr RH 1985:90 och Hobér, Årsskrift 1986 s 26 angående skiljeklausuler i konsortialavtal.

²⁸ Dillén s 247 ff, Welamson, Konkurs s 297 ff, Arbitration in Sweden s 37 f.

som anses vara betalningsskyldig till boet, och att det kan vara nödvändigt att för indrivning av fordran påkalla skiljedom.²⁹

Om borgenärs anspråk är beroende på prövningen i en särskild rättegång, skall enligt 9:16 KL konkursdomstolen fastställa hans rätt i konkursen för det belopp, som kan bli bestämt genom dom i den rättegången. Denna bestämmelse, som överensstämmer med 109 § i den tidigare konkurslagen, är enligt stadgad praxis analogiskt tillämplig i fråga om skiljeförfarande.³⁰ Borgenär, som före konkursens början slutit skiljeavtal med konkursgäldenären, äger utan hinder av konkursen få beloppet av bevakad fordran fastställt av skiljemän, och konkursförvaltningen kan i tvist om sådant belopp påyrka tillämpning av ett mellan borgenär och gäldenären ingånget skiljeavtal. Däremot får skiljemän inte avgöra fråga om förmånsrätt eller återvinning till konkursbo.³¹

Beträffande tvist om tillgång av beskaffenhet att kunna ingå i konkursboet är skiljeavtal, som före konkursens början träffats mellan gäldenären och tredje man, i princip bindande för såväl denne som boet.³² Det gäller emellertid endast i fråga om angelägenhet, som gäldenären och hans medkontrahent kunnat reglera avtalsvis, alltså inte vad angår sakrättsligt förhållande.

Skiljeavtalet som rättegångshinder

Det finns varken i SML eller någon annanstans i lagstiftningen någon direkt bestämmelse om skiljeavtals verkan som rättegångs-

²⁹ Prop 1986/87:90 s 293 och Welamson, Konkurs s 97, som anser det oklart vem eller vilka som befogenheten att utse skiljeman för gäldenärssidan tillkommer. Enligt Walin, Advokaten 1986 s 374 och Hjerner, ibm s 419, är 22 § gamla konkurslagen (numera 3:9 KL) tillämplig även på skiljeförfarande så att konkursboet äger överta gäldenärens talan men inte utan vidare lägga ned den.

³⁰ NJA 1913 s 191 (plenum, jfr Blanck, SvJT 1954 s 182 f), 1930 s 574, 1945 s 425, SvJT 1939 rf s 71. Enligt NJA 1922 s 285 får skiljemän inte p g a skiljeavtal mellan konkursgäldenären och bevakande borgenär döma konkursboet att betala bevakat belopp.

³¹ Dillén s 57 och beträffande återvinning SvJT 1945 rf s 31 och RH 1987:66 (anmärkt nedan s 50). Se Welamson, Konkurs s 301, 311 och 317 samt SOU 1970:75 s 176 not 18 angående konkursförvaltares eller borgenärs behörighet att ingå skiljeavtal med presumtiv återvinningssvarande.

³² Se Dillén s 250, Welamson, Konkurs s 310, Hobér, Yearbook 1983 s 44 ff och för praxis NJA 1925 s 557, 1931 s 647, 1936 s 194.

hinder. Klart är emellertid, att om skiljeavtal över huvud skall få någon praktisk betydelse, måste sådan verkan tilläggas det. Stadgandet i 3 § SML bygger tydligen på att skiljeavtal i princip utgör hinder mot att domstol till prövning upptar fråga som avtalet omfattar. Det är också gammal och stadig praxis, att invändning om skiljeavtal vid bifall medför att väckt käromål avvisas.¹ Man torde ha sett saken så, att domstolens behörighet utesluts genom skiljeavtalet. Fallet jämföras alltså med det fall, att domstol på grund av lagbestämmelse är obehörig att uppta tvist. Det rättegångshinder, som bildas av skiljeavtal, är av dispositiv natur. Anledning saknas att tillämpa ett skiljeavtal om inte någondera parten gör det gällande. Domstol beaktar därför inte ex officio, att en dess prövning underställd fråga omfattas av skiljeavtal.²

Invändning om skiljeavtal är en invändning om rättegångshinder och lyder alltså reglerna i RB om sådan invändning. I enlighet med det betraktelsesätt, som efter vad ovan sagts gjort sig gällande i praxis, likställs invändning om skiljeavtal med foruminvändning.³ Enligt 34:2 RB skall således invändning om skiljeavtal göras i muntlig förberedelse vid första inställelse och i skriftlig förberedelse inom tiden för svaromåls avgivande, vid äventyr att invändningsrätten annars prekluderas.⁴ Ogillas invändning om skilje-

¹ Dillén s 143 ff. Innebär avtal att part äger påkalla skiljedom om han så önskar, se t ex NJA 1904 s 378, har det inte verkan av rättegångshinder: den part som tar initiativet bestämmer ensam vilken väg som skall väljas. Jfr Bolding i SvJT 1958 s 74 not 3 samt Heuman, Advokatsamfundet s 5, rörande advokatsamfundets skiljedoms klausul beträffande arvodestvister mellan advokater och klienter, enligt vilken klienten har rätt att under ett år välja mellan domstol och skiljenämnd.

² Enligt 31 § lagsökningslagen skall domstol självmant pröva sin behörighet att uppta lagsökningsmål och mål om betalningsföreläggande. Detta stadgande bör dock inte tillämpas med avseende på sådan tvist om betalningsskyldighet som omfattas av skiljeavtal, eftersom det ju inte rör sig om någon behörighetsfråga i egentlig mening, se Hassler, Specialprocess s 118 not 17 och SvJT 1967 rf s 58. Jfr NJA 1964 s 2, där ingen officialprövning förekom.

³ Rörande praxis i fråga om invändning om skiljeavtal se NJA 1908 s 482, 1910 s 509, 1916 s 100, 1920 s 375 och 556, 1929 s 73, 1958 s 109, 1973 s 480 och 1982 s 738 samt AD 1930 nr 113.

⁴ I NJA 1958 s 109 betecknade HD invändning om skiljeavtal såsom invändning i fråga om rättens behörighet, på vilken bestämmelserna i 34:2 RB är tillämpliga. Invändningen avvisades, då den inte framställdes i skriftligt svaromål utan först sedan detta avgetts. Jfr NJA 1969 s 195, där HD beviljade resning i AD 1967 nr 17 p g a att en i arbetsdomstolen gjord invändning om skiljeavtal ansågs ha framställts för

avtal, blir bestämmelserna i 49:3 RB tillämpliga. Om lagsökningsmål på gäldenärens begäran hänskjuts till rättegång och gäldenären vid första förberedelsen framställer invändning om skiljeklausul, anses invändningen ha gjorts i rätt tid.⁵ Domstols lagakraftvunna beslut över invändning om skiljeavtal innefattar inte något rättskraftigt avgörande av frågan om skiljeavtalets giltighet eller tillämplighet. Beslutet måste emellertid anses bindande för KFM och skiljemän med avseende på skiljeförfarande, som kan komma att inledas.⁶

Genom invändning om skiljeavtal kan svaranden göra gällande, att käromålet i sin helhet skall provas av skiljemän eller att det till viss del faller under skiljemäns avgörande. Invändning av det senare slaget kan gälla enbart en eller flera särskilda poster i ett fordringsförhållande eller en förutsättning för anspråk som käranden framställer i målet.⁷ Det kan tänkas att skiljemän skall verkställa en

sent. I NJA 1978 s 175 ansågs fullföljdsförbudet i 54:7 RB omfatta också det fallet att hovrätt fastställt tingsrätts beslut, enligt vilket tingsrätten ogillat invändning att den i målet föreliggande tvisten skulle enligt avtal avgöras av skiljemän. – Holmbäck, SvJT 1978 s 375, anser att det enligt 10:18 p 2 RB finns utrymme för åsikten att domstol ex officio skulle kunna avvisa ett mål p g a rättegångshinder då svaranden uteblir men det är uppenbart att ett giltigt skiljeavtal föreligger. Uppfattningen kritiserar av Nordenson, SvJT 1977 s 716, och uttalandet, som först gjordes i Arbitration in Sweden 1977, har uteslutits i andra upplagan (1984) av detta arbete, se s 33 not 16.

⁵ NJA 1982 s 711 och SvJT 1979 rf s 9. Sedan i mål om betalningsföreläggande utfärdats s k slutbevis, sökte gäldenären återvinning och invändning om skiljeklausul, som framställdes först i återvinningsansökningen, ansågs gjord i rätt tid (NJA 1972 s 331). Invändning om skiljeavtal i mål om betalningsföreläggande synes böra anses lika med bestridande, se Dillén s 187 och SvJT 1966 rf s 47.

⁶ Jfr ovan s 25. I NJA 1923 s 206 ansåg HD lagakraftvunnet beslut, varigenom invändning om skiljeavtal gillats, bindande i mål om verkställighet av senare meddelad skiljedom.

⁷ I AD 1967 nr 17, där yrkanden framställdes på tre alternativa grunder, ansåg sig arbetsdomstolen p g a invändning om skiljeavtal behörig att pröva endast två av grunderna. Motsvarande utgång blev det i AD 1972 nr 30, dock under dissens. Jfr AD 1943 nr 9, 1976 nr 55 och 1983 nr 88. I NJA 1973 s 480 befanns skiljeklausulen avse endast frågan om parten A hade en på avtalet grundad rätt till uppfinningen medan det till domstol instämnda målet även gällde frågan om motparten B saknade fog för sin talan redan på den grund att A och inte B gjort uppfinningen. Det ansågs därför ankomma på domstol att bedöma vem av parterna som var uppfinnare och, om den fann att det var B, fastställa endast att denne framför A hade rätt till uppfinningen i den mån inte A enligt skiljedom, som kunde komma att meddelas, skulle

värdering eller bedöma ett faktiskt förhållande, som utgör en förutsättning för domstolens avgörande, exempelvis huruvida invaliditet förorsakats av ett olycksfall.⁸ Vidare kan det vara en prejudiciell fråga, som skall avgöras av skiljemän, såsom om giltigheten av ett skuldebrev eller ett patent eller om äganderätten till en fastighet eller annan egendom.⁹

I fall som de nu nämnda utgör skiljeavtal hinder mot domstols prövning av fråga, som skiljeavtalet omfattar. Käromålet kan emellertid inte avvisas, utan domstolen får i regel avvakta att skiljemän avgör frågan. I kravmål kan det tänkas, att domstolen med bifall till käromålet förpliktar svaranden att till käranden utge belopp, som skiljemän har att bestämma.¹⁰ Huruvida målet i annat fall bör vilandeförklaras i avbidan på att den till skiljemän hänskjutna frågan blir avgjord, beror på omständigheterna. Kan med säkerhet förväntas, att skiljedom kommer att meddelas inom angiven tid, synes vilandeförklaring inte vara påkallad.¹¹

anses genom avtalet ha förvärvat rätt till uppfinningen. Se även NJA 1982 s 738. I SvJT 1979 rf s 9 däremot ansågs part inte kunna tillåtas att åstadkomma en uppdelning av prövningen av den föreliggande tvisten som i sin helhet omfattades av en giltig skiljeklausul. Svarandens underlåtenhet att yrka avvisning av hela käromålet medförde därför att tingsrätten skulle anses behörig att pröva tvisten såvitt avsåg samtliga av svaranden åberopade invändningar. I RH 1987:66 var omständigheterna följande. Sedan ena parten i ett förmögenhetsrättsligt avtal, vari intagits skiljeklausul, stämt den andre med yrkande bl a om betalningsförpliktelse på tre olika grunder, påstod svaranden att klausulen utgjorde rättegångshinder. Hovrätten ansåg skiljeklausulen inte vara bindande för käranden såvitt avsåg en av grunderna – återvinning enligt KL eftersom käranden var ena partens konkursbo (se ovan s 47) – men väl beträffande de båda andra som var av aktiebolagsrättslig och avtalsrättslig art. Eftersom det av processuella skäl ansågs att en talan inte annat än undantagsvis bör prövas av domstol såvitt gäller viss grund och av skiljemän beträffande annan grund, fann hovrätten skiljeklausulen inte utgöra hinder för domstol att i föreliggande fall pröva talan i dess helhet. Jfr även Heuman, Årsskrift 1988 s 18 f.

⁸ Jfr ovan s 28 och NJA 1984 s 229.

⁹ Hjele s 68 nämner det fall, att tvist är om huruvida en förpliktelse består och om dess omfattning, men bara den senare frågan skall avgöras av skiljemän. Om i ett brottmål spörsmålet om den tilltalades skuld är beroende av fråga, som skall avgöras av skiljemän, har skiljeavtalet inte någon processhinderande verkan. Utgången i ett brottmål kan inte påverkas av den ståndpunkt skiljemän intar, jfr Dillén s 153.

¹⁰ Se Berglund i SvJT 1931 s 139 f och Dillén s 149 f, vilken senare citerar NJA 1874 s 507. Något nyare rättsfall som belyser frågan torde inte finnas.

¹¹ I NJA 1918 s 478 förklarades mål vilande i avbidan på att skiljemän skulle träffa avgörande beträffande en förutsättning för utbekommande av försäkringsbelopp,

Det är i regel svaranden som framställer invändning om skiljeavtal. Käranden kan emellertid också göra det, nämligen såsom replik på en moträttighet som svaranden gör gällande. Det praktiska fallet härvidlag är kvittningsyrkande. Om genfördran faller under skiljemäns prövning, kan käranden göra invändning därom och få kvittningsyrkandet avvisat.¹² Här möter frågan om sådan invändning är underkastad preklusion. I praxis har man intagit den ståndpunkten, att så inte är fallet.¹³

Om part inför domstol eller skiljemän åberopat en alternativ grund men inte fått den upptagen till prövning därför att den ansetts vara att bedöma i annan ordning, kan den inte prekluderas av domstolsdomen eller skiljedomen.¹⁴

Ibland händer att en part går till domstol med ett betalningsanspråk i stället för att påkalla skiljedom. När motparten då gör invändning om skiljeavtal, bemöter käranden invändningen med att anföra, att någon tvist inte råder mellan parterna rörande betalningsskyldigheten. Det förekommer särskilt i lagsökningsmål på grund av dessa måls summariska karaktär.¹⁵ En tvist i den mening RB och SML använder detta uttryck kan emellertid föreligga, även om svaranden medger kärandens anspråk och parterna alltså är ense i saken. När en gäldenär inte betalar sin skuld, måste borgenären

vilken förutsättning bestod däri att den försäkrades död inträffat som omedelbar följd av olycksfall. Jfr NJA 1982 s 738 och 1984 s 229.

¹² Dillén s 156 ff, Lindboe s 44. Dillén vill göra undantag för det fall att genfördran är preskriberad. I NJA 1919 s 545, 1945 s 425 och 1982 s 210 samt SvJT 1917 s 41 gick domstolarna på den linjen, att kvittningsyrkande skulle prövas av skiljemän. Motsatt utgång i det tidigare rättsfallet NJA 1898 s 479 (kommenterat av Bolding s 104 ff och Heuman, Årsskrift 1988 s 12 f).

¹³ NJA 1945 s 425. I tvist om bevakning i konkurs gjordes först vid tredje rättegångstillfället invändning om skiljeavtal rörande genfördran. Invändningsrätten ansågs inte prekluderad. Se närmare det av Dillén i målet avgivna utlåtandet. Anledning synes inte föreligga att med hänsyn till bestämmelserna i RB inta annan ståndpunkt.

¹⁴ Welamson, SvJT 1964 s 282 f, som ifrågasätter om inte avgörandets rättskraft bör begränsas i motsvarande mån även om part över huvud inte gjort något alternativt åberopande av detta slag.

¹⁵ SvJT 1958 rf s 88. Jfr SvJT 1979 rf s 9 angående avtal enligt vilket tvist rörande från avtalet skulle avgöras av skiljemän, dock att det skulle vara part tillåtet att på skriftligt fordringsbevis vidta lagsökningsåtgärder för utfående av ogulden köpeskilling (kommenterat av Heuman, Årsskrift 1988 s 9 f).

skaffa sig en exekutionstitel för att framtvinga betalning. Faller betalningsanspråket under skiljemäns prövning, har borgenären att påkalla skiljedom. Något undantag från denna regel kan man svårigen göra utan stöd av lag, även om det av praktiska skäl skulle vara önskvärt att kunna anlita en enklare form för indrivning av fordran.¹⁶

Skiljeavtal mister i vissa fall sin verkan av rättegångshinder utan att avtalet därför upphör att gälla. Ett sådant fall omtalas i 3 §, nämligen att part bestrider yrkande om skiljeavtalets tillämpning eller inte fullgör skyldighet att välja skiljeman. Motparten får då väcka och utföra talan inför domstol, om han så önskar.¹⁷ Vidare kan antas att part, som i stället för att påkalla skiljedom väcker talan vid domstol, förlorar rätten att åberopa skiljeavtalet med avseende på den sak, om vilken talan väckts.¹⁸ Detsamma bör gälla om part i rättegångs- eller lagsökningsmål underlåter att inom laga tid göra invändning om skiljeavtal.¹⁹ Återtar part som påkallat skiljedom sin begäran därom, torde motparten kunna föra talan vid domstol utan hinder av skiljeavtalet.²⁰ I samtliga nu nämnda fall får part anses ha

¹⁶ Se Dillén s 80 ff, Tirkkonen s 24, Hjeile s 63 (dennes uppfattning att enbart betalningsvägran inte bör föranleda skiljeförfarande kritiserar av Wetter, SvJT 1987 s 559 och Heuman, Årsskrift 1988 s 7 ff) samt för praxis SvJT 1917 s 41, 1925 rf s 28, 1928 rf s 4, 1954 rf s 26. I det sist nämnda fallet uttalade hovrätt i lagsökningsmål, att även om någon meningsskiljaktighet rörande gäldenärens betalningsskyldighet icke syntes föreligga, kunde den i målet förda talan inte mot hans bestridande upptas till prövning. Jfr ovan s 43 f.

¹⁷ Se vidare nedan s 65.

¹⁸ Ett exempel härpå finns i NJA 1964 s 2. HD uttalade i detta rättsfall, att A genom att lagsöka B på växel, accepterad av B i anledning av ett köpeavtal med skiljeklausul, gått förlustig rätten att i återvinningsmål påfordra tillämpning av klausulen. Se även NJA 1972 s 458 (anmärkt ovan s 43 not 15), RH 1985:51, Arbitration in Sweden s 34 och Heuman, Årsskrift 1988 s 13 ff.

¹⁹ Detta kan få praktisk betydelse om käromålet avvisas eller målet avskrivs. Motparten bör då kunna väcka ny talan och få den prövad utan hinder av skiljeavtalet. Frågan om skiljeavtalets verkan i dylikt fall synes emellertid inte ha varit uppe i praxis. Jfr Arbitration in Sweden s 34.

²⁰ Jfr nedan s 109. Weslien, SvJT 1967 s 196, anser däremot att situationen bör betraktas så som om skiljeförfarande inte påkallats, eftersom återkallandet kan bero på tex att en fråga är för tidigt väckt därför att begärd prestation visar sig inte vara förfallen eller att erforderliga utredningsmöjligheter ännu inte står till buds. Weslien påpekar också att påkallandet kan ha betydelse i andra hänseenden, såsom beträffande kostnader. Se även Hjerner, Yearbook 1984 s 41, som anser att skiljeavtalet fortfarande utgör rättegångshinder.

avstått från sin rätt att göra skiljeavtalet gällande som rättegångshinder.

I nästa avsnitt behandlas frågan om skiljeavtalet bör anses ha upphört att gälla i fall, då verkställighet av meddelad skiljedom vägrats eller skiljedomen förklarats ogill eller hävts.²¹ Det antas att skiljeavtalet fortfarande gäller, så att hinder i och för sig inte möter mot att part påkallar ny skiljedom. Fråga blir då om skiljeavtalet i denna situation skall anses utgöra rättegångshinder. I praxis har frågan besvarats jakande i ett fall, där skiljedomen förklarats ogill eftersom avgjord fråga inte i laga ordning hänskjutits till skiljemännen.²² Detta avgörande synes kunna tilläggas principiell giltighet. Enligt 22 § är visserligen skiljedom, som förklarats inte kunna verkställas på grund av att den befunnits vara mörk, inte hinder för part att till domstol instämma den fråga skiljemännen prövat. Stadgandet måste anses förutsätta, att inte heller skiljeavtalet har verkan av rättegångshinder.²³ Med hänsyn till det sätt varpå 22 § tillkommit torde man emellertid inte böra utsträcka stadgandets tillämpning längre än dess avfattning omedelbart föranleder.

Skiljeavtalets upphörande

I fråga om skiljeavtalets upphörande är i första hand allmänna civilrättsliga regler om avtals upphörande tillämpliga.¹ Om parterna förlikts i omtvistad fråga, bör skiljeavtalet anses ha förfallit med avseende på denna fråga. Detsamma gäller i det fall att parterna slutit nytt skiljeavtal rörande viss fråga.² Det kan särskilt tänkas före-

²¹ Se nedan s 57 f.

²² NJA 1925 s 136.

²³ I NLB s 284 sägs, att när meddelad skiljedom är ogill får part vid domstol anhängiggöra den talan, som blivit av skiljemännen obehörigen prövad. Uttalandet synes närmast avse fall, i vilka skiljemän överskridit sitt uppdrag. Att domstolsvägen då står öppen torde vara klart.

¹ Bolding s 117 ff, Hjeje s 70 ff. Vad den senare anför om det fall, att det visar sig omöjligt att genomföra skiljeavtalet, torde knappast ha någon betydelse såvitt angår svenska förhållanden.

² Jfr AD 1987 nr 13. Parterna kan också komma överens om att inte tillämpa skiljeklausulen på tvisten, se Arbitration in Sweden s 42. Jfr AD 1977 nr 110 där omständigheterna var följande. En arbetsgivare hade sagt upp anställningsavtal, i vilket intagits skiljeklausul, och till uppsägningen fogat besvärshänvisning enligt vilken arbetstagaren hänvisades att under vissa angivna omständigheter väcka talan vid

komma när parterna såsom i 11 § 2 st omtalas ingått skiljeavtal inför skiljemännen. Om skiljeavtal slutits på viss tid och denna utgått eller under resolutivt villkor som inträffat, bör också avtalet anses förfallet.³ Däremot behöver inte succession i ett rättsförhållande medföra att därtill anknutet skiljeavtal upphör.⁴ Den omständigheten, att part bryter kontrakt, gör inte i kontraktet innefattad skiljeklausul verkningslös.⁵

Det förhållandet att parterna annullerat ett avtal innehållande skiljeklausul behöver inte utesluta att skiljeklausulen skall tillämpas på fråga huruvida rättsförvärv ägt rum enligt avtalet medan det ännu var i kraft, även om tvist i det hänseendet uppkommit först senare.⁶

SML omtalar åtskilliga fall, i vilka skiljeavtal förfaller såvida inte annorlunda överenskommits mellan parterna. I 8 § 2 st nämns det fall, att skiljeman skall utses av annan än part eller skiljemän och denne underlåter att inom skälig tid förrätta valet.⁷ Enligt 9 § förfaller skiljeavtal helt om någon, som blivit genom avtalet utsedd till skiljeman, avlider. Har skiljeman, som utsetts på nämnda sätt, av sagt sig uppdraget eller blivit hindrad att fullgöra det, är skiljeavtalet förfallet med avseende på tvist, som är i fråga. I 16 § stadgas, att om inte flertalet av skiljemännen är ense angående fråga, som överlämnats till deras prövning, är skiljeavtalet förfallet med avseende på denna fråga. Vidare förfaller enligt 18 § skiljeavtal, om skiljedom inte meddelats inom den härför bestämda tiden.⁸

domstol. Arbetstagaren väckte talan vid domstol om ersättning på den grund att uppsägningen inte var sakligt grundad. Ordalydelsen i besvärshänvisningen ansågs av arbetsdomstolen ha berättigat arbetstagaren att anse sig obunden av skiljeklausulen, varför motpartens invändning om rättegångshinder ogillades. Jfr AD 1989 nr 27.

³ Jfr NJA 1922 s 579 och 1927 s 637 (anmärkta nedan s 165 och 166) samt AD 1977 nr 112 (anmärkt nedan s 93 och 126).

⁴ Jfr ovan s 45.

⁵ NJA 1901 s 204. Lindboe s 40 antar, att part kan ensidigt häva skiljeavtal, om andra parten uppträder illojalt. Något stöd för detta finns inte i svensk praxis.

⁶ NJA 1973 s 480.

⁷ Enligt Förarb s 25 (lagrådet) ingår härunder det fall, att val av skiljeman gjorts beroende av att parterna enas och enighet inte kan åstadkommas, se nedan s 87 ff.

⁸ I NJA 1913 s 415 avslog överexekutor begäran om utseende av skiljeman, enär skiljeavtalet inte ansågs omfatta den fråga som skiljedom påkallats om. HD fann

Vid sidan av vad som betingas av allmänna regler om avtal kan skiljeavtal komma att upphöra i andra fall, som inte är reglerade i lag. Här möter först det fall, att part väcker talan vid domstol och motparten underlåter att i processen göra invändning om skiljeavtal. Det ligger nära till hands att uppfatta detta som en konkludent överenskommelse mellan parterna om att häva avtalet såvitt rör instämde fråga.⁹ Har dom i saken meddelats och vunnit laga kraft, bör skiljeavtalet anses förfallet med avseende på den avdömda saken.¹⁰ Men om domstolen skilt målet från sig genom ett avvísnings- eller avskrivningsbeslut, synes det tveksamt hur situationen skall bedömas. Ovan har antagits att skiljeavtalet då inte har verkan av rättegångshinder. Käranden får alltså väcka ny talan om han vill. Men om han i stället önskar påkalla skiljedom, bör det väl inte förmenas honom.¹¹

Då part bestritt framställt yrkande om tillämpning av skiljeavtal eller inte fullgjort vad honom åligger med avseende på val av skiljeman, förlorar skiljeavtalet enligt 3 § sin verkan av rättegångshinder beträffande aktuell tvist.¹² I fråga om skiljeavtalets fortsatta

skiljeavtalet förfallet, eftersom tiden för meddelande av skiljedom utgått. Jfr anmärkningarna till 18 § nedan s 124 ff.

⁹ Jfr uttalande av HD i NJA 1899 s 538: som parterna å ömse sidor hänskjutit den dem emellan uppkomna tvisten till domstols avgörande, kunde tillämpning av skiljeklausul inte komma i fråga i saken.

¹⁰ Se yttranden i lagrådet i Förarb s 12. JustR Appelberg förklarade, att om en genom lagakraftätagande beslut avgjord fråga omfattas av ett tidigare skiljeavtal, som parterna underlåtit att göra gällande i den försiggångna processen, lär skiljeavtalet vara att anse såsom förfallet. Lagrådets övriga ledamöter delade otvivelaktigt denna mening.

¹¹ Frågan är emellertid som sagt tveksam. Man kan knappast med Bolding s 124 anse, att den varit föremål för avgörande i NJA 1918 s 102. A stämde där B med yrkande att denne på grund av kontrakt, som innehöll skiljeklausul, skulle förpliktats utfärda köpebrev. B gjorde inte invändning om skiljeavtal. Sedermera nedlade A sin talan och påkallade skiljedom med yrkande om skadestånd. Det rörde sig alltså om två olika tvistefrågor, även om ett samband fanns mellan dem såsom rättsföljder av ett och samma kontrakt. Enligt Weslien, SvJT 1967 s 196, bör invändning om processhinder eller underlåtenhet att framställa sådan invändning inte utsträcka sina verkningar utöver målet. Om skiljeavtal föreligger, bör alltså en (ny) invändning från svarandens sida om rättegångshinder godtas. Weslien har som det vill synas goda skäl för sin ståndpunkt – jfr Hassler, Specialprocess s 119 – men vägledning av praxis saknas alltjämt.

¹² Jfr ovan s 52 och nedan s 65.

giltighet synes läget vara detsamma som i det fall som berörts i föregående stycke. Väcker andra parten talan vid domstol, kan båda parterna sägas ha avstått från att göra skiljeavtalet gällande vad angår omstämd fråga. Om målet blir avgjort genom lagakraftägande dom, bör skiljeavtalet anses ha förfallit såvitt rör den avdömda frågan. Men efter beslut om avvisning eller avskrivning torde käranden kunna välja mellan att väcka ny talan och att påkalla skiljedom.

Vidare har vi det fall, att skiljemännen funnit sig förhindrade att pröva till dem hänskjuten fråga och alltså avvisat saken på grund av processhinder.¹³ Av 9 § framgår, att om skiljemännen är utsedda genom skiljeavtalet, måste detta anses förfallet med avseende på fråga, som de förklarat sig inte kunna pröva.¹⁴ Är däremot skiljemännen inte nämnda i skiljeavtalet, finns det i och för sig möjlighet att ersätta dem med andra skiljemän, som kan komma till ett annat resultat i avvisningsfrågan. Lagen ger emellertid ingen antydning om att en ny skiljenämnd skulle kunna tillsättas i förevarande situation. Det synes vidare inte vara rimligt att part, som vill ha saken avgjord, tvingas avvakta utgången av den i 18 § stadgade fristen för skiljedoms meddelande innan han får väcka talan vid domstol. Skiljeavtalet bör därför även i fall, då skiljemännen inte är nämnda i skiljeavtalet, anses förfallet med avseende på fråga, som skiljemännen förklarat sig inte kunna pröva.¹⁵

Det kan ifrågasättas om samma regler som de nu framställda bör gälla även i det fall, att samtliga skiljemän avsagt sig sitt uppdrag. Skäl därtill kan exempelvis ha varit, att part underlåtit att lämna begärt förskott på ersättningen till skiljemännen eller att parterna meddelat föreskrifter med avseende på förfarandet, som skiljemännen inte vill godta.¹⁶ Om skiljemännen är utsedda genom skiljeavtalet, synes det klart att avtalet bör anses förfallet med avseende på fråga, som skiljemännen haft att avgöra. Är skiljemännen inte nämnda i

¹³ Om processhinder se nedan s 106 ff.

¹⁴ Jfr nedan s 90 f. Som där påpekas bör det anses som en väsentlig förutsättning för skiljeavtalets giltighet, att prövningen verkställs av skiljemän som utsetts genom avtalet.

¹⁵ Denna mening omfattas av Bolding s 171 f och Tirkkonen s 72 men inte av Hjerner, se ovan s 44 not 18. Något rättsfall som belyser frågan synes inte finnas, vilket tyder på att den inte har någon större praktisk betydelse.

¹⁶ Jfr nedan s 81 f och s 102.

skiljeavtalet, finns det enligt 10 § möjlighet att vid avgång ersätta dem med andra skiljemän. Om part vill begagna sig av denna möjlighet, bör det stå honom fritt. I annat fall torde han få avvakta, att i 18 § bestämd frist utgår, och därefter väcka talan vid domstol.¹⁷

När skiljedom meddelats rörande en fråga, måste skiljeavtalet i princip anses konsumerat med avseende på denna fråga. Skiljedomen är avsedd att vara ett definitivt avgörande, och någon vidare tillämpning av skiljeavtalet kan således normalt inte förekomma såvitt angår nämnda fråga. Det händer emellertid, att en skiljedom visar sig inte vara användbar för sitt syfte. Här kan först nämnas det fall, att exekutiv myndighet vägrar att förordna om verkställighet av skiljedomen.¹⁸ Beror denna vägran på att skiljedomen befunnits vara en nullitet enligt 20 § eller mörk såsom sägs i 22 §,¹⁹ utgör skiljedomen tydligen inte något dugligt avgörande av den förekomna tvistefrågan. Det gäller också när skiljedomen av domstol förklarats vara en nullitet eller blivit hävd efter klander enligt 21 §. Frågan är nu om skiljeavtalet i dessa fall bör anses ha förlorat sin giltighet eller om det står part öppet att påkalla ny skiljedom.

Spörsmålet hur man skall förfara när en skiljedom visat sig inte innefatta något dugligt avgörande av den behandlade tvistefrågan har på det hela taget lämnats oreglerat av lagstiftaren. Det enda stadgande som här kommer i betraktande är bestämmelsen i 22 §, att om KFM finner skiljedom så mörk, att verkställighet därå inte kan meddelas, utgör skiljedomen inte hinder för part att till domstol instämma den fråga skiljemännen sålunda prövat. Skiljedomen bildar alltså inte längre rättegångshinder.²⁰ Det citerade stadgandet

¹⁷ I SvJT 1959 rf s 61 hade skiljemännen av sagt sig sitt uppdrag enär part underlåtit att deponera begärt förskott till säkerhet för skiljemännens ersättning. Sedan talan därefter väckts vid domstol, ogillades invändning om skiljeavtal på den grund, att skiljeavtalet ansågs förfallet då skiljedom inte meddelats inom lagstadgad tid. Man kan inte av rättsfallet sluta sig till hur bedömningen skulle ha utfallit, om fristen för meddelande av skiljedom inte hade löpt ut.

¹⁸ Om verkställighet av skiljedom se nedan s 172 ff.

¹⁹ Se nedan s 130 ff och 149 ff. Såsom anförs på det senare stället torde man kunna betrakta en mörk skiljedom som en nullitet. Från den här aktuella synpunkten finns det i varje fall inte anledning att göra någon skillnad.

²⁰ Se nedan s 149.

berör emellertid inte spørgsmålet om skiljeavtalets giltighet i fall då meddelad skiljedom visat sig inte vara brukbar.

Man kan naturligtvis tänka sig att i denna situation tillämpa den ovan angivna regeln, att skiljeavtal genom meddelande av skiljedom konsumeras med avseende på fråga som avgörs i skiljedomen. Men det torde med fog kunna ifrågasättas om denna ståndpunkt är försvarlig. Part som slutit skiljeavtal har därmed betingat sig att få förekommande tvist avgjord genom skiljeförfarande. På grund av processens offentlighet eller av annan orsak kan han ha starkt intresse av att slippa gå till domstol med saken. Det synes obilligt att tvinga honom till detta när laga hinder mot nytt skiljeförfarande inte föreligger. Det måste visserligen medges, att utsikten att ett flertal skiljeförfaranden kan komma att anordnas rörande en och samma tvist knappast är tilltalande. Detta argument torde dock från praktisk synpunkt inte väga tungt. Risken att flera i samma sak successivt meddelade skiljedomar befinns obrukbara är säkerligen mycket liten.²¹

²¹ Vad angår praxis' ståndpunkt kan hänvisas till NJA 1898 s 335 och 1925 s 136, samt SvJT 1927 rf s 21. Angående dessa rättsfall se Bolding s 121 f och Arbitration in Sweden s 123 ff och 138 ff, där det sägs vara möjligt att betydelsen av NJA 1898 s 335 är begränsad till fall där skiljedomen är ogiltig enligt 20 § i motsats till dem där den kan hävas enligt 21 §. HD synes vid sin behandling av de bägge rättsfallen ha lagt till grund Tryggers uttalande s 281, att i fall då skiljedom hävts skiljeavtalet förfallit om den för skiljemannaåtgärden bestämda tiden gått till ända. Denna tid är den i 11 § SML 1887 och 18 § SML stadgade fristen av sex månader från det påkallelse skett. Om såsom i NJA 1925 s 136 var händelsen skiljedom inte lagligen påkallats, löper denna frist inte och skiljeavtalet är således fortfarande i kraft. I praktiskt taget alla andra fall leder Tryggers resonemang till att skiljeavtalet är förfallet när meddelad skiljedom visat sig vara obrukbar. De nämnda lagbestämmelserna innehåller dock efter orden inte mera, än att skiljeavtalet är förfallet om skiljedom över huvud inte meddelats inom fristen. Lagstiftaren har näppeligen avsett att härunder inbegripa det fall, att skiljedom meddelats som senare visar sig inte vara brukbar. Hans avsikt har säkerligen endast varit att framtvinga ett avgörande inom förelagd tid. Att laborera med en specialregel för det fall, att laga påkallelse inte skett, kan ur praktisk synpunkt svårligen försvaras.

Förbehåll i bolagsordning och föreningsstadgar

Som förut omtalats finns det i lagstiftningen om bolag och föreningar stadganden om att skiljedomsbestämmelse i bolagsordning eller föreningsstadgar likställs med skiljeavtal.¹ Sålunda heter det i 9:18 st 2 aktiebolagslagen, att förbehåll i bolagsordningen att tvister mellan bolaget och styrelsen, styrelseledamot, verkställande direktör, likvidator eller aktieägare skall hänskjutas till skiljemän har samma verkan som skiljeavtal. Särskilda bestämmelser meddelas om påkallelse av förbehållets tillämpning.

Vidare föreskrivs i 116 § lagen om ekonomiska föreningar, att om förenings stadgar innehåller förbehåll att tvister mellan föreningen och styrelsen, styrelseledamot, likvidator, föreningsmedlem, innehavare av förlagsandel eller röstberättigad, som inte är medlem, skall hänskjutas till avgörande av en eller flera skiljemän, skall sådant förbehåll ha samma verkan som skiljeavtal.² Även här meddelas bestämmelser om hur tillämpning av förbehållet skall påkallas.

Enligt 73 § bostadsrättslagen äger 116 § lagen om ekonomiska föreningar motsvarande tillämpning i fråga om bostadsrättsförening med undantag för bl a tvist om bostadsrättshavares rätt eller skyldighet att tillträda eller behålla lägenheten.³

Förbehåll i bolagsordning att tvist skall hänskjutas till skiljemäns avgörande torde numera inte förekomma i samma utsträckning som tidigare.⁴ Det har emellertid hänt, att talan mot styrelseledamot i aktiebolag på grund av sådant förbehåll prövats av skiljemän.⁵ Vanligare lär vara att fråga rörande rättsförhållandet mellan försäk-

¹ Jfr Förarb s 9.

² Se NJA II 1951 s 232 f, Linden, Förvärv och förlust av medlemskap i ekonomisk förening (Stockholm 1952) s 176 samt Hagbergh och Nisell, Lagen om ekonomiska föreningar 5 uppl (Stockholm 1981) s 195. I det sist nämnda arbetet uppges, att förbehåll om skiljedom är mycket vanliga i stadgar för ekonomiska föreningar.

³ Jfr 12:66 JB (anmärkt ovan s 32).

⁴ Här kan erinras om det ovan s 17 återgivna uttalandet av lagberedningen i förslaget till rättegångsbalk 1849, att åtskilliga stadganden då var gällande om att tvister som rörde allmänna inrättningar, verk eller bolag skulle avgöras av skiljemän.

⁵ Se NJA 1882 s 502 (fråga om ersättning för förlust, som styrelseledamöter i aktiebolag skulle ha vållat bolaget genom felaktig förvaltning), 1929 s 631 (klander av styrelseledamots i egenskap av verkställande direktör skötta förvaltning av aktiebolags angelägenheter).

ringsbolag eller annat försäkringsverk och försäkringstagare på grund av bestämmelse i bolagsordning, reglemente eller annan sådan urkund hänskjuts till skiljemäns avgörande.⁶

Stadgandet i lagen om ekonomiska föreningar synes ha större praktisk betydelse än bestämmelsen i aktiebolagslagen. Sålunda förekommer ibland att beslut, som fattats vid sammanträde med förening, klandras med yrkande om hävande av beslutet.⁷ Tvist om föreningsmedlems skyldighet på grund av insatsförbindelse har vidare prövats av skiljemän.⁸ Däremot har fråga huruvida en person vid den tid då han valts till styrelseledamot varit medlem av förening eller i övrigt valbar till styrelseledamot, inte ansetts böra prövas av skiljemän på grund av bestämmelse i föreningsstadgar, vilken avsåg tvist mellan medlemmarna rörande föreningens angelägenheter eller mellan styrelsen och medlemmarna.⁹

Även andra föreningar än ekonomiska har ofta i sina stadgar förbehåll om att tvister, som angår föreningen och dess verksamhet, skall hänskjutas till skiljemäns avgörande. Det kan vara föreningar med helt och hållet ideellt syfte, såsom religiösa, vetenskapliga och litterära föreningar eller föreningar för främjande av idrott eller nykterhet, eller också mera ekonomiskt betonade organisationer, såsom fackföreningar, arbetsgivareföreningar, understödsföreningar och egnahemsföreningar. I regel innefattar förbehåll i föreningsstadgar bestämmelse att tvist mellan föreningen och medlem av densamma eller medlemmar sinsemellan rörande föreningens

⁶ NJA 1875 s 66 (fråga om A var delägare i brandstodsbolag), 1898 s 335, 1900 s 17 (fråga om ersättning till försäkringstagare i kreatursförsäkringsbolag), 1930 A 138, 1936 s 663, 1944 s 638 (tvist mellan brandförsäkringsverk och försäkringstagare om ersättning för brandskada; se Hassler, Skiljedoms rättskraft s 321 ff).

⁷ NJA 1927 s 637 (klander av beslut fattat vid sammanträde med medlemmar i elektrisk distributionsförening), 1964 s 486 (fråga om medlemskap i bostadsrättsförening), SvJT 1946 rf s 30 (upphävande av beslut fattat vid sammanträde med medlemmar i bostadsrättsförening).

⁸ Krav mot föreningsmedlem p g a insatsförbindelse ansågs i SvJT 1927 rf s 61 böra prövas av skiljemän, jfr NJA 1926 s 209. I NJA 1924 s 554 befanns tvist mellan andelsslakteriförening och medlem däri huruvida denne tecknat medlemskap för visst antal svin inte falla under skiljemäns avgörande och i NJA 1926 s 109 ansågs förbehåll om skiljedom inte tillämpligt ifråga om medlems i sådan förening skyldighet att leverera svin sedan föreningen gått i konkurs. Tvist om återfående av inbetalda insatser befanns i NJA 1945 s 425 böra prövas av skiljemän.

⁹ SvJT 1937 rf s 7.

angelägenheter skall med uteslutande av domstolarna avgöras av något föreningens organ eller av skiljemän. Sådana bestämmelser anses i princip giltiga. I litteraturen har emellertid framhållits, att man ingalunda alltid kan likställa en sådan bestämmelse med skiljeavtal. För detta fordras att bestämmelsen är ett uttryck för två jämställda parter fria handlande.¹⁰ Ett beslut av ett föreningsorgan i tvist mellan föreningen och medlem i denna kan inte betraktas som en skiljedom, även om beslutet i föreningens stadgar benämns så. Ingen kan vara skiljeman i egen sak. Då blir avgörandet inte en skiljedom utan vad man ibland kallat en självdom.¹¹ Ett sådant avgörande måste kunna underställas domstols prövning på grund av materiell obillighet.

Här följer så några anteckningar om praxis rörande skiljedomsbestämmelser i stadgar för ideella föreningar. Rättsfallen är mestadels av äldre datum, vilket tyder på att dessa bestämmelser numera inte har samma praktiska betydelse som tidigare. Tvist om försäkringsförenings skyldighet att betala ersättning på grund av olycksfallsförsäkring har avgjorts av skiljemän.¹² Detta fall är att jämställa med förut nämnda avgöranden angående rättsförhållandet mellan försäkringsgivare och försäkringstagare. Fråga om sjukhjälpförenings skyldighet att lämna sjukhjälp har också prövats av skiljemän.¹³ Medan det i dessa fall rörde sig om förenings skyldighet mot medlem i denna, förelåg i ett annat rättsfall en rent föreningsrättslig

¹⁰ Jfr ovan s 30 not 23 och Lindboe s 28. Lindboe menar att när det gäller skiljedomsbestämmelser i föreningsstadgar är en viss kontroll från samhällets sida nödvändig. Det kan röra sig om tvist, som har avgörande betydelse för medlems sociala ställning och ekonomiska välfärd.

¹¹ I första hand kan här hänvisas till Berglunds uppsats Föreningsjustis i Danmark och Sverige i SvJT 1942 s 193 ff och Heuman, Advokatsamfundet s 35 med hänvisning till en promemoria 1985 av justitiekanslern rörande skiljeförfarande i arvodestvister mellan advokater och klienter. Jägerskiöld behandlar i SvJT 1959 s 157 ff en del närliggande frågor i anslutning till rättsfallet NJA 1958 s 654. Uttrycket självdom (selvdom) härstammar från Danmark, där spörsmålet om föreningsdomsrätt synes ha haft större aktualitet än hos oss. Det behandlas ingående av Hjejle i hans bok Foreningsvoldgift (också i Voldgift s 46 ff). Se även diskussion över ämnet Om begränsning av voldsgiftsavtaler og foreningsvedtekter, som utelukker rettergang ved fremtidige tvister, i Forhandlingerne på det 18. nordiske juristmøde i København 1948 s 112 ff.

¹² NJA 1905 s 23, jfr 1899 s 547.

¹³ NJA 1910 s 187, jfr Bolding s 117 not 22 och AD 1937 nr 20 och Heuman, Advokatsamfundet s 13.

fråga, nämligen om undanröjande av föreningsbeslut, som förmenades ha tillkommit i strid mot föreningsstadgar.¹⁴

Två rättsfall berör mera ekonomiskt betonade föreningars angelägenheter. I det ena var det fråga om en arbetsgivareförenings krav mot en dess förutvarande medlem.¹⁵ Denne ansågs bunden av skiljedomsbestämmelse i föreningens stadgar, trots att skiljedom påkallats först efter hans utträde ur föreningen. I det andra rättsfallet hade en medlem av en automobilhandlareförening genom skiljedom uteslutits ur föreningen. Skiljedomen förklarades inte vara bindande för den uteslutne medlemmen, eftersom denne inte varit part i skiljeförfarandet.¹⁶

En säregen skiljedomsbestämmelse finns i 33 § stadgar för Sveriges advokatsamfund.¹⁷ Ledamot av samfundet är skyldig underkasta sig skiljedom i tvist med huvudman om arvode och kostnad för utfört uppdrag, om huvudmannen inom ett år från slutredovisnings avgivande hos samfundets styrelse påkallar skiljedom. Skiljedom meddelas av styrelsen eller av en särskild nämnd. Bestämmelsen torde medföra, att advokats vid domstol väckta talan om utbekommande av arvode och ersättning för kostnad avvisas, såvida huvudmannen styrker att han inom föreskriven tid påkallat skiljedom. Uppskov bör beviljas för att bereda huvudmannen tillfälle därtill.¹⁷

2 §

Slutes skiljeavtal utan förbehåll om rätt för parterna att klandra skiljedomen, skola de anses hava utfäst sig att åtnöjas med densamma.

Denna lag äger icke tillämpning å skiljeavtal, som innefattar förbehåll om rätt för parterna att klandra skiljedomen.

¹⁴ NJA 1920 s 73.

¹⁵ NJA 1927 s 481. Rättsfall, som berör fackförening, torde saknas med undantag av NJA 1942 A 267, där medlem förde talan mot förening; vad tvisten rörde sig om framgår emellertid inte av referatet.

¹⁶ NJA 1943 s 527. Fallet, som synes ha principiell betydelse, behandlas vidare nedan s 136.

¹⁷ Se vidare TSA 1964 s 367 ff och Heuman, Advokatsamfundet.

Som förut omtalats gällde enligt 1734 års lag, att verkställighet av skiljedom kunde ske endast om parterna utfäst sig att åtnöjas med skiljedomen. I 2 § SML 1887 upptogs ett stadgande av samma lydelse som första stycket i förevarande paragraf.¹ Stadgandet innebär, att parterna för att kunna på materiellt skäl klandra skiljedomen måste ha i skiljeavtalet förbehållit sig rätt till det. Detta är en regel om klander av skiljedom, som hör hemma i avdelningen därom. Att stadgandet förekommer i samband med bestämmelserna om skiljeavtal och formulerats som en legal presumtion, vilken tydligen inte får motbevisas, beror på historiska skäl.²

Skiljeavtal med klanderförbehåll torde vara sällsynt i praktiken, eftersom parterna i allmänhet vill komma till ett slutligt avgörande av saken genom skiljedom. Förbehåll om klanderrätt skall vara uttryckligt. Även om det framgår av skiljeavtalet, att parterna inte tänkt sig skiljedomen som definitivt bindande, fastän de inte uttryckligen avtalat om detta, gäller stadgandet i första stycket.³ Innefattar förbehåll att part skall äga klandra skiljedom inom viss tid vid äventyr att den annars länder till efterrättelse, är inte nämnda stadgande utan bestämmelsen i andra stycket tillämplig. Hur förbehåll om klanderrätt avfattats saknar betydelse.

Enligt andra stycket äger SML inte tillämpning på skiljeavtal, som innefattar förbehåll om rätt för parterna att klandra skiljedomen. Inte heller finns i annan lagstiftning bestämmelser därom.⁴ Skiljeavtal med klanderförbehåll har i praxis ansetts utgöra rättegångshinder.⁵ Eftersom SML inte är tillämplig, kan part inte erhålla

¹ Stadgandet härrör från 32 kap 5 § rättegångsbalken i lagkommitténs förslag till allmän civillag 1826. NLB uttalar s 282, att det synes ligga i sakens natur, att hänskjutande till skiljemän, om förbehåll inte görs uttryckligen, innebär sakens överlämnande till dessas slutliga och inappellabla avgörande. I betraktande av den ståndpunkt 1734 års lag intog i frågan förefaller detta uttalande anmärkningsvärt.

² Jfr Dillén s 117.

³ Trygger s 12.

⁴ Förslag 1885 upptog i 17 § ett stadgande om att klander, där inte genom skiljeavtal var annorlunda bestämt, skulle vid förlust av vidare talan anföras inom trettio dagar från delgivning av skiljedomen. Stadgandet ströks efter anmärkning av HD, se NJA II 1887 nr 4 s 33 f. Trygger behandlar s 6 ff frågan om vad som kan anses gälla beträffande skiljeavtal med klanderförbehåll.

⁵ SvJT 1937 rf s 52. Enligt skiljeklausul i entreprenadkontrakt ägde part, som inte åtnöjdes med skiljedom, rätt att dra den omtvistade frågan under domstols prövning, om han instämde sin talan inom trettio dagar från det skiljedomen delgavs honom.

myndighets medverkan till att genomföra skiljeförfarandet. Av 3:15 UB framgår, att KFM inte äger förordna om verkställighet av skiljedom, om skiljeavtalet innehåller förbehåll om rätt för parterna att klandra skiljedomen.⁶ Om part inte fullgör prestation, som ålagts honom i skiljedomen, måste motparten gå till domstol för att utverka en exigibel dom. Väcks talan om klander av sådan skiljedom kan rätten pröva skiljedomens giltighet i såväl formellt som materiellt hänseende, allteftersom käranden bestämmer sin talan.⁷

3 §

Har, sedan yrkande framställts om skiljeavtals tillämpning, part bestritt yrkandet, eller har part, som skolat välja skiljeman, ej fullgjort vad honom i sådant avseende åligger, och vill motparten, hellre än att vidare påkalla skiljedom i tvisten, utföra sin talan vid domstol, må skiljeavtalet ej utgöra hinder för tvistens prövning vid domstol.

Denna bestämmelse, som uppställer ett undantag från regeln att skiljeavtal utgör rättegångshinder, är hämtad från 11 § SML 1887. I motiven till detta lagrum anføres, att i fall då part tredskas att välja skiljeman eller uttryckligen bestrider skiljeavtalets giltighet eller tillämplighet på den uppkomna tvistefrågan leder det mången gång till besparing i både tid och kostnader, om tvistefrågan omedelbart dras under domstols prövning. Om ett skiljeavtal bestrids av ena parten eller inte efterföljs av honom i enlighet med dess innehåll och mening, bör avtalet inte få åberopas av honom som hinder för tvistens prövning och avgörande av domstol. Det tilläggs emellertid, att den påkallande parten inte har rättighet att stämma, om han

Talan väcktes vid domstol utan att skiljeförfarandet ägt rum. Domstolen ansågs inte behörig att "för närvarande" uppta målet till prövning. Jfr. Mangård, Årsskrift 1981 s 27. För att det skall vara fråga om skiljeförfarande bör dock enligt Heuman, Advokatsamfundet s 35, krävas att klanderan talan skall föras inom viss tid.

⁶ Se nedan s 173.

⁷ Se AD 1979 nr 15. Har klanderfrist avtalats och fristen utlöppt utan att klander anställts, är emellertid skiljedomen materiellrättsligt bindande för parterna, se Dillén s 120 ff.

för talan om skiljeavtalets giltighet eller tillämplighet och denna talan befalls eller om tingsrätten på hans yrkande utser skiljeman.¹

Fråga är emellertid om man inte bör gå ett steg längre än vad det sist citerade uttalandet anger. Om den påkallande parten enligt 8 § 1 st hos tingsrätten ansökt om utseende av skiljeman, får han därmed anses ha gett uttryck åt sin önskan att fortsätta på skiljedomsvägen. Den i 3 § beskrivna situationen skulle således inte föreligga.² Hur praxis ställer sig härvidlag är ovisst. Däremot är det klart att den omständigheten, att en part utsett skiljeman efter det fristen för valet utgått, inte betar motparten rätten att få tvisten prövad av domstol.³ Annars skulle pressen på part att iaktta fristen inte bli tillräckligt effektiv.

Om en part underlåtit att utse skiljeman, kan det tänkas att motparten vill göra ett försök att förmå honom att göra det. Skickar han då den försumliga parten en skriftlig uppmaning att utse skiljeman, har denne senare därmed fått ytterligare anstånd med valet.⁴ Först om han underlåter att lämna meddelande om sitt val av skiljeman inom fjorton dagar eller annan tid, som kan vara bestämd i den skriftliga uppmaningen, får motparten gå till domstol.⁵

3 a §

Kan en tvist mellan näringsidkare och konsument prövas av tingsrätt och rör tvisten vara, tjänst eller annan nyttighet som tillhandahållits för huvudsakligen enskilt bruk, får ett före tvistens uppkomst träffat avtal att tvist skall hänskjutas till skiljemän utan förbehåll om rätt för parterna att klandra skiljedomen göras gällande endast om 1 kap 3 d § första stycket rättegångsbalken inte skulle vara tillämpligt vid prövning av tvisten i tingsrätt.

Första stycket gäller ej om tvisten rör avtal mellan försäkringsgivare och försäkringstagare om försäkring som grundas på kollektivavtal eller som

¹ Förslag 1885 s 22 f. Rörande innebörden av lagens uttryck "ej fullgjort" se nedan s 87 ff.

² Jfr Tirkkonen s 112.

³ I SvJT 1955 rf s 14 underrättade A i brev 25 sept motparten B om sitt val av skiljeman. I brev 20 okt lämnade B till A uppgift om sitt val. A skrev 22 okt till B att han hänskjutit tvisten till domstol. Invändning av B om skiljeavtal ogillades.

⁴ Jfr Trygger s 257 f.

⁵ Om det fall att påkallande parts talan är underkastad preklusion se nedan under 27 §, s 164 ff.

grundas på gruppavtal och handhas av företrädare för gruppen och ej heller om annat följer av Sveriges internationella förpliktelser. Lag 1989:658.

Bestämmelsen i första stycket, som ursprungligen tillkom 1973 och utvidgades 1977, innebär att skiljeklausul avseende framtida konsumenttvister inte är giltig om tvistemålets värde understiger halva basbeloppet. Det är viktigt att konsumenten inte tvingas avstå från rättslig prövning av kostnadsskäl, eftersom skiljeförfarande ofta är ett dyrbart alternativ för konsumenten.¹ Avsikten är att tvister av det här slaget skall handläggas i förenklad form vid tingsrätt.

Förbudet mot skiljeklausuler är tillämpligt bl a på tvister rörande fast egendom.² Bestämmelsen gäller också sådan lös egendom som inte hänförs till varor (lösöre). Som exempel kan nämnas tvister om hus på annans mark, värdepapper och rättigheter av olika slag. Såväl tvister angående försäljning eller annan överlåtelse som tvister om upplåtelse av rättigheter av olika slag omfattas i princip av bestämmelsen. Däremot kan skiljeavtal åberopas i fråga om tvist vars prövning ankommer på arrendenämnd eller hyresnämnd³ men inte vid prövning hos allmänna reklamationsnämnden, eftersom en sådan prövning inte hindrar att tvisten dras inför tingsrätt.

Av andra stycket, som fick sin nuvarande lydelse 1980, följer att förbudet mot skiljeklausuler också gäller framtida tvister av alla slag av individuella konsumentförsäkringar, alltså även sådana konsumentförsäkringar som inte regleras i konsumentförsäkringslagen.⁴ Det kan tilläggas att förbudet inte hindrar att tvisten hänskjuts till utlåtande av värderingsman, om den part som är missnöjd med utlåtandet kan föra frågan vidare till domstol (se 2 § andra stycket SML). Förbudet avser inte heller utredning och avgörande genom dispasch enligt 219 § sjölagen, eftersom dispaschen är

¹ Jfr MD 1978:29, 1979:17 (s. 506) och 1984:29. Marknadsdomstolen har i dessa avgöranden konstaterat att en skiljeklausul som utformats utan beaktande av 3 a § (numera 3 d §) 1 st SML är vilseledande beträffande det rådande faktiska rättsläget och därför inte förenlig med avtalsvillkorslagen. Se även Mangård, Årsskrift 1981 s 25 ff.

² Se till det följande NJA II 1977 s 149. Jfr NJA 1982 s 800 (tingsrättens dom).

³ Jfr de särskilda reglerna om skiljeavtal i 15 § lagen om arrendenämnder och hyresnämnder (anmärkta ovan s 32 not 32).

⁴ Se NJA II 1980 s 159. Jfr Heuman, Specialprocess s 20 f.

bindande för parterna endast om den inte klandras vid domstol (se 399 § sjölagen).

Sedan tvist väl har uppkommit, kan konsumenten med bindande verkan ingå skiljeavtal om han skulle finna att skiljeförfarande är det lämpligaste sättet att slita tvisten. Han anses då kunna överblicka konsekvenserna av att ingå skiljeavtal.

4 §

Ej må gentemot part, som har hemvist utom riket och ej skulle, i tvist av den art, varom fråga är, kunna sökas vid svensk domstol, skiljemannaförfarande enligt denna lag inledas, med mindre avtalet innebär, att förfarandet skall äga rum här i riket, eller skiljemännen eller skiljedomsinstitution i enlighet med avtalet bestämt att förfarandet skall äga rum här i riket, eller parten eljes därtill samtycker. Lag 1971:1255

Stadgandet bör ses i samband med bestämmelserna i 1 § lagen om utländska skiljeavtal och skiljedomar (LUSK). Det gäller gränsen mellan tillämpningsområdena för på ena sidan den för interna svenska förhållanden avsedda SML och på andra sidan den internationellt processrättsliga lagstiftningen. Enligt 1 § USL är skiljeavtal att anse som utländskt, om det innebär att förfarandet skall äga rum utom riket eller båda parterna hade hemvist utom riket. Skiljeavtal är alltså att betrakta som svenskt i det fall att vid dess avslutande någon part hade hemvist här i riket och det inte av omständigheterna framgår, att förfarandet skall äga rum på utländsk ort. SML är då i princip tillämplig.

Det har emellertid ansetts, att i detta fall svensk myndighet som regel inte bör medverka till att skiljeförfarande anordnas utan samtycke av part, som har hemvist utom riket, med mindre denne skulle vara skyldig att svara i saken inför svensk domstol.¹ Jurisdiktionen i skiljetvister skulle således inte sträcka sig längre än i civilmål. Innebär avtalet att förfarandet skall förläggas till Sverige, finns det emellertid inte anledning att uppställa någon sådan

¹ Förarb s 15. Anmärkas bör, att förbudet mot att inleda skiljeförfarande här i riket endast avser fall då över huvud forum för talan mot utrikes boende part inte finns. Kan parten sökas här enligt 10:3 eller 4 RB, föreligger inte hinder mot skiljeförfarande.

begränsning. Vid bedömning av skiljeavtalets innebörd i detta avseende bör hänsyn tas inte bara till avtalets bokstavliga avfattning utan också till omständigheter, som i övrigt är ägnade att belysa parternas syfte.²

Enligt 21 § 1 st 2 kan skiljedom hävas om skiljemännen dömt i fall, då skiljeförfarandet inte bort äga rum här i riket. Såvitt avser SML:s tillämpningsområde kan detta förhållande inträffa genom åsidosättande av den i 4 § intagna bestämmelsen rörande part, som har hemvist utom riket.

Tilläggas kan att 4 § strängt taget inte angår skiljeavtalet såsom sådant utan uppställer ett processhinder i skiljeförfarandet. Lagrummet kommer därför att omnämnas längre fram i redogörelsen för processhinder i skiljeförfarandet.³

² Om skiljemannauppdraget alltså anförtratts åt här i riket bosatta skiljemän eller förfarandet skall anordnas av ett här verksamt skiljedomsinstitut, måste det antas att parterna varit ense om att skiljeförfarandet skall äga rum i Sverige.

³ Nedan s 106.

Skiljemännen och huru de utses

5 §

Emot skiljeman gällde dessa jäv:

1. om han är underårig eller har förvaltare enligt 11 kap 7 § föräldrabalken;
2. om han såsom domare eller eljest å tjänstens vägnar prövat den fråga, varom skiljedom äskas, om han vittnat i saken eller yttrat sig såsom sakkunnig i tvistefrågan, om han eller någon som till honom är i den skyldskap eller det svågerlag som utgör jäv mot domare äger del i saken eller kan därav vänta nytta eller skada, eller om han är part i en lika sak;

3. om han är med part i den skyldskap eller det svågerlag, som utgör jäv mot domare, om han är parts vederdeloman eller uppenbara ovän, om han av någondera parten åtnjuter lön eller underhåll, om han lyder under någondera partens förmänskap, om han varit part behjälplig att förbereda eller utföra hans talan i saken, eller om han mottagit eller betingat sig ersättning i strid mot vad i 23 § stadgas;

4. om annan särskild omständighet föreligger, som är ägnad att minska förtroendet till hans redlighet eller opartiskhet; samt

5. om emot uppdragets utförande för honom möter hinder, som kan antagas bli långvarigt.

Den, som åtnjuter lön eller underhåll av kronan, vare ej på grund därav jävig såsom skiljeman i sak, däri kronan är part, såvida han icke är anställd hos eller under den myndighet, vars verksamhet saken angår.

Söker någon sak med skiljeman eller tillfogar honom något med ord eller gärning i uppsåt att därmed göra honom jävig, skall det ej räknas för jäv. Lag 1988:1294.

Skiljemans allmänna habilitet

I 5 § meddelas bestämmelser om skiljemans habilitet utan att lagen därvid skiljer mellan allmänna habilitetsregler och regler om jäv, sådana omständigheter som gör en person inhabil att vara skiljeman i en viss tvist.¹ En sådan skillnad synes emellertid i klarhetens

¹ I Arbitration in Sweden s 66 påpekas, att parterna kan ställa upp vilka ytterligare habilitetsregler eller jävsgrunder de anser lämpliga liksom de i förväg kan komma överens om att avstå från att göra gällande vissa jävsgrunder, såvida överenskom-

intresse böra göras.² Det torde också vara lämpligt att i detta sammanhang behandla frågan om skiljemans rättsliga ställning, ett ämne av stor praktisk betydelse som SML endast berör i några spridda bestämmelser.

En allmän habilitetsregel ger lagen med stadgandet att skiljeman inte får vara underårig, vilket innebär att han skall ha fyllt arton år. Enligt äldre lag skulle skiljeman liksom domare ha uppnått tjugofem års ålder. Vid redigeringen av SML ansåg man sig emellertid inte böra upprätthålla denna regel.³ Skiljeman behöver inte vara svensk medborgare eller äga hemvist inom riket.

Tidigare föreskrevs att skiljeman inte fick vara omyndigförklarad. Sedan institutet omyndigförklaring avskaffats, stadgas numera att skiljeman inte får ha förvaltare enligt 11:7 föräldrabalken, dvs på grund av sjukdom, hämmad förståndsutveckling, försvagat hälsotillstånd eller liknande förhållande behöver hjälp med att bevaka sin rätt, förvalta sin egendom eller sörja för sin person.

Enligt 5 § i dess ursprungliga lydelse kunde den inte vara skiljeman, som blivit dömd ovärdig att i rikets tjänst vidare nyttjas eller i övrigt på grund av honom ådömd straffpåföljd inte fick utöva allmän befattning eller genom utslag, som ännu inte vunnit laga kraft, dömts till sist nämnda straffpåföljd eller blivit dömd ovärdig att föra annans talan inför rätta. Dessa bestämmelser upphävdes genom lagen den 5 juni 1936 om ändrad lydelse av 5 § SML i samband med att berörda straffpåföljder avskaffades.⁴

Det ansågs emellertid nödvändigt att i stället uppta en bestämmelse i syfte att utestänga illa ansedda personer från verksamhet

melsen träffats med kännedom om alla relevanta omständigheter. I motsats till Hjerner (*Recourse to Law Courts in International Arbitration in Sweden*, in *Hommage à Frédéric Eiseman*, *Liber Amicorum*, 1978, s 61, 70 och 72) anser författarna emellertid inte att man kan godta att parterna helt avstår från tillämpningen av 21 § SML eller överlåter alla uppgifter, som enligt detta lagrum åvilar domstol, på annat organ.

² Det brukar iakttas i utländska lagar, se t ex 5 och 6 §§ SMLF, §§ 453 och 456 NLRT.

³ Förarb s 18.

⁴ Se NJA II 1937 s 125 f.

som skiljemän. Skiljemän fyller domares funktion, och den som måste underkasta sig deras dom har rimligt anspråk på att domsrätten skall utövas av oförvitliga personer. När det gäller process utgör domarställningen en garanti härför.

I 4 p fanns redan en bestämmelse, att såsom jäv skulle anses om särskild omständighet förelåg, som var ägnad att minska förtroendet till skiljemans opartiskhet. Det förhållandet att en person förövat brott eller i övrigt visat sig olämplig att över huvud fungera som skiljeman är emellertid inte i och för sig ägnat att misstänkliggöra hans opartiskhet. Man satte därför i 4 p in orden »redlighet eller» före »opartiskhet». Enligt motiven till 1936 års lag måste en sådan särskild omständighet, som gör en person inhabil att fungera som skiljeman på grund av bristande redlighet, kunna otvetydigt påvisas, såsom fallet är med en brottmålsdom, ett anhängigt åtal eller dylikt.⁵

Reglerna om skiljemans allmänna habilitet synes böra tillämpas självmant av skiljemännen. Givetvis kan part också göra invändning om bristande habilitet. Vad angår behandlingen av habilitetsfråga torde man för övrigt kunna i stort sett tillämpa samma regler som beträffande jävsfråga. För dessa regler redogörs längre fram.

I detta sammanhang skall också beröras ett par ämnen, som kan sägas ha anknytning till reglerna om skiljemans allmänna habilitet. Det gäller dels domares behörighet att fungera som skiljeman och dels det fall, att skiljeman enligt föreskrift av parterna skall vara på visst sätt kvalificerad.

Tidigare fanns administrativa bestämmelser rörande domares rätt att vara skiljeman. Enligt 7 § B statens allmänna avlöningsreglemente den 30 juni 1948 fick med tjänst som justitieråd eller regeringsråd inte förenas skiljemannauppdrag⁶ och med tjänst som häradshövding, borgmästare eller vattenrättsdomare fick inte förenas sådant uppdrag annat än som ordförande eller ensam

⁵ Däremot torde inte kunna åberopas, att vederbörande gjort sig skyldig till kontraktsbrott, även om detta är nog så flagrant, att han är föremål för exekutiva åtgärder eller att han varit försatt i konkurs. Jfr Arbitration in Sweden s 67.

⁶ Detta förbud ansågs inskränka möjligheten att vinna lämpliga skiljemän. Se TSA 1948 s 40 ff, 1953 s 217 ff och 1958 s 336 ff.

skiljedomare. I övrigt fanns inget hinder för domare att fungera som skiljeman.

Numera gäller enligt 6:1 lagen om offentlig anställning (LOA) generellt att "arbetstagare får ej inneha anställning eller uppdrag eller utöva verksamhet, som kan rubba förtroendet till hans eller annan arbetstagares opartiskhet i tjänsteutövningen eller skada myndighetens anseende". Domstolsverket har med stöd av 37 § anställningsförordningen utfärdat en särskild Information om bisysslor den 14 mars 1983 (DVFS 1983:9 B 43). Under rubriken "Uppdrag som skiljeman" anføres där:

"Det torde sällan föreligga några betänkligheter mot att en domare åtar sig att vara ordförande i skiljenämnd eller ensam skiljedomare från de synpunkter som det här är fråga om. Stor försiktighet bör dock iaktas när det gäller att motta uppdrag av enskild part att ingå i skiljenämnd. Visserligen skall även en skiljeman som utsetts av part döma objektivt, något som torde stå klart för varje domare, men ändå kan ett sådant uppdrag ibland vara ägnat att hos andra väcka föreställningen att domaren kommer i ett visst beroende av den part som utsett honom till skiljeman. Denna risk synes dock vara utesluten i sådana fall där parten är ett statligt eller kommunalt organ. Detsamma gäller när skiljeman utses av tingsrätt."

I 37 § andra stycket anställningsförordningen förskrivs att myndighet på begäran av arbetstagare skall lämna honom skriftligt besked huruvida viss bisyssla enligt myndighetens bedömande är förenlig med 6:1 LOA. Sådant besked om bisyssla lämnas av den myndighet som tillsätter tjänsten. Ifråga om tjänst, som regeringen tillsätter, lämnas besked av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer. Beträffande tjänster som regeringen tillsätter lämnas sådant besked av tjänsteförslagsnämnden för domstolsväsendet (TFN) för tjänstemän inom allmän domstol, allmän förvaltningsdomstol, bostadsdomstolen och hyresnämnd.⁷

Beträffande justitieråd, hovrättspresident, regeringsråd, kamrättspresident och ordföranden i bostadsdomstolen lämnas alltså

⁷ Från TFN har inhämtats att besked i fråga om uppdrag som skiljeman begärs endast i något enstaka fall om året. Detta förhållande tillåter dock inte någon säker slutsats rörande den verkliga omfattningen av domares skiljemannauppdrag.

besked om bisysslas förenlighet med 6:1 LOA av regeringen. Från justitiedepartementet har inhämtats att det under 1980-talet synes ha förekommit endast att två hovrättspresidenter begärt sådant besked i fråga om uppdrag som skiljeman.⁸

Parterna kan i skiljeavtalet eller på annat sätt överenskomma, att skiljemännen eller någon av dem skall vara på visst sätt kvalificerad.⁹ Det lär emellertid vara ganska ovanligt att så sker. Om parterna önskar att särskild sakkunskap skall bli representerad i skiljenämnden, kan de tillgodose detta önskemål vid valet av skiljemän. Men har de exempelvis föreskrivit, att en skiljeman skall vara lagfaren domare eller civilingenjör, så måste denna föreskrift anses bindande för den som har att utse skiljemännen i fråga.¹⁰ Iakttas inte föreskriften, torde klandergrund föreligga enligt 21 § 1 st 3.

Jävsregler

Bland jävsreglerna har man att särskilja regler om jävsgrunderna, de omständigheter som grundar jäv, och regler om jävsprövningen eller behandlingen av jävsfrågor.

a. I 5 § finns bestämmelser om jävsgrunderna, vilka bestämmelser får anses uttömmande. Någon analogisk tillämpning av reglerna i RB om domarjäv torde därför inte kunna förekomma.¹ I den mån jäv mot skiljeman och mot domare sammanfaller, kan man emellertid vid tillämpningen av bestämmelserna om skiljemannajäv hämta ledning ur RB med tillhörande rättsfall och litteratur.

⁸ Jfr Lindahl s 188, vilken uppger att numera såväl aktiva som f d ledamöter av HD står till förfogande som ordförande i skiljenämnd.

⁹ Jfr NJA 1935 s 492, 1938 s 449, Bolding s 130 f samt nedan s 213 och 214 (exempel på skiljeklausuler). Advokats verksamhet som skiljeman behandlas av Lindahl s 183 ff. Enligt Lindahl förs parternas talan i kommersiella tvister normalt av advokater, medan det inte är lika ofta som advokat ingår i skiljenämnden.

¹⁰ Detta bör anses gälla även i fråga om tingsrätts val av skiljeman, jfr Ullman s 101 f, Bolding I s 184.

¹ Jfr NJA 1943 s 286 och Nordenson, Årsskrift 1986 s 10, som påpekar att konkurs-tillstånd inte utgör jävsgrund enligt SML men väl enligt RB. Med domare avses i såväl RB som SML även nämndeman. – Se dock NJA 1981 s 1205 där HD uttalade: "Reglerna om jäv för skiljemän är visserligen annorlunda utformade än reglerna om domarjäv. Att i förevarande hänseende tillämpa jävsbestämmelserna i lagen om skiljemän så, att ett förhållande som undantagslöst grundar jäv enligt RB ej skulle diskvalificera en skiljeman synes emellertid ej böra komma i fråga."

Om de i 5 § angivna jävsgrunderna kan följande anföras.²

2 p. Har domstol överlämnat viss fråga, exempelvis om bestämmande av skadeståndsbelopp, till skiljemäns avgörande, blir inte den som deltagit i sådant beslut jävig att vara skiljeman, eftersom beslutet inte faller under skiljemännens prövning.³ Detsamma synes vara fallet, om rätten på grund av skiljeavtalet förklarat sig obehörig. Visserligen har skiljemännen att för sin del pröva frågan om skiljeavtalets tillämplighet, men detta är inte en prövning av rättens beslut.⁴ En domare blir inte heller jävig som skiljeman därför att han deltagit i handläggningen av ett mål, såvida han inte dömt i målet eller i övrigt fattat något beslut, som rör den sak skiljemännen har att avgöra.⁵ Den som varit med om att avkunna en skiljedom, som sedan befinns vara en nullitet eller hävs, är inte jävig som skiljeman i saken.⁶

Jäv mot sakkunnig gäller vare sig den sakkunnige yttrat sig utom rättegång eller inför rätta. Det är detta som lagen avser när den använder uttrycket »i tvistefrågan» i stället för »i saken», vilken lokution annars brukas i 2 p.⁷ Ordet »synnerlig» i uttrycket »synnerlig nytta eller skada» avser storleken av skiljemännens intresse. Under uttrycket »part i en lika sak» inbegrips partsförhållande såväl inför domstol eller annan myndighet som i skiljeförfarande.⁸

² I RH 1985:63 ogillades yrkande om hävande av skiljedom i mål mellan en förbundsordförande, som blivit uppsagd, och hans fackförbund p g a jäv mot skiljeman som under den tid skiljeförfarande pågick hade förklarat sig preliminärt beredd att vara avlönad ordförande vid en kongress med förbundet där bl a frågan om förbundsordförandens uppsägning skulle behandlas.

³ Förarb s 18.

⁴ Lagen talar för övrigt om "den fråga varom skiljedom äskas", således den materiella fråga som utgör föremålet för skiljemännens prövning.

⁵ NJA 1926 s 116.

⁶ Trygger s 242.

⁷ Se lagrådets uttalande i Förarb s 19. Nordenson, SvJT 1977 s 716, framhåller att jäv inträder endast för den som har yttrat sig i eller om just den tvist som skiljeförfarandet gäller men att det däremot inte utgör något jäv att exempelvis som vetenskapsman eller som domare i annat mål ha tagit ställning i den rättsfråga som kanske är avgörande för den aktuella tvisten.

⁸ Trygger s 242 ifrågasätter, om inte såsom part i en lika sak bör anses även den som slutit skiljeavtal angående en lika sak som den, om vilken tvist redan föreligger. Jfr nedan not 16.

3 p. Skyldskapsjäven överensstämmer i allt väsentligt med domarjäven enligt 4:13 p 2 RB.⁹

Bestämmelsen om jäv för den, som varit part behjälplig att förbereda eller utföra hans talan i saken, avser att förekomma att en advokat, efter att ha förberett parts talan genom råd och anvisningar, låter sig av parten väljas till skiljeman och överlämnar åt någon sig närstående jurist att utöva det formella fullmäktigskapet.¹⁰ Det kan ibland vara svårt att avgöra, om jäv föreligger i sådana fall. En advokat bör tillse, att han inte på grund av sin verksamhet kommer i en konfliktsituation genom att åta sig skiljemannauppdrag.¹¹

Beroende kan vara av två slag, ekonomiskt beroende och subordinationsförhållande. Det förra omtalas av lagen med uttrycket, att skiljeman av ena parten åtnjuter lön eller underhåll. Det skall vara fråga om en inkomst, som skiljemannen är beroende av eller som i varje fall har avsevärd betydelse för honom.¹² Huruvida mellan part

⁹ Nordenson, Årsskrift 1986 s 10, enligt vilken samboförhållande torde träffas direkt av RB:s regel om jäv för den som "på liknande sätt" som genom äktenskap är närstående till part medan en sammanboende enligt SML träffas endast av den allmänna delikatessjävsbestämmelsen i 4 p, liksom fallet är med t ex förmyndare eller god man för part eller styrelseledamot i bolag som är part i tvisten (jfr 4:13 p 4 RB). Enligt Nordenson finns det inte anledning att upprätthålla någon skillnad mellan jäv för skiljemän och jäv för statliga domare.

¹⁰ Förarb s 17, rättsfall i SvJT 1920 rf s 80.

¹¹ Enligt Vinge s 41 bör advokat inte åta sig uppdrag som skiljeman i en tvist, där någon av hans ordinarie klienter är part på ena sidan. Advokat bör vidare inte åta sig att vara skiljeman i en sak, där ena parten är ett aktiebolag, i vars styrelse advokatens biträde är ledamot (jfr TSA 1935 s 21 nr 6). Inte heller bör advokat åta sig skiljemannauppdrag i en tvist, om han förut avgett något yttrande om hur tvisten i det konkreta fallet bör avgöras. Weslien, SvJT 1967 s 196, anför att advokaten, även om han själv efter övervägande finner sig vara obunden, vid minsta tvekan om förefintligheten av jäv eller delikatessjäv bör bringa frågan på tal och underställa den parterna för bedömande. Lindahl, s 184 f, anser att advokat inte bör åta sig uppdrag att vara skiljeman i tvist som berör en av hans fasta klienter eller part som är motpart till en av advokaten biträdd klient i annat ärende. Advokat bör enligt Lindahl ta hänsyn även till förhållanden som berör verksamhet bedriven av annan advokat med vilken han är i kompanjonskap eller kontorsgemenskap eller av biträdande jurist till honom själv eller annan sådan advokat.

¹² Jfr NJA 1900 s 347. Angående undantaget i 2 st för den som njuter lön eller underhåll av kronan se Förarb s 20 f (lagrådet).

och skiljeman består subordinationsförhållande av beskaffenhet att grunda jäv, får bedömas efter omständigheterna.¹³

4 p. Bestämmelsen att jäv kan grundas på särskild omständighet, som är ägnad att minska förtroendet till skiljemans opartiskhet, upptogs i SML i syfte att öka möjligheten att utesluta partiska skiljemän. Mot bestämmelsen anmärktes av lagrådet, att den genom sin allmänna innebörd och obestämda avfattning var ägnad att medföra svårigheter och inkonsekvenser vid tillämpningen.¹⁴ Bestämmelsen bibehölls emellertid vid lagens slutliga redigering. Den ansågs nämligen vara av betydelse särskilt därigenom, att den kunde förväntas avhålla personer, som var medvetna om att omständigheter förelåg av beskaffenhet att göra dem mer eller mindre jäviga, från att motta skiljemannauppdrag.¹⁵ Huruvida det blivit fallet är naturligtvis svårt att avgöra.¹⁶

5 p. Här omtalas det förhållandet, att mot uppdragets utförande för skiljeman möter hinder, som kan antas bli långvarigt. Stadgandet är avsett att motverka parts försök att i samverkan med den av honom utsedde skiljemannen förhindra åvägabringandet av en giltig

¹³ Se NJA 1921 s 219 (tjänsteman i länsstyrelse i förhållande till landshövdingen), SvJT 1927 rf s 62 (tjänsteman i hushållningssällskap i förhållande till sällskapets ordförande).

¹⁴ Förarb s 20 f.

¹⁵ Enligt Westerling, Årsskrift 1981 s 12, bör jävsförhållande mellan skiljeman och ombud i analogi med 12:4 RB leda till att ombudet och inte skiljemannen jävas, eftersom en lämplig väg annars skulle öppnas för part att obstruera förfarandet. Jfr Nordenson, Årsskrift 1986 s 11. – Om skiljemännen försökt att förlika parterna men försöket misslyckats, får man enligt Hilding s 110 räkna med möjligheten att part framställer jävsinvändning och sedan följer upp denna med klandertalan enligt 21 § 1 st 3 p SML. Hilding rekommenderar därför att skiljemännen inhämtar ett uttryckligt förlikningsuppdrag från parterna av innehåll bl a att skiljemännen, om förlikning inte uppnås, får fortsätta sitt uppdrag att avgöra tvisten utan att jävsinvändning kommer att framställas. En sådan förklaring bör nämligen ex analogia tilläggas samma verkan som att part utan att framställa jävsinvändning deltar i det fortsatta skiljeförfarandet (se 21 § 2 st, nedan s 146).

¹⁶ NJA 1943 s 286 (jävsanmärkning, grundad på att skiljeman i en annan sak skulle ha kommit i motsatsförhållande till part, ogillad) och NJA 1981 s 1205 (i en skiljenämnd, som inrättats enligt villkor för en på kollektivavtal grundad tjänstegrupplivförsäkring, ansågs en ledamot – under hänvisning till 4:13 p 4 RB – ha varit jävig därför att han vid tiden för skiljedomen var suppleant i försäkringsgivarens styrelse). Ullman s 105 talar om att en skiljeman är alltför intresserad av utgången, om han själv kan räkna med att nästa gång vara part i en liknande sak. Jfr Tryggers i not 8 ovan citerade uttalande.

skiljedom och utgör således ett resultat av lagstiftarens strävan att förekomma obstruktion i skiljeförfarandet.

b. Rörande jävsprövningen har SML inga bestämmelser. Reglerna i RB kan knappast tillämpas, utan man får rätta sig efter vad sakens natur ger vid handen.

Om en person, som anmodats att bli skiljeman, finner att han är jävig, bör han inte åta sig uppdraget, om jävet enligt hans egen bedömning gör honom olämplig att fungera som skiljeman. Är så inte fallet bör han kunna inträda som skiljeman om parterna förklarar, att de finner jävet inte utgöra hinder mot att han deltar i sakens behandling. Skiljeman får anses skyldig att självant lämna part och övriga skiljemän upplysning om förhållande, som kan utgöra jävsgrund.¹⁷ Kommer skiljeman till insikt om att han är jävig bör han avgå, om han inte själv finner sig kunna kvarstå och parterna samtycker. Part äger göra invändning om jäv och detta även i fråga om jäv, som är stadgat i andra partens intresse.¹⁸

Någon tid för framställande av jävsinvändning är inte stadgad. Men av bestämmelsen i 21 § 2 st framgår, att part inte får göra gällande jävsgrund, om han bör anses ha avstått från att åberopa denna.¹⁹ Har part haft kännedom om jävsgrund och tillfälle att framställa invändning om den inför skiljemännen men underlåtit det, är rätten att göra invändningen prekluderad.

Skiljenämndens ordförande har att fråga övriga skiljemän om de vet med sig någon omständighet, som kan grunda jäv, liksom höra efter med parterna om de vill anmäla jäv. Uppkommer jävsfråga, behandlas den av skiljemännen.²⁰ I överläggning rörande sådan

¹⁷ Jfr 4:14 st 1 RB.

¹⁸ Trygger s 243, där också frågan om bevisskyldigheten för jävspåstående berörs.

¹⁹ Jfr nedan s 146. I äldre rätt saknades motsvarighet till denna regel, se SvJT 1927 rf s 62 och Förarb s 19. Däremot stadgades i 4 § 4 st. SML 1887, att part inte fick jäva skiljeman, som han själv valt eller om vars väljande parterna varit ense, såframt jävet inte uppkommit eller blivit veterligt först efter valet. Detta fall täcks av bestämmelsen i 21 § 2 st SML.

²⁰ Att skiljemännen avgör jävsfråga förutsätts av lagrådet i dess uttalande i Förarb s 20 rörande tillämpningen av viss jävsbestämmelse, jfr Conradi i SvJT 1952 s 346 och Arbitration in Sweden s 89. Uteslutet är att hänskjuta jävsfråga till domstols avgörande såsom kan ske enligt norsk lag, se Lindboe s 82. Nordenson, Årsskrift 1986 s 11, anser det tveksamt om en analogi från RB kan drivas så långt att det i första hand är den skiljeman mot vilken jävsanmärkning riktas som själv prövar

fråga bör även den, vars jävighet ifrågasättes, få delta. Intet torde dock hindra, att övriga skiljemän enskilt överväger frågan. Kommer skiljemännens majoritet till den uppfattningen, att jäv inte föreligger, fortsätter förfarandet och part, som är missnöjd med beslutet, får klandra blivande skiljedom.²¹ Om däremot majoriteten finner jäv föreligga, bör den jävige anses förhindrad att fullgöra uppdraget, och det förfars alltså såsom när skiljeman avgått.²² Detta behandlas närmare i anmärkningarna till 9 och 10 §§.

Skiljemans rättsliga ställning

Enligt härskande uppfattning handlar samtliga skiljemän, oavsett hur de utsetts, på båda parternas vägnar.¹ En skiljeman har uppdrag av parterna gemensamt att avgöra saken. Rättsförhållandet mellan skiljeman och parter² uppkommer därigenom, att den som har att utse skiljeman anmodar någon att fungera såsom sådan och denne

anmärkningen och att frågan hänskjuts till skiljenämnden endast om han anser sig inte vara jävig. Enligt Lindahl s 185 däremot är det skiljemannen som själv avgör om han är jävig och han kan inte påtvingas ett ståndpunktstagande i jävsfrågan av vare sig part eller medskiljeman. I institutionella skiljeförfaranden förekommer ibland regler som innebär att jävsfrågor skall prövas av skiljedomsinstitutet, se t ex §§ 7 och 8 SHS (nedan s 188 ff och Spector s 38) och artikel 2.7 i Internationella Handelskammarens skiljedomsregler.

²¹ Jfr Hilding s 110.

²² Jfr Trygger s 248 f, Arbitration in Sweden s 69 f och 89, Lindskog, Årsskrift 1986 s 19. Skiljemännens beslut, som inte kan överklagas, får anses bindande såvitt angår skiljeförfarandet. Således torde tingsrätt inte kunna vägra att utse ny skiljeman på den grund att jäv inte skulle ha förlegat. Hjerner, Yearbook 1984 s 37, anser dock inte att SML ger en majoritet bland skiljemännen behörighet att skilja skiljeman från uppdraget. Så även Nordenson, Nordiska juristmötet i Helsingfors 1987 s 482 f (jfr Möller ibm s 487 ang finländsk rätt). Enligt Nordenson, Årsbok 1986 s 11, bör, om jävad skiljeman vägrar att avträda, den eller de skiljemän som ansett honom vara jävig ha rätt att frånträda sina uppdrag.

¹ Förarb s 54. Lindahl s 184 framhåller att den partsutsedde skiljemannen inte får ta som sin uppgift att inom skiljenämnden agera som ett extra ombud för den part som utsett honom. Det förhållandet att han utsetts av ena parten är enligt Lindahl endast att betrakta som en nominering och skiljemannen bör självfallet, sedan skiljenämnden konstituerats, inte ha någon direkt kontakt vid sidan av övriga skiljemän med den part som nominerat honom eller ombud för denne.

² Trygger s 24 kallar detta rättsförhållande mandat. Hjeje s 77 talar om "et Mandatsforhold sui generis". Civilrättsliga regler om uppdrag är i princip tillämpliga på rättsförhållandet. Se vidare Trygger s 258 ff.

åtar sig uppdraget. I befogenheten att utse skiljeman måste nämligen anses ingå befogenhet att träffa bindande avtal om uppdragets fullgörande. Detta avtal, som ibland kallas skiljemannaavtal, kräver inte viss form men bör vara bevisligt.³

Någon skyldighet att fungera som skiljeman finns inte. Åtar sig någon skiljemannauppdrag, är han pliktig att opartiskt och efter bästa förstånd avgöra tvisten. Han bör alltid hålla klart för sig, att han är båda parternas förtroendeman. För att rätt kunna fullgöra sitt uppdrag måste han studera handlingarna i saken, närvara vid sammanträden, som hålls såväl med parterna som av skiljemännen enskilt, samt delta i alla förekommande beslut. Lagen ålägger väl inte skiljeman någon tystnadsplikt, men det får anses självklart, att skiljeman bör iaktta diskretion angående vad som förekommer under sakens behandling och särskilt under överläggningen till skiljedom.⁴ Skiljemans skyldighet att fullgöra uppdraget motsvaras av rätt för honom att få ersättning för arbete och omkostnader. Om detta finns särskilda bestämmelser i 23 §.⁵

Mycket omdiskuterat har varit spørgsmålet om skiljemän vid avgörande av fråga, som hänskjutits till dem, skall följa gällande rätt eller äger döma efter billighet.⁶ Enligt äldre svensk rättsuppfattning skulle skiljemän döma efter lag. Skiljeman likställdes i detta hänseende med domare.⁷ Under påverkan av strömningar i kontinental doktrin intog ledande svenska processualister omkring och efter sekelskiftet en annan ståndpunkt och lärde, att skiljemän inte var skyldiga att avgöra tvisten efter gällande rätt utan kunde följa

³ Utseende av skiljeman bör därför bekräftas skriftligen, exempelvis genom brevväxling mellan parterna, jfr Ullman s 110. Det bör uppmärksammas att meddelande till motparten om val av skiljeman enligt 7 § måste ske skriftligen.

⁴ Jfr Ullman s 122, Tirkkonen s 92. Hinder finns inte mot att skiljeman i mål om ogiltigförklaring eller klander av skiljedom hörs som vittne rörande vad som förekommit under förfarandet, vad skiljemännen menat med visst uttalande i skiljedomen etc, se t ex NJA 1953 s 751.

⁵ Se nedan s 151 ff.

⁶ "Ex æquo et bono". Dillén behandlar ingående detta spørgsmål i uppsatsen Äro skiljemän vid sitt avgörande bundna av den materiella rätten? i SvJT 1933 s 15 ff.

⁷ Så uttryckligen Nehrman s 368 f. I Förslag till Allmän Civillag 1826 Motiver s 330 sägs det, att "skiljesmännen skola följa lag, der parterne ej sjelfwe uttryckligen öfwerlåtit saken till deras godfinnande".

billigheten, agera som "amiables compositeurs".⁸ Denna uppfattning torde emellertid aldrig ha slagit igenom i rättsstillämpningen. I varje fall synes svenska praktiker numera allmänt vara av den meningen, att skiljemän vid avgörande av fråga som hänskjutits till dem bör tillämpa gällande rätt, såvida inte parterna kommit överens om annat.⁹ Detta lär dock sällan vara fallet, eftersom parterna tämligen undantagslöst torde önska att tvisten avgörs efter gällande rättsregler.¹⁰ Vilken nationell lag som därvid skall tillämpas om det gäller ett internationellt skiljeförfarande är en fråga som inte skall behandlas här.¹¹

Tvångsmedel kommer inte till användning för att förmå skiljeman att uppfylla sina förpliktelser.¹² Rör det sig om en i skiljeavtalet nämnd skiljeman, kan han däremot entledigas om parterna är ense därom. Senare utsedd skiljeman kan på endera partens begäran av tingsrätten skiljas från uppdraget, se 10 § 3 st SML.¹³

⁸ Trygger s 271 och i TJF 1910 s 263, Kallenberg, Svensk civilprocessrätt 2 uppl (Lund 1923) s 25. Se också uttalande i Förarb s 30.

⁹ Vinge s 42, Lindh i SvJT 1958 s 27, Källenius s 278, Weslien s 14 f och i SvJT 1967 s 196, Blegvad m fl s 4 ("Det har ofta frågats om skiljemännen är 'bundna vid gällande rätt'. Härpå kan svaras att det i varje fall inte kan inverka på skiljedomens giltighet om de gjort avsteg från gällande rätt."), Nial i TSA 1977 s 168, Arbitration in Sweden s 126, Seth s 42, Grönfors i Festskrift till Welamson s 231 f och Ramberg s 28. Vinge framhåller, att skiljeman bör lägga sig vinn om att avkunna en juridiskt riktig dom. Han bör låta den part som har rätt också få rätt helt och fullt. Han bör således inte för att nå fram till en kompromiss med övriga skiljemän votera för att den part som har hel rätt får nöja sig med mindre. – Enligt Lindboe s 123 f går uppfattningen i Norge i samma riktning som i Sverige. Hjejle s 88 ff hävdar däremot annan mening. I 18 § SMLF stadgas, att skiljemän skall grunda sitt beslut på vad de anser rätt och billighet fordra. Se härom Nybergh, Skiljemans bundenhet vid gällande rätt. – En annan sak är att skiljenämnd, liksom domstol, kan träffa sitt avgörande enligt rättsregler som inte åberopats av parterna (förutsatt att omständighet som domen grundas på har åberopats av part, se nedan s 118). Se Hjejle s 107 och Wetter, SvJT 1987 s 559.

¹⁰ Någon rättslig kontroll finns emellertid inte på att skiljemän verkligen följer gällande rätt. Skiljedom får inte klandras på materiella skäl, och något anspråk kan inte resas mot skiljemän på den grund, att de skulle ha dömt i strid mot gällande rättsregler. Här må erinras om lagkommitténs yttrande i Förslag till Allmän Civillag 1826 Motiver s 330: "då Commiteen gjort äran och samwetet till borgen för skiljemäns handlingar, har den stadgat all den kontroll, som för detta lagskipningssätt synes wara lämplig".

¹¹ Jfr ovan s 6.

¹² Enligt 14 § SMLF kan rätten förelägga skiljeman vite. Redaktörerna av SML ansåg inte lämpligt att ta upp någon motsvarande bestämmelse, se Förarb s 28.

¹³ Se nedan s 92 ff.

Vidare blir skiljeman enligt civilrättsliga regler skadeståndsskyldig, om han inte rätteligen fullgör uppdraget. Skadeståndsanspråk kan framställas av vilkendera parten som helst, oavsett om han valt den ifrågavarande skiljemannen eller ej. Men att styrka liden skada är vanskligt. Vid obstruktion från skiljemans sida torde det i regel endast bli fråga om att ersätta kostnaderna för det strandade eller fördröjda förfarandet.¹⁴ För sakens avgörande lär skiljeman kunna ställas till ansvar endast i det fall, att han handlat brottsligt.¹⁵ Skyldighet att gälda skadestånd på grund av felaktig handläggning av tvisten torde inte kunna ifrågakomma, med mindre skiljedomen förklarats ogill eller hävts i anledning av det påtalade felet.¹⁶

Skiljemannauppdrag upphör normalt genom att det fullgörs. Enligt 7 § 2 st får part, som lämnat motparten underrättelse om sitt val av skiljeman, inte utan motpartens medgivande återkalla valet. Båda parterna måste således vara ense om att entlediga skiljemannen. Samma regel bör anses gälla i fråga om skiljeman, som utsetts av annan än part.¹⁷ Skiljeman kan genom hänvändelse till parterna avsäga sig uppdraget. Om han inte har skälig anledning till avsägelse, är han emellertid skyldig att ersätta skada, som vållas genom hans avgång. Som laga skäl för avsägelse kan bland annat nämnas att skiljeman funnit sig vara jävig, att begärd deposition till säkerhet för skiljemännens ersättning inte verkställts,¹⁸ att skiljemannen

¹⁴ Rörande skiljemans skadeståndsansvar se Trygger s 259 f, jfr Lindboe s 71 ff.

¹⁵ 2:4 skadeståndslagen. Se Nial i TSA 1977 s 167, Holmbäck i SvJT 1978 s 375 f och Arbitration in Sweden s 79. Nordenson däremot anför i SvJT 1977 s 716 och 1986 s 208 f att om en grovt culpös felbedömning från skiljemännens sida av en sak- eller rättsfråga som är av betydelse för avgörandet leder till att detta får ett felaktigt innehåll, synes det naturligt att skiljemännen får svara för uppkommen skada på samma sätt som en advokat kan bli skadeståndsskyldig med anledning av ett av vårdslöshet lämnat felaktigt råd.

¹⁶ Något fall, där sådan skadeståndstalan förts, synes inte finnas i rättsfallssamlingarna.

¹⁷ Jfr Trygger s 261 f. Genom SML ändrades reglerna om utseende av skiljemän så, att parterna även vid sidan av skiljeavtalet kan komma överens om detta, se Förarb s 22. Rörande ersättning till entledigad skiljeman se nedan s 154.

¹⁸ SvJT 1959 rf s 61. Möjligen bör man härvidlag göra undantag för skiljeman, som utsetts av tingsrätten.

flyttat till annan ort eller erhållit offentligt uppdrag, som lägger hinder i vägen, eller att hans hälsotillstånd allvarligt försämrats.¹⁹

§ 6

Hava parterna ej enats om skiljemännen och ej heller överenskommit till vilket antal och på vad sätt de böra utses, skola skiljemännen vara tre, av vilka vardera parten väljer en och de sålunda valda tillkalla den tredje.

Eftersom skiljemännen är parternas förtroendemän, tillkommer det parterna gemensamt att utse skiljemän¹ eller att bestämma deras antal och hur de skall utses.² I det senare fallet kan parternas överenskommelse träffas i skiljeavtalet eller i annat avtal vid sidan därav.³ Överenskommelsen kan innefatta mer eller mindre fullständiga föreskrifter om skiljenämndens sammansättning.⁴ Det är således inte nödvändigt, att parterna avtalsvis reglerar hela frågan om skiljemännens antal och hur de skall utses.⁵ Parterna kan till exempel avtala om skiljedom enligt lag, dock att skiljemännen eller någon av dem skall utses på annat sätt än lagen föreskriver.⁶

¹⁹ Jfr Tirkkonen s 98 f, Hjejle s 84, Lindboe s 69 f. I princip skall det vara en omständighet, som inträffat efter det skiljemannen åtog sig uppdraget. Det är därför tveksamt om skiljeman har rätt att avsäga sig uppdraget i fall, då arbetet visat sig vara väsentligt drygare än han kunde förutse när han åtog sig att vara skiljeman.

¹ Att lagen använder pluralisform utesluter inte, att endast en skiljeman utses, jfr 1 § 1 st och Förarb s 25 (lagrådet). I praktiken torde detta mest förekomma i tvister av utpräglat teknisk karaktär, särskilt byggnadstvister.

² Undantag från denna regel finns stadgat i 8:28 och 12:66 JB, enligt vilka lagrum bestämmelserna i 6 § SML i viss utsträckning är tvingande. Det beror på att man velat skydda underlägsen part. I NJA 1974 s 573 uttalade HD att som rättegångshinder inte kunde godtas ett förfarande varvid flertalet skiljemän fritt utses av ena parten.

³ SML 1887 intog i detta hänseende annan ståndpunkt, se Trygger s 26, Förarb s 22.

⁴ Det bör observeras att lagen genomgående använder uttrycket skiljenämnd som beteckning för skiljemännens totalitet. Termen skiljedomstol bör undvikas, då den inger föreställningen att skiljenämnd är ett med domstol sidoordnat organ. Det är tydligen mest praktiskt att vid sidan av varandra använda termerna domstol och skiljenämnd.

⁵ Annan mening Trygger a st. Hans lagtolkning synes i detta avseende vara alltför rigorös.

⁶ En möjlighet är att tredje skiljeman skall utses först om de båda av parterna valda skiljemännen inte kan enas om tvistens avgörande, jfr NJA 1910 s 227 och 1931 s 19. En säregen anordning förekom i NJA 1902 s 401. Där skulle tre kontrahenter i ett avtal utse envar sin skiljeman. Se vidare Trygger s 256.

I 6 § nämns uttryckligen det fall, att parterna enas om skiljemännen. Det kan ske genom att skiljeman anges i skiljeavtalet eller i annat avtal⁷ eller också på det sätt, att valet görs beroende av att parterna enas om det. Parternas bestämmande av skiljeman behöver inte avse namngiven person. Det kan sålunda föreskrivas, att innehavaren av en viss tjänst skall vara skiljeman. Då blir den person skiljeman, som innehar tjänsten när skiljeförfarandet inleds. Vidare kan parterna anförtro val av skiljeman åt en tredje man, en i överenskommelsen angiven person, myndighet eller sammanslutning.⁸ Någon skyldighet att företa val har emellertid inte tredje man utan att särskild rättslig grund därför föreligger, såsom åtagande eller föreskrift i lag eller författning.

En tillämpning av regeln om parternas bestämmanderätt över skiljenämndens sammansättning föreligger, då parterna överlämnar åt ett skiljedomsinstitut att ombesörja tvistens avgörande. Därmed kommer institutets stadgar att bli bestämmande för skiljemännens antal och utväljande. I dessa stadgar meddelas närmare föreskrifter om skiljenämnds sammansättning.⁹ Man har sökt sörja för att erforderlig sakkunskap blir företrädd i skiljenämnden liksom att skapa garantier för skiljemännens opartiskhet.¹⁰

För den händelse parterna inte kommit överens om något annat rörande skiljemännens antal och hur de skall utses, ger lagen i 6 § föreskrift om skiljenämndens sammansättning, som i sådant fall är att iakttas. Skiljenämnden skall bestå av tre ledamöter, av vilka parterna väljer var sin och de sålunda valda den tredje.¹¹ Denna dispositiva regel, som har gammal hävd i svenskt rättsbruk och

⁷ Det är lämpligt att utse suppleant för namngiven skiljeman, ty enligt 9 § förfaller skiljeavtalet om sådan skiljeman avlider, avgår eller blir hindrad att fullgöra uppdraget och parterna inte kommer överens om hur det skall föraras.

⁸ Se t ex NJA 1896 s 136 (domaren i orten), jfr NJA 1942 A 267 (landssekreterariatet). Skiljeklausul i kollektivavtal innehåller ibland föreskrift, att om parterna inte kan enas om val av tredje eller femte skiljeman, skall denne utses av myndighet, se t ex AD 1941 nr 64 (magistraten i Halmstad), 1954 nr 21 (socialstyrelsen).

⁹ Se t ex § 5 SHS, nedan s 187.

¹⁰ Jfr Bolding I s 47.

¹¹ Se Hjerner, Yearbook 1984 s 36 om olika problem vid sammansättningen av en skiljenämnd.

även gäller i våra grannländer,¹² är utan tvivel synnerligen praktisk. Avvikelser från densamma genom särskilda överenskommelser torde inte vara vanliga, varför den i lagen angivna ordningen framstår såsom den normala.¹³

7 §

Skola parterna var för sig välja skiljemän, och har endera parten skriftligen underrättat motparten om sitt val, vare denne, där ej annorlunda är överenskommet, pliktig att inom fjorton dagar lämna den andra parten skriftlig underrättelse om sitt val av skiljeman.

Part, som lämnat motparten underrättelse om sitt val av skiljeman, må ej utan motpartens medgivande återkalla valet.

Om skiljemän utsetts i skiljeavtal eller i övrigt genom överenskomme mellan parterna, behöver part, som vill ha till stånd skiljeförfarande, endast underrätta skiljemännen om detta. När de åtagit sig uppdraget, är skiljenämnden färdig. Skall tvisten avdömas under medverkan av ett skiljedomsinstitut, meddelar parten institutet att skiljedom önskas beträffande angiven fråga.¹ I det vanliga fallet, att parterna var för sig skall välja skiljemän, fordras en särskild procedur för att sätta samman skiljenämnden. Bestämmelser om detta har meddelats i 7 § 1 st. Dessa bestämmelser är visserligen inte tvingande. Parterna kan komma överens om att förfara på annat sätt. Men den i lagen angivna metoden torde av praktiska skäl tämligen undantagslöst användas.

Part, som vill få till stånd skiljeförfarande, har då att skriftligen underrätta motparten om sitt val om skiljeman. Denna underrättelse brukar ofta lämnas i samband med att skiljedom påkallas enligt 11 §.² Underrättelsen behöver inte innehålla någon uppmaning till

¹² Regeln upptogs av NLB s 169 utan motivering. Någon sådan gavs inte heller i förarbetena till SML 1887, se Förslag 1885 s 22 och NJA II 1887 nr 4 s 19 f. Det tyder på att regeln utbildats i tidigare praxis. Motsvarande stadgande finns i 9 § SMLF och § 454 NLRT. För dansk rätt se Hjejle s 85.

¹³ Skiljeklausul i kollektivavtal innehåller emellertid inte sällan föreskrift att skiljemännen skall vara fem, se t ex AD 1933 nr 98, 1941 nr 135, 1945 nr 57, 1954 nr 21.

¹ Se § 9 SHS, nedan s 190 f.

² Jfr nedan s 96 och 220.

motparten att för sin del välja skiljeman. Det kan emellertid ibland vara lämpligt, att han får erinran om lagens föreskrift och äventyret om den inte efterlevs. Part som tillställer motparten sådan underrättelse som det nu är fråga om bör vara beredd att styrka, att underrättelsen på angiven dag kommit adressaten till handa.³

När part av sin motpart fått skriftlig underrättelse om dennes val av skiljeman, är han skyldig att inom fjorton dagar skriftligen underrätta motparten om sitt val, om inte annat överenskommits i skiljeavtalet eller annat avtal.⁴ Fristen räknas från den dag, då underrättelsen kom adressaten till handa. Om en part endast muntligen underrättat motpart om sitt val av skiljeman, är motparten inte skyldig att vare sig muntligen eller skriftligen lämna något meddelande om sitt val. Men har han lämnat förstnämnda part skriftlig underrättelse om sitt val, måste denne inom fjorton dagar skriftligen bekräfta sin muntliga uppgift.⁵ Annars drabbas han liksom annan försumlig part av de påföljder, som i 3 och 8 §§ är stadgade för parts underlåtenhet att lämna skriftligt meddelande om val av skiljeman.⁶

Enligt 7 § 2 st får part, som lämnat motparten underrättelse om sitt val av skiljeman, inte ensidigt återkalla valet. Syftet med denna bestämmelse är tydligen att förhindra obstruktion av förfarandet. Eftersom ordet »skriftlig» saknas i 2 st, torde man böra anse part bunden även av en muntlig underrättelse till motparten.⁷ Lämnar denne skriftligt meddelande om sitt val, får den andra parten således inte i sitt skriftliga svar uppge annan person som skiljeman. Men

³ Ordet delgivning förekommer inte i SML men enligt Arbitration in Sweden s 58 ff kan bestämmelserna i delgivningslagen sannolikt tillämpas analogt i skiljeförfarandet.

⁴ Sådan överenskommelse torde vara ovanlig. I rättsfallssamlingarna synes inte förekomma något annat exempel på detta än NJA 1911 s 402, i vilket fall part enligt skiljeklausul i leveranskontrakt skulle utse skiljeman inom fyra dagar efter det annan part begärt skiljedom.

⁵ Så Trygger s 247 f. Denna tolkning av lagen synes ha vägande sakliga skäl för sig.

⁶ Se ovan s 64 f och nedan s 87 ff.

⁷ Jfr Trygger a st. Förslag 1885 hade i 10 § uttrycket "skriftlig underrättelse", men ordet "skriftlig" utgick under departementsbehandlingen och kom inte med i 8 § SML 1887, vilket lagrum oförändrat övergick i 7 § 2 st SML. Om anledningen till att man avvek från formuleringen i Förslag 1885 lämnas inte någon upplysning i förarbetena i NJA II 1887 nr 4. Det får därför anses tveksamt, om den i texten angivna lagtolkningen är riktig. Praxis synes inte ha tagit standpunkt i frågan.

om han gör det och motparten inte inom skälig tid protesterar mot ombytet, bör denne anses ha lämnat sitt medgivande till det.

Lagen berör inte frågan hur det skall förfaras när flera parter på samma sida har att utse skiljeman. Det synes tydligt att parterna samtliga måste enas om personvalet.⁸ Vill de ha till stånd skiljeförfarande, är det alltså nödvändigt att de förenar sig om en skiljeman.⁹ Har parterna av motpart skriftligen underrättats om dennes val av skiljeman, måste de enas om en skiljeman och lämna motparten skriftlig underrättelse om sitt val inom föreskriven tid. Annars inträder laga påföljder för parts underlåtenhet att utse skiljeman.¹⁰

Om förfarandet när de av parterna valda skiljemännen har att tillkalla tredje man¹¹ finns inga bestämmelser. Man torde kunna utgå från att när part, som lämnat motparten meddelande om sitt val av skiljeman, fått uppgift från denne om hans val av skiljeman, bör han underrätta den först utsedde skiljemannen om detta senare val. Denne skiljeman har då att sätta sig i förbindelse med den andre skiljemannen för att söka komma överens med honom om utseende av tredje man. Skiljeman bör, om han inte vill godkänna annan skiljemans namnförslag, framställa motförslag. Det kan knappast anses riktigt att han endast avböjer den andres förslag.

Olika meningar har kommit till synes i frågan om de partsvalda skiljemännen bör inhämta parternas mening om valet av tredje skiljeman.¹² På sina håll menar man att så inte bör ske utan att skiljemännen bör träffa sitt val utan sådan kontakt. Weslien är emellertid av annan mening.¹³ Han finner det vara av synnerlig betydelse att parterna kan hysa förtroende för dem, som skall anföras det viktiga värvet. Det kan tänkas föreligga jäv eller jävsliknande förhållande, som är okänt för de partsvalda skiljemännen och som kan influera på valet. Weslien brukar därför, när han valts

⁸ Enligt Arbitration in Sweden s 73 brukar de problem som uppkommer i mål med flera än två parter lösas genom att parterna delas upp i två grupper för varje tvistefråga.

⁹ Se däremot Heuman, Advokatsamfundet s 27.

¹⁰ Om utseende av skiljeman för konkursbo se Welamson s 298 ff.

¹¹ Det i texten anförda bör kunna tillämpas även i det ibland förekommande fallet, att parterna utsett flera än två skiljemän, t ex fyra, som har att tillkalla en femte.

¹² Se Hassler, Specialprocess s 124 och Ullman s 90.

¹³ Weslien i SvJT 1967 s 197.

till skiljeman, tänka ut några lämpliga namn och därefter fråga part, som gett uppdraget, om hinder möter mot att någon av dem utses till tredje skiljeman. Skulle under överläggning med den andre skiljemannen ytterligare namn komma upp, tillfrågas uppdragsgivaren om han har något att anmärka mot detta namn. Om båda de partsvalda skiljemännen förfar på detta sätt uppnås så gott som alltid överenskommelse om en tredje skiljeman, för vilken båda parterna kan hysa förtroende.

Styrelsen för Sveriges advokatsamfund har i november 1970 på skäl som anförts av Weslien förklarat sig dela Wesliens uppfattning i denna fråga.¹⁴ Enligt styrelsens erfarenhet tillämpas den av Weslien förordade ordningen i stor utsträckning. Styrelsen understryker emellertid kraftigt betydelsen av att den partsutsedde skiljemannen vid diskussionen med parten om tredje skiljeman inte efterger sin självständighet i ett ställningstagande, för vilket han och inte parten bär ansvaret.

I detta sammanhang bör slutligen framhållas, att när skiljemän enats om val av annan skiljeman står valet fast, även om någon av dem som valt framdeles skulle avgå. Den som inträder i den avgångnes ställe får acceptera hans val av skiljeman.¹⁵

8 §

Fullgör ej part, som skall välja skiljeman, vad honom i sådant avseende åligger, eller kunna, i det fall att skiljeman skall utses av andra skiljemän, dessa ej ena sig om valet, skall, såvitt ej parterna annorlunda överenskommit, skiljeman på parts ansökan utses av tingsrätten.

Skall skiljeman väljas av annan än part eller skiljemän, men underlåter denne att inom skälig tid förrätta valet, vare, om ej annat av parterna bestämts, skiljeavtalet förfallet, såvitt gäller den tvist, varom fråga är. Lag 1981:829.

I 8 § meddelas bestämmelser för den händelse, att val av skiljeman inte sker i enlighet med vad som är föreskrivet i lag eller avtal. Första stycket behandlar fall, då part inte fullgör vad honom åligger ifråga om val av skiljeman eller skiljemän inte kan enas om val av

¹⁴ TSA 1971 s 62 f.

¹⁵ Trygger s 262.

skiljeman, som de har att utse. Myndighets medverkan kan då anlitas av part, som önskar genomföra skiljeförfarandet. I andra stycket regleras det fall, att skiljeman skall väljas av annan än part eller skiljeman och denne andre underlåter att förrätta valet. Skiljeavtalet är i sådan händelse förfallet.¹ Bestämmelserna i 8 § är dispositiva, så att parterna kan överenskomma om annan ordning än lagen stadgar.

Om part inte fullgör² vad honom åligger i fråga om val av skiljeman, är motparten som förut under 3 § omtalats inte längre bunden av skiljeavtalet. Vill han utföra sin talan vid domstol, får han göra det. Men önskar han fortfarande få till stånd skiljeförfarande, anvisar lagen den utvägen, att han hos tingsrätten begär, att denna utser skiljeman. En sådan möjlighet bör stå part till buds för att inte motparten skall kunna genom obstruktion förhindra, att skiljeförfarande inleds. I skiljeavtalet eller annan överenskommelse mellan parterna kan emellertid särskild föreskrift ha meddelats för det fall, att part inte fullgör sin skyldighet att välja skiljeman. Det kan tänkas att annan myndighet än tingsrätt i sådant fall skall utse skiljeman³ eller att skiljeman skall väljas av motparten eller av den redan utsedde skiljemannen.⁴ Eller också kan man låta denna ensam avgöra tvisten.⁵

Det har i praxis förekommit att part, sedan motparten vägrat att utse skiljeman under påstående, att skiljeavtalet inte var tillämpligt på tvisten, efter stämning till domstol yrkat åläggande för motparten att välja skiljeman. Yrkandet har bifallits med den motiveringen, att

¹ Förslag 1929 upptog i 8 § 2 st en bestämmelse om att skiljeavtal skulle vara förfallet om parter, som hade att gemensamt välja skiljeman, inte kunde enas om valet. Bestämmelsen ströks efter anmärkning av lagrådet, som fann dess innehåll tämligen självklart, se Förarb s 25. Jfr ovan s 54.

² I 9 § SML 1887 talades om att part tredska att fullgöra skyldighet att välja skiljeman, jfr Trygger s 252. Den nuvarande formuleringen infördes genom lagen den 19 juni 1919, se NJA II 1919 s 763 f, s 767. Den innebär att lagstadgad påföljd inträder vid blotta underlåtenheten att inom föreskriven frist lämna motparten skriftlig underrättelse om val av skiljeman.

³ NJA 1882 s 502 (Konungens befallningshavande), 1901 s 204 (rådhusrätten i Sundsvall), 1925 s 29 (domaren i Färs härad).

⁴ NJA 1903 s 326, 1911 s 402, SvJT 1934 rf s 51, jfr Bolding s 82 ff.

⁵ NJA 1899 s 184, 1910 s 227, jfr Bolding a st.

skiljeavtalet var tillämpligt på tvisten.⁶ Om saken inte brådskar kan detta förfaringssätt vara tillrådligt i fall, då frågan om skiljeavtalets tillämplighet på en viss tvist är tveksam och part önskar ett avgörande av domstol rörande denna fråga. Skall avgörandet få rättskraftsverkan i en framtida klanderprocess, måste emellertid parten föra fastställelse talan angående nämnda fråga. Annars binder avgörandet endast tingsrätten och skiljemännen vid prövningen av fråga, som rör skiljeförfarandet.^{6a}

Vi kommer så till det fall, att skiljemän inte kan ena sig om valet av annan skiljeman. Även i detta fall kan part begära att tingsrätten utser skiljeman, om inte parterna kommit överens om något annat, exempelvis att valet skall förrättas av annan myndighet eller av en sammanslutning.⁷ Lagens regel avser alla fall, då skiljeman skall väljas av andra skiljemän, alltså inte blott om dessa utsetts av parterna var för sig utan även när de är nämnda i skiljeavtalet eller i annan överenskommelse mellan parterna. Med att skiljemännen inte kan ena sig om valet förstås, att fullständig enighet inte kan uppnås.⁸ Det måste åligga skiljemännen att inom skäligen tid underrätta parterna om huruvida enighet uppnåtts eller inte, så att i senare fallet part, som är intresserad av att förfarandet kommer i gång, kan vidta erforderlig åtgärd.⁹

⁶ NJA 1897 s 391. Jfr ovan s 25 och nedan s 163. I AD 1931 nr 40 ålades part att inom fjorton dagar välja skiljemän vid äventyr att de annars skulle utses på sätt som stadgades i SML.

^{6a} Jfr ovan s 44 not 18.

⁷ Se NJA 1925 s 29 (domaren i Färs härad), 1942 A 267 (landssekreterariatet), AD 1929 nr 51, 1937 nr 20 (statens förlikningsman). Det lär också förekomma bestämmelser om att skiljeman vid bristande enighet mellan andra skiljemän skall utses av skiljedomsinstitut.

⁸ Som Trygger s 253 framhåller saknar detta betydelse i det vanliga fallet att två skiljemän skall utse en tredje. Men om t ex fyra skiljemän skall välja, måste dessa enas om den femte.

⁹ Lagen har ingen antydning om att skiljeavtalet skulle förlora sin verkan av rättegångshinder när skiljemän inte kan enas om val. Men part, som påkallat skiljedom, kan underlåta att vidta ytterligare åtgärd, varigenom skiljeavtalet enligt 18 § kan komma att förfalla, jfr NJA 1964 s 122 och Welamsons kommentar till detta rättsfall i SvJT 1969 s 969. För övrigt äger parterna gemensamt reglera förhållandet som de önskar.

Ansökan om utseende av skiljeman görs hos tingsrätt, som är behörig enligt 26 § 2 st.¹⁰ Endast part kan göra ansökan. Skiljemän har alltså inte befogenhet att hos tingsrätt påkalla utseende av skiljeman, som de har att välja.¹¹ Vilkendera parten som helst kan ansöka om utseende av sådan skiljeman, alltså inte bara den som först lämnat motparten underrättelse om val av skiljeman. Intet hindrar att parterna gör gemensam ansökan, men det torde knappast förekomma i praktiken. Rörande sådan ansökan som det här är fråga om och dess behandling talas närmare nedan under 26 §.

Om annan än part eller skiljeman, som skall välja skiljeman, underlåter att inom skälig tid företa valet, får parterna om annat inte överenskommits själva välja skiljeman eller bestämma hur han skall utses. Uppnås inte enighet mellan parterna, är skiljeavtalet förfallet med avseende på den ifrågavarande tvisten och utgör alltså inte längre rättegångshinder.¹² Vad som skall anses som »skälig tid» för vals förrättande kan givetvis diskuteras. Man torde kunna utgå från att i normala fall den som har att välja skiljeman bör inom fjorton dagar från det han anmodats att företa val meddela parterna vem han utsett eller lämna annat besked i frågan.

9 §

Har någon, som blivit genom skiljeavtalet utsedd till skiljeman, avlidit, vare avtalet förfallet, där ej parterna annorlunda överenskommit. Har skiljeman, som utsetts på sätt nu nämnts, av sagt sig uppdraget, eller varder han av jäv eller annan anledning hindrad fullgöra det, vare lag samma i avseende på den tvist, som är i fråga.

Befattar sig skiljeman, som har utsetts i skiljeavtal, icke med arbetet på det sätt som kräves för dess vederbörliga fortgång, skall på parts ansökan tingsrät-

¹⁰ Redan vid tillkomsten av SML diskuterades frågan om befogenheten att utse skiljeman skulle överflyttas från överexekutor till rätten, men man stannade vid att inte göra ändring i dittills gällande ordning, se Förarb s 23 ff. Enligt 10 och 13 §§ SMLF och § 455 NLRT utses skiljeman av domstol.

¹¹ SvJT 1925 rf s 41, Förarb s 24.

¹² Se Förarb s 25. Jfr för äldre praxis NJA 1916 s 466, 1920 s 97, 1921 s 46, SvJT 1921 rf s 12. I samtliga rättsfall var det fråga om skiljedomsinstitut, som vägrat uppta till detsamma hänvisad tvist. Enligt § 10 SHS (nedan s 191 f) avvisas parts framställning om skiljeförfarande ifall det är uppenbart att institutet saknar behörighet att befatta sig med tvisten.

ten skilja honom från uppdraget samt, om ej parterna ha överenskommit annat, förklara skiljeavtalet förfallet. Lag 1981:829.

SML skiljer i 9 och 10 §§ mellan skiljeman, som blivit utsedd genom skiljeavtalet, och skiljeman, som inte är nämnd i skiljeavtalet. Att någon genom skiljeavtalet blivit utsedd till skiljeman betyder inte med nödvändighet, att han är namngiven i skiljeavtalet. Det räcker att han i detta angetts på sådant sätt, att det inte står part eller annan öppet att välja.¹

Har en skiljeman sålunda angetts i skiljeavtalet, måste det anses utgöra en väsentlig förutsättning för avtalet, att denne skiljeman deltar i tvistens avgörande. Avlider han, är skiljeavtalet helt och hållet förfallet, eftersom det inte vidare kan tillämpas.² Vägrar skiljemannen att motta uppdraget,³ eller avsäger han sig åtaget uppdrag eller blir han av jäv eller annan anledning hindrad att fullgöra detsamma, förfaller skiljeavtalet med avseende på den ifrågavarande tvisten. En framtida tillämpning av skiljeavtalet är emellertid möjlig, om avtalet inte avser enbart nämnda tvist.

Parterna kan i skiljeavtalet eller vid sidan av detta ha överenskommit annorlunda än lagen stadgar.⁴ Finns för den avlidne eller i övrigt avgångne skiljemannen suppleant utsedd, får denne rycka in. Det står för övrigt parterna fritt att gemensamt välja ersättare. Motsvarande gäller i det av lagen inte berörda fallet, att parterna enats om att entlediga en genom skiljeavtalet utsedd skiljeman.

Den i 9 § angivna regeln är inte tillämplig i det fall att skiljeman, som parterna enats om efter skiljeavtalets slutande, avgår. Att den av parterna sålunda utsedda skiljemannen deltar i tvistens avgö-

¹ Trygger s 22, jfr ovan s 83. Någon skillnad i sak torde inte föreligga mellan uttrycket i 9 § "utsedd genom skiljeavtalet" och formuleringen i 10 § "nämnd i skiljeavtalet". Uttrycket i 9 § synes vara mera exakt, eftersom skiljeman inte behöver vara namngiven i skiljeavtal för att vara utsedd genom detsamma.

² I NJA 1888 s 258 hade av fem genom skiljeavtal utsedda skiljemän en avlidit, varefter de övriga fyra mot parts bestridande avkunnat skiljedom. Parten ansågs inte bunden av skiljedomen, då det inte visats att han medgett, att tvistefrågan fick avgöras enbart av de fyra återstående skiljemännen.

³ Här kommer också i betraktande fall, i vilka skiljedomsinstitut vägrat uppta tvist, se föregående sida.

⁴ Som avtalad mellan parterna gäller bestämmelse i stadgar för skiljedomsinstitut, under vars medverkan tvist handläggs, jfr nedan s 187 f.

rande kan inte betraktas som en väsentlig förutsättning för skiljeavtalet. Lagen talar ju också bara om den som blivit genom skiljeavtalet utsedd till skiljeman. Det ligger närmast till hands att tillämpa de bestämmelser, som skulle ha gällt om parterna inte enats om den avgångne skiljemannen.⁵ Parterna kan emellertid komma överens om att utse en efterträdare till denne.

I andra stycket behandlas det fall, att skiljeman, som är utsedd genom skiljeavtalet, inte befattar sig med uppdraget på det sätt som krävs för dess vederbörliga fortgång. Parterna kan då gemensamt entlediga skiljemannen. Men uppnås inte enighet om detta, skall tingsrätten på parts ansökan skilja den försumlige skiljemannen från uppdraget och, om parterna inte kommit överens om annat, förklara skiljeavtalet förfallet.⁶

10 §

Om skiljeman, som ej är nämnd i skiljeavtalet, avgår, skall, såvitt ej parterna bestämt annorlunda, tingsrätten på parts begäran utse annan skiljeman.

Hade skiljemannen avlidit, eller berodde hans avgång av jäv eller laga förfall, som uppkommit efter valet, välje dock, därest ej annat är av parterna bestämt, den eller de, som utsett skiljemannen, annan i hans ställe; och gälle om sådant val i tillämpliga delar vad i 7 § är stadgat.

Befattar sig skiljeman, som ej är nämnd i skiljeavtalet, icke med arbetet på sätt för dess vederbörliga fortgång kräves, skall han på parts ansökan av tingsrätten skiljas från uppdraget och, därest ej annat av parterna bestämts, annan av tingsrätten förordnas i hans ställe. Lag 1981:289.

Bestämmelserna i 10 § avser alla skiljemän, som inte är nämnda i skiljeavtalet, alltså utom skiljeman, som valts av endera parten eller av andra skiljemän, även skiljeman, som parterna efter skiljeavtalets ingående enat sig om, eller som utsetts av någon utomstående, såsom tingsrätt, annan myndighet eller skiljedomsinstitut.¹ I lag-

⁵ Förarb s 29.

⁶ Se prop 1975/76:48 s 19.

¹ Lagrådet framställde anmärkning mot att skiljemän av sistnämnda kategori hänfördes under 10 §, se Förarb s 29. Anmärkningen föranledde emellertid inte ändring i remissförslaget.

rummet omtalas dels det fall, att sådan skiljeman avgår² och dels det, att han inte befattar sig med arbetet på sätt för dess vederbörliga fortgång krävs. Båda fallen behandlas i princip lika.

När skiljeman som det nu är fråga om avgår eller inte behörigen fullgör sitt uppdrag, har man ibland anledning misstänka obstruktion mot förfarandet.³ Att låta skiljeavtalet förfalla skulle innebära att sådan verksamhet uppmuntrades. Påföljden blir därför, att skiljemannen ersätts med en annan skiljeman, som på parts begäran utses av tingsrätten. Man kan räkna med att denna skiljeman inte i samförstånd med part försöker driva obstruktion. Dessutom måste vetenskapen om att tingsrätten kan komma att tillsätta skiljeman ha en preventiv effekt på part, som vill sabotera förfarandet.

Undantag från regeln att tingsrätten vid skiljemans avgång eller tredska utser annan skiljeman är stadgat för det fall, att skiljeman avlidit eller hans avgång berott på jäv eller laga förfall, som uppkommit efter det att han valdes. I sådant fall finns inte något motiv att förhindra obstruktion, och ny skiljeman får därför utses av den, som valt den avgångne skiljemannen. Var denne utsedd av part eller av andra skiljemän, har den förre respektive de senare att företa fyllnadsval. Därvid är bestämmelserna i 7 och 8 §§ att tillämpa.⁴ Om den avgående skiljemannen varit utsedd av tingsrätten, tillkommer det denna att förordna ersättare.⁵ Part har att hos tingsrätten göra ansökan härom. Skulle den, som utsetts i vakans efter

² I AD 1977 nr 112 hade skiljenämnd avsagt sig sitt uppdrag med anledning av att ena parten inte betalat in begärt förskott. Beslutet medförde enligt arbetsdomstolens mening inte att skiljeklausulen förföll.

³ Bestämmelserna i syfte att förekomma och motarbeta obstruktion av part och skiljeman reviderades genom lagen den 19 juni 1919 om ändring i SML 1887, se NJA II 1919 s 756 ff, jfr Förarb s 28. Se även Heuman, Jurismötet s 459.

⁴ Det synes egendomligt att i 10 § 2 st endast hänvisas till 7 §. Meningen måste dock vara att tingsrätten på ansökan av part skall förrätta kompletteringsval, om part inte efter anmodan av motparten inom 14 dagar utser ny skiljeman eller om skiljemän inte inom skälig tid efter det de fått kännedom om vakans enats om ersättare. Jfr Trygger s 249 f. – I NJA 1920 s 436 hade part, sedan av honom utsedd skiljeman avlidit, lämnat annan skiljeman muntlig underrättelse att han utsett viss person till skiljeman i stället för den avlidne. Den skiljeman som mottagit underrättelsen hade i sin tur underrättat motparten om valet. Frågan huruvida därefter meddelad skiljedom kunde efter klander hävas kom emellertid inte under prövning i målet (utsökningsmål) enär klanderfristen försuttit.

⁵ Enligt Trygger s 255 kan undantag göras för det fall, att det förra valet varit felaktigt.

avgången skiljeman, i sin tur avgå, gäller också därom nyss angivna regler.⁶

Bestämmelserna i 10 § är emellertid dispositiva. Parterna kan i skiljeavtalet eller i annat avtal komma överens om annat förfaringsätt. De kan alltså föreskriva, att fyllnadsval skall företas av annan myndighet än tingsrätten eller av en viss organisation. De kan gemensamt utse ny skiljeman. Detta ligger särskilt nära till hands i det fall, att parterna entledigat skiljeman.⁷ Skiljedomsinstitut brukar i sina stadgar ha bestämmelser om sättet för skiljenämnds komplettering i händelse av skiljemans avgång.⁸

SML innehåller ingen bestämmelse om att ny förhandling måste hållas sedan skiljeman bytts ut. Det synes emellertid följa av 16 § att sammanträde där part, vittne eller sakkunnig hörts måste göras om.⁹ I annat fall kan skiljedomen klandras enligt 21 § 1 st 4 p för såvitt inte bevisupptagningen protokollerats eller tagits upp på band eller varit av så liten betydelse att underlåtenheten att återuppta bevisningen inte med sannolikhet kan antas ha inverkat på utgången.

⁶ Detta kan synas naturligt, men enligt 7 § 2 st SML 1887 fick part företa fyllnadsval bara en gång. Sedan skulle fyllnadsval förrättas av överexekutor, jfr Trygger s 250 f.

⁷ Om parterna entledigat skiljeman, som utsetts av tingsrätten, torde denna inte vara skyldig utse ny skiljeman, i varje fall inte utan att bärande skäl för entledigandet kan anses ha förelegat.

⁸ Se §§ 5 och 8 SHS, nedan s 187 ff.

⁹ Se Arbitration in Sweden s 75. Jfr däremot § 20 SHS, nedan s 200 f.

Förfarandet

11 §

Tillämpning av skiljeavtal må påkallas av envar av parterna.

Avser skiljeavtalet uppkommen tvist men är det icke skriftligen upprättat med tydligt angivande av tvistefrågan, eller avser avtalet framtida tvist, skall den, som påkallar dess tillämpning, skriftligen meddela motparten uppgift på den eller de frågor varom skiljedom äskas. Utan hinder av vad nu sagts må skiljemännen upptaga fråga, om vars hänskjutande till skiljemännen parterna inför dem enats.

Förfarandet i skiljetvist inleds genom att part påkallar tillämpning av skiljeavtalet. Oftast använder man nog det kortare uttrycket påkallar skiljedom. Påkallelse har såtillvida samma uppgift i skiljeförfarande som stämningsansökan i civilmål. De båda instituten företer emellertid väsentliga olikheter. Stämningsansökan riktas till rätten medan påkallelse utgör ett meddelande från en part till en annan. I stämningsansökan lämnas en redogörelse för sakens sammanhang och framställs ett därpå grundat yrkande. Påkallelse däremot bestämmer föremålet för skiljemännens prövning genom angivande av den eller de frågor, som skiljedom begärs om. Lagen talar inte om att yrkande framställs i påkallelse.

Var och en av kontrahenterna i ett skiljeavtal kan påkalla skiljedom rörande fråga som avtalet omfattar. Någon motsvarighet till genstämning i civilmål förekommer inte i skiljeförfarande. I stället får den, mot vilken med åberopande av angivet skiljeavtal skiljedom påkallats beträffande viss fråga, för sin del påkalla skiljedom rörande annan fråga, som omfattas av samma skiljeavtal.¹ Av allmänna rättsgrundsatser framgår, att part som påkallar skiljedom skall ha rådighet över den sak, som utgör föremål för skiljemännens pröv-

¹ Jfr Trygger s 226, Ramberg s 29 och § 11 SHS, nedan s 192 f. Se också nedan s 104 f ang senare ändring och utvidgning av parts talan.

ning,² och att den som i parts namn påkallar skiljedom skall vara behörig därtill.³

Om formen för påkallelse har SML ingen direkt bestämmelse. Påkallelse kan således i och för sig ske muntligen eller skriftligen. Av praktiska skäl torde emellertid skriftlig form undantagslöst användas. Påkallelsen måste nämligen vara bevislig. Vidare stadgar lagen, att skriftlig uppgift på den eller de frågor, som skiljedom begärs om, i regel skall av påkallande part lämnas motparten.⁴ Detta medför tydligen, att påkallelsen i sin helhet får skriftlig form. För övrigt lär det vara vanligt, att part i en och samma skrivelse påkallar skiljedom och lämnar underrättelse enligt 7 § om sitt val av skiljeman.⁵ Genom delgivning av denna handling får parten bevis om såväl att påkallelse skett som att underrättelse lämnats.⁶ Han vinner också den fördelen, att motparten blir skyldig att inom fjorton dagar svara och uppge vem han för sin del utsett till skiljeman.

Påkallelse skall först och främst innehålla en uttrycklig och villkorslös begäran om skiljedom. En påkallelse kan därför inte ligga däri, att part inför domstol åberopar skiljeavtal såsom rättegångshinder.⁷ Inte heller har påkallelse skett om part i brev meddelat motparten, att han hänskjuter tvist till skiljemäns avgörande om angivet krav inte uppfylls.⁸ Vidare skall i påkallelse lämnas uppgift

² Angående konkursgäldenärs rätt att påkalla skiljedom se NJA 1900 s 17, Welamson s 303 till not 8. Jfr ovan s 47 med not 32.

³ NJA 1918 s 324.

⁴ I NJA 1902 s 27 ansåg HD att underlåtenhet i detta hänseende innebar att frågan inte skjutits under skiljenämnden i stadgad ordning och att skiljedomen därför inte kunde verkställas.

⁵ Enligt uttalande i Förslag 1885 s 21 är part oförhindrad att i den skrift, varmed han påkallar skiljeavtalets tillämpning, även uppge vilken skiljeman han valt. Efter vad vidare anförts i förslaget har parten emellertid inte någon skyldighet att i samband med påkallelse lämna meddelande om sitt val av skiljeman. Fall kan nämligen förekomma, där part innan han utser skiljeman önskar inhämta upplysning, huruvida skiljeavtalets giltighet eller tillämplighet bestrids av motparten. – Jfr § 9 SHS, nedan s 190 f.

⁶ Angående delgivning se ovan s 85 not 3.

⁷ Förslag 1885 s 20. Även i fall då invändning om skiljeavtal gillats måste part, som vill ha skiljeförfarande till stånd, påkalla skiljedom såsom i 11 § föreskrivs.

⁸ I NJA 1921 s 253 fordrade part i brev och telegram tvistens hänskjutande till skiljedom och meddelade, att han skulle återkomma med preciserade yrkanden och uppgift på skiljeman. Laga påkallelse ansågs inte därigenom ha skett. Det synes tveksamt om denna ståndpunkt förtjänar anslutning. Se även AD 1962 nr 8.

på den eller de frågor, som skiljedom begärs om. Undantag från denna regel gör emellertid lagen för det fall, att skiljeavtalet avser uppkommen tvist och är skriftligen upprättat med tydligt angivande av tvistefrågan. I detta fall, som lär vara tämligen sällsynt, räcker det med en hänvisning till uppgiften i skiljeavtalet på fråga, som skall prövas av skiljemännen.

Termen »fråga» måste anses ha samma innebörd i 11 som i 1 §. I påkallelse skall alltså anges det eller de spörsmål, som skiljemännen har att avgöra, exempelvis om köpeskilling för levererad vara eller ersättning för utfört arbete, skadestånd för kontraktsbrott eller värdering av egendom. Fråga skall vara angiven med sådan tydlighet, att tvekan inte kan uppstå om vad som åsyftas.⁹ Som ovan nämnts innehåller lagen ingen föreskrift om att part i påkallelse skall framställa något yrkande med avseende på fråga, som han begär skiljedom om. Vid sådant förhållande kan det inte anses nödvändigt att något formligt yrkande upptas i påkallelse, om bara fråga som skiljemännen har att pröva nöjaktigt preciserats.¹⁰ En annan sak är att det merendels kan vara praktiskt att part i påkallelse framställer yrkande, som han anser sig ha fog för.¹¹

Lagen synes utgå från att påkallelse sker i ett sammanhang, så att vid skriftlig påkallelse part i en och samma skrivelse framställer begäran om skiljedom och lämnar uppgift på fråga eller frågor, som han vill ha avgjorda genom skiljedomen. I praxis håller man emellertid inte strängt på att detta iakttas. Det förekommer nämligen ibland, att en kontrahent i ett avtalsförhållande under korrespondens med sin medkontrahent framställer anspråk, som grundas på avtalet. Vid avböjande svar från den senares sida ligger det nära till hands för den förre att under åberopande av skiljeklausul i avtalet påkalla skiljedom i den uppkomna tvisten. Det anses då vara till-

⁹ I NJA 1903 s 326 hade skiljedom påkallats för "afgörandet af uppkommen tvist angående arrendetiden för ifrågavarande hemman samt flera förekommade frågor". HD ansåg, att påkallande part inte lämnat med erforderlig tydlighet avfattad uppgift på de frågor, om vilka skiljedom begärdes.

¹⁰ Trygger har s 256 f gett uttryck åt annan mening, som dock knappast har täckning i lagens avfattning. Begreppet fråga innefattar inte begäran om att svar på fråga skall få ett av den frågande angivet innehåll. Jfr Arbitration in Sweden s 56 f.

¹¹ Om framställande av yrkande i skiljetvist se vidare nedan s 106.

räckligt om av föregående brev framgår, vilken eller vilka frågor skiljemännen har att avgöra.¹²

Till tidpunkten för påkallelse är vissa rättsföljder anknutna. Skiljedom skall enligt 18 § 2 st i regel meddelas inom sex månader räknade från den dag tillämpning av skiljeavtalet påkallades. Preklusion bryts enligt 27 § 1 st genom påkallande av skiljedom.

Har säkerhetsåtgärd beviljats, skall påkallelse enligt 15:7 RB ske inom en månad från beslutet. I annat fall skall åtgärden omedelbart återgå.¹³

Som relevant tidpunkt är att anse den dag då påkallelsen kom den part till handa, till vilken den riktats.¹⁴ Part, som gör gällande att påkallelse skett en viss dag, har att styrka detta.¹⁵ I praxis har uppkommit spörsmål om bestämmande av tidpunkten för påkallelse i fall, då en i och för sig giltig påkallelse ägt rum, men den påkallande parten därefter påkallat skiljedom med avseende på annan fråga inom skiljeavtalets ram. Därvid har den meningen vunnit avslutning, att tidpunkten då påkallelse skall anses ha skett inte förskjuts därigenom, att påkallelsen senare utvidgas till att avse även annan tvistefråga, som omfattas av skiljeavtalet.¹⁶

Sista punkten i andra stycket av 11 § uppftar en bestämmelse om att påkallelse inte är nödvändig när skiljeavtalet slutits inför skilje-

¹² I NJA 1955 s 224 hade A i brev 19 okt till B framställt vissa krav och därefter i brev 3 nov till B förklarat, att han då tvist uppstått hänsköt saken till skiljenämnd, samt lämnat uppgift på skiljeman som han utsett. HD uttalade, att A genom brevet 3 nov, sammanställt med brevet 19 okt, måste anses ha tydligt gett B till känna, att han påkallade skiljedom rörande de i sistnämnda brev angivna tvistefrågorna.

¹³ Se nedan s 171.

¹⁴ Se Westerling, Årsskrift 1981 s 13 och Arbitration in Sweden s 58.

¹⁵ Trygger s 265 tillråder påkallande part att av skrift, varigenom påkallelse sker, ta en bestyrkt avskrift, på vilken delgivningsbevis tecknas. Vid delgivning av skriftlig påkallelse torde man för övrigt kunna hämta ledning av reglerna om delgivning i civilmål. Jfr ovan s 85 not 3.

¹⁶ NJA 1955 s 224. Avgörandet i HD fattades med tre röster mot två. För majoritetens ståndpunkt synes övervägande skäl tala. Det är angeläget att man har en fast utgångspunkt för skiljeförfarandet. Om hänsyn tas till senare påkallelse blir det vanskligt att dra någon gräns. Welamson ifrågasätter i SvJT 1959 s 273, om inte särskild frist skulle anses löpa för envar av de tvistefrågor, rörande vilka skiljedom påkallats vid olika tillfällen. Det förefaller dock möta starka betänkligheter från praktisk synpunkt. Om prövning av tilläggsfråga se nedan s 104 f.

männen. Detta får anses vara tämligen självklart men har i tydlighetens intresse ansetts böra uttryckligen stadgas.¹⁷

12 §

I skiljenämnd, som består av flera ledamöter, skall en av dem föra ordet. Ordförande vare, i brist på annat åsämjande, skiljeman, som tillkallats av andra skiljemän eller av tingsrätten förordnats i sådan skiljemans ställe.

Ordföranden har att bestämma lämplig ort och tid för skiljemännens sammanträde, ombesörja kallelser och andra expeditionsgöromål samt leda förhandlingen. Lag 1981:829.

Bestämmelserna i 12 § hör sakligt sett till den föregående avdelningen, eftersom de innehåller regler om skiljenämndens organisation.

För att en skiljenämnd skall kunna fungera effektivt måste dess arbete ledas av en ordförande. Lagen har därför gett vissa föreskrifter om vem som skall vara ordförande i skiljenämnden samt om ordförandens åligganden och befogenheter. Bestämmelserna om ordförandens verksamhet är emellertid ingalunda uttömmande utan anger endast vissa huvudlinjer.¹

Det tillkommer i första hand parterna att bestämma vilken skiljeman som skall vara ordförande i skiljenämnden. I andra hand får skiljemännen inom sig utse ordförande, men de skall då samtliga enas om valet. Merendels tillämpas emellertid lagens subsidiära regel, att ordförande skall vara den skiljeman, som tillkallats av andra skiljemän eller av tingsrätten förordnats i sådan skiljemans ställe.² Tredje skiljemannen brukar utses med tanke på att han skall vara lämplig att tjänstgöra som ordförande.

Ordförandens åligganden omfattar först och främst att bestämma ort och tid för skiljenämndens sammanträden. Han har vidare att utfärda föreläggande för part att yttra sig skriftligen samt att ombesörja andra expeditionsgöromål, såsom att utsända kallelser till

¹⁷ Förarb s 31 (lagrådet). Om skiljeavtal som sluts inför skiljemän se ovan s 35 f.

¹ Förarb s 32.

² Enligt Ullman s 99 är det mycket sällsynt att undantag görs från regeln att tredje skiljemannen skall vara ordförande.

sammanträde och tillstålla parterna den i 17 § 2 st föreskrivna underrättelsen om när och var skiljedomen hålls dem till handa.

Vidare har ordföranden att leda förhandlingen vid skiljenämndens sammanträden. Han skall genom en redig och ändamålsenlig processledning i görlig mån främja sakens utredning. Av särskild vikt är att föremålet för skiljemännens prövning klart fastställs.³ Även utanför sammanträdena bör ordföranden genom anvisningar till parterna bidra till utredningen.⁴ När anledning föreligger bör han i frågor rörande processledningen samråda med sina kolleger i skiljenämnden. För övrigt torde ordföranden bära i lämplig mån iaktta reglerna om processledning i civilmål.⁵

Lagen har inte ålagt skiljemän någon skyldighet att föra protokoll över vad som förekommer vid förhandling inför dem.⁶ Det har ansetts, att erforderliga anteckningar oftast lika väl kan göras i skiljedomen.⁷ Eftersom skiljedomen inte får överklagas på materiella skäl, finns inte heller någon tvingande anledning att fixera processmaterialet i skrift. I stadgar för skiljedomsinstitut förekommer emellertid bestämmelser om protokollföring. De bör iaktas liksom föreskrifter som parterna kan ha gett om förande av protokoll. I mera omfattande skiljetvister lär förhandlingsprotokoll föras i

³ Det kan tex vara lämpligt – även för att gardera sig mot senare klandertalan p g a att skiljenämnden missförstått parternas ståndpunkter – att sätta upp "terms of reference", dvs sammanfattning av yrkandena och grunderna för dessa, och utverka parternas godkännande av sammanfattningen. Se Nordiska jurismötet i Helsingors 1987 s 478 och 486 samt Ramberg s 32 och 34 som också erinrar om tekniken att efter avslutad huvudförhandling tillstålla parterna domsreciten för godkännande eller eventuella synpunkter.

⁴ Enligt Källenius s 278 kan skiljemännen under själva förfarandet lämna parterna underhandsbesked, som kan göra tidsödande utredningar överflödiga eller som rent av kan möjliggöra en förlikning helt eller i vissa delar av tvisten.

⁵ Jfr Hilding i Advokaten 1985 s 109. Enligt Ramberg s 29 är den materiella processledningen betydligt mera aktiv än i domstolsförfaranden.

⁶ Med tillstånd av parterna kan enligt Ullman s 109 särskild sekreterare anlitas. Att parternas tillstånd bör inhämtas torde överensstämma med den allmänna uppfattningen i advokatkretsar, se Ekdahl i TSA 1955 s 96 och Arbitration in Sweden s 80 och 108. Lindahl s 189 betonar betydelsen av ett utförligt protokoll från förberedelsesammanträden, i synnerhet det första.

⁷ Förarb s 35. Om skiljedomns innehåll se nedan s 119 f.

ganska vid utsträckning.⁸ Skiljemännen kan behöva stöd för sitt minne, och måhända önskar de också för parterna mera ingående redovisa resultatet av sitt arbete.

Slutligen åligger det ordföranden att uppsätta skiljedomen sedan skiljemännen avgjort tvisten.⁹

13 §

Under iakttagande av nedan angivna bestämmelser om förfarandet hava skiljemännen att, i den mån hinder ej möter, tillämpa vad parterna därom må hava föreskrivit och att i övrigt handlägga saken opartiskt, ändamålsenligt och skyndsamt.

I fråga om regleringen av förfarandet i skiljetvist intar SML en återhållsam ståndpunkt. Lagens redaktörer har utgått från att frihet från tyngande former är en förutsättning för skiljedomsväsendets utveckling och även ett av de viktigaste av de motiv, som bestämmer parter att välja skiljeförfarande i stället för process.¹ En del av de tvister, som vanligast skjuts under skiljemän, såsom värderingsfrågor, låter väl behandla sig i ett enkelt och formlöst förfarande. Med skiljeförfarandets uppgift står bäst i överensstämmelse att parter och skiljemän får en vidsträckt befogenhet att gestalta förfarandet efter vad som synes dem ändamålsenligt i varje fall. Även från kostnadssynpunkt är det angeläget att inte tynga förfarandet med former, som skulle nödgå parterna att anlita högre kvalificerade skiljemän och ombud än vad sakens beskaffenhet måhända kräver.²

SML meddelar emellertid i 14 och följande §§ vissa föreskrifter, som skiljemännen har att iakttaga. Parterna tillförsäkras sålunda rätt

⁸ Jfr Ullman s 163 f. Det torde iakttas särskilt såvitt angår förhandling, som har karaktär av förberedelse till huvudförhandling. Att skiljemän gör memorialanteckningar lär vara mycket vanligt.

⁹ Lindahl s 188 anser att, om en advokat är ordförande i skiljenämnden och en erfaren domare ingår bland de partsutsedda skiljemännen, bör det anförtras åt den senare att i allt väsentligt utforma domen.

¹ Förarb s 30, jfr Trygger s 267.

² I Arbitration in Sweden s 109 påpekas att om parterna i mål av internationell karaktär inte kommit överens om vilket eller vilka språk som förhandlingarna skall äga rum på måste skiljemännen snarast möjligt besluta i frågan.

att utföra sin talan. Därjämte regleras påföljden av att part underlåter att begagna sig av erbjudet tillfälle därtill. Eftersom skiljemännen inte kan få använda tvångsmedel eller uppta ed anger lagen förutsättningarna för erhållande av bistånd av domstol i och för komplettering av utredningen. Bestämmelser meddelas om förfarandet vid beslutande av skiljedom och om skiljedoms form och innehåll. Vad sålunda förskrivs måste anses bindande för skiljemännen. Inte ens med parternas medgivande kan de avvika därifrån.³

I den mån lagen inte reglerat förfarandet tillkommer det i första hand parterna att bestämma om det.⁴ Föreskrifter i sådant hänseende kan parterna meddela såväl innan förfarandet påbörjas som under dess gång.⁵ En förutsättning för skiljemännens skyldighet att iakttta partsföreskrift är givetvis, att rättsligt eller faktiskt hinder för dess tillämpande inte möter.⁶ Har parterna kommit överens om att deras tvist skall avgöras under medverkan av ett skiljedomsinstitut, måste de anses därmed ha bestämt att föreskrifter om förfarandet i skiljevist, som upptagits i institutets stadgar, skall tillämpas. Bortsett från detta fall torde det för övrigt vara tämligen ovanligt, att partsföreskrifter rörande förfarandet meddelas.⁷

³ I Förarb s 33 framhålls, att de legala reglernas iakttagande måste fordras för att staten skall medverka till att skiljedom verkställs.

⁴ Undantag från denna regel är stadgat i 8:28 och 12:66 JB såvitt angår tvist om arrendators eller hyresgästs besittningsrätt till fastighet eller lägenhet.

⁵ Enligt Hjejle s 104 är skiljeman inte bunden av partsföreskrift, som lämnas efter det att han åtagit sig uppdraget att vara skiljeman. För den svenska rättens del torde en sådan begränsning knappast kunna göras. Men om samtliga skiljemän finner en under förfarandets gång meddelad partsföreskrift olämplig, bör de ha rätt att frånträda uppdraget, jfr Trygger s 267.

⁶ Förarb s 33, jfr Lindboe s 85 f angående stadgandet i § 459 NLRT. Skiljemän får naturligtvis inte på grund av partsföreskrift åsidosätta tvingande bestämmelse i SML eller annan lagstiftning. Det är tänkbart att en sådan partsföreskrift medför att skiljeavtalet helt förlorar sin verkan och att parterna får anlita domstolsförfarandet om inte nytt skiljeavtal ingås, se Heuman, Specialprocess s 24. – Föreligger inget rättsligt eller faktiskt hinder mot tillämpningen av en partsföreskrift, anses denna bindande även för parterna och kan inte ensidigt återkallas av en av dem, se NJA 1963 s 658 och 1965 s 384 samt beslut av Svea hovrätt 26 februari 1988 nr 5:SÖ 5.

⁷ Jfr Ullman s 116. Enligt Hagberg s 31 förekommer det mycket sällan att parterna i förväg lämnat detaljerade regler om förfarandet utan i stället brukar skiljemännen undan för undan föreslå parterna hur förfarandet skall utformas.

Skiljemännen har därför i regel frihet att under iakttagande av lagens bestämmelser ordna förfarandet så som de finner lämpligt.⁸ Lagstiftaren har emellertid ansett sig böra ange vissa allmänna riktlinjer för proceduren. Det stadgas sålunda, att skiljemännen skall handlägga saken opartiskt, ändamålsenligt och skyndsamt. Kravet på opartiskhet förtjänar att särskilt understrykas. Båda parterna skall beredas samma möjlighet att påverka avgörandet. Till skiljemännens sammanträde måste således båda parterna kallas. De måste även i övrigt få samma möjlighet att förebringa utredning. Inte endast skiljenämnden som sådan utan också varje särskild skiljeman skall beflita sig om ett opartiskt handläggssätt. Skiljeman får således inte i någon mån låta sitt ställningstagande påverkas av endera parten.⁹

Även som skiljemännen har generell rätt att fritt ordna förfarandet är det naturligt, att de i tillämplig mån följer reglerna om handläggning av dispositiva civilmål.¹⁰ Att proceduren skall ha karaktär av

⁸ Hjermer, Yearbook 1984 s 31 f och 37, påpekar att skiljemännen under pågående förfarande kan ändra sina egna beslut när som helst innan slutligt avgörande meddelats och att beslut under förfarandet inte kan klandras annat än i samband med talan mot det slutliga avgörandet enligt 20 eller 21 §, för såvitt inte beslutet uttryckligen angetts vara slutgiltigt (jfr ovan s 44 not 18). Enligt Hjermer, a a s 40, kan frister som fastställts av skiljenämnden också förlängas av denna, medan så inte är fallet med frister som bestämts av parterna, åtminstone inte frist för meddelande av dom (se nedan s 124 ff). Hjermer, a a s 41, anser vidare att det kan vara lämpligt att skiljenämnden vid förfarandets avslutning meddelar ett formellt beslut av den innebörden. Reservation bör dock göras för speciella omständigheter. Sålunda kan skiljemännen vid överläggningen till dom komma underfund med att vissa frågor inte avhandlats med parterna eller inte blivit tydligt besvarade och därför kräver förtydligande. Jfr 43:14 RB.

⁹ Vinge framhåller s 41 f, att skiljeman inte bör tillåta att någondera parten privat framlägger någon argumentering eller några bevis för honom, i varje fall inte under annan förutsättning än att han genast får delge övriga skiljemän och motparten vad som förekommit. Jfr Ullman s 135 och Arbitration in Sweden s 111.

¹⁰ Redan Trygger s 267 uttalar sig i denna riktning. Jfr Arbitration in Sweden s 94 ff. Nutida praktiker synes allmänt vara av samma mening. Särskilt torde man anse att RB:s uppdelning av proceduren i förberedelse och huvudförhandling principiellt bör iaktas. Klart är att huvudförhandling inte kan tilläggas samma betydelse som enligt RB. Bäärnhielm, TSA 1969 s 124, uttalar att SML och RB genom det sätt på vilket de tillkommit har ett sådant inbördes samband att RB skall tillämpas även vid skiljeförfarande, i den mån SML inte bestämmer annat eller det ligger i sakens natur att en viss bestämmelse i RB äger tillämpning endast på rättegång vid domstol. Jfr Westerling, Årsskrift 1981 s 11 ff och Blegvad m fl s 3. Enligt Westerling lär det av 13 § SML följa att skiljemännen är obundna av de i RB uppställda reglerna om

förhandling förutsätts i 12 § 2 st. Huruvida muntlig eller skriftlig förhandlingsform skall användas bestämmer skiljemännen efter omständigheterna. I mera vidlyftiga saker brukar förfarandet inledas med en tämligen omfattande skriftväxling med både sakframställning och argumentering. Därefter hålls inför skiljenämnden ett eller flera sammanträden av förberedelsekaraktär, huvudsakligen för att ernå erforderlig precisering av parternas talan samt för att klargöra bevisningen och lägga upp procederet för den fortsatta handläggningen. Sedan följer huvudförhandlingen och slutligen skiljenämndens dom.¹¹

Enligt vad ovan under 11 § anförts har part att i samband med påkallelse av skiljedom ange den eller de frågor, som skiljedom begärs om. Det är av största vikt att föremålet för skiljemännens prövning noga preciseras. Ordföranden bör därför i förfarandets början tillse, att varje otydlighet i sådant avseende undanröjs.¹² Lagen ger ingen antydning om hur man har att bedöma det fall, att sedan påkallelse skett part påkallar skiljedom beträffande någon eller några ytterligare frågor.¹³ En förutsättning för att sådan ut-

bevisomedelbarhet, varför det inte lär finnas något hinder för att i skiljeförfarande åberopa skriftliga vittnesattester eller andra bevismedel som inte godtas enligt RB, dock endast med parternas samtycke (så även Seth s 42, Heuman, Årsskrift 1987 s 29, och Arbitration in Sweden s 120). Enligt Hagberg s 31 bör skiljemännen strikt tillämpa regeln i 43:10 RB att nytt material som åberopas under huvudförhandlingen skall lämnas utan avseende om det kan antas att parten handlar i otillbörligt syfte eller av grov vårdslöshet. Hagberg anser också att skriftlig bevisning upptas på ett effektivare sätt av skiljenämnd än av domstol (se dock numera 43:8 st 3 RB). Jfr även Ramberg s 32.

¹¹ Se Westerling, Årsskrift 1981 s 17, Hagberg s 31 och Arbitration in Sweden s 113 ff och 121. Enligt Heuman, Årsskrift 1986 s 7, finns det ingen anledning att låta skiljeförfarandet bindas strikt av de grundläggande processprinciperna om muntlighet, omedelbarhet och koncentration utan tvärtom är det säkerligen ändamålsenligt att de stora skiljetvisterna kan avgöras efter ett blandat muntligt och skriftligt förfarande utan att krav ställs på att man iakttar omedelbarhetsprincipen. Jfr också Westerling, Årsskrift 1986 s 29 ff angående skiljeförfarande vid inlösen av minoritetsaktier enligt 14:9–13 aktiebolagslagen. – Jfr § 20 SHS, nedan s 200 f.

¹² Av åtskilliga rättsfall framgår, att försummelse i detta hänseende lätt kan medföra att skiljedomens klandras på den grund, att skiljemännen överskridit sitt uppdrag, jfr ovan s 100 och nedan s 138 f. – Jfr § 18 SHS, nedan s 198 f.

¹³ Jfr Bolding s 159 ff och Welamson i SvJT 1964 s 283 f. Enligt Westerling, Årsbok 1981 s 13, är bestämmelserna i 13:3 RB tillämpliga i skiljeförfarande medan motsatt ståndpunkt intas i Arbitration in Sweden s 116. Nordenson, Årsskrift 1986 s

vidgning av föremålet för skiljemännens prövning skall kunna ske måste vara, att tilläggsfråga omfattas av det skiljeavtal, vars tillämpning tidigare påkallats.¹⁴ I sådant fall bör det ankomma på skiljemännen att avgöra, om de vill uppta den till prövning.¹⁵ Skulle prövning av tilläggsfråga vålla avsevärd olägenhet, bör motpartens samtycke därtill inhämtas.¹⁶ Motparten kan ha intresse av att fråga, som den första påkallelsen avser, blir avgjord snarast möjligt^{16a} och för sig. Det är också tänkbart, att han inte önskar anförtro prövningen av tilläggsfråga åt skiljeman, som han utsett att fullgöra en annan uppgift.¹⁷

Ett särskilt fall av kumulation föreligger när part framställer kvittningsanspråk. För att skiljemän skall kunna ingå i prövning av kvittningsanspråk måste fordras, att anspråket omfattas av det skiljeavtal, vars tillämpning påkallats. Annars faller prövningen tydligen utanför deras kompetens.¹⁸ Fråga är emellertid om fram-

11 f, framhåller att föremålet för skiljeförfarandet ofta anges i mycket allmänna ordalag i påkallelseskraften och att det därför inte är möjligt att knyta några regler om förbud mot ändring av talan eller ens om begränsningar i rätten att ändra talan till påkallelseskraften. Däremot kan skiljemännen enligt Nordenson inte anses skyldiga att ta upp till prövning frågor som faller utanför påkallelseskraftens ram, även om parterna är ense därom.

¹⁴ Om påkallelsen avser fastställelsetalan, t ex yrkande av gäldenär att få ett skuldbelopp nedsatt, kan borgenären enligt Heuman, Advokatsamfundet s 28 f, yrka fullgörelsedom (jfr ovan s 41 och nedan s 139 med not 8). Heuman omtalar också att skiljenämnder på borgenärs yrkande dömt ut dröjsmålsränta i fullgörelsedomar. Jfr Arbitration in Sweden s 135 och Hjerner, Yearbook 1985 s 29.

¹⁵ Därvid bör beaktas, att sexmånadersfristen enligt 18 § 2 st löper från den första påkallelsen, se ovan s 98. I det där omtalade rättsfallet NJA 1955 s 224 kom spörsmålet om prövning av tilläggsfråga inte under bedömande. Nordenson, SvJT 1986 s 213, betonar att skiljemännen inte har någon skyldighet att påta sig andra uppgifter än dem som omfattas av det uppdrag de ursprungligen fått (jfr not 13 ovan).

¹⁶ Formuleringen av 11 § 2 st synes ge vid handen, att lagstiftaren närmast tänkt sig att upptagande av tilläggsfråga sker genom överenskommelse mellan parterna inför skiljemännen. Jfr Ramberg s 29 och § 19 SHS, nedan s 199 f. För dansk praxis se Hjele s 108 ff.

^{16a} Se Heuman, Juristmötet s 458 f ang risken för obstruktion.

¹⁷ Om det fall att parterna inför skiljemännen sluter nytt skiljeavtal se ovan s 35 och s 98 f. Det bör ankomma på skiljemännen att bestämma, om de skall uppta fråga som genom sådant skiljeavtal hänskjutits till deras avgörande.

¹⁸ Jfr Hjerner, Yearbook 1984 s 40, som menar att det, om käranden framställt ett konkret yrkande och inte bara angett tvistefrågan i sin påkallelse, är tveksamt om skiljemännen mot kärandens bestridande är behöriga att pröva kvittningsyrkandet.

ställande av kvittningsanspråk måste ske genom formligt påkallande av skiljeavtalets tillämpning med avseende på anspråket.¹⁹ Detta synes knappast kunna antas. Liksom kvittningsyrkande i civilmål får framställas utan stämning, bör part i skiljeförfarande kunna påyrka kvittning utan att använda lagstadgad form för påkallelse av skiljedom. Här framträder skillnaden mellan påkallande av prövning av en fråga och framställande av ett yrkande.

Vi är därmed inne på spørsmålet om yrkande i skiljetvist. Förut har framhållits, att part som påkallar skiljedom inte behöver i påkallelsen framställa yrkande i saken. Det kan han göra senare antingen muntligen vid sammanträde eller i skrift, som inges till skiljemännen.²⁰ Även motpart har rätt att framställa yrkande i fråga, som hänskjutits till skiljemännens prövning. Ovan har antagits att även kvittningsanspråk kan göras gällande i denna ordning. Skiljemännen bör kunna bestämma viss tidpunkt, efter vilken nytt yrkande inte får framställas eller framställt yrkande ändras. Det följer av regeln, att part alltid måste beredas tillfälle att yttra sig över vad motparten yrkat i saken. Yrkande av formell innebörd, såsom rörande jäv mot skiljeman eller avvisning, torde kunna framställas när som helst innan tvisten upptagits till avgörande.²¹

Spørsmålet om avvisning av fråga, som hänskjutits till skiljemäns prövning, är inte ingående reglerat i SML. I 20 § 1 st 3 talas emellertid om hinder mot förfarandet och lagen anger två fall, där sådant hinder föreligger. Enligt 1 § 2 st äger skiljemän endast med viss modifikation uppta fråga, om vilken rättegång eller lagsökning pågår,²² och enligt 4 § får skiljeförfarande i regel inte inledas mot part, som har hemvist utom riket.²³ Det kan emellertid inte antas att lagstiftaren med detta velat fullständigt ange de fall, i vilka skiljemän inte får ingå i prövning av fråga, som hänskjutits till deras av-

¹⁹ Enligt Arbitration in Sweden s 115 f är en förutsättning att yrkandet om motfordran tas upp i det skriftliga svaromålet (jfr 14:7 st 2 RB).

²⁰ I NJA 1938 s 532 ogillades klandertalan mot skiljedom, vilken talan grundades på, att skiljemännen prövat ett rätteyrkande, som framställdes först under förfarandet inför skiljemännen.

²¹ Observera emellertid preklusionsregeln i 21 § 2 st, se nedan s 146.

²² Motsvarande regel måste enligt Westerling, Årsskrift 1981 s 13, anses gälla i det mera osannolika fallet att två skiljeförfaranden inleds om samma sak.

²³ Se närmare ovan s 25 f resp s 67 f.

görande. Skiljemännen bör tydligen inte inlåta sig på sådan prövning, om de därmed skulle begå ett fel, som medför att skiljedomen blir en nullitet eller kan efter klander hävas. Det finns således ett samband mellan bestämmelserna om skiljedoms ogiltighet och klander av skiljedom på ena sidan²⁴ och reglerna om avvisning på den andra.

Utom i ovan angivna fall föreligger processhinder bland annat om skiljeavtalet är ogiltigt eller förfallet eller inte omfattar fråga, som skiljedom begärts om, om denna fråga enligt lag inte får skjutas under skiljemäns prövning eller redan är avgjord genom civildom²⁵ eller skiljedom²⁶ eller genom uppgörelse mellan parterna²⁷ eller om skiljedom inte påkallats i laga ordning.²⁸

Lagen ger ingen ledning i vad gäller behandlingen av avvisningsfråga. Man torde emellertid kunna utgå från att det tillkommer skiljemännen att besluta om avvisning.²⁹ Givetvis bör avvisningsfråga helst avgöras innan skiljemännen övergår till huvudsaken, men något hinder finns inte mot att sådan fråga tas upp senare under förfarandet.³⁰

Möjlighet finns inte för missnöjd part att besvära sig hos domstol över skiljenämndens avgörande av processuell fråga utan parten är

²⁴ Nedan s 130 ff.

²⁵ Jfr yttranden i lagrådet i Förarb s 12 f samt rättsfallen NJA 1945 s 81 och SvJT 1961 rf s 53, varom se Hassler, Skiljedoms rättskraft s 328.

²⁶ NJA 1953 s 751, Hassler a a s 326 ff.

²⁷ NJA 1935 s 492, jfr 1937 s 662 (reglering av inträffat försäkringsfall).

²⁸ Någon uttömmande uppräknning av processhinder i skiljeförfarande torde inte kunna åstadkommas liksom fallet är med rättegångshinder i civilmål. Anmärkas må att processhinder inte föreligger när skiljeman är inhabil eller inte utsedd i laga ordning. I sådant fall sker inte avvisning utan man drar i stället försorg om att skiljenämnden blir rätteligen sammansatt. Dör en genom skiljeavtalet utsedd skiljeman eller blir han inhabil eller av annan anledning förhindrad att fullgöra uppdraget, förfaller emellertid skiljeavtalet, se 9 § SML och ovan s 90 ff.

²⁹ Bolding s 123, Tirkkonen s 72. För beslut om avvisning torde endast fordras absolut majoritet, inte enighet. Skiljemännen bör anses bundna av domstols avgörande i fråga om skiljeavtals giltighet eller tillämplighet. Har domstol med bifall till invändning om skiljeavtal avvisat käromål, torde frågan om skiljemännens behörighet att uppta saken därmed vara avgjord, jfr ovan s 25. – Enligt Nordenson, Advokaten 1985 s 51, lär avgörande som innebär att skiljenämnd p g a processhinder avvisar talan, regelmässigt betecknas som "(Slutligt) beslut" och inte som "skiljedom".

³⁰ Observera emellertid bestämmelsen i 21 § 2 st om det fall, att part bör anses ha avstått från att åberopa fel, jfr nedan s 146.

hänvisad till att i efterhand klandra skiljedomen eller göra gällande att den är ogiltig.³¹ För att undvika att klandertalan prekluderas bör dock parten innan förfarandet fortsätter uttryckligen förbehålla sig rätt att klandra den blivande skiljedomen på grund av rättegångshindret.³²

Regeln i 34:1 st 2 RB att rättegångshinder i princip är av absolut natur kan inte anses tillämplig med avseende på processhinder i skiljeförfarande. Snarare kunde man vara benägen att påstå motsatsen.³³ Sålunda är det klart, att skiljemännen inte bör utan invändning av part uppta fråga om avvisning på grund av att saken är res judicata³⁴ eller uppgjord mellan parterna. Invändning av part torde också vara förutsättning för avvisning på grund av att påkallelsen varit behäftad med fel eller däri angiven fråga inte omfattas av skiljeavtalet. Enligt 4 § kan part samtycka till att förfarande inleds trots att i lagrummet omnämnt processhinder föreligger. Processhinder på grund av att saken enligt lag inte får prövas av skiljemän eller är föremål för rättegång eller lagsökning måste anses vara absolut.

Föreligger inte giltigt skiljeavtal, torde samtycke av part, mot vilken skiljedom påkallats, vara nödvändigt för att saken skall kunna prövas. Parterna bör då anses ha slutit nytt skiljeavtal inför skiljemännen. Överenskommelsen behöver inte vara skriftlig och inte ens ett uttryckligt muntligt avtal synes vara nödvändigt, om det visas att det måste ha varit parternas mening att tvist om deras mellanhavande skall avgöras av skiljemän.³⁵

Även i andra fall än då avvisning sker kan ett skiljeförfarande avslutas utan att skiljedom meddelas. Parterna kan ingå förlikning, vilket i praktiken lär förekomma ganska ofta.³⁶

³¹ Jfr ovan s 71 beträffande jävsinvändning.

³² Jfr Bolding och Stenberg s 149 f samt ovan s 36.

³³ I SvJT 1952 s 343 kritiserar Conradi med rätta den av Gärde ibm 1954 s 292 ff framställda meningen, att processhinder i skiljeförfarande inte är dispositiva till sin natur.

³⁴ Se Hassler a a s 317 ff till rättsfallen NJA 1936 s 663 och 1953 s 751. Detsamma får anses gälla om saken är avgjord genom civildom. Se ovan s 31 och nedan s 135.

³⁵ Dillén s 138 f och RH 1986:162 (jfr ovan s 36).

³⁶ Se Persson m fl s 127. Edwall, Årsskrift 1981 s 28, anser att skiljenämnden bör göra allt för att förmå parterna till en godvillig uppgörelse, om inte parterna avböjer detta, och att en förlikning med analogisk tillämpning av 17:6 RB bör kunna stad-

Möjligt är också att part, som påkallat skiljedom beträffande viss fråga, återtar sin begäran därom. Huruvida motparten då med analogisk tillämpning av bestämmelsen i 13:5 st 1 RB äger att efter yrkande få frågan prövad synes tveksamt.³⁷ Spörsmålet har företagits till närmare granskning av Bäärnhielm i en uppsats om svarandens rätt till skiljedom.³⁸ Bäärnhielm menar att svaranden (varmed förstås den mot vilken skiljedom påkallats) har samma rätt till dom i skiljemål som i dispositivt civilmål. Han motiverar denna mening i första hand med att de processrättsliga principerna i RB gäller också i skiljeförfarande, i den mån de inte på grund av uttrycklig bestämmelse eller sakens natur får anses därifrån utesluta.³⁹ Till de principer, som därmed får anses gälla även i skiljeförfarande, hör då också principen om svarandens rätt till dom. Ett ytterligare stöd för sin ståndpunkt vill Bäärnhielm finna i det förhållandet, att rätten att påkalla dom ryms inom svarandens i skiljeförfarande allmänna befogenhet att framställa yrkande i fråga, som hänskjutits till skiljemän.

Att analogisera från RB:s stadganden synes emellertid vara en ganska osäker metod.⁴⁰ Och svarandens rätt att framställa yrkande i förekommen fråga kan väl tänkas begränsad till det fall, att motparten upprätthåller sin talan. En säkrare utgångspunkt finner man i

fästas genom skiljedom (så även Arbitration in Sweden s 141 och Hjerner, Yearbook 1984 s 42). Också Lindahl s 189 f uttalar sig för att skiljemännen bör ha möjligheten till förlikning inför ögonen under förfarandets gång men anser det tveksamt om skiljemännen skall gå så djupt i medverkan till förlikning att de framlägger egna förlikningsförslag för parterna. Se även Hilding, Advokaten 1985 s 108 ff, som anser att av alla förlikningar under rättegång eller skiljeförfarande torde antalet fall, där domstol eller skiljemän föreslår viss förlikning, vara väsentligt färre än de där parterna förlikts helt på egen hand. Jfr Sjölin, Advokaten 1983 s 128 och 1985 s 114 f om s k "mini-trials".

³⁷ Ett uttalande av HD i NJA 1964 s 122 synes kunna tolkas i negativ riktning. Utslutet är dock inte att HD menat att fall kan finnas, i vilket motparten äger påfordra att skiljedom meddelas.

³⁸ TSA 1969 s 119 ff. Se även Ullman, SvJT 1980 s 139 ff, Westerling, Årsskrift 1981 s 13 och Nordenson, Årsskrift 1986 s 14 f. Enligt Arbitration in Sweden s 116 har svaranden inte rätt till skiljedom när käranden återkallat sin talan men svaranden kan uppnå samma resultat genom att framställa ett motyrkande om negativ fastställelse.

³⁹ Jfr ovan s 103 med not 10.

⁴⁰ Se till det följande Hassler, Specialprocess s 129 f.

själva skiljeavtalet. Genom detta förpliktar sig vardera parten gentemot den andre att låta fråga, som omfattas av skiljeavtalet, avgöras av skiljemän i stället för av domstol. Sin genom avtalet erhållna rätt till prövning av skiljemän utövar part i första hand på två sätt, positivt genom att påkalla skiljedom, negativt genom att inför rätta göra invändning om skiljeavtal. Har part genom påkallelse hänskjutit en fråga till skiljemän, bör motpartens rätt att få frågan avgjord av skiljemän rimligtvis kunna utövas genom yrkande, att de utsedda skiljemännen avgör den. Erkänns inte detta, måste nyss nämnda part, om han vill ha den förekomna frågan prövad av skiljemän, särskilt påkalla skiljedom rörande denna, vilket tydligen vållar onödig tidsutdräkt och ökade kostnader. Skiljemännen bör därför tillmötesgå partens önskan om prövning av frågan. Detta står i bästa överensstämmelse med skiljeavtalets innebörd och rättsliga funktion. En annan sak är att något rättsmedel inte finns att tillgripa mot ett av skiljemännen givet avskrivningsbeslut.

Erkänner man inte svarandens rätt till skiljedom, kan det ifrågasättas om man inte bör låta motparten utföra sin talan vid domstol utan hinder av skiljeavtalet, eftersom återkallande part får anses ha avstått från dess tillämpande.⁴¹

14 §

Skiljemännen skola bereda parterna erforderlig tillgång att muntligen eller skriftligen utföra sin talan. Underlåter part utan giltigt förhinder att begagna sig härav, äga skiljemännen avgöra tvisten på föreliggande utredning.

Den regel, som uppställs i 1 p, är ett uttryck för den kontradiktorsiska principen, enligt vilken både parterna skall höras.¹ Denna princip är grundläggande för allt gott rättegångsskick. Har parterna i skiljeavtalet eller vid sidan därav meddelat föreskrift om sättet för deras hörande, skall sådan föreskrift iakttas.² I övrigt får skilje-

⁴¹ Jfr ovan s 52 f med not 20.

¹ Jfr för finsk rätt 16 § SMLF, för dansk Hjejele s 100 f, för norsk Lindboe s 87 f till § 460 NLRT. För äldre praxis se NJA 1887 s 129, 1898 s 499.

² Jfr uttalande av Dillén såsom föredragande i HD i rättsfallet NJA 1953 s 407. Enas parterna om uppskov med förhandlingen till nytt sammanträde, kan detta knappast

männen bedöma i vilken utsträckning partsförhandling erfordras för sakens utredning. Så länge detta är fallet, skall parterna erhålla tillfälle att utföra sin talan och att bemöta motpartens framställning.³ Skiljemännen bör också i skälig mån beakta önskemål av part om förebringande av utredning.⁴ Förut har framhållits, att skiljemännen får bestämma om muntlig eller skriftlig förhandlingsform skall användas. Skiljemännen bör anses skyldiga att även utom förhandling motta inläga eller skriftligt bevis, som part vill överlämna till dem.⁵ Men här gäller naturligtvis också regeln, att part skall erhålla tillfälle att yttra sig över vad motparten andrar.⁶

Vidare regleras i 14 § påföljden av att part underlåter att begagna sig av tillfälle, som beretts honom att utföra sin talan. Lagens stadgande avser såväl parts utevaro från sammanträde för muntlig förhandling som hans underlåtenhet att efter anmaning yttra sig skriftligen. Har parten haft giltigt förhinder,⁷ vilket skiljemännen får bedöma, skall de ge honom nytt tillfälle att utföra sin talan. I motsatt fall kan skiljemännen avgöra saken på föreliggande utredning om de finner denna tillräcklig. Däremot får de inte som i civilmål avskriva saken i båda parternas utevaro eller avkunna tredsdom. Skiljedom skall alltid grundas på den förebragta utredningen. Vid sitt bedömande av saken får skiljemännen tillmäta parts underlåten-

vägras, se Ullman s 135. Men de bör då medge erforderlig förlängning av tiden för skiljedoms meddelande.

³ I NJA 1965 s 384 hävdades skiljedom enligt 21 § SML p g a att part inte beretts erforderlig tillgång att utföra sin talan (jfr nedan s 143).

⁴ Jfr NJA 1955 s 224 (klandergrund 2) och RH 1987:121 (skiljedom hävdades enligt 21 § SML p g a att skiljenämnd inte tillåtit förhör med vissa personer). Av 15 § 2 st framgår, att part inte har någon ovillkorlig rätt att få vittne avhört vid domstol. Huruvida slutplädering erfordras får skiljemännen bedöma. Angående rättsfallet NJA 1963 A 23 se nedan s 113. Part har enligt Arbitration in Sweden s 112 rätt att utföra sin talan genom ombud.

⁵ Enligt Arbitration in Sweden s 112 har skiljemännen rätt att begränsa antalet inlagor från vardera parten för parten för att kunna hålla kontroll över förfarandet.

⁶ Se Hagberg s 33.

⁷ Även förfall för parts ombud kan vara relevant. Om tvisten avgjorts trots att part haft laga förhinder och han inte beretts nytt tillfälle att föra talan, kan det tänkas att klandergrund enligt 21 § 1 st 4 föreligger, se nedan s 145 med not 40. Enligt Hober, Yearbook 1983 s 48 f, ger "giltigt förhinder" en skiljenämnd större frihet än vad uttrycket "laga förfall" ger en domstol.

het att komma tillstådes eller att yttra sig skriftligen det bevisvärde, som de under förhandenvarande omständigheter finner befogat.⁸

SML innehåller inte någon motsvarighet till bestämmelserna i 14 kap RB om förening av mål och tredje mans deltagande i rättegång.⁹

15 §

Om parterna ej annorlunda bestämma, äga skiljemännen vidtaga åtgärder för utredningens främjande såsom att anmoda part eller sakkunnig eller annan att infinna sig för att höras i saken eller uppmana part eller annan, vilken innehar skriftlig handling eller föremål, som kan antagas vara av betydelse som bevis, att hålla handlingen eller föremålet till handa. Skiljemännen äga ej stadga vite eller eljest använda tvångsmedel, ej heller upptaga ed eller sanningsförsäkran.

Vill part, att vittne eller sakkunnig skall höras eller förhör med part under sanningsförsäkran skall äga rum vid domstol, eller att föreläggande skall meddelas part eller annan att som bevis tillhandahålla skriftlig handling eller föremål, göra ansökan därom hos den allmänna underrätt, inom vars område den som skall höras eller som åtgärden eljest angår vistas. Hava skiljemännen prövat åtgärden nödig och tillhandahålles erforderlig utredning, skall rätten anställa förhör eller meddela föreläggande, därest laga hinder ej möter. Angående åtgärd, som nu sagts, gälle i tillämpliga delar vad om bevisupptagning i rättegång utom huvudförhandling är stadgat. Lag 1946:820.

Med lagändringen år 1946 genomfördes en anpassning till bevisreglerna i RB.¹ Rätten för part att påkalla domstols medverkan för åstadkommande av utredning i skiljetvist utvidgades till att omfatta även förhör med part under sanningsförsäkran samt föreläggande för part eller annan att tillhandahålla skriftlig handling (edition) eller annat föremål. Därjämte insattes en hänvisning till RB:s bestämmelser om bevisupptagning utom huvudförhandling.

⁸ Se nedan s 114.

⁹ Se Westerling, Årsskrift 1981 s 14, Herrlin s 31 ff, Heuman, Advokatsamfundet s 27 och Årsskrift 1986 s 9. Heuman anser det vara en svaghet med skiljemannarätten att tvister mellan flera än två parter rörande sammanhängande frågor inte kan avgöras i ett förfarande, såvida inte alla parter överenskommit om att kumulation skall få äga rum. Det är enligt Heuman möjligt att kumulationsföretsättningar inte kan förbättras genom lagstiftning utan endast genom individuellt utformade skiljeklausuler. Jfr ovan s 45 med not 22.

¹ NJA II 1947 s 230 f.

Liksom om förfarandet i allmänhet kan parterna meddela föreskrifter om utredningen i skiljetvist antingen i skiljeavtalet eller genom överenskommelse vid sidan av detta. Lagen synes närmast räkna med att parterna begränsar skiljemännens befogenhet att verka i utredningssyfte. I den mån parterna inte gett bestämmelse av den innebörden äger skiljemännen vidta åtgärd, som de finner påkallad för att främja utredningen.² Lagen upptar emellertid vissa stadganden om de upplysningsmedel, som skiljemännen kan begagna.

Skiljemännen äger anmoda part eller sakkunnig eller annan³ att infinna sig vid sammanträde med skiljenämnden för att höras i saken.⁴ De kan också anmoda part eller annan, vilken innehar skriftlig handling eller föremål, som kan antagas ha betydelse som bevis, att tillhandahålla handlingen eller föremålet.⁵ Inhämtande av upplysningar genom syn torde ha särskild betydelse i skiljeförfarande. Skiljemän får inte uppta ed eller sanningsförsäkran. De får inte heller använda vite, hämtning eller annat tvångsmedel för att

² De inskränkningar i rättens befogenhet att i dispositivt civilmål införskaffa bevisning, vilka föreskrivs i 35:6 RB, kan inte anses gälla med avseende på skiljemäns verksamhet. Jfr Arbitration in Sweden s 117, Bagner s 27 och Heuman, Årsskrift 1987 s 30. Enligt Heuman inhämtar emellertid skiljenämnden numera i regel inte någon bevisning själv, bl a därför att dess opartiskhet annars skulle kunna komma att sättas i fråga. Så även Lindahl s 186.

³ Observera att lagen inte använder termen vittne. Eftersom edgång inte kan förekomma inför skiljenämnd, ansågs detta uttryck inte böra brukas om person, som hörs inför skiljemän, se Förarb s 38 (lagrådet). Tilläggas kan att skiljemännen inte äger utdöma ersättning till sådan person, jfr Ullman s 181. Part, som vill ha upplysningsperson hörd, har att komma överens med denne om ersättning. Parten har emellertid möjlighet att av motparten få ut vad han erlagt, se nedan s 156 f.

⁴ Enligt Heuman, Årsskrift 1987 s 29, sker sådan bevisupptagning i allmänhet vid en muntlig slutförhandling. Det finns emellertid inte något hinder mot att olika personer hörs vid ett förberedelsesammanträde eller liknande, t ex om sådan bevisupptagning kan medföra att den fortsatta handläggningen förenklas. Omedelbarhetsgrundsatsen gäller inte för skiljeförfarande och domen kan alltså grundas på allt skriftligt material och på vad som framkommit vid muntliga förhandlingar. Jfr ovan s 103 not 10 och § 21 SHS, nedan s 201 f.

⁵ I NJA 1963 A 23 hävde underrätt och hovrätt skiljedom på den grund, att skiljemännen inte tillmötesgått parts begäran att motparten skulle anmodas förete vissa handlingar. HD ansåg emellertid, att skiljemännen inte därigenom begått fel, som kunde föranleda att skiljedomens hävdes.

framtvunga inställelse, företeende av handling eller annan åtgärd.⁶ Den till vilken skiljemännen riktat anmaning att medverka i utredningen avgör fritt om han vill efterkomma anmaningen eller inte. Visar part tredska, står det skiljemännen fritt att därav dra de slutsatser i bevishänseende, som de finner skäl till.⁷

Som regel kan man räkna med att upplysningsperson, som kallas till skiljenämnds sammanträde, efterkommer kallelsen och även att innehavare av skriftlig handling eller föremål, som skiljemännen vill granska, tillhandahåller handlingen eller föremålet. Men någon gång blir det nödvändigt att anlita medverkan av domstol för att förhör skall komma till stånd eller annan åtgärd vidtas.⁸ Ett förhör inför rätta kan också vara påkallat av den anledningen, att skiljemännen finner det oundgängligt att en upplysningsperson bekräftar sin utsaga med ed eller sanningsförsäkran.⁹ Lagen har därför öppnat en möjlighet att erhålla bistånd av domstol för upptagande av bevis. Det ankommer på part att ta initiativ till sådan bevisupptagning. Skiljemännen får inte på eget bevåg föranstalta därom. Skiljemännen skall emellertid pröva om det är behövligt att anlita domstol.¹⁰ Sålunda kan de avböja partens framställning om de fin-

⁶ Lindskog, Årsskrift 1986 s 17 f, förordar de lege ferenda att skiljemännen bereds tillfälle att höra personer under straffansvar och tillerkänns vissa tvångsmedel med avseende på införandet av bevisning. Se även Heuman, Årsskrift 1987 s 47.

⁷ Jfr 35:4 RB samt Heuman, Årsskrift 1987 s 32 f och Juristmötet s 458 f samt Arbitration in Sweden s 118.

⁸ Det lär i praktiken vara ganska sällsynt att skiljemän nödgas anlita bistånd av domstol. Vanligen räcker det med en erinran om att vederbörande kan bli kallad inför rätta om han inte efterkommer skiljemännens anmaning. Jfr Hagberg s 32 f. Enligt Heuman, Årsskrift 1987 s 29, har dock behovet av domstolsförhör under senare år ökat i skiljetvister rörande stora värden. – Ang möjligheten att uppta bevisning vid utländsk domstol, se Arbitration in Sweden s 119 och Heuman a a s 46.

⁹ Heuman, Årsskrift 1987 s 31, framhåller att en skiljenämnd visserligen många gånger genom skickligt genomförda motförhör kan göra en relativt tillförlitlig bevisvärdering (jfr Hagberg s 31 f och 35 f samt Arbitration in Sweden s 118) men att det ändå kan finnas särskilt behov att höra vissa personer under straffansvar, eftersom en skiljedom inte kan upphävas efter klandertalan p g a att den grundats på falsk utsaga eller falskt bevis. Se nedan s 136.

¹⁰ Lagtextens uttryck "nödig" innebär enligt Heuman, Årsskrift 1987 s 31, inte något krav på att bevisupptagningen är nödvändig. Jfr Arbitration in Sweden s 118. – JO 1953 s 42 ff omtalar ett fall, där part i skiljetvist utan att skiljemännen lämnat tillstånd därtill hos domstol begärt vittnesförhör till framtida säkerhet enligt 41:1 RB rörande omständighet av betydelse i tvisten. Enligt JO:s mening bör ordet "rättegång" i detta lagrum anses omfatta även skiljeförfarande. Ansökan om bevis-

ner, att den ifrågasatta bevisupptagningen angår en omständighet, som saknar relevans, eller att saken dessförutan är tillräckligt utredd eller att hållande av förhör eller vidtagande av annan åtgärd möter laga hinder.¹¹

Sedan part utverkat skiljemännens tillstånd till företagande av viss åtgärd har han att göra ansökan därom hos den tingsrätt, inom vars område den som skall höras eller som åtgärden i övrigt angår vistas. Parten skall därvid tillhandahålla erforderlig utredning till ledning för rätten. Om handlingarna i saken, däri inbegripet protokoll som kan ha förts av skiljemännen, inte ger tillräcklig ledning, bör skiljemännen tillhandagå rätten med en kort redogörelse för de i frågan relevanta omständigheterna och det av parten uppgivna syftet med åtgärden. Möter inte laga hinder, vidtas denna. Därvid gäller tillämpliga delar vad i RB stadgas om bevisupptagning utom huvudförhandling.¹²

Part kan genom vite tillhållas att inställa sig inför rätten men däremot inte tvingas att avge försäkran eller yttra sig i övrigt. Vägrar han att underkasta sig förhör, kan emellertid denna vägran få

upptagning borde därför ha avslagits. Denna ståndpunkt, som har stöd av Förarb s 38, är dock inte utan betänkligheter. Det kan hända att skiljedom inte kommer till stånd eller blir hävd och saken sedan blir föremål för process.

¹¹ Enligt Heuman, Årsskrift 1987 s 32 f, kan en skiljenämnd ha anledning att inte lämna medgivande till förhör vid domstol med en av part åberopad sakkunnig eftersom denne inte avlägger sakkunniged utan endast vittnesed och alltså inte bär något straffrättsligt ansvar för de omdömen han avger. Domstolsförhör bör enligt Heuman inte medges med sakkunnig som över huvud inte vill låta sig höras av skiljenämnden. Jfr Arbitration in Sweden s 118. – Heuman a a s 34 ff erinrar om att det i SML inte uttryckligen anges om en skiljenämnd kan uppställa villkor för tillstånd till bevisupptagning vid domstol. Är domstolsförhör i visst fall nödigt endast om visst villkor uppfyllts, måste villkoret enligt Heuman anses tillåtligt enligt lagen liksom även villkor som främjar en effektiv och snabb handläggning. Som exempel anføres att domstolsförhör får hållas endast om tingsrätten medger förlängning av fristen för meddelande av skiljedom med ett bestämt antal månader. – Heuman omtalar vidare att vägran att medge domstolsförhör mera sällan utgör grund för hävning av skiljedomen efter klander enligt 21 § SML.

¹² Ang bevisupptagningens genomförande s Hagberg s 29 och 30 samt Heuman, Årsskrift 1987 s 35 ff. Om skiljemännen anser sig behöva vara närvarande, bör de enligt Heuman förse sitt medgivande med villkoret att förhören skall äga rum på tid då de kan vara närvarande. Det finns visserligen inga regler som tillåter skiljemännen att ställa frågor till förhörspersonerna men enligt Heuman bör dock skiljemännen få göra det sedan parterna förhört vederbörande.

betydelse som bevisdatum. Vittne hörs i enlighet med reglerna i 36 kap RB. Framställs begäran, att rätten skall förelägga någon att som bevis tillhandahålla skriftlig handling eller föremål, blir bestämmelserna i 38 och 39 kap RB att tillämpa.¹³ Med stöd av 38:5 och 39:5 st 2 RB kan rätten föreskriva, att handlingen eller föremålet skall inlämnas till dess kansli att där hållas tillgängligt för skiljemännen och parterna eller också överlämnas till skiljemännen. En förutsättning för att handlingen eller föremålet skall tillhandahållas hos skiljemännen bör vara, att förvaringen kan anordnas på ett betryggande sätt. Beträffande sakkunnigs hörande gäller vad i 40:19 RB finns föreskrivet om hörande av sakkunnig, som inte nämnts av rätten.

16 §

Samtliga skiljemän skola deltaga i tvists avgörande. Uppkomma mellan dem olika meningar, gälle, såvitt ej annat är bestämt av parterna, den mening, om vilken mer än halva antalet av skiljemännen förenar sig. Är ej flertalet bland skiljemännen ense angående fråga, som blivit överlämnad till deras prövning, vare i avseende därå skiljeavtalet förfallet, där ej parterna annorledes överenskommit.

I 16 § meddelas vissa bestämmelser om beslutande av skiljedom. Till en början stadgas, att samtliga skiljemän skall delta i tvists avgörande. Detta uttryck får inte tolkas så snävt, att det endast skulle omfatta själva överläggningen mellan skiljemännen och votering, som kan följa på den.¹ Fastmera bör fordras, att samtliga skiljemän har varit närvarande vid sammanträde, där parter och upplysningspersoner hörts muntligen, ävensom att alla i saken ingivna handlingar varit tillgängliga för dem.² Detta får anses nödvändigt, eftersom protokollering av processmaterialet inte är föreskriven. En

¹³ Heuman, Årsskrift 1987 s 33, påpekar att editionsföreläggande kan avse endast skriftligt bevis och inte privat sakkunnigutlåtande.

¹ Jfr Trygger s 270 f och Tirkkonen s 132.

² Om skiljeman i samförstånd med den part som utsett honom underlåter att inställa sig vid den sista dagen för förhandling eller överläggning, kan övriga skiljemän inte fortsätta förfarandet och meddela dom. Heuman, Jurismötet s 279 och 459 f, framhåller att möjlighet till klander och obstruktion skulle kunna begränsas genom införandet av en regel om att majoriteten äger slutföra handläggningen i sådana fall.

skiljeman måste då grunda sitt ståndpunktstagande på vad han inhämtat vid muntlig förhandling och studium av handlingarna i saken.³

När under överläggning till skiljedom olika meningar yppats, skall omröstning ske. Föreligger samtidigt flera frågor till avgörande, skall skiljemännen i den mån meningsskiljaktighet framträtt rösta särskilt om varje fråga. Detta synes framgå av stadgandet i 19 § om deldom. Resultatet bör bli detsamma vare sig flera frågor avgörs på en gång eller successivt.⁴ Vid votering bör ordföranden tillkännage sin mening först efter det att övriga skiljemän yttrat sig. Skiljeman är inte skyldig att motivera sitt votum utan kan nöja sig med att ange det slut, som skiljenämnden enligt hans mening bör komma till vid sitt avgörande av den föreliggande frågan.⁵

Sedan skiljemännen avgett sina vota har de att bestämma avgörandets innehåll. Parterna kan i skiljeavtalet eller i överenskomelse vid sidan därav meddela föreskrift om vad som skall iakttas i detta avseende.⁶ I den mån sådan föreskrift inte getts har man att tillämpa lagens regel om absolut majoritet. Den mening blir skiljenämndens, som mera än halva antalet skiljemän förenat sig om. Med att skiljemän förenat sig menas att de kommit till samma slut vid bedömande av förelagd fråga.⁷ De behöver alltså inte enas om motiveringen för sin gemensamma ståndpunkt. Detta är klart redan med hänsyn till, att skiljeman inte är skyldig att motivera sitt votum. Någon sammanjämkning av stridiga meningar äger inte rum.⁸ Det är

³ Rörande tillämpning av regeln i 1 p se NJA 1908 s 552 och 1922 s 110 samt angående det senare rättsfallet nedan s 172. Se ovan s 94 ang det fallet att skiljeman bytts ut under pågående skiljeförfarande.

⁴ Jfr Arbitration in Sweden s 129:

⁵ Om skiljemännen tidigare under förfarandet varit oeniga i en prejudiciell fråga – t ex om skiljeavtalets giltighet eller omfattning – har den skiljaktige enligt Hjerner, Yearbook 1984 s 38, att vid det slutliga avgörandet välja mellan att hålla fast vid sin ursprungliga uppfattning eller att rösta med de andra i sakfrågan. Jfr ovan s 103 not 8.

⁶ Se t ex § 25 SHS, nedan s 204.

⁷ I NJA 1918 s 478 förelåg spörsmål huruvida två skiljemän förenat sig om en mening. Trots att deras formuleringar var något olika ansågs de ha varit i slutet ense.

⁸ Jfr Trygger s 272, Frey s 166, Arbitration in Sweden s 108 och 129 f, Hjerner, Yearbook 1984 s 35. Men parterna kan givetvis i skiljeavtalet bestämma att omröstningsreglerna i 16:4 RB skall tillämpas. Jfr Weslien, SvJT 1967 s 197 (som påpekar att frågan inte brukar bli aktuell därför att skiljemännen, med vetskap om

ju inte som i civilmål nödvändigt att komma till ett avgörande. Uppnås inte vad angår viss fråga absolut majoritet för en mening, är skiljeavtalet förfallet med avseende på denna fråga, och part som så önskar får instämma saken till domstol.

I 17:3 RB stadgas, att dom inte får ges över annat eller mera än vad part yrkat och att i dispositivt mål dom inte får grundas på omständighet, som inte av part åberopats till grund för hans talan. Dessa regler torde böra anses normerande även för skiljemäns avgörande av fråga, som hänskjutits till dem. I en procedur av sådan art som skiljeförfarandet synes det ligga nära till hands att iaktta den begränsning av domsavgörandets omfattning, som för-
anleds av nämnda regler.⁹

Lagen har inga bestämmelser om fattande av beslut i fråga, som inte angår själva saken, såsom rörande jäv mot skiljeman, avvisning eller kostnad. Man torde kunna utgå från att även här gäller regeln, att samtliga skiljemän skall delta i avgörandet.¹⁰ Däri ligger också ett krav på att skiljeman skall ha erforderlig kännedom om det material, varpå bedömandet av den föreliggande frågan grundas. Vid fattande av beslut bör reglerna för omröstning i civilmål gälla, så att ordföranden har utslagsröst och sammanjämkning kan ske enligt regeln majus includit minus.¹¹ Tilläggas må att liksom i civilmål fråga, som rör förfarandet, bör avgöras skilt från och innan man går in på realiteten. Skiljeman som överröstats i sådan fråga,

innehållet i 16 § SML, gör sammanjämkningen vid överläggningen innan deras vota bestäms), Westerling, Årsskrift 1981 s 14 och 1986 s 33, Heuman, Årsskrift 1986 s 7 f och Lindahl s 186 f. Nordenson, Årsskrift 1986 s 14, anser de lege ferenda att RB:s omröstningsregler bör få gälla också enligt SML.

⁹ Detta synes också vara uppfattningen i praxis. Sålunda säger Källenius s 278, att skiljemän inte bör ta hänsyn till omständigheter, som part av oförstånd underlåtit att åberopa till sin fördel. Jfr Westerling, Årsskrift 1981 s 15, som uttalar att skiljemännen överskrider sitt uppdrag, om de går utöver vad part yrkat, och att en sådan skiljedom kan klandras enligt 21 § 1 st 1 SML; Westerling jämför med NJA 1980 s 352, som inte gäller skiljeförfarande. Se dock nedan s 139 med not 7. Jfr Ramberg s 31.

¹⁰ Jfr Lindboe s 116.

¹¹ Se Arbitration in Sweden s 108 f.

exempelvis om avvisning, får inte undandra sig att delta i avgörandet av huvudsaken.¹²

17 §

Skiljedom skall avfattas skriftligen och undertecknas av skiljemännen.

Skiljemännen böra i skiljedomen angiva ort och dag för meddelandet samt så snart ske kan och senast omedelbart efter skiljedomens meddelande underrätta parterna, när och var den hålles tillhanda.

Här meddelas föreskrifter om skiljedoms form ävensom bestämmelser om skiljedoms innehåll och utgivande till parterna. Formföreskrifterna har absolut karaktär. Om de inte iakttas är skiljedomen enligt 20 § 1 st 2 ogill. Däremot är bestämmelserna om skiljedomens innehåll och utgivande inte tvingande. De utgör endast anvisningar, som skiljemännen i ordningens intresse bör följa, och deras åsidosättande inverkar inte på skiljedomens giltighet.

I fråga om skiljedomens form föreskriver lagen, att skiljedom skall avfattas skriftligen¹ och undertecknas av skiljemännen. Förut har framhållits, att det bör anses åligga skiljenämndens ordförande att uppsätta skiljedomen i skrift. Skiljeman är skyldig att underteckna erforderligt antal exemplar av skiljedomen.² Hyser skiljeman mening, som avviker från majoritetens, skall han inte desto mindre underteckna skiljedomen. Han äger emellertid anföra reservation, vilken liksom annat votum inte behöver motiveras.³ Reservation kan införas i skiljedomens text eller placeras under namnteckningarna, i vilket senare fall reservanten skriver sitt namn under såväl

¹² Som ett exempel ur praxis må antecknas NJA 1925 s 561.

¹ En på sammanträde för parterna muntligen avkunnad skiljedom är inte giltig, Förarb s 40.

² Även i det fall, att skiljemännen är ense, måste samtliga skriva under, SvJT 1927 rf s 21. Menar skiljeman, att skiljedomen inte tillkommit på lagligt sätt, får han i skiljedomens text eller under sin namnteckning ange detta och grunden därför, jfr NJA 1908 s 552, i vilket rättsfall skiljemannen emellertid inte ansågs ha rätteligen undertecknat skiljedomen.

³ Jfr Arbitration in Sweden s 132 f, där det anförs att skiljaktig skiljeman brukar motivera sitt votum.

skiljedomen som reservationen.⁴ Har skiljeman vägrat att under-teckna skiljedomen eller har hans underskrift i övrigt inte kunnat erhållas, bör övriga skiljemän förse skiljedomen med intyg, att den vars underskrift saknas deltagit i tvistens avgörande.⁵

Det är väl allmänt brukligt men inte nödvändigt att termen skiljedom används som beteckning på skiljemännens beslut.⁶ Däremot måste skiljedom när huvudsaken prövats innehålla ett klart och definitivt avgörande av föreliggande tvistefråga.⁷ Om part förplik-tats att prestera, skall prestationen vara angiven på sådant sätt, att omedelbar verkställighet kan ske. Vidare måste i skiljedom anges parternas och skiljemännens namn och hemvist ävensom det sätt på vilket skiljemännen utsetts. Det är lämpligt att även sätta ut parts-ombuds namn och hemvist. Man bör också inta skiljeavtalet⁸ och påkallelsen, parternas yrkanden och medgivanden samt överens-kommelser, som de kan ha slutit inför skiljemännen. Ytterligare bör skiljedom innehålla uppgift om på vad sätt parterna beretts tillfälle att utföra sin talan.

Av flera skäl är det önskvärt, att skiljedom förses med anteckning om ort och dag för dess meddelande. Bestämmande av orten där skiljedom meddelats är nödvändigt vid tillämpning av regeln i 26 § 1 st, att talan mot skiljedom i visst fall skall väckas vid tingsrätten i den orten. Eftersom skiljedom enligt 18 § skall ges inom viss tid, måste dagen för dess meddelande kunna fastställas. Lagen riktar därför en anmaning till skiljemännen att i skiljedomen ange ort och

⁴ Jfr Ullman s 159 och Hjerner, Yearbook 1984 s 35.

⁵ Om sådant intyg talas närmare nedan s 134.

⁶ Förr användes ofta termerna kompromiss, arbitrage, utslag, jfr "goda mäns utslag" i 4 kap utsökningsbalken av 1734 års lag. I NJA 1902 s 27 och 1908 s 552 godtogs såsom skiljedom protokoll som skiljemän upprättat. I NJA 1931 B 26 ansågs av HD en handling, vilken betecknats som protokoll vid sammanträde för besiktning, innefatta en skiljedom.

⁷ Jfr reglerna om mörk skiljedom, nedan s 149 f. Har förlikning slutits, bör skiljedomen i stället uppta förlikningens innehåll, jfr Ullman s 152. Vid avvisning och avskrivning bör formligt beslut därom meddelas av skiljemännen.

⁸ Vid ansökan om verkställighet av skiljedom måste skiljeavtalet inges om det inte finns intaget i skiljedomen, se nedan s 175. Här bör framhållas, att skiljemännen inte äger i skiljedom eller på annat sätt ge föreskrift om verkställighet.

dag då den meddelats.⁹ Sådan uppgift bör presumeras vara riktig, om det inte föreligger särskild anledning till annat antagande.

Lagen ålägger inte skiljemännen att motivera skiljedomen. Man har nämligen ansett sig inte kunna uppställa några krav på motiveringens beskaffenhet.¹⁰ Emellertid är det synnerligen angeläget att skiljemännen framlägger de skäl, som de stöder sitt avgörande på. Parterna bör få en noggrann redogörelse för skiljemännens syn på saken. Det är viktigt för att skiljedomsväsendet skall tillvinna sig förtroende. Vid avfattande av motivering föränleds skiljemännen att tänka igenom grunderna för sitt ståndpunktstagande. Bland praktiker är det därför en allmän mening, att skiljedom bör föras med en utförlig motivering.¹¹ Parterna kan också bestämma, att skiljedomen skall motiveras.¹² Vid avfattande av skiljedom är det lämpligt att följa den i 17:7 RB föreskrivna uppställningen med domslutet, parternas yrkanden och invändningar samt de omständigheter de grundats på ävensom domskälen med uppgift på vad som bevisats i målet.¹³

I skiljedom intas regelmässigt beslut rörande skiljedomskostnaderna. Det kan vara beslut enligt 23 § 2 st om ersättning till skiljemännen för deras arbete och omkostnader och enligt 24 § om ersättning till part för processkostnad. Fullföljdshänvisning är föreskriven med avseende på talan mot beslut om ersättning till skiljemän. Bestämmelse härom finns i 25 §.¹⁴ Däremot krävs inte att skiljedom föras med erinran om möjligheten att enligt 21 § klandra skiljedomen.

En skiljedom är att anse som meddelad först då den hålls parterna till handa.¹⁵ Skiljenämndens ordförande har att så snart ske kan och

⁹ Förarb s 42 f (utskottet). Någon sanktion för underlåtenhet har inte ansetts nödvändigt att föreskriva. Denna bedömning synes ha varit riktig. Skiljemän lär allmänt ställa sig lagens anmaning till efterrättelse.

¹⁰ Förarb s 41.

¹¹ Jfr Källenius s 278, Ullman s 160, Arbitration in Sweden s 134.

¹² Bestämmelser om motivering förekommer i stadgar för skiljedomsinstitut, se sålunda § 28 SHS, nedan s 205 f.

¹³ Se vidare Mangård, Årsskrift 1986 s 35 ff.

¹⁴ Se nedan s 158.

¹⁵ Förarb s 40. Nordenson, SvJT 1986 s 213, anser däremot att lagen utgår från att en skiljedom först "meddelas" och därefter tillhandahålls parterna. Om det gäller en bestämd tidsfrist inom vilken skiljedomen skall meddelas, synes denna föreskrift

senast när skiljedomen föreligger färdig underrätta parterna när och var de kan få avhämta den. Att parterna erhållit sådan underrättelse är emellertid inte förutsättning för att skiljedomen skall anses vara rätteligen meddelad. Varje part är berättigad att utfå ett vederbör-ligen undertecknat exemplar av skiljedomen.¹⁶ Enligt 23 § 3 st får skiljemän inte hålla skiljedomen inne i avbidan på att ersättning till dem betalas. Annat villkor för utlämnandet torde inte heller kunna uppställas.

Om såsom vanligen sker skiljemännen i skiljedomen ålagt part-erna att betala ersättning till skiljemännen för arbete och omkost-nader, måste skiljedomen delges part för att den i 25 § stadgade fristen för väckande av talan mot ersättningsbeslut skall börja löpa mot parten.¹⁷ Det är därför från praktisk synpunkt att anbefalla, att skiljenämndens ordförande i sådant fall fullgör sin nyss nämnda underrättelseplikt genom att tillställa vardera parten ett exemplar av skiljedomen i rekommenderat brev med mottagningsbevis. Kan part med visshet förväntas skriftligen erkänna mottagandet av skilje-dom, som skickas till honom, är det tydligen onödigt att använda rekommenderad försändelse. Sådan delgivning av skiljedom, som enligt 21 § 3 st krävs för att klanderfrist skall börja löpa, ankom-mer på part.

Sedan en skiljedom meddelats, får skiljemännen inte ändra den.¹⁸ Föreligger formell brist i en skiljedom, som utlämnats till part, bör denna brist avhjälpas genom att parten erhåller ett felfritt exem-plar.¹⁹ Skiljemän torde, om de är ense, med analogisk tillämpning av 17:15 RB äga verkställa rättelse av skiljedom, som på grund av

enligt Nordenson vara iakttagen om skiljedomen dagtecknas och undertecknas på fristens sista dag, även om parterna först dagen därefter nås av domen eller av under-rättelse om var den finns tillgänglig.

¹⁶ NJA 1912 s 263, jfr nedan s 134 not 17.

¹⁷ Ang delgivning se ovan s 85 not 3.

¹⁸ I NJA 1935 s 616 hade skiljedom ännu inte meddelats när skiljemännen ändrade mening om dess avfattning.

¹⁹ Jfr SvJT 1927 rf s 21, där endast två av skiljemännen undertecknat skiljedomen. Skiljedom torde inte kunna anses vara meddelad förrän samtliga parter tillhanda-hållits formellt giltiga utskrifter. I Förarb s 56 förutsätts, att skiljemän kan kom-plettera skiljedom med hänvisning om väckande av talan mot ersättningsbeslut, jfr nedan s 134 not 17 (NJA 1912 s 263) och s 158.

skrivfel, felräkning eller annat dylikt förbiseende kommit att innehålla uppenbar oriktighet.²⁰ Rättelse bör antecknas på alla exemplar av skiljedomen och förses med samtliga skiljemäns underskrifter.

SML saknar allmänna bestämmelser om skiljedoms rättsliga verkan. Vad beträffar skiljedoms rättskraft torde man emellertid kunna anta, att giltig skiljedom innefattar en bindande reglering av fråga, som avgjorts genom skiljedomen, ävensom hinder mot förnyad prövning av sådan fråga i process och skiljeförfarande.²¹ Enligt 22 § utgör skiljedom inte rättegångshinder när KFM funnit skiljedomen vara så mörk, att den inte kan verkställas. Denna regel bör emellertid inte anses tillämplig vad angår skiljedom, som av annat skäl befunnits inte vara exigibel.²² I 3:15 UB stadgas om verkställighet av skiljedom. Dessa stadganden behandlas nedan i en särskild avdelning.

Skiljedom är i och för sig inte någon offentlig handling.²³ Man har således inte någon rätt att få ta del av skiljedom, som förvaras hos ett skiljedomsinstitut eller en organisation. Endast med tillämpning av bestämmelserna i 38 kap RB om edition synes företeende av skiljedom kunna framtvingas. Hos oss saknas motsvarighet till föreskrifter i främmande stater att ett exemplar av skiljedom inom viss tid efter dessa meddelande skall överlämnas till domstol eller myndighet.²⁴

²⁰ Så även Bolding s 16 f, jfr Ullman s 167, Arbitration in Sweden s 138 samt Heuman, Årsskrift 1986 s 8 f och Juristmötet s 276. Hjerner, Yearbook 1984 s 42, anser att skiljemännen sedan skiljedomen meddelats inte är behöriga att tolka denna utan att ny påkallelse av skiljeförfarande görs i sådant hänseende. Enligt § 31 SHS skall uppenbar felräkning eller misskrivning rättas av skiljenämnden, som också inom 30 dagar från det parten fått del av skiljedomen får tolka denna och även pröva yrkande som rätteligen borde ha avgjorts i skiljedomen men inte blivit det. Se nedan s 207 f.

²¹ Se närmare Hassler, Skiljedoms rättskraft och Arbitration in Sweden s 36, för dansk rätt Hjele s 122 f, för norsk Lindboe s 117 ff, Eckhoff, Rättskraft (Oslo 1945) s 292 ff. I AD 1941 nr 64 lades skiljedom till grund för dom av arbetsdomstolen. Om skiljedom som processhinder i skiljeförfarandet se ovan s 106 f. Ovan s 31 har påpekats att parterna äger disponera över rättskraften.

²² Se ovan s 53.

²³ Undantag gäller i fråga om skiljedom, som förvaras hos offentlig myndighet, t ex kommunal byggnadsnämnd, 2:1 tryckfrihetsförordningen.

²⁴ Bestämmelser härom finns i Finland, 20 § 2 st SMLF, Tirkkonen s 136 och i Norge, § 465 st 2 NLRT, Lindboe s 115. Enligt dessa bestämmelser skall skiljedom arkiveras hos underrätt. Förslag om arkivering av skiljedomar har väckts i Sverige

18 §

Parterna äga bestämma viss tid, inom vilken skiljedom skall meddelas. Är ej skiljedomen meddelad inom denna tid, vare skiljeavtalet förfallet med avseende å den tvist, som överlämnats till skiljemännens prövning.

Hava parterna ej föreskrivit tid för skiljedomens meddelande, skall skiljedomen meddelas inom sex månader räknade från den dag, då skiljeavtalet slöts, eller, där skiljeavtalet avser framtida tvist eller ej är skriftligen upprättat med tydligt angivande av tvistefrågan, från den dag, då dess tillämpning påkallades i den ordning, som i 11 § sägs; dock skall, därest tvist om skiljeavtalets giltighet eller tillämplighet inom nämnda tid varder anhängiggjord vid domstol, tiden för skiljedoms meddelande räknas från den dag, då sådan tvist blivit slutligen avgjord. Tingsrätten må likväl, när särskilt skäl därtill är, på ansökan av part medgiva förlängning av den i detta stycke bestämda tiden, dock icke, utan synnerlig anledning, med mera än sammanlagt sex månader. Skiljeavtalet vare i avseende å den ifrågakomna tvisten förfallet vid den fastställda tidens utgång, där ej dessförinnan antingen meddelats skiljedom eller rörande tidens förlängning gjorts ansökan, som bifalles av tingsrätten. Vad som sägs i detta stycke gäller icke, om parterna eller en av dem har hemvist utom riket. Lag 1981:829.

I utländska lagar finns bestämmelser, enligt vilka part kan hos domstol utverka föreläggande för skiljemän att meddela skiljedom inom en av domstolen för detta ändamål utsatt frist¹ Någon motsvarighet härtill förekommer inte hos oss. I stället ger SML föreskrifter om viss tid, inom vilken skiljedom skall vara meddelad vid äventyr att skiljeavtalet annars förfaller med avseende på den aktuella tvisten.²

Det ankommer i första hand på parterna att komma överens om den tid, inom vilken skiljedom skall meddelas.³ Sådan överens-

utan att leda till något resultat. Se första lagutskottets vid 1953 års riksdag utlåtande nr 20 i anledning av motioner vid samma riksdag i första kammaren nr 183 av herr Bergh och i andra kammaren nr 232 av herr Cassel.

¹ Se sålunda 14 § 2 st SMLF.

² Även om part varit vållande till att skiljedom inte meddelats inom föreskriven tid, kan han gå till domstol, SvJT 1959 rf s 61, jfr NJA 1911 s 402, 1964 s 122. Å andra sidan förlängs inte fristen automatiskt om förfarandet fördröjs, se NJA 1913 s 415 och Arbitration in Sweden s 122.

³ Enligt 8:28 och 12:55 JB får parterna generellt inte träffa överenskommelse om förfarandet vid skiljenämnden, men hinder finns dock inte för dem att sätta den tid, inom vilken skiljemannaåtgärden skall vara avslutad, kortare än den i SML angivna tiden av sex månader. Rörande behörighet för partsombud att överenskomma om

kommelse kan träffas i skiljeavtalet eller vid sidan av detta och kräver inte viss form.⁴ Den kan innehålla att skiljedom skall meddelas före angivet datum⁵ eller inom viss frist räknad från påkallelsen eller annan utgångspunkt.⁶ Överenskommelsen kan också gå ut på ändring av den i 2 st angivna legala fristen. I praktiken torde det vanligaste fallet av överenskommelse rörande tid för meddelande av skiljedom vara avtal om förlängning av nämnda frist.^{6a}

I den mån parterna inte kommit överens om något annat gäller enligt 2 st, att skiljedom skall meddelas inom sex månader från det skiljeavtalet slöts eller skiljedom påkallades.⁷ Fristen kan i två fall förlängas.⁸ Först och främst gäller, att om tvist rörande skiljeavtalets giltighet eller tillämplighet inom sexmånadersfristen väcks genom stämning till domstol, räknas tiden för skiljedom meddelande från den dag tvisten blivit slutligen avgjord.⁹ Härmed förstås

förlängning av frist för meddelande av skiljedom se SvJT 1953 rf s 55 (dispens vägrad i NJA 1952 C 282), jfr NJA 1909 A 369.

⁴ Hjeje s 76 uttalar att part, som efter det frist utlöp inställer sig inför skiljenämnden utan att göra invändning, därigenom får anses ha medgett förlängning.

⁵ NJA 1922 s 110 (i skiljeavtal slutet 31 mars 1921 hade part betingat sig att skiljedom skulle meddelas före 1 maj s å).

⁶ NJA 1911 s 402 (inom åtta dagar från påkallelse), 1942 A 267 (inom en månad från det femte skiljeman utsetts). I det senare fallet var det fråga om en stadgebestämelse, som ansågs gälla vid sidan av lagens regel om sexmånadersfrist. Enligt Westerling, Yearbook 1984 s 47 not 3, synes det inte finnas något skäl varför parterna inte skulle kunna avtala om att ingen tidsbegränsning alls skall gälla eller uppdra åt skiljenämnden att bestämma när skiljedom senast skall meddelas. Se även skiljeklausul refererad nedan s 213 (30 dagar efter det skiljenämnden blivit slutgiltigt utsedd).

^{6a} § 26 SHS (ett år), se nedan s 204 f.

⁷ Om bestämmande av tidpunkt då påkallelse skall anses ha skett se ovan s 96 not 8 samt s 98 not 12. Enligt 14:9 aktiebolagslagen gäller ingen frist för meddelande av skiljedom i mål om inlösen av aktier i dotterbolag.

⁸ Bland praktiker torde man rätt allmänt anse, att tiden är för kort när det gäller vidlyftig skiljetvist, se Lindahl s 187 och Lindskog, Årsskrift 1986 s 18, vilken senare de lege ferenda förordar en förlängning av fristen till ett år. Det föreligger emellertid sällan svårighet att utverka parternas samtycke till förlängning. Önskemål om lagändring på denna punkt lär inte ha framställts.

⁹ Om parterna själva bestämt den tid inom vilken skiljedom skall meddelas, sker ingen automatisk förlängning av fristen utan en förlängning beror på överenskommelse mellan parterna, se Arbitration in Sweden s 90.

att bindande förlikning träffats eller laga kraft åkommit dom eller slutligt beslut i målet.¹⁰

Vidare äger tingsrätten när särskilt skäl därtill är på ansökan av part medge förlängning av den legala fristen.¹¹ Med uttrycket särskilt skäl har lagstiftaren velat markera, att en bestämd anledning till förlängning skall uppges, som efter prövning anses motivera bifall till ansökan. Särskilt har man tänkt på fall, där saken är vidlyftig eller tendenser till obstruktion från parts sida direkt eller indirekt framträtt. I regel bör tingsrätten inte omedelbart medge förlängning med sex månader utan sätta ut en kortare frist, som sedan kan ytterligare förlängas. För en förlängning utöver sex månader fordras synnerligen starkt skäl. Avslår tingsrätten ansökan om förlängning skall, om den förut fastställda tiden utlöp, skiljeavtalet anses ha förfallit när så skedde.

Vid den fastställda fristens utgång är skiljeavtalet förfallet beträffande den aktuella tvisten, om inte dessförinnan antingen meddelats skiljedom eller gjorts ansökan om förlängning av fristen och ansökan bifalls.¹² Skiljedom som meddelas efter fristens utgång blir dock inte ogiltig utan endast klanderbar enligt 21 § SML. Klandras den inte inom föreskriven frist, blir den alltså bestående.¹³

¹⁰ Jfr Förslag 1885 s 23 f och Trygger s 275.

¹¹ Den omständigheten att parterna själva under förfarandets gång förlängt tiden för domens meddelande har inte ansetts hindra att ytterligare förlängning kan medges, SvJT 1977 rf s 31. Jfr AD 1977 nr 112 samt Bolding s 169 f, Wilkens, SvJT 1981 s 548 ff, Welamson, SvJT 1982 s 191, Hellquist, SvJT 1983 s 515 f, Arbitration in Sweden s 123 och Lindskog, Årsskrift 1986 s 18, vilken också behandlar frågan huruvida skiljemännen i händelse av obstruktion från ena partens sida bör döma på befintligt underlag eller låta förfarandet förfalla.

¹² Se AD 1977 nr 112 där omständigheterna var följande. Under skiljeförfarande hade parterna kommit överens om tid inom vilken skiljedom skulle meddelas. Sedan skiljenämnden före utgången av denna frist avsagt sig uppdraget med anledning av att käranden inte betalat in begärt förskott, väckte denne talan vid domstol. Talan avvisades av arbetsdomstolen under hänvisning till att svaranden hos överexekutor ansökt bli om förlängning av tiden för skiljedom och att frågan huruvida skiljeklausulen alltså ägde giltighet alltså var beroende av överexekutors prövning. – Om förhandlingarna avslutats före fristens utgång, förfaller däremot inte skiljeavtalet och nytt skiljeförfarande kan senare inledas, se NJA 1975 s 536 och Arbitration in Sweden s 123. Det har därför enligt Hjerner, Yearbook 1984 s 41, betydelse om skiljenämnden avslutar förfarandet med ett avskrivningsbeslut eller med motiveringen att dom inte hinner meddelas för fristens utgång.

¹³ Arbitration in Sweden s 43, 123 och 148.

19 §

Hava i saken framställts flera yrkanden, må skiljemännen, där det kan ske utan förfång för part, giva dom över något eller några av dem, ändå att förhandlingen angående de övriga icke avslutats. Likaledes må skiljemännen, där part till viss del medgivit ett yrkande, giva särskild dom över vad som medgivits.

Fastän stöd av lag därför saknades ansågs i äldre praxis skiljemän berättigade att genom särskild skiljedom avgöra en fråga rörande vilken handläggningen slutförts, för att sedan fortsätta behandlingen av övriga till dem hänskjutna frågor.¹ Denna praxis har lagfästs genom bestämmelserna i 19 § om deldom i skiljetvist. I likhet med vad som gäller enligt 17:4 RB beträffande civilmål kan i skiljetvist deldom förekomma i två fall. För det första äger skiljemännen meddela särskild skiljedom beträffande någon eller några bland flera frågor som de har att avgöra. Givetvis förutsätts då att, såsom i 17:4 RB uttryckligen stadgas, fråga som avdöms separat skall kunna särskiljas från annan fråga, som fortfarande ankommer på skiljemännens prövning. Det får med andra ord inte föreligga något samband mellan frågorna, så att avgörandet av den ena är beroende av hur den andra bedöms.² Vidare äger skiljemännen när part till viss del medgett ett yrkande, meddela särskild skiljedom över det som medgetts. Deldom kan således förekomma när part förklarat sig villig att betala en del av ett fordrat belopp. Om det länder part till förfång får deldom inte meddelas. Härvid är särskilt att uppmärksamma det fall att parten framställt kvittningsyrkande. Då skall enligt 17:4 RB dömas i ett sammanhang över huvudfordran och genfordran. Skiljemännen bör innan de bestämmer sig för att ge deldom inhämta parternas mening därom.³

Vid utarbetandet av SML övervägde man att i lagen införa bestämmelser om mellandom i skiljetvist. Det ifrågasattes sålunda, att skiljemän skulle få befogenhet att uppdelat avgörandet bland annat i

¹ Förarb s 43.

² Jfr Hjeje s 144 f.

³ Deldom lär i praktiken vara sällsynt. Såväl parter som skiljemän torde allmänt vara inställda på att saken bör avgöras i ett sammanhang. I rättsfallssamlingarna synes inte finnas något annat exempel på att deldom i skiljetvist förekommit än NJA 1955 s 289.

det fall, att tvisten gällde såväl skyldigheten att betala ett belopp som, ifall sådan skyldighet ansågs föreligga, beloppets storlek. Skiljemännen skulle då äga att i särskild skiljedom avgöra frågan om betalningsskyldighetens grund för att sedan övergå till att behandla frågan om beloppet. Tanken att ge skiljemän befogenhet att meddela mellandom fick emellertid förfalla. Man var på den tiden obenägen att införa institutet mellandom i en ny rättegångsbalk, och något praktiskt behov av mellandom i skiljetvist ansågs inte föreligga, eftersom skiljedom inte kan överklagas på materiella skäl. Visserligen har sedermera bestämmelser om mellandom i civilmål upptagits i 17:5 RB, men någon analogisk tillämpning av dessa bestämmelser vad angår skiljetvist kan knappast förekomma med mindre parterna samtycker därtill.⁴

Har skiljemän i partiell skiljedom avgjort en fråga för att sedan fortsätta behandlingen av saken i övrigt, är de givetvis behöriga att inom fastställd frist genom ytterligare skiljedom avgöra återstående på deras prövning beroende fråga. Den meningen har framställts, att en avvikande regel skulle gälla i fall då skiljemän av förbiseende underlåtit att i meddelad skiljedom avgöra fråga, som hänskjutits till dem.⁵ Någon anledning att anta detta synes emellertid inte föreligga. Skiljemännens uppdrag måste anses fortbestå så länge det inte fullgjorts i sin helhet och skiljeavtalet är gällande. En tilläggsdom bör därför kunna meddelas inom loppet av denna tid, även om

⁴ Se Ullman s 166, Bolding I s 204 ff, Källenius s 279, Westerling, Årsskrift 1981 s 15, Arbitration in Sweden s 128 f och 138, Hjerner i Yearbook 1984 s 34 f och 39, Nordenson, Årsskrift 1986 s 12 f, Lindahl s 182 och Ramberg s 30 och 34 f, vilken som ett alternativ till både mellandom och medverkan till förlikning nämner att skiljemännen uttalar sig preliminärt i den aktuella frågan. Hellquist, SvJT 1983 s 505 ff, hävdar däremot att skiljemän äger meddela skiljedom även om ena parten motsätter sig sådan dom. Hellquist refererar även ett sådant fall som dock inte blev föremål för domstols prövning. Heuman, Årsskrift 1986 s 8, synes dela Hellquists uppfattning. Jfr § 27 SHS (nedan s 205) som föreskriver att viss fråga eller del av det varom parterna tvistar på parts begäran kan avgöras genom särskild skiljedom, mot parts bestridande dock endast om särskilda skäl föreligger. Från rättspraxis kan anföras NJA 1965 s 384, där parterna i ett skiljeförfarande gemensamt hade hemställt att en preskriptionsfråga skulle avgöras av skiljemännen innan skiljedom i övrigt meddelades. HD fann att överenskommelse härigenom fick anses träffad om sådan förskrift rörande förfarandet som skiljemännen haft att tillämpa.

⁵ Så Bolding s 177 f.

skiljemännen skulle ha betraktat sitt uppdrag som fullgjort genom att en skiljedom tidigare getts.⁶

⁶ I 16 § 1 st SML 1887 stadgades, att om skiljemän i sin dom förbigått fråga, som varit överlämnad till deras prövning, och inte inom föreskriven frist meddelat särskild dom över det förbigångna, stod det part fritt att till domstol instämma sådan fråga. Någon bestämmelse om deldom fanns som i texten påpekats inte i SML 1887. Att döma av förarbetena till lagen, se Förslag 1885 s 27 och NJA II 1887 nr 4 s 36 f, utgick man från att tilläggsdom utan begränsning kunde meddelas inom fristen. Det nämnda stadgandet upptogs inte i SML när det ansågs obehövt, se Förarb s 52. I Förarb finns inte någon antydning om att rätten att meddela tilläggsdom skulle ha inskränkts i samband med införandet av bestämmelsen om deldom. För norsk rätt se Lindboe s 143. Jfr § 31 st 2 SHS, nedan s 207 f.

Skiljedoms ogiltighet och klander å skiljedom

20 §

Skiljedom är ogill:

1. om ej giltigt skiljeavtal förelegat;
2. om skiljedomen ej är avfattad skriftligen och undertecknad av skiljemännen; eller

3. i den mån skiljemännen dömt angående fråga, som ej enligt lag må skjutas under skiljemän, eller om, då domen meddelades, mot skiljemannaförfarandet förelåg sådant hinder, varom sägs i 1 § andra stycket.

Saknas skiljemans underskrift, föranleder detta dock icke domens ogiltighet, om den är undertecknad av de flesta skiljemännen och dessa å domen intygat, att den, vilkens underskrift saknas, deltagit i tvistens avgörande.

Är domen ogill i någon del och kan den av sådan anledning ej verkställas i övrigt, vare den ogill i allo.

Om skiljeavtal slutits utan förbehåll om rätt för parterna att klandra skiljedomen, skall de enligt 2 § 1 st anses ha utfäst sig att åtnöjas med den. Stadgandet innebär att part utan att förbehåll gjorts inte äger angripa skiljedom av den anledning, att skiljemännen skulle ha bedömt avgjord fråga oriktigt.¹ Det måste emellertid anses att parterna ingått skiljeavtalet under förutsättning, att skiljeförfarandet blir

¹ Som Trygger s 276 framhåller kan när förbehåll inte gjorts skiljedom inte av missnöjd part angripas såsom orättvis eller obillig utan endast på grund av att formell brist förefinns. Om sålunda skiljemän dömt ut ett uppenbarligen för högt belopp, kan ändring däri inte vinnas med mindre borgenärens yrkande överskridits. Jfr Ullman s 176, för norsk rätt Lindboe s 148 och för dansk rätt Hjeile s 131 ff. I skiljetvist om inlösen av aktier i dotterbolag har missnöjd part enligt 14:9 aktiebolagslagen rätt att väcka talan vid domstol inom 60 dagar. – Heuman, Juristmötet s 286, påpekar att tappande part även vid materiellt oriktig skiljedom kan få denna upphävd i speciella situationer, t ex då skiljenämnden medvetet avvikit från en av parterna lämnad anvisning om hur tvisten skall avgöras. Grundas domen på en skiljemans privata vetande kan detta enligt Heuman a a s 289 utgöra klandergrund, om det inte får anses avtalat mellan parterna att förfarandet godtagits.

genomfört på ett tillfredsställande sätt.² Part bör därför ha rätt att få skiljemännens avgörande hävt – vare sig det innefattar en materiell prövning av tvisten eller ej³ – om förfarandet varit behäftat med något allvarligt fel i formellt hänseende.⁴ Fall kan även förekomma, i vilka ett allmänt intresse eller hänsyn till tredje man kräver, att en med åsidosättande av lag tillkommen skiljedom inte blir bestående.⁵ Det måste beaktas, att skiljeförfarandet inte erbjuder samma garantier som civilprocessen för att laga former iakttas.

Dessa överväganden har lett till att i SML upptagits bestämmelser om skiljedoms ogiltighet och klander av skiljedom. De formella brister, som lagen tillmäter betydelse, uppdelas sålunda i nullitetsgrunder, som gör skiljedomen utan vidare ogill, och klandergrunder, vilka måste göras gällande av part genom att han inom viss tid väcker klandertalan. Gränsdragningen mellan nullitets- och klandergrunder har gjorts efter den principen, att till den förra gruppen hänförs förhållanden, som medför att skiljedom ur allmän synpunkt inte bör få gälla, till den senare omständigheter, vilka endast berör parts intresse.⁶ Det har ansetts önskvärt att så mycket

² Jfr Förarb s 45.

³ Se NJA 1975 s 536 och Edwall s 30. HD:s avgörande kritiserats av Hjermer i Yearbook 1984 s 41 not 19. Jfr Arbitration in Sweden s 142 och Heuman, Jurismötet s 283.

⁴ Av det förut sagda framgår, att till sådana fel inte kan hänföras felaktig bevisvärdering eller rättstillämpning. Jfr Bolding I s 207 ff.

⁵ Enligt Bolding och Stenberg s 119 och Westerling, Yearbook 1984 s 46, kan part inte med rättslig verkan i skiljeavtalet avstå från tillämpningen av bestämmelserna i 20 och 21 §§. En annan sak är att part kan avstå från sin rätt att göra gällande vissa ogiltighets- eller klandergrunder när de väl föreligger, t ex genom att utan förbehåll erlagga full betalning. Se Heuman, Jurismötet s 285 och NJA 1973 s 467.

⁶ Jfr Arbitration in Sweden s 83 ff och 144 ff. Vidare har den skillnaden gjorts mellan nullitets- och klandergrunder att rätten att åberopa de senare – men inte de förra – kan prekluderas om part utan invändning inlåter sig på förhandling eller på annat sätt bör anses ha avstått från att åberopa felet (21 § 2 st, se nedan s 146). Avgörande för parts möjlighet att reagera mot skiljedomen kan därför vara att det anses att giltigt skiljeavtal inte förelegat och inte "bara" att skiljemännen överskridit sitt uppdrag. Jfr Bolding s 186 f samt ovan s 36 med not 16. Lindskog, Årsskrift 1986 s 19 förordar de lege ferenda att man låter parts medverkan i skiljeförfarandet innebära att ett konkludent skiljeavtal anses slutet, medan Nerep, s 440 ff, har motsatt uppfattning. Enligt Heuman, Jurismötet s 284, kan distinktionen mellan ogiltighets- och klandergrunder också ha betydelse för frågan om domstol ex officio skall kunna upphäva en skiljedom, t ex då part åberopat annan grund för upphävande som inte kan styrkas.

som möjligt inskränka nullitetsgrunderna, som kan göras gällande utan tidsbegränsning. Förklaras en skiljedom ogiltig, kan det rubba rättsförhållanden, som under lång tid antagits vara definitivt ordnade genom skiljedomen.⁷

Här skall nu först några anmärkningar göras om de olika i lagen upptagna nullitetsgrunderna, varefter behandlas allmänna spørsmål rörande skiljedoms ogiltighet.

I 20 § anges följande nullitetsgrunder.

1. Giltigt skiljeavtal har inte förelegat.

En given förutsättning för att en skiljedom skall få gälla måste vara, att mellan parterna slutits giltigt skiljeavtal rörande fråga som avgjorts genom skiljedomen.⁸ Är så inte fallet, saknas själva grunden för skiljeförfarandet. I äldre lag fanns emellertid inte något uttryckligt stadgande härom. Vid tillkomsten av SML uppkom fråga huruvida den omständigheten, att skiljedom meddelats utan att giltigt skiljeavtal förelegat, skulle hänföras till nullitets- eller till klandergrunderna.⁹ Man beslöt sig för det förra av dessa alternativ, varigenom ändring inte gjordes i vad dittills ansetts vara gällande rätt. Att någon olägenhet av detta förhållande inte kommit till synes i praxis tyder på, att fall av denna art är sällsynt förekommande.¹⁰ I de flesta fall uppmärksammas väl en sådan omständighet redan under målets handläggning och föranleder skiljemännen att vidta erforderlig åtgärd.¹¹

När lagen talar om att giltigt skiljeavtal inte förelegat måste man fråga sig, om därmed avses att giltigt skiljeavtal över huvud inte slutits eller att sådant avtal inte förelegat när skiljedomen meddelas.

⁷ Förarb s 46 f. Härav torde kunna slutas, att lagens bestämmelser om nullitet bör tolkas strikt. Däremot kan ifrågasättas om de skall anses vara uttömmande. Detta spørsmål behandlas nedan efter redogörelsen för de legala nullitetsgrunderna.

⁸ NJA 1898 s 586. Enligt Heuman, Advokatsamfundet s 34 f, rör det sig inte om skiljeförfarande då endast den ena parten binds av "domen" (jfr ovan s 24). Se även Heuman, Specialprocess s 24 f och NJA 1974 s 573 (överenskommelse varigenom ena parten getts rätt att fritt utse flertalet skiljemän godtogs inte som rättegångshinder, se ovan s 82 not 2).

⁹ Förarb s 50 f. Departementschefen synes inte ha motiverat varför han härvidlag gått emot lagrådet. Från lagens ståndpunkt kan man komma till opraktiska resultat. En fråga av detta slag bör inte få väckas först på verkställighetsstadiet.

¹⁰ Jfr Blegvad m fl s 4.

¹¹ Hassler, Specialprocess s 134.

des.¹² Eftersom skiljemännen inte får meddela skiljedom i fall, då skiljeavtalet förfallit eller i övrigt upphört att gälla, kunde det synas ligga närmast till hands att acceptera det senare förslaget till tolkning av lagtexten. Vid ett närmare övervägande av frågan finner man emellertid, att detta knappast skulle överensstämma med lagstiftarens intentioner.¹³ I 21 § 1 st upptas bland klandergrunderna ett fall, där skiljedom getts efter det att skiljeavtalet förfallit, nämligen att skiljemännen meddelat dom sedan den därför bestämda tiden utgått. Efter en granskning av andra fall, i vilka skiljeavtalet förfaller eller i övrigt upphör att gälla, blir man böjd för att behandla dem på samma sätt och alltså som allmän regel uppställa, att klandergrund föreligger om skiljedom meddelats trots att ett en gång giltigt skiljeavtal upphört att gälla när skiljedomens gavs. Endast i det fall, att parterna inte slutit giltigt skiljeavtal rörande avdömd fråga blir skiljedomens en nullitet.¹⁴

2. Skiljedomens är inte avfattad skriftligen och undertecknad av skiljemännen.

Hänsyn till allmän rättssäkerhet kräver, att vissa minimifordringar på skiljedomens form upprätthålls. Detta måste också vara en förutsättning för att skiljedom skall erkännas som exekutionstitel. En skiljedom kan inte fylla sin funktion i rättslivet som ett avgörande av den till skiljemännens prövning hänskjutna tvistefrågan, om den inte är avfattad i skrift och undertecknad av skiljemännen.

¹² Lagens oklarhet på denna punkt torde bero på att formuleringen tillkom efter behandlingen i lagrådet. Något uttalande rörande innebörden av denna finns inte i Förarb s 51.

¹³ Westerling, Yearbook 1984 s 49.

¹⁴ Stadgandet i 20 § 1 st 1 bör alltså tolkas som om det lydde: "om giltigt skiljeavtal inte slutits mellan parterna". Om förutsättningarna för giltigt skiljeavtal har talats ovan under 1 §. I NJA 1943 s 236 påstods skiljedom vara nullitet, därför att skiljemännen skulle ha dömt i en helt annan fråga än den varom skiljeavtal förelagat. Angående detta fall se nedan s 139 och Arbitration in Sweden s 148. Enligt Weslien, SvJT 1967 s 197, bör med det fall att skiljeavtal inte slutits jämföras att ett giltigt skiljeavtal slutits men enligt parternas åsämjande upphört att gälla innan skiljeförfarandet påkallats (jfr Arbitration in Sweden s 145). Fallet torde vara ganska opraktiskt och ännu mera osannolikt förefaller det att, om ena parten påkallar skiljedom, motparten inte gör invändning om att de kommit överens om att häva skiljeavtalet. Men skulle det inträffa finns väl knappast anledning att betrakta den sedermera meddelade skiljedomens som en nullitet. Se Hassler, Specialprocess s 135.

Bestämmelserna i 17 § om skiljedoms form måste därför iakttas vid äventyr att skiljedomen annars blir att betrakta som ogiltig.¹⁵

Det kan emellertid tänkas, att en skiljeman vägrar underteckna skiljedomen, därför att avgörandet gått emot den part som utsett honom eller av annat skäl, eller att hans underskrift i övrigt inte kan erhållas. Man måste tydligen ha något medel att förekomma, att skiljeförfarandet i sådana fall blir resultatlöst. Lagen stadgar därför, att skiljemans underskrift kan ersättas med ett av skiljemännens majoritet på skiljedomen tecknat intyg, att skiljemannen ifråga deltagit i tvistens avgörande.¹⁶ Intyget skall tecknas på samtliga exemplar av skiljedomen, som tillhandahålls parterna.¹⁷

Menar part att intyg är oriktigt i det att skiljeman, vars underskrift saknas, faktiskt inte deltagit i avgörandet, får parten väcka talan vid domstol om att skiljedomen förklaras vara ogill. Sådan talan behandlas närmare nedan. Fråga om intygs riktighet prövas inte i utsökningsmål.¹⁸

3. Skiljemännen har dömt angående fråga, som enligt lag inte får skjutas under skiljemän, eller avgjort sak, vilken när skiljedomen meddelades var föremål för process.

Om en fråga genom uttrycklig lagbestämmelse undandragits skiljemäns prövning, bör man tydligen inte erkänna en i strid därmed meddelad skiljedom.¹⁹ Sådan skiljedom kan inte genom att den lämnas oklandrad få verkan av ett rättskraftigt avgörande.

¹⁵ Se ovan s 119 f och de där anmärkta rättsfallen NJA 1908 s 552 och SvJT 1927 rf s 21. I SvJT 1929 rf s 6 hade endast utsetts två skiljemän, vilka underskrivit skiljedomen; rörande detta fall se nedan s 141.

¹⁶ Bestämmelsen i 20 § 2 st är hämtad från 13 § SML 1887. Förarbetena till denna lag innehåller inte något bidrag till tolkningen av sistnämnda lagrum. Med uttrycket "de flesta skiljemännen" avses absolut majoritet, t ex tre av fem, jfr Trygger s 274.

¹⁷ I NJA 1912 s 263 hade ena parten fått en skiljedom med intyg av två skiljemän att den tredje skiljemannen deltagit i avgörandet; på den andra partens exemplar av skiljedomen var intyget undertecknat av endast en skiljeman. HD förklarade skiljedomen ogiltig. Trygger, Kommentars s 143, anser tillräckligt att ett originalexemplar av skiljedomen undertecknats på sätt lagen föreskriver. Det är föga tillfredsställande att en lapsus av skiljenämndens ordförande gör en skiljedom till en nullitet. Part, som tillhandahållits en formellt bristfällig skiljedom, bör vända sig till ordföranden för att få ett felfritt exemplar.

¹⁸ Jfr NJA 1922 s 110 (behandlat nedan s 173 not 3).

¹⁹ Se ovan s 32 med not 30 ang hinder mot skiljeförfarande enligt 8:28 och 12:66 JB samt där anmärkta rättsfallet NJA 1972 s 54.

I detta sammanhang bör också beröras spørgsmålet om skiljedomens giltighet när skiljemän vid avgörande av en dispositiv fråga dömt i strid mot en tvingande rättsregel.²⁰ Att då tillerkänna skiljedomen giltighet måste inge betänkligheter särskilt om det blir fråga om att verkställa den.²¹ Fallet synes emellertid vara hypotetiskt. Något material för dess bedömande lär i varje fall inte finnas vara sig i praxis eller doktrin.

Att skiljemän i strid mot stadgandet i 1 § 2 st upptagit fråga som är föremål för process,²² behöver inte med nödvändighet medföra, att skiljedom som sedan meddelas blir ogill. Nedläggs processen innan skiljedom meddelas eller görs dessförinnan anmälan hos rättsens ordförande om att den nedlagts, är skiljedomen trots skiljemännens lagstridiga handlingssätt inte någon nullitet.²³ Detsamma gäller skiljedom, som meddelats efter det processen avslutats genom dom eller beslut, som vunnit laga kraft.²⁴ Nullitetsverkan drabbar endast skiljedom, som meddelas under litispendensen, sakens anhängighet vid domstol.

Av lagen kan inte slutas annat än att uppräknigen i 20 § av nullitetsgrunder är uttömmande.²⁵ Emellertid kan man svårigen stanna härvid.²⁶ Det finns andra fall än de i 20 § nämnda, i vilka starka skäl kan föreligga att fränkänna en skiljedom giltighet. Nyss har

²⁰ Se yttrande av lagrådet i Förarb s 51, Bolding I s 222 ff, Hjejle s 89 och 130 samt Möller i Nordiska juristmötet i Helsingfors 1987 s 462 ang finländsk rätt. Jfr ovan s 31.

²¹ Enligt Weslien, SvJT 1967 s 197 bör skiljedom dock inte obetingat betraktas som en nullitet i sådana fall, där skiljemän dömt i strid mot en tvingande rättsregel eller brottsligt eller i övrigt otillbörligt förfarande förekommit. Frågan synes inte ha någon avsevärd praktisk betydelse, se Hassler, Specialprocess s 134.

²² Jfr ovan s 25 f. Med process avses såväl rättegång som lagsökning.

²³ Westerling, Yearbook 1984 s 49.

²⁴ I Förarb s 48 förekommer ett uttalande i annan riktning. Det sammanhänger med att Förslag 1929 i 20 § 1 st 2 upptog ett stadgande om att skiljedom skulle vara nullitet, om skiljemännen dömt angående fråga, som var avgjord genom lagakraftägande beslut. Stadgandet utgick under departementsbehandlingen, se Förarb s 12 f och 51. Jfr ovan s 31 med not 27 och s 108.

²⁵ Westerling, Yearbook 1984 s 48 f, finner det inte helt osannolikt att brottsligt förfarande av en skiljeman, vilket haft avgörande betydelse för målets utgång, kan medföra skiljedomens ogiltighet men anser att uppräknigen i 20 § för övrigt är uttömmande och hänvisar till en hovrättsdom, beträffande vilken prövningstillstånd inte beviljades.

²⁶ NJA II 1929 s 51.

berörts det fall, att skiljemän dömt i strid mot en tvingande rättsregel. I praxis har framträtt spörsmålet hur man har att betrakta en skiljedom, vilken berör någon som inte varit part i skiljeförfarandet. Skiljedomen har ansetts inte vara bindande för denne.²⁷ Vidare har man anledning att tänka på fall, i vilka brottsligt eller i övrigt otillbörligt förfarande förekommit, såsom att skiljeman utsatts för obehörig påverkan eller att falsk handling åberopats som bevis.²⁸ Där emot kan skiljenämnden endast undantagsvis anses ha sådan sammansättning att skiljedomen är en nullitet – t ex när det rör sig om s k självdom²⁹ eller jävig skiljeman i en på förhand utsedd nämnd – medan part i övrigt är hänvisad till att klandra skiljedomen enligt 21 § 1 st 3, förutsatt att hans rätt inte prekluderats enligt 2 st samma lagrum.³⁰ Det kan också övervägas att betrakta mörk skiljedom, som det talas om i 22 §, såsom nullitet. Frågan kommer att behandlas närmare under denna paragraf.

Beror en skiljedoms ogiltighet därpå, att den inte avfattats skriftligen eller undertecknats på föreskrivet sätt, är skiljedomen alltid i sin helhet ogill.³¹ I övriga fall kan föreligga partiell nullitet, som alltså drabbar endast en del av skiljedomen. Det antyds i 20 § 1 st 3

²⁷ NJA 1943 s 527. Det kan i detta fall inte vara fråga om klander redan av den anledningen, att klandertalan endast kan föras av part i skiljeförfarandet. Någon preklusion av tredje mans rätt till talan med analogisk tillämpning av 59:2 st 2 RB torde inte kunna ifrågasättas. I detta sammanhang kan anföras NJA 1925 s 432, i vilket rättsfall HD fann skiljedom, som på grund av en i kontrakt intagen skiljeklausul meddelats mellan kontrahenterna, inte bindande för borgensman för kontraktet (jfr ovan s 46 not 24).

²⁸ Jfr Lindboe s 146 ff. Resning kan inte komma till användning mot skiljedom, se NJA 1986 s 620 samt Gärde, SvJT 1945 s 292, Cars s 116 f, Bolding s 146, Arbitration in Sweden s 145 f, Nordenson, Årsskrift 1986 s 15 och Nordiska juristmötet i Helsingfors 1987 s 483 (jfr Westerling ibm s 470 f och 484), Hobér a a s 28 och Heuman, Juristmötet s 281 f. Se däremot beträffande dansk rätt Hjejlé s 136 ff samt § 468 NLRT och § 1041 tyska Zivilprozessordnung. Eftersom resning inte står till buds, måste man ha någon möjlighet att annullera en skiljedom som tillkommit på sätt antyds i texten. Möjligheten att klandra skiljedomen är inte tillräcklig. Heuman, a a s 270 och 277, framhåller emellertid att utvecklingen på den internationella skiljedomsrättens område går i riktning mot en begränsning av ogiltighets- och klandergrunderna.

²⁹ Se ovan s 61. Jfr NJA 1982 s 853.

³⁰ Heuman, Advokatsamfundet s 35 ff.

³¹ Frågan huruvida vid total nullitet även kostnadsbeslut, som intagits i skiljedomen, är ogillt torde sakna praktisk betydelse. Enligt 3:15 UB kan nämligen verkställighet av beslutet inte erhållas.

genom orden »i den mån» vad angår där angiven nullitetsgrund. För att partiell nullitet skall kunna förekomma måste den del av skiljedomen, som berörs av nullitetsgrunden, vara fristående i förhållande till övriga delar. Beträffande partiell nullitet stadgar lagen, att om skiljedom i någon del är ogill och av sådan anledning inte kan verkställas i övrigt, skall den vara ogill i allo.³² Vid partiell nullitet får således verkställighet ske i den mån det är möjligt.

När verkställighet av en skiljedom söks, skall KFM enligt 3:15 UB ex officio pröva, huruvida skiljedomen är en nullitet och om så finnes vara fallet vägra verkställighet.³³ Part kan med stöd av bestämmelserna i 13:2 RB om fastställsetalan hos domstol påyrka prövning av frågan om skiljedomens giltighet.

Företrädesvis torde det bli fråga om negativ fastställsetalan, som går ut på att vinna förklaring att skiljedomen är en nullitet.³⁴ Hinder föreligger inte mot att i en och samma stämning alternativt yrka förklaring att skiljedom är ogill eller hävande av skiljedomen enligt 21 §.³⁵ Man kan också kumulera begäran om nullitetsförklaring och yrkande i själva saken, om skiljeavtalet anses inte utgöra hinder för prövning av denna.

21 §

På parts talan skall skiljedom av domstol hävas:

1. i den mån skiljemännen överskridit sitt uppdrag eller meddelat dom efter utgången av den därför bestämda tiden;

2. om skiljemännen dömt i fall, där skiljemannaförfarandet ej bort äga rum här i riket;

3. om skiljeman varit jävig eller ej utsedd i behörig ordning, eller

³² Stadgandet härrör från NLB s 284, som fann det klart att om domen är ogill i någon så väsentlig del, att den inte kan oberoende därav i det övriga verkställas, domen skall vara ogill i allt.

³³ Nedan s 172. Rörande parts rätt att föra talan sedan verkställighet vägrats se ovan s 53 och 57 f.

³⁴ I NLB s 284 nämns fall då part vill hindra verkställighet eller återvinna vad han utgett, se Trygger s 283 och ur praxis NJA 1883 s 180, 1908 s 552, 1912 s 263. Bolding ifrågasätter s 187, att talan om nullitetsförklaring skulle kunna prekluderas genom analogisk tillämpning av 21 § 2 st. Detta synes uteslutet. Beträffande forum för fastställsetalan rörande nullitet se nedan s 162 not 4. Ang invändning om nullitet när skiljedom åberopas som grund för konkursansökan, se Heuman, Juristmötet s 277 och Möller a a s 465.

³⁵ Se t ex NJA 1945 s 81, 1953 s 751.

4. om, utan partens förvållande, i avseende på ärendets behandling förelupit annat fel, som med sannolikhet kan antagas hava inverkat på utgången.

Fel, som nu sagts, må icke av part göras gällande, där han genom att utan gensaga inlåta sig på förhandling eller annorledes bör anses hava avstått från att åberopa felet.

Klander skall instämmas inom sextio dagar från det parten fått del av skiljedomen i huvudskrift eller bestyrkt avskrift. Försitter parten denna tid, är hans rätt att klandra domen förverkad.

Under 20 § har framhållits, att lagen uppdelar de brister i skiljeförfarandet, som den tillmäter betydelse, i två grupper, nullitetsgrunder, som gör skiljedomen utan vidare ogill, och klandergrunder, vilka måste göras gällande av part genom att han inom viss tid väcker klandertalan. I 21 §, som handlar om klander av skiljedom¹, omtalas först de olika klandergrunderna, vilka av lagen betecknas som fel i avseende på ärendets behandling, varefter upptas bestämmelser, som är gemensamma för dessa grunder. Vi följer denna uppställning och behandlar till en början de särskilda i lagen angivna klandergrunderna.

1. Skiljemännen har överskridit sitt uppdrag eller meddelat dom efter utgången av den därför bestämda tiden.

Skiljemännens uppdrag bestäms i första hand av skiljeavtalet, i andra hand av parts inom avtalets ram gjorda påkallelse av skiljedom.² Härigenom anges den eller de frågor, som skiljemännen har uppdrag att avgöra. Inlåter sig skiljemännen på prövning av annan fråga, har de överskridit sitt uppdrag.³ Huruvida avdömd fråga omfattas av skiljeavtalet är givetvis beroende på tolkning av detta.⁴

¹ När i 2 § talas om förbehåll om rätt för parterna att klandra skiljedomen, menas därmed klander på materiell grund. I SML avses emellertid i övrigt med klander av skiljedom talan enligt 21 § om hävande av skiljedom på grund av formellt fel.

² Uttalandet avser det vanliga fallet, att skiljeavtal slutits rörande framtida tvist. När skiljeavtal ingåtts ifråga om uppkommen tvist, är det i regel skiljeavtalet ensamt som bestämmer omfattningen av skiljemännens uppdrag. Detta är alltid fallet då skiljeavtalet, såsom i 11 § 2 st in fine omtalas, slutits inför skiljemännen.

³ Om skiljemännen dömt över både frågor som de haft uppdrag att avgöra och andra frågor därutöver, skall skiljedomen hävas endast i det senare hänseendet, se Westerling, Yearbook 1984 s 50. Jfr NJA 1905 s 476 och nedan s 157 not 5 in fine.

⁴ Enligt Heuman, Juristmötet s 286 f, kan det hävdas att skiljemännen överskridit sin kompetens, om ett avtal med skiljeklausul innehåller en föreskrift om att endast direkta förluster ersätts vid kontraktsbrott och skiljemännen ålägger en part att betala särskild ersättning för indirekta förluster. Domen kan emellertid inte upp-

Om detta har talats ovan under 1 §.⁵ För att skiljedom beträffande viss fråga skall anses vara påkallad måste frågan vara angiven i påkallelsen eller i skiljeavtal, till vilket hänvisas i påkallelsen. Är påkallelsen bristfällig, medför detta inte att skiljemännen anses ha överskridit sitt uppdrag genom att avgöra fråga, som angetts i påkallelsen.⁶ I sådant fall kan ifrågasättas om fel, som avses i 4 p, förelupit. Skiljemännen har inte heller överskridit sitt uppdrag, om de utdömt ersättning på annan grund än den part åberopat till stöd för sitt krav.⁷ Däremot föreligger ett inte ovanligt fall av överskridande när skiljemän, som haft uppdrag att bestämma ersättningsbelopp, inte nöjt sig därmed utan även förpliktat part att betala beloppet.⁸ Om skiljemän dömt över en helt annan fråga än den de hade uppdrag att avgöra är det ju något oegentligt att tala om att de överskridit sitt uppdrag.⁹ Fallet torde emellertid böra upptas under förevarande rubrik, som får anses omfatta alla fall, så skiljemän dömt över fråga, som de inte hade uppdrag att avgöra.

Enligt 1 p föreligger vidare klandergrund, om skiljemän meddelat dom efter utgången av den därför bestämda tiden. Detta är att anse som ett specialfall av den nyss förut omtalade klandergrunden. Skiljemännens uppdrag är begränsat såväl i avseende på föremålet för uppdraget som med hänsyn till tiden för dess fullgörande. Rö-

hävas av det skälet, om det förhåller sig så att skiljemännen tolkat begreppet direkta förluster mycket vidsträckt och däri inbegripit sådana kostnader som normalt anses utgöra en följd av indirekta skadeverkningar.

⁵ Ovan s 40 ff.

⁶ Trygger s 282. Enligt Förarb s 46 skulle praxis före SML ha intagit annan ståndpunkt, till stöd varför åberopas NJA 1924 s 224 och s 569.

⁷ Göta hovrätts dom i NJA 1898 s 335 kan därför inte anses riktig. Enligt äldre rätt hade frågan om rubriceringen av detta liksom i föregående not berörda fall stor betydelse, eftersom överskridande av uppdrag medförde nullitet. Numera blir avgörande huruvida man över huvud anser att något fel förelupit, när skiljemän dömt på grund, som inte åberopats av part. Se däremot Westerling, Årsskrift 1981 s 15 (refererad ovan s 118 not 9) och Yearbook 1984 s 50. Jfr ovan s 118 f och nedan s 144 not 31.

⁸ NJA 1898 s 499, 1905 s 23 och s 476, 1943 s 236 samt Bolding s 152 f och Heuman, Advokatsamfundet s 28.

⁹ Jfr not 14 till s 133 ovan. Här kan även anföras NJA 1963 s 658, i vilket fall skiljemännen endast till en del avgjort den fråga deras uppdrag avsåg men däremot inlåtit sig på prövning av frågor, som inte omfattades av uppdraget. Underrätt och hovrätt hävde därför skiljedomen. HD kom till annat resultat, enär skiljemännen ansågs ha fått sitt uppdrag utvidgat under skiljeförfarande. Jfr ovan s 36.

rande frist, inom vilken skiljedom skall meddelas, är stadgat i 18 §.

2. Skiljeförfarandet borde inte ha ägt rum här i riket.

I lagstiftningen omtalas två fall, i vilka skiljeförfarande inte får äga rum i Sverige. Det ena förekommer i 4 § SML, där det stadgas att med vissa undantag skiljeförfarande inte får inledas här i riket mot part, som har hemvist utom riket. Om det andra fallet finns föreskrifter i 4 § LUSK, enligt vilka skiljeförfarande på grund av utländskt skiljeavtal inte får äga rum här i riket. Har skiljedom meddelats i strid mot bestämmelserna i dessa lagrum föreligger klandergrund.¹⁰

3. Skiljeman har varit jävig eller inte utsedd i behörig ordning.¹¹

Om jäv mot skiljeman stadgas i 5 §. Däri inbegrips allmänna inhabilitetsgrunder. Fråga är om med jäv bör likställas det fall, att vid utseende av skiljeman inte iakttagits föreskrift av parterna att skiljeman skall vara på visst sätt kvalificerad. Vägande skäl synes föreligga att besvara denna fråga jakande.¹²

Bestämmelser om utseende av skiljeman är meddelade i 6, 8 och 10 §§. Åtskilliga slag av fel kan förekomma när det gäller val av skiljeman. Sålunda kan skiljeman ha utsetts av en obehörig person, såsom ett ombud utan fullmakt eller annan olegitimerad representant för part,¹³ eller av tingsrätten utan att lagliga förutsättningar därför föreläggat. Det är också tänkbart att skiljeman utsetts av andra skilje-

¹⁰ Se beträffande fallet i 4 § SML Förarb s 49, angående fallet i 4 § LUSK motiven till denna lag i NJA II 1929 s 88. Enligt Weslien, SvJT 1967 s 199, bör det väsentliga vara att, om muntlig förhandling skall förekomma, denna äger rum i det land till vilket förfarandet är förlagt.

¹¹ Denna klandergrund är av betydelse också i sådana fall då jävsgrunden blivit känd först efter skiljedomens meddelande, se Arbitration in Sweden s 149 och Westerling, Yearbook 1984 s 51. – Såsom anförts ovan s 136 kan skiljenämnd undantagsvis ha en sådan sammansättning att skiljedomen är en nullitet.

¹² Se ovan s 73, jfr Bolding s 130. Om en ämbetsman i strid mot tidigare gällande bestämmelser fungerat som skiljeman, kunde man väl också likställa detta med att jäv föreläggat. Med nuvarande mera allmänt utformade regel i 6:1 LOA synes saken tveksammare (se ovan s 72 f). Dessutom syftar denna regel inte till att skydda parterna i ett skiljeförfarande från inhabila skiljemän utan främst att slå vakt om den offentliga verksamhetens och dess utövers integritet.

¹³ Jfr NJA 1900 s 17 om det fall, att konkursgäldenär utsett skiljeman i tvist som rör boet, varom se Welamson s 298 ff.

män utan att samtliga dessa varit ense om valet eller att en i skiljeavtalet nämnd skiljeman obehörigen ersatts med annan skiljeman.¹⁴

Lagens formulering kan inte anses täcka fall, i vilka de skiljemän som dömt visserligen varit ojäviga och utsedda i behörig ordning men inte fulltaliga. Det har inträffat, att av fem i skiljeavtal nämnda skiljemän en avlidit, varefter de övriga meddelat skiljedom.¹⁵ Skiljemännen har då dömt trots att skiljeavtalet varit förfallet och processhinder alltså förelegat. Man torde därför kunna anse 4 p nedan tillämplig. I ett annat fall blev två av parterna utsedda skiljemän ense om avgörandet, varpå de meddelade skiljedom utan att tillkalla en tredje skiljeman.¹⁶ En analogisk tillämpning av 3 p i detta fall liksom i det förut nämnda är väl inte alldeles utesluten. Förhållandet är ju i dem båda det, att skiljenämnden inte varit vederbörligen sammansatt. Någon praktisk betydelse torde det inte ha om man tillämpar det ena eller andra stadgandet.¹⁷

4. Utan den klandrande partens förvållande har i avseende på ärendets behandling förelupit annat fel, som med sannolikhet kan antas ha inverkat på utgången.¹⁸

Det låter sig inte göra att uttömmande ange de fel med avseende på förfarandet, som medför att skiljedom kan hävas. Domstol där klandertalan förs får därför pröva betydelsen av förelupet fel.¹⁹ En viss ledning vid bedömandet av vad som kan anses vara relevant fel i sakens behandling står att hämta ur lagens stadganden om förfarandet. Men man kan inte stanna vid detta. Förutom åsidosättande av legala bestämmelser finns det åtskilliga andra förfaringssätt, som kan konstituera klandergrund. Lagen uppställer ett par allmänna förutsättningar för att förelupet fel skall kunna leda till att skiljedom hävs. Först och främst måste part som åberopar felet vara

¹⁴ Jfr Trygger s 277. I NJA 1920 s 436 påstod i mål om verkställighet part, att han inte utsett skiljeman, som inträtt i stället för skiljeman, vilken valts av parten men avlidit. Påståendet prövades inte eftersom klandertiden utgått, jfr nedan s 174 not 7.

¹⁵ NJA 1888 s 258.

¹⁶ SvJT 1929 rf s 6.

¹⁷ Jfr dock Arbitration in Sweden s 149, där det påpekas att om 4 p tillämpas måste klandrande part också göra sannolikt att felet inverkat på utgången.

¹⁸ Enligt Westerling, Yearbook 1984 s 51, är detta den viktigaste och oftast åberopade klandergrunden. Jfr också uppräknningen i Arbitration in Sweden s 150 ff.

¹⁹ Förarb s 48 f.

utan skuld till detsamma. Har parten själv föranlett, att saken inte blivit riktigt behandlad, ogillas hans klandertalan.²⁰ Vidare skall felet kunna med sannolikhet antas ha inverkat på utgången. Om detta blir närmare tal nedan.

Bland fel, som enligt 4 p kan föranleda hävande av skiljedom,²¹ är först att nämna åsidosättande av bindande bestämmelser i SML²² eller av parternas föreskrifter rörande förfarandet.²³ Därefter kommer i betraktande fall, då skiljemännen inlåtit sig på prövning av fråga trots att processhinder förelegat. De fel som behandlats under punkterna 1 och 2 ovan hör till denna grupp.²⁴ Om part under förfarandet företrätts av ombud eller annan representant, som saknat behörighet, kan hävande av skiljedomen komma ifråga.²⁵ Vad sedan angår proceduren vid beslutande av skiljedom har man anledning tänka på fall, då skiljeman inte på vederbörligt sätt deltagit i avgörandet, fel i voteringen förelupit, erforderlig majoritet för visst slut inte uppnått eller skiljedomen inte avfattats i enlighet med majoritetens mening.²⁶ Hävande kan vidare komma ifråga om

²⁰ I Förarb s 35 berörs det fall, att part med giltigt förhinder underlåtit att begagna sig av erbjudet tillfälle att utföra sin talan, varefter saken enligt 14 § 2 p avgjorts. Parten bör anses vållande till felet bland annat om han kunnat anmäla sitt förhinder men inte gjort det. Enligt Heuman, Juristmötet s 275, kan part som lämnat vilseledande uppgifter och därigenom föranlett ett handlägningsfel vara betagen möjligheterna att få domen upphävd.

²¹ Jfr för det följande Trygger s 277 ff, Tirkkonen s 143 ff, Lindboe s 136 ff.

²² Här torde det företrädesvis bli fråga om huruvida bestämmelserna i 14 § om parts hörande iakttagits, jfr NJA 1953 s 407, 1955 s 224. Angående NJA 1963 A 23 (skiljemännen hade underlåtit anmoda part att förete vissa handlingar) se ovan s 113 not 5. Enligt Trygger s 28 ff är lagens bestämmelser att betrakta som bindande, såvida inte annat uttryckligen stadgas.

²³ I NJA 1937 s 120 påstods, att värdering inte utförts på sätt i skiljeavtalet föreskrivits (klandertalan ogillad). Jfr Bolding s 175.

²⁴ Rörande processhinder se ovan s 106 f.

²⁵ Vanligen torde i detta fall nullitet eller klandergrund föreligga redan av det skäl, att den obehörige representanten slutit skiljeavtalet eller påkallat skiljedomen, jfr NJA 1918 s 324, 1924 s 224.

²⁶ Klandertalan ogillad i NJA 1924 s 569 (skiljeman skulle inte ha rätteligen deltagit i avgörandet) och 1935 s 616 (skiljedomen skulle ha fått annan avfattning än den skiljemännen enats om). Att skiljemännen underlåtit att pröva någon av flera till deras avgörande hänskjutna frågor torde åtminstone i regel inte utgöra klandergrund, NJA 1904 s 378, 1912 s 263. Jfr Arbitration in Sweden s 154 f och Ramberg s 32 f.

skiljemännen grundat avgörandet på omständighet, som part inte åberopat till stöd för sin talan, eller gått utöver parts yrkande.²⁷

Från rättspraxis kan följande fall anföras.

NJA 1953 s 751: Skiljedom hävdades därför att skiljemännen hade dömt i fråga som blivit avgjord genom tidigare skiljedom utan att svaranden avstått från att åberopa felet.²⁸

NJA 1965 s 384: Två skiljedomar hävdades på den grund att part inte beretts erforderlig tillgång att utföra sin talan. Bland annat hade parten begärt att förhör med honom under sanningsförsäkran skulle äga rum. Då hans uppgifter kunde ha betydelse i bevishänseende hade hans begäran i vart fall bort föranleda att han hördes personligen inför skiljenämnden. Vidare hade parten inte beretts tillfälle att yttra sig över en av motparten ingiven skrift. Skiljemännen hade också utsatt målet till slutlig handläggning utan att det hade varit i erforderlig omfattning förberett (särskilt framhölls att skiljenämnden underlåtit att tillse att motpart i god tid före avgörandet närmare angav de motfordringar som han ämnade åberopa till stöd för ett allmänt hållet yrkande om kvittning och att parten bereddes tillfälle att yttra sig däröver). Då parten hade varit av sjukdom hindrad att inställa sig vid sammanträdet, hade målet likväl avgjorts i hans utelägenhet.²⁹

NJA 1973 s 740: I skiljedom hade viss rätt till kvittning, som medgivits part, grundats på ett oriktigt antagande. I mål om klander av skiljedomen fann HD att antagandet i sin tur hade grundats på uppgift i en till skiljemännen ställd skrivelse. HD uttalade att det är en öppen fråga i vad mån bristande processledning från skiljemäns sida kan utgöra skäl att häva skiljedom men att i det föreliggande fallet utredningen gav vid handen att vad skiljemännen uttalat rö-

²⁷ Se ovan s 118 not 9 och s 139 med not 6 samt *Arbitration in Sweden* s 127 och 154. Hjejle s 121 ifrågasätter om inte skiljedomen blir ogiltig endast till den del skiljemännen gått utöver yrkande. Att märka är emellertid att Hjejle rubricerar felet som överskridande av uppdrag. Jfr även ovan s 100 med not 3 ang "terms of reference".

²⁸ Jfr ovan s 31 med not 27 samt *Arbitration in Sweden* s 153 och Westerling, *Yearbook* 1984 s 49 not 7.

²⁹ Rättsfallet synes vara av betydande intresse för tillämpningen av bestämmelsen i 14 § att parterna skall beredas erforderlig tillgång att utföra sin talan. Se ovan s 111.

rande avtalets tillkomst ingick i den bevisvärdering de verkställt och alltså gällde själva bedömningen av målet, varför de funnit sig sakna anledning att genom frågor till parterna utröna det aktuella förhållandet. HD fann därför att i vart fall under dessa omständigheter kunde handläggningsfel enligt 4 p inte anses föreligga.^{30, 31}

NJA 1975 s 536: Sedan skiljenämnd i beslut funnit vissa uttalanden av part innebära återkallelse av partens begäran om skiljedom och avskrivit tvisten från vidare handläggning, stämde parten motparten till domstol och yrkade att beslutet måtte hävas under påstående bl a att hans uttalanden inte hade den angivna innebörden. HD, som biföll talan, uttalade bl a att bestämmelserna om klander av skiljedom inte bara måste tillämpas analogiskt på beslut, varigenom skiljeförfarande avslutats utan prövning av saken, utan även att såsom ”fel i avseende på ärendets behandling” därvid betraktas såväl fel beträffande själva bedömningen av den processuella frågan som fel med avseende på handläggningen av denna. HD fann därför att tingsrätten haft att pröva om skiljemännen riktigt bedömt partens åtgöranden som en återkallelse av hans begäran om skiljedom.

RH 1987:121: Skiljedom hävdades därför att skiljenämnden inte tillåtit part att inför nämnden höra vissa personer.

I ett fall, som inte prövats slutgiltigt av domstol emedan parterna förliktes i tingsrätten, hade ena parten yrkat ett belopp, som utgjordes av dels skadestånd och dels en inte tvistig licensavgift. Genom mellandom (på båda parternas begäran) ogillade skiljenämnden partens anspråk och förbisåg därvid att detta hade två olika grunder. I den slutliga skiljedomen utlät sig skiljenämnden om skadeståndsyrkanden som framställets av motparten.³²

I litteraturen har ifrågasatts om inte skiljedom, som meddelats efter det att en om samma sak pågående rättegång avslutats, skulle

³⁰ Jfr Arbitration in Sweden s 151 f.

³¹ Både detta rättsfall och det närmast föregående kommenteras av Heuman, Juristmötet s 273, som anför att processledningsskyldighet kanske föreligger med avseende på oklara yrkanden men inte vad avser oklarheter i utredningen. Jfr också a a s 287 ff, 472 f och 486. Enligt Ramberg s 31 visar det senare rättsfallet att klandergrund föreligger endast om skiljedom grundats på omständighet som över huvud inte finns med i processmaterialet. Jfr ovan s 139 med not 7.

³² Westerling, Yearbook 1984 s 52.

kunna klandras på grund av fel i förfarandet (brott mot litispensregeln i 1 § 2 st SML).³³ Gentemot detta har invänts, att fel i förfarandet medför hävande endast om felet med sannolikhet inverkat på utgången, något som knappast kan ha varit fallet här.³⁴

Om muntlig bevisning inte återupptagits sedan skiljeman bytts ut under pågående skiljeförfarande, synes skiljedomen kunna hävas på grund av handläggningsfel.³⁵ Samma sak torde gälla, om domstol vid bevisupptagning enligt 15 § SML godtagit en klart inkompetent tolk eller underlåtit att ingripa mot allvarliga misstag.³⁶ Däremot kan en skiljedom knappast hävas på den grund att skiljenämnden tillämpat eller inte tillämpat RB:s handläggningsregler i övrigt.³⁷

Frågar skiljemännen utan parternas samtycke ett förslag till eller beslut om handläggningsordning, vilket godtagits av parterna på sådant sätt att det föreligger ett avtal, kan hävande av skiljedomen komma i fråga. Det kan därför ibland vara fördelaktigt att inte låta parterna formellt bekräfta ett sådant beslut utan bevara skiljenämndens möjlighet att på ett smidigt sätt ändra handläggningen utan att skiljedomen kan upphävas av den anledningen.³⁸

När det gäller att avgöra om förelupet fel med sannolikhet kan antas ha inverkat på utgången står man inför en bedömning, för vilken fasta regler inte kan uppställas.³⁹ Det kan emellertid inte rimligen fordras mera än att en objektiv möjlighet funnits att saken fått en annan utgång om felet inte begåtts.⁴⁰ Om exempelvis av tre

³³ Arbitration in Sweden s 145.

³⁴ Nordenson, SvJT 1986 s 213.

³⁵ Se ovan s 94.

³⁶ Heuman, Årsskrift 1987 s 46.

³⁷ Westerling, Årsskrift 1981 s 18.

³⁸ Heuman, Jurismötet s 291.

³⁹ Jfr NJA 1937 s 120 (att värdering inte utförts så detaljerat som föreskrivits i skiljeavtal medförde inte skiljedomens hävande, eftersom felet inte med sannolikhet inverkat på utgången). Enligt Heuman, Jurismötet s 290, måste skiljetvistens materiella frågor åter tas upp inför domstolen för att denna skall kunna bedöma om handläggningsfelet påverkat målets utgång. Se även Westerling och Nordenson, Nordiska jurismötet i Helsingfors 1987 s 471 resp 483, ang betydelsen av felets grovhet.

⁴⁰ Jfr formuleringen i 58:1 st 1 p 1 och 59:1 p 5 RB: fel "som kan antagas hava inverkat på utgången". I Förarb s 35 förekommer ett uttalande för det i 14 § nämnda fall, att skiljemännen avgjort saken sedan part underlåtit att begagna sig av erbjudet tillfälle att utföra sin talan (jfr ovan s 142 not 20). Har parten haft giltigt förhinder som han inte kunnat anmäla, föreligger klandergrund om det med sannolikhet kan

skiljemän endast två deltagit i sakens avgörande och därvid enats, kan man knappast säga, att detta fel med sannolikhet kan antas ha inverkat på utgången. En möjlighet finns emellertid att så varit fallet. Lagens rekvisit passar inte till det fall, att skiljemän prövat fråga fastän processhinder förelegat. Skiljedomen måste då hävas utan hänsyn till utgången.

I 21 § 2 st har upptagits ett stadgande om preklusion av klandergrund.⁴¹ Part får inte göra gällande fel, som utgör klandergrund om han genom att inlåta sig på förhandling eller på annat sätt bör anses ha avstått från att åberopa felet. Lagstiftaren vill därmed förekomma, att en part med insikt om att klandergrund föreligger spekulerar i förfarandets utgång genom att låta skiljedomen gälla, om den blir förmånlig för honom, men i motsatt fall klandra densamma.⁴² Part kan uttryckligen eller genom konkludent handlande avstå från att åberopa fel.⁴³ Det kan ske på förhand, exempelvis därigenom att part utser skiljeman med vetskap om att jäv mot honom föreligger eller hänskjuter en fråga till skiljemännens avgörande utan att iaktta föreskriven ordning därför. Part kan vid förhandling uppge sin rätt genom att med insikt om felet inlåta sig på förhandlingen utan att framställa anmärkning. Huruvida ett sådant förhållande från partens sida får anses innebära att han godtar felet, är att avgöra med hänsyn till omständigheterna in casu.⁴⁴ Skiljemännen kan själva tillämpa den ifrågavarande regeln och alltså lämna framställd anmärkning utan avseende om de finner, att part bör anses ha avstått från att göra det anmärkta felet gällande.

antas att felet inverkat på utgången. Vid bedömande härav, heter det, lär domstolen fästa särskilt avseende vid om parten tidigare haft erforderlig tillgång att utföra sin talan i saken. Jfr däremot Bolding s 178 ff.

⁴¹ Någon motsvarande preklusionsregel finns inte beträffande ogiltighetsgrund.

⁴² Jfr Förarb s 49. Nordenson, SvJT 1977 s 717, anser att part bör gå förlustig sin rätt att åberopa felet också om han genom försummelse har underlåtit att skaffa sig kännedom om det.

⁴³ Se NJA 1935 s 616, 1953 s 751, 1963 s 658 (JustR Karlgrens votum), SvJT 1953 rf s 55 (dispens vägrad i NJA 1952 C 282). I det sist nämnda fallet ansågs part, som biträtt överenskommelse om förlängning av tid för meddelande av skiljedom, ha avstått från att åberopa att skiljedomen inte meddelats inom laga frist. Jfr NJA 1900 s 347 beträffande jäv mot skiljeman.

⁴⁴ Jfr ovan s 107 med not 30.

Klanderfristen är sextio dagar, räknade från och med dagen efter den då part fått del av skiljedomen i huvudskrift eller bestyrkt avskrift.⁴⁵ Olika klanderfrister kan således komma att gälla mot skilda parter. Vinnande part har emellertid intresse av att snarast möjligt delge motpart skiljedomen för att klanderfristen skall börja löpa mot denne.⁴⁶ Gör svarande i klandermål invändning om att talan väckts för sent, har han att om så erfordras styrka detta genom att förete delgivningsbevis. Försutten klanderfrist kan inte återställas enligt bestämmelserna i 58:11 RB.⁴⁷ Om forum för klandertalan stadgas i 26 § SML.

Klandertalan skall gå ut på att skiljedomen hävs, vilket innebär att den inte längre är gällande. Någon ändring av skiljedomen kan inte komma ifråga.⁴⁸ Liksom ändringssökande i civilmål inte får riktas mot domskäl, så kan inte heller yrkande om hävande av skiljedom beträffande ett uttalande, som endast innefattar domskäl, vinna bifall.⁴⁹ Däremot kan klandertalan avse endast en del av domslutet, såsom en bland flera frågor som skiljemännen avgjort. Lagen talar också i 1 p om att skiljedom skall hävas i den mån skiljemännen överskridit sitt uppdrag.⁵⁰ Huruvida en skiljedom kan hävas partiellt beror på sambandet mellan de olika genom skiljedomen avgjorda frågorna. På grund av stadgandet i 17:3 RB kan skiljedom inte hävas på annan klandergrund än den käranden åberopat till stöd för sin talan.⁵¹ Det synes tveksamt huruvida käranden har rätt att få prövad klandergrund, som inte upptagits i stämningen. Vägande

⁴⁵ Enligt 13:4 st 3 RB skall stämningsansökan ha inkommit till rätten innan klanderfristen löper ut. Vid del- eller mellandom räknas klanderfristen från delgivningen av denna, inte från delgivningen av den slutliga skiljedomen, se Hellquist, SvJT 1983 s 506, Hjerner, Yearbook 1984 s 39 samt Westerling, a a s 53 och Årsskrift 1986 s 31 f.

⁴⁶ Angående delgivning se ovan s 85 not 3.

⁴⁷ I NJA 1962 C 905 lämnade HD ansökan om återställande av försutten tid för klander av skiljedom utan avseende.

⁴⁸ Jfr Trygger s 281.

⁴⁹ NJA 1941 s 468, jfr hovrättsdom i NJA 1905 s 284, i vilken skiljedom förklarades ogill, såvitt skiljemännen därigenom meddelat yttrande om huruvida straffbar vårdslöshet eller vållande i visst fall låg part till last.

⁵⁰ Se ovan s 138 not 3.

⁵¹ Se NJA 1905 s 476, 1926 s 116 och 1935 s 616, vilka rättsfall dock alla är från tiden före tillkomsten av RB.

skäl talar emellertid för att klandergrund, som inte gjorts gällande inom sextiodagarsfristen, bör anses prekluderad.⁵²

Som i det följande närmare omtalas innehåller en skiljedom merendels beslut av skiljemännen i fråga om skiljedomskostnaderna. Det kan vara beslut om ersättning till skiljemännen och i samband därmed föreskrift om hur denna ersättning skall bäras av parterna ävensom beslut om att part skall gottgöra annan part dennes kostnader på förfarandet. När en skiljedom hävs, innebär detta att saken lämnas oavgjord. Beslut om kostnadsfördelning mellan parterna kan då inte längre gälla, eftersom grunden för sådant beslut varit den utgång saken fått genom skiljedomen. Däremot berörs beslut om ersättning till skiljeman inte av domen i klander-målet, som skiljemannen inte varit part i.⁵³ I överensstämmelse härmed erhålls inte verkställighet av beslut om kostnadsfördelning när skiljedomen efter klander kan komma att hävas eller blivit hävd, medan ersättningsbeslut är exigibelt oavsett om skiljedomen klandras eller hävs.⁵⁴ Hur ersättning till skiljeman sedan skiljedom hävts slutligen skall bäras av parterna blir en fråga dem emellan, vilken är att bedöma efter civilrättsliga regler. Man torde kunna utgå från att om två personer gemensamt lämnat en tredje person ett uppdrag, får de i princip stå för ersättningen till denne med hälften vardera.⁵⁵

⁵² I NJA 1926 s 116 lämnade HD enhälligt utan avseende klandergrund, som åberopats först där. Det torde innebära att man ansåg att ny klandergrund i varje fall inte fick göras gällande i högre rätt. Emellertid står det knappast i överensstämmelse härmed, att HD i NJA 1935 s 616 som skäl för att lämna där anförd klandergrund utan prövning åberopade, att käranden i lägre rätt uttryckligen avstått från att göra klandergrunden gällande. Numera stadgas i 13:3 st 3 RB, att såsom ändring av talan inte anses, att part utan att saken ändras åberopar ny omständighet till stöd för sin talan. Stadgandet är till sin innebörd dunkelt. Det synes emellertid tveksamt om det kan tillämpas när det gäller en omständighet, som vid äventyr av preklusion skall göras gällande inom viss frist.

⁵³ I NJA 1963 s 658 hävde hovrätten skiljedom utom i vad avsåg ersättning till skiljemännen och förpliktande för parterna att solidariskt betala ersättningen (se även NJA 1965 s 384). Detta överensstämmer med den mening, som uttalats i texten. Emellertid inträder verkan med avseende på kostnadsbeslut av dom, varigenom skiljedom hävs, oberoende av om denna formulering används. Man behöver därför som HD i NJA 1953 s 751 inte skriva mera än att skiljedomen hävs.

⁵⁴ Se nedan s 175.

⁵⁵ Det kan tänkas att part sedan skiljedom hävts anser, att ersättning till skiljeman inte bör utgå eller att ersättningen bör reduceras. Har parten inte enligt 25 § bevarat

22 §

Finner kronofogdemyndighet skiljedom så mörk, att verkställighet ej kan meddelas därå, utgör skiljedomen ej hinder för part att till domstol instämma den fråga, skiljemännen sålunda prövat. Lag 1981:829.

Det förutsätts givetvis, att KFM:s utslag vunnit laga kraft eller efter överklagande fastställts av högre instans genom lagakraftäggande beslut.

En skiljedom är mörk när man inte kan med säkerhet fastställa på vad sätt skiljemännen avgjort till dem hänskjuten fråga.¹ De fall som förekommer i praktiken synes mestadels vara sådana där prestation, som part ålagts att utföra, inte angetts med erforderlig tydlighet.² Föreligger rättslig eller faktisk omöjlighet att fullgöra ådömd prestation, bör 22 § också anses tillämplig. Däremot kan man inte tala om att skiljedom är mörk när något avgörande över huvud inte skett. Skiljemännen har exempelvis endast fört ett resonemang i saken utan att komma till någon konklusion. Då har i själva verket ingen skiljedom meddelats.

Av ordalagen i 22 § synes kunna slutas, att när skiljedom befunnits vara mörk och verkställighet av densamma därför vägrats, får part välja mellan att utföra sin talan vid domstol och att påkalla ny skiljedom i saken.³ Men i övrigt kan man knappast av lag-

sin rätt till talan mot ersättningsbeslutet, kan ifrågasättas om han inte äger föra talan om skadestånd på grund av felaktig handläggning av saken, jfr ovan s 81.

¹ Jfr NJA 1906 s 345 (behandlat nedan s 174 not 9) samt Trygger s 284, Hjejle s 121, Lindboe s 142. Det bör bemärkas, att 22 § bara avser skiljedom, som har karaktären av fullgörelsedom. Spörsmålet hur man har att betrakta mörk skiljedom, som endast innefattar en fastställelse, synes inte ha tilldragit sig uppmärksamhet i praxis eller doktrin. Det rimligaste är väl att anta, att inte heller sådan skiljedom utgör rättegångshinder. Man kan också tänka sig att domstol såsom i NJA 1929 s 77 meddelar förklaring om skiljedomens innebörd.

² Ett sådant fall finns i NJA 1901 s 590, där part ålagts att till envar aktietecknare i ett bolag erlagga 20% ränta på inbetalt belopp utan att det upplysts om vare sig antalet aktier som motparterna tecknat eller storleken av inbetalt belopp. Vidare kan antecknas NJA 1902 s 401, vari A förpliktats att för B:s räkning inköpa och tillhandahålla 100 tunnland god brännrotvsmosse samt att i mån av behov ställa behövliga medel till förfogande.

³ Jfr ovan s 53 och 57 f samt Arbitration in Sweden s 35 och 140, där det anförs att det – i händelse att ny skiljedom påkallas – är oklart om de tidigare skiljemännen behåller sin behörighet eller om nytt val av skiljemän måste företas. Det påpekas

rummet hämta någon ledning för bedömande av mörk skiljedoms juridiska betydelse. Närmast framställer sig spørsmålet huruvida en skiljedom bör betraktas som en nullitet, när verkställighet av denna vägrats därför att den ansetts vara mörk. Det synes ligga nära till hands att besvara frågan jakande, eftersom skiljedomen kan ersättas av ett nytt avgörande av samma sak genom civildom eller skiljedom.⁴

vidare, att 22 § också kan tolkas restriktivt så att skiljeavtalet är konsumerat med avseende på den avgjorda frågan och endast domstolsprövning står öppen.

⁴ Jfr Tirkkonen s 142. Som förut omtalats upptogs stadgandet om mörk skiljedom i SML 1887 på hemställan av HD. Det fanns inte med i Förslag 1885. Detta kan förklara varför stadgandet inte systematiskt samordnades med bestämmelserna om nullitet i nämnda lag. Vid tillkomsten av SML ägnades frågan ingen uppmärksamhet, se Förarb s 52. Eftersom den inte torde ha någon avsevärd praktisk betydelse är det förklarligt.

Skiljedomskostnaderna

23 §

Skiljeman må ej av part mottaga eller betinga sig ersättning, med mindre lika förmån tillkommer honom från andra parten. Avtal, som häremot strider, vare ej gällande; och vare skiljeman skyldig återbära vad han obehörigen mottagit.

Har giltig uppgörelse ej träffats om skiljemännens ersättning, skola parterna, en för alla och alla för en, gälda skiljemännen skälig ersättning för deras arbete och omkostnader. Om annat icke överenskommits mellan parterna och skiljemännen, äga skiljemännen i slutlig skiljedom fastställa ersättningens belopp särskilt för varje skiljeman och ålägga parterna betalningsskyldighet härför.

Ej må skiljemän hålla domen inne i avbidan därå att ersättning till dem gäldas.

I första hand har parter och skiljemän att genom avtal bestämma den ersättning, som skall tillkomma skiljemännen. Ett sådant avtal föreligger när tvisten enligt skiljeavtalet skall avgöras under medverkan av ett skiljedomsinstitut, som tillämpar vissa regler för bestämmande av ersättning.¹ Lagen gör såtillvida en inskränkning i avtalsfriheten, att avtal mellan part och skiljeman inte blir gällande, om inte även andra parten åtagit sig lika förpliktelse mot samme skiljeman. Att en skiljeman mottar särskild ersättning av ena parten är tydligen inte förenligt med den opartiska ställning skiljeman bör inta².

¹ Se § 29 SHS, nedan s 206 f.

² Se dock NJA 1983 s 510, där domstolarna godtog bestämmelse i skiljeklausul att ena parten skulle svara för arvoden och övrig ersättning till skiljemännen utom för det fall att motparten helt eller delvis förlorade tvisten, i vilket fall denne skulle kunna åläggas att svara för högst 10% av skiljemannakostnaderna, dock aldrig mera än vad som motsvarade hälften av gällande basbelopp. HD fann att innebörden av denna bestämmelse var att uppfatta så att den begränsade motpartens kostnadsansvar inte endast parterna emellan utan också i förhållande till skiljemännen. Domen kritiserar av Heuman, Advokatsamfundet s 39 f. Jfr Peyron, Advokaten 1988 s 22 f.

Har giltig uppgörelse inte träffats, är parterna skyldiga att betala skiljemännen skäligen ersättning för deras arbete och omkostnader.³ Betalningsansvaret är solidariskt, så att varje part svarar gentemot skiljeman för hela ersättningen till denne. Skiljeman kan alltså räkna med att få ut sin ersättning, om ena parten är solvent.

Det förekommer ganska ofta, att skiljemän begär att ett större eller mindre belopp deponeras som säkerhet för ersättning till dem (förskott). Det har från något håll gjorts gällande, att det skulle strida mot lagstiftarens intentioner att skiljemän begär deposition.⁴ Anledning lär emellertid inte finnas att med avseende på detta fall göra undantag från regeln, att den som erbjuds ett uppdrag får ställa de villkor för antagande av erbjudandet som han önskar.⁵

Skiljemännens begäran om deposition bör riktas till båda parterna och gå ut på, att vardera parten betalar hälften av det begärda beloppet.⁶ Om en av dem vägrar att erlægga sin del av depositionssumman, blir fråga om den andra äger betala hela denna summa.⁷ Det har hävdats, att ett infordrande och mottagande av förskott inte innebär en begäran om eller mottagande av ersättning för utfört arbete utan endast krav på att säkerhet ställs för kommande kostnader.⁸ Om detta kan delade meningar råda med hänsyn till stad-

³ Angående frågan om ersättningens skälighet se Bolding i SvJT 1958 s 67 ff. Till omkostnader hör utlägg för resa, uppehälle, lokalhyra, skrivhjälp, porto m m. Rörande sekreterare se ovan s 100 not 6.

⁴ Ullman s 189. Man kan svårligen jämställa begäran om deposition med innehållande av skiljedom som medel att framtvinga betalning. Part har ju möjlighet att vända sig till andra personer och man kan knappast kräva att en person skall åta sig ett uppdrag utan säkerhet för att få ersättning. Boldings uttalande i SvJT 1958 s 71 not 16 synes inte avse deposition. Krav på deposition ingår som ett moment i förhandlingen om slutande av skiljemannaavtal.

⁵ Se till det följande Hassler, Specialprocess s 122. Jfr SvJT 1959 rf s 61.

⁶ Detta är att rekommendera för att förekomma att ena parten slutligen får stå för hela ersättningen.

⁷ Heuman, Juristmötet s 278, anser att om skiljeman, som mottagit förskott endast från ena parten, förstår att andra parten inte kommer att fullgöra sin betalningsskyldighet, föreligger typiskt sett risk för förhändspåverkan av den art som lagstiftaren får antas ha velat undanröja. Om part under förfarandet hävdar att förskott inte bör utgå till skiljemännen, är han enligt Heuman bibehållen vid sin klander rätt (jfr 21 § 1 st 3 och 2 st). Se även Nordiska juristmötet i Helsingfors 1987 s 472, 479, 480 och 481.

⁸ Weslien, SvJT 1967 s 198. Jfr Hjerner, Yearbook 1984 s 43. Jfr § 13 SHS, nedan s 194 f.

gandets syfte att stärka garantierna för skiljemännens opartiskhet. Men man kan knappast komma ifrån att vägande praktiska skäl talar för att tillåta part, som så önskar, att deponera hela det begärda beloppet. Part, som har rätten på sin sida, kan annars ställas inför stora svårigheter att få den realiserad såväl i skiljedomsväg som genom hänvändelse till domstol.⁹ Om deposition inte sker, har skiljemannen rätt att avsäga sig uppdraget.¹⁰

Inbetalade förskottsbelopp brukar – normalt av skiljenämndens ordförande – sättas in på räntebärande bankräkningar att fördelas mellan skiljemännen sedan skiljeförfarandet avslutats. Uppstår överskott, skall detta återbetalas till parterna. Frågan om förskott, som betalats in av part, kan tas i mät för tillgodoseende av partens borgenärer medan skiljeförfarandet pågår har diskuterats i litteraturen.¹¹

Utgångspunkt för diskussionen var ett fall där parts borgenär utverkade att en KFM belade ett sådant av parten inbetalat och på bankräkning insatt belopp med kvarstad. Skiljemännen överklagade kvarstadsbeslutet till hovrätt och menade, att parten inte hade någon äganderätt till beloppet och att detta därför inte kunde användas för att tillgodose partens borgenärer – i vart fall borde skiljemännen anses ha erhållit sådan begränsad sakrätt till medlen som motsvarar panträtt. Hovrätten lämnade emellertid besvären utan bifall. Prövning i HD kom inte till stånd.

Hovrättens avgörande har kritiserats från visst håll,¹² medan man från annat håll menat att skiljemän har säkerhet i förskott framför en kvarstads- eller utmätningssökande även för den del av

⁹ Se Bolding, SvJT 1958 s 71 f. Jfr Hjerner, a a s 43 not 22.

¹⁰ Så även Hjerner, Advokaten 1986 s 269 f. Walin, ibm s 373, menar däremot att om den som påkallat skiljedom är beredd att betala förskott men motparten vägrar så kan skiljemän som mottagit sitt uppdrag utan förbehåll om förskott inte förvägra den påkallande parten att komma till sin rätt. Vägrar den påkallande parten att lämna förskott, är det enligt Walin möjligt, om än mycket tveksamt, att skiljemännen kan lägga ned förfarandet. Jfr Lindskog, Årsskrift 1986 s 16 f. – I Advokaten 1987 s 270 redovisas ett beslut av en skiljenämnd att avvisa genkärsmål p g a att svaranden inte ställt av nämnden begärt förskott.

¹¹ Ljungar, Advokaten 1986 s 189 ff, Hjerner, a a s 265 ff, Lindskog, a a s 273 ff, Hans G Nilsson, a a s 275 f, Walin, a a s 373 f, Hjerner, a a s 416 ff och Walin, Advokaten 1987 s 10.

¹² Ljungar.

kostnader och arvoden som vid tidpunkten för kvarstaden eller utmätningen ännu inte inarbetats (bortsett från vissa säregna fall) och att hovrättens beslut alltså endast innebär att eventuellt överskott efter uppdragets avslutande skulle tillhandahållas KFM i stället för parten.¹³

Om skiljeförfarande på grund av att parterna sluter förlikning eller av annan anledning upphör utan att saken avgörs, är skiljeman berättigad till ersättning för arbete som han utfört och kostnader som han nedlagt innan förfarandet avslutades.^{13a} Däremot kan han inte göra anspråk på ersättning för att hans arvode blir mindre än vad han räknat med när han åtog sig uppdraget.¹⁴ Blir en skiljeman utan att ha gett skälig anledning till det entledigad av parterna, måste dessa hålla honom skadeslös för den förlust han lider genom entledigandet.¹⁵ För övrigt är allmänna civilrättsliga regler om ersättning i uppdragsförhållande att tillämpa. En särskild fråga rör jävad skiljemans rätt till ersättning. Sådan skiljeman bör vara berättigad till ersättning, såvida han inte för den som utsett honom hemlighållit jävsgrund som han haft kännedom om.¹⁶

Betalar part inte till skiljeman ersättning med belopp som denne fordrar, kan skiljemannen givetvis gå till domstol för att få ersättning utdömd.¹⁷ Men en process drar tid och kostnader. En nära till hands liggande utväg är att skiljemännen inte tillhandahåller part skiljedomen med mindre denne betalar fordrad ersättning.¹⁸ Detta förfaringssätt, som tidigare var mycket vanligt, lägger emellertid ett obehörigt tryck på den i skiljedomen vinnande parten, som måste ha tillgång till skiljedomen för att kunna realisera sin rätt. Sedan han löst ut skiljedomen, blir det besvärligt för honom att få tillbaka något av det han betalat. I 23 § 3 st har därför upptagits ett stad-

¹³ Hjerner.

^{13a} Se nedan s 155 med not 22.

¹⁴ Jfr Bolding I s 187 not 41, där det framhålls att skiljeman måste ta i beräkning, att parterna kan förlikas när som helst under förfarandet. Om skiljeman vållar att saken inte avgörs, kan han gå förlustig rätten till ersättning för arbete och kostnad.

¹⁵ Jfr Lindboe s 66.

¹⁶ Se SvJT 1920 rf s 48. Frågan huruvida part, som utsett jävad skiljeman, är skyldig att gentemot motparten svara för ersättning till skiljemannen kan inte anses ha varit föremål för avgörande i detta rättsfall.

¹⁷ Se t ex SvJT 1919 rf s 21.

¹⁸ Jfr för det följande Förarb s 55 f.

gande, varigenom skiljemän förbjuds att hålla skiljedomen inne i avbidan på att ersättning utbetalas till dem. Lagstiftaren har i stället öppnat en annan utväg för skiljemän att få sitt ersättningsanspråk likviderat. Om annat inte överenskommits mellan parterna och skiljemännen äger dessa i slutlig skiljedom själva fastställa ersättningens belopp särskilt för varje skiljeman och ålägga parterna betalningsskyldighet därför.

Det kan hända att skiljeavtalet innehåller bestämmelse, att skiljemännen inte äger fastställa sin ersättning, eller föreskrift om hur ersättningen skall fastställas.¹⁹ Vad sålunda överenskommits mellan parterna är bindande för skiljeman, som med kännedom därom åtagit sig uppdraget. Parterna kan vidare direkt med skiljemännen avtala om hur ersättningen till dem skall fastställas. Föreligger inte överenskommelse som nu sagts får skiljemännen själva fastställa ersättningens belopp, varvid särskilt belopp utsätts för varje skiljeman.²⁰ Beloppet bör specificeras genom uppdelning på arvode och ersättning för omkostnader.²¹

Enligt lagen skall ersättningsbelopp fastställas i slutlig skiljedom. Ordet »slutlig» torde ha insatts i syfte att förekomma, att ersättningsbelopp fastställs i deldom. I fall då förfarandet avslutas utan att saken avgörs bör det vara skiljemännen obetaget att i samband med beslut härom fastställa ersättningsbelopp.²² Yppas olika

¹⁹ I det fall att skiljeförfarande anordnats under medverkan av skiljedomsinstitut, gäller vad i institutets stadgar föreskrivs såsom avtalat mellan parterna, t ex § 30 SHS, se nedan s 207. Hinder föreligger inte mot att i skiljeavtal utsätta fixerat belopp för arvode till skiljeman, men det torde knappast förekomma i praktiken.

²⁰ Enligt Hjerner, Yearbook 1984 s 43 f, brukar skiljemännen bestämma samma belopp för var och en utan hänsyn till om någon ägnat mer eller mindre tid åt uppdraget med undantag för ordföranden, som vanligen anslagit mer tid än sina kollegor och därför tillerkänns ett högre belopp.

²¹ Lindboe s 66 anser, att utlägg bör upptas i räkning med verifikationer för särskilt stora eller osedvanliga poster. Detta är givetvis att anbefalla.

²² Så kan vara fallet t ex efter återkallelse eller p g a att skiljenämnden funnit sig sakna behörighet att pröva tvisten därför att skiljeavtalet är ogiltigt eller inte tillämpligt. Se Arbitration in Sweden s 82 samt Nordenson, Advokaten 1985 s 48 ff och SvJT 1986 s 212 f med hänvisningar. Hjerner, Yearbook 1984 s 42 f, har avvikande uppfattning. Jfr Edwall s 29 f och Bolding, Festschrift s 43 f. Heuman, Årskrift 1986 s 8, framhåller att frågan om man kan verkställa kostnadsbeslut, som fattats av skiljemän då de avvisar eller avskriver mål, måste prövas mot bakgrund av den utsökningsrättsliga grundsatsen att det krävs lagstöd för exigibilitet. Jfr även § 29 SHS nedan s 206 f och Spector s 38.

meningar om storleken av ersättningsbelopp, som bör tillkomma skiljeman, avgör skiljemännens majoritet frågan.²³ Det kan givetvis inträffa, att skiljeman går med på jämkning av ersättningsbelopp, som fastställts för honom. Sådan jämkning bör i regel komma båda parterna till godo i den mån de har att slutligen bära var sin del av ersättningen.²⁴

24 §

Om parterna ej annorledes överenskommit, äga skiljemännen på yrkande av någondera parten pröva, huruvida och i vad mån motparten skall gottgöra parten honom åliggande ersättning till skiljemännen och övriga kostnader å förfarandet.

Utöver ersättning till skiljemännen har part i skiljeförfarande liksom i civilmål att bära kostnader för förberedande och utförande av talan, såsom ombudsarvode, inställesekostnad och ersättning till sakkunnig och annan upplysningsperson¹ (processkostnad). Ersättning av sistnämnda slag kan emellertid inte dömas ut av skiljemännen, utan det blir en sak mellan upplysningspersonen och part som åberopat honom. Upptas bevisning av domstol enligt 15 § 2 st, gäller i fråga om ersättning civilprocessuella regler.

Om vinnande part åtnjuter allmän rättshjälp, skall enligt 31 § 5 st rättshjälpslagen vid beslut om kostnadsfördelning betalningsskyldighet åläggas mot statsverket för rättshjälpskostnaderna i deras helhet eller till viss kvotdel utan angivande av bestämt belopp.²

²³ Det förutsätts av lagrådet i Förarb s 57. Man kan fråga sig vad som gäller i fall då av tre skiljemän samtliga stannat för olika belopp, t ex 5000, 4000 och 3000 kr. Med tillämpning av regeln majus includit minus, skulle beloppet 4000 kr fastställas. Det förefaller svårt att ange något acceptabelt alternativ härtill (så även Weslien, SvJT 1967 s 198). Anmärkas kan att majoriteten inte får tillägga en skiljeman större ersättning än han begär eller fastställa ersättning till en skiljeman, som förklarat sig avstå från sådan.

²⁴ HD i NJA 1956 s 87. I detta rättsfall förelåg emellertid särskilda omständigheter, som medförde att part som utverkat nedsättning ensam fick tillgodogöra sig hela det belopp, varmed ersättningen nedsatts.

¹ Som ovan s 113 framhållits använder SML inte beteckningen vittne för upplysningsperson, som inte är att betrakta som sakkunnig.

² Arrfelt s 138 f.

Parterna kan i övrigt ha kommit överens om hur kostnaderna skall bäras.³ Sådan överenskommelser är bindande för skiljemännen vid deras bedömning av kostnadsfrågan. Skiljemännen äger ålägga part att helt eller delvis gottgöra motparten vad denne har att utge i ersättning till skiljemännen ävensom hans processkostnad, såvida inte parterna kommit överens på annat sätt. Lagstiftaren presumerar, att om parterna inte särskilt undantagit kostnadsfördelningen från skiljemännen, är deras avsikt att frågan skall lösas i samband med tvistens avgörande.⁴ Det är naturligt att skiljemännen vid sin bedömning av kostnadsfrågan hämtar ledning av bestämmelserna i 18 kap RB om rättegångskostnad i civilmål.⁵ På vissa håll lär man emellertid tidigare ha varit obenägen att tillämpa regeln i 18:1 RB om kostnadsansvar för tappande part lika strängt som i civilmål.⁶ Vad gäller ersättningen till skiljemännen synes det vara

³ Avtal lär förekomma om att vardera parten själv skall bära sin kostnad eller att kostnad upp till ett visst belopp inte skall vara ersättningsgill. Jfr nedan s 212, 217 och 218. Ullman s 188 omnämner en skiljeklausul, enligt vilken kostnaderna skulle fördelas lika mellan parterna, om skiljemännen inte fann särskilda skäl föreligga att fördela dem annorlunda. Om i sådant fall skiljemännen ålägger part ersättningsskyldighet gentemot annan part, bör skälen för detta redovisas i kostnadsbeslutet.

⁴ Förarb s 59. Antecknas kan att skiljemäns beslut i kostnadsfråga inte kan överklagas.

⁵ Arbitration in Sweden s 135, där det också påpekas att ersättningsyrkande, om muntligt förfarande äger rum, måste framställas innan den sista förhandlingen avslutas. Jfr § 29 SHS (nedan s 206 f) samt Bolding, SvJT 1958 s 76 ff och Ullman s 182 ff. Den senare framhåller, att när det gäller värdering och sådant bör inte reglerna om rättegångskostnad i civilmål tillämpas. Det förutsätter nämligen att en verklig tvist mellan parterna avgjorts. – Svea hovrätt fann i beslut 26 februari 1988 nr 5: SÖ 5, under dissens, att skiljemän överskridit sitt uppdrag genom att med analogisk tillämpning av 18 kap 8 § 2 st och 14 § 1 st. RB tillerkänna part ränta på rättegångskostnad utan särskilt yrkande. Se även Westerling, Årsskrift 1981 s 16 och NJA 1989 s 247.

⁶ Enligt Bolding, SvJT 1958 s 77 är kvittning av kostnaderna vanligare i skiljeförfaranden. Jfr Heuman, Advokatsamfundet s 8, ang praxis vid skiljedomsprövning av arvdestvister mellan advokater och klienter samt 15 § 2 st lagen om arrendenämnder och hyresnämnder (vardera parten svarar för sin kostnad i vissa tvister) och 14:9 st 2 aktiebolagslagen (kostnaderna för skiljeförfarande i tvist om inlösen av aktier i dotterbolag skall bäras av moderbolaget, om inte skiljemännen på särskilda skäl ålägger någon annan aktieägare att helt eller delvis svara för dessa kostnader). Enligt Seth s 44 tillämpar de flesta skiljemän bestämmelserna i 18 kap RB analogiskt.

vanligt, att denna får bäras av båda parterna med hälften på vardera, om tappande part haft skäligen orsak att låta saken gå skiljedom.⁷

25 §

Nöjes ej part å skiljemännens beslut angående dem tillkommande ersättning, må han draga frågan under domstols prövning, såframt han instämmer sin talan inom sextio dagar från det han fick del av skiljedomen. Enahanda rätt tillkommer skiljeman, i vad angår av honom framställt ersättningsanspråk; dock att tiden, inom vilken sådan talan må instämmas, skall räknas från skiljedomens meddelande. I skiljedomen skall lämnas tydlig hänvisning om vad part, som vill föra talan mot beslutet, har att iakttaga.

Tydligt är att skiljemäns beslut rörande dem tillkommande ersättning till skillnad från avgörandet av parternas tvist och av frågan om kostnadernas fördelning dem emellan måste kunna underkastas domstols prövning. Skiljemännen har nämligen i fråga om ersättning dömt i egen sak som det brukar heta. Beslut om ersättning är att betrakta som ett av skiljemännen uppgjort förslag, vilket blir gällande om part inte inlägger gensaga däremot. Någon verkställighet kan inte ske förrän tiden för väckande av talan mot beslutet gått till ända.¹ Denna tid har i likhet med tiden för klander av skiljedom satts till sextio dagar från det part fick del av skiljedomen.² Skiljemännen skall i skiljedomen lämna tydlig hänvisning om vad part har att iaktta, om han vill föra talan mot ersättningsbeslutet. Försummelse att lämna hänvisning gör väl inte skiljedomen i något avseende ogiltig, men tiden för väckande av talan börjar löpa först sedan part fått del av en med behörig hänvisning försedd skiljedom.³

⁷ Se närmare Ekdahl, TSA 1955 s 92 ff, som ställer sig kritisk till denna praxis, jfr Weslien s 10 f och Westerling, Årsskrift 1981 s 16. Ekdahl påpekar liksom Lindboe s 67, att om en part utsett en "onödigt dyrbar" skiljeman bör detta drabba parten ensam, oavsett hur kostnadsfrågan i övrigt regleras.

¹ Se 3:15 st 2 UB, nedan s 174 f. Observera att lagen använder termen "talan", inte "klander". Denna senare term reserveras för talan enligt 21 § om hävande av skiljedom. Uttrycket klander av skiljedom får därigenom en fixerad innebörd. Om forum för talan mot ersättningsbeslut se nedan under 26 §.

² Ang delgivning se ovan s 85 not 3.

³ Förarb s 56. Det förutsätts alltså, att skiljemän äger komplettera meddelad skiljedom genom att införa hänvisning i den.

Det är inte nödvändigt att part väcker talan mot samtliga skiljemän om jämkning av fastställd ersättning. Eftersom ersättning skall bestämmas särskilt för varje skiljeman, kan part begränsa sig till att stämma den eller dem, som enligt hans förmenande tillagts för hög ersättning. Om flera parter för talan mot ersättningsbeslut, kan gemensam handläggning av käromålen äga rum, även om parterna inte förenat sig om en stämning. Man kan utgå från att det ligger i skiljemännens intresse att skyndsamt delge skiljedomen med alla parter och att fristerna för väckande av talan därför kommer att utlöpa ungefär samtidigt.⁴

Rätt att föra talan mot skiljemäns beslut om ersättning tillkommer även skiljeman, som i överensstämmelse med de flesta skiljemännens mening fått sitt anspråk på ersättning till någon del ogillat. Fristen för väckande av talan räknas då från skiljedomens meddelande. I skiljedomen behöver inte intas någon underrättelse om vad skiljeman, som vill föra talan mot ersättningsbeslut, har att iaktta.

Det kan tänkas, att endast ena parten för talan mot skiljemäns beslut om dem tillkommande ersättning och att domstolen finner ersättningen till viss skiljeman böra nedsättas. Domstolens dom synes då böra innehålla, att såvitt kåranden angår skiljemannen inte är berättigad till ersättning med högre belopp än domstolen funnit skäligt. Man torde nämligen inte kunna anta att anställd talan gäller för part, som inte deltagit i densamma.⁵ Däremot bör part inte komma i sämre ställning på grund av att annan part utverkat nedsättning av sin betalningsskyldighet.⁶ Den förra partens ansvar

⁴ Det ansågs därför onödigt att i SML inta föreskrift om att part, som väcker talan, skall i processen inkalla övriga parter, Förarb s 56.

⁵ Så HD i NJA 1956 s 87, varvid emellertid tilläggs modifikationen "utan vidare". Därmed torde man ha velat antyda, att undantag från regeln kan tänkas. Det förefaller i viss mån egendomligt, att frivillig nedsättning i princip kommer båda parterna till godo, medan nedsättning genom dom medför annat resultat.

⁶ Lagrådet föreslog, att i lagen skulle intas en bestämmelse om att anställd talan skulle gälla även för part, som inte deltagit i den, Förarb s 58. Departementschefen ville inte gå längre än till ett stadgande om att part inte skulle kunna sättas i ogynnsammare ställning än om talan i ersättningsfrågan inte förts. Stadgandet utgick emellertid efter hemställan av första lagutskottet, som ansåg att det föreliggande spörsmålet inte borde göras till föremål för fristående behandling i en speciallag som SML.

för det belopp, som andra parten genom domen befriats från att betala, bortfaller därför. Har han betalt detta belopp eller någon del av det till skiljemannen, äger han av denne återfå vad han sålunda erlagt.⁷

⁷ Exempel. En skiljeman har i skiljedom tillagts ersättning med 3000 kr. Parten A betalar detta belopp till skiljemannen, medan parten B stämmer och får ersättningen såvitt honom angår nedsatt till 2000 kr. A äger utbekomma av skiljemannen 500 kr och av B, om ersättningen skall av parterna bäras med hälften på vardera, 1000 kr. Se även Holmbäck, SvJT 1978 s 373 och, av annan uppfattning, Nordenson, SvJT 1986 s 210 ff.

Särskilda bestämmelser

26 §

Rätt domstol är i mål, som avses i 21 §, den tingsrätt, varunder svaranden lyder i tvistemål, som rör hans person, och i mål, varom förmåles i 25 §, tingsrätten i den ort, där skiljedomen meddelats. Finnes ej behörig domstol efter vad nu är sagt, upptages målet av Stockholms tingsrätt.

Ansökningsärenden enligt 8, 9, 10 och 18 §§ upptages av tingsrätten i den ort, där endera parten har sitt hemvist. Har enahanda ansökan gjorts hos mer än en tingsrätt, är den tingsrätt behörig, hos vilken ansökan först gjordes, och beslut, som av annan tingsrätt meddelas, ogillt. Har ingendera parten hemvist i Sverige, upptages ärendet av Stockholms tingsrätt. Ansökan får ej bifallas, med mindre sökandens motpart lämnats tillfälle att yttra sig. Avser ansökan skiljemans skiljande från uppdraget, bör jämväl skiljemannen höras.

Mot tingsrättens beslut, varigenom skiljeman blivit utsedd eller skild från uppdraget eller skiljeavtal förklarats ha förfallit eller fråga om förlängning av tiden för skiljedoms meddelande avgjorts, får talan ej föras. Lag 1981:829.

I 26 § meddelas bestämmelser dels om forum för klander av skiljedom och för talan mot beslut enligt 23 § om ersättning till skiljeman, dels om behandling av ärenden, som tingsrätt har att handlägga enligt SML. Bestämmelserna angår alltså inte själva skiljeförfarandet men reglerar frågor, som står i samband med detta.

Klander av skiljedom upptas av den allmänna underrätt, som svaranden lyder under i tvistemål som rör hans person. Stadgandet ansluter sig till 10:1 gamla RB i den lydelse detta lagrum hade vid tillkomsten av SML.¹ Numera är man otvivelaktigt befogad att i enlighet med formuleringen i 10:1 nya RB såsom svarandens personliga forum betrakta rätten i den ort, där han har sitt hemvist. Vid

¹ Avsikten med stadgandets införande vara att lagfästa den praxis, som kommit till uttryck i plenifallet NJA 1925 s 100, se Förarb s 60. HD gick därvid emot den mening, som uttalats av Trygger s 280. I överensstämmelse med denna stod utgången i NJA 1899 s 324, där HD under dissens ansåg forum rei sitæ behörigt vid klander av skiljedom i tvist om arrende, jfr SvJT 1919 rf s 46.

bestämmandet av denna ort är stadgandena i nyss nämnda lagrum att tillämpa.²

För talan enligt 25 § mot beslut om ersättning till skiljeman är domstolen i den ort, där skiljedomen meddelats, behörig. Då ersättningsbelopp fastställts särskilt för envar av flera skiljemän, måste part som är missnöjd med beloppets storlek ha möjlighet att i en och samma process föra talan mot dessa skiljemän. En viss domstol bör därför ensam vara behörig att uppta talan mot ersättningsbeslut, och det har ansetts lämpligast att förläna domstolen i den ort, där skiljedomen meddelats, denna behörighet. Vid tillkomsten av SML övervägdes att i lagen införa en särskild regel för det fall, att skiljedom inte innehåller uppgift om orten där den meddelats.³ Fallet torde emellertid vara opraktiskt och något behov av en sådan regel föreligger därför knappast.⁴

Beträffande såväl klander av skiljedom som talan mot ersättningsbeslut gäller, att om forum inte finns enligt nu angivna regler upptas målet av Stockholms tingsrätt. Talan måste nämligen kunna föras mot part eller skiljeman, som inte har allmänt forum i Sverige.^{4a} De i lagen upptagna fora för klander av skiljedom och talan mot ersättningsbeslut måste anses vara exklusiva. Man kan alltså inte med åberopande av 10:14 st 1 RB väcka käromål rörande ersättningsbeslut mot flera skiljemän vid domstol, där någon av dem har att svara i tvistemål i allmänhet. Forumreglerna i 26 § 1 st

² Även stadgandet i 10:2 RB rörande forum mot kronan får anses tillämpligt i fråga om klander av skiljedom.

³ Lagrådet föreslog att skiljedomen då skulle anses meddelad i den ort, där skiljemännen sist sammanträtt, Förarb s 61. Där anges inte skälet till att denna bestämmelse inte medtogs i lagen.

⁴ Något stadgande om forum för fastställsetalan rörande skiljedomsgiltighet finns inte i SML, varför allmänna civilprocessuella regler får anses tillämpliga. Det torde knappast kunna ifrågakomma att i detta fall anlita Stockholms tingsrätt som reservforum. I Arbitration in Sweden s 89 hävdas att 26 § är analogiskt tillämplig, medan Nordenson, SvJT 1986 s 209 f, anser detta vara i hög grad ovisst (jfr Hobér, Yearbook 1983 s 27 f). Nordenson menar också att en kumulation av ansökningsärenden ang utseende av skiljeman och mål rörande skiljeavtals tillämplighet eller giltighet i strid mot stadgandet i 14:7 st 1 RB knappast är möjlig, eftersom det förstnämnda skall handläggas enligt lagen om handläggning av domstolsärenden medan det senare skall handläggas som civilmål.

^{4a} NJA 1989 s 143 (gällde även nullitetstalan enligt 20 §).

skall emellertid inte iakttagas *ex officio*, då sådan brist som lagrummet handlar om inte är omnämnd i 10:17 RB.

Ansökningsärenden enligt 8, 10 och 18 §§ upptas av tingsrätten i den ort, där parten har sitt hemvist. Det förekommer ibland, att parterna gör överensstämmande ansökningar hos var sin tingsrätt och det händer också, att sinsemellan stridiga beslut meddelas. Lagen föreskriver därför, att den tingsrätt är behörig, hos vilken ansökan först gjordes, och att beslut som meddelas av annan tingsrätt är ogillt. Beträffande ansökan och dess behandling är i första hand bestämmelserna i lagen om handläggning av domstolsärenden att tillämpa. Ansökan kan alltså omedelbart avvisas om hinder för dess upptagande föreligger eller avslås om den är uppenbart ogrundad. I annat fall kommuniceras ansökan med motparten. Enligt 26 § får den inte bifallas med mindre kommunikation skett. Avser ansökan skiljemans skiljande från uppdraget, bör även skiljemannen höras. Lagens uttryckssätt ger vid handen, att denna bestämmelse inte är under alla omständigheter tvingande.

Om sökandens motpart i avgiven förklaring bestrider bifall till ansökan, har tingsrätten som regel att pröva om skäl till avslag föreligger.⁵ Framställs mot ansökan om utseende av skiljeman invändning om, att skiljeavtalet inte är giltigt eller inte tillämpligt på den förevarande tvistefrågan, bedömer tingsrätten invändningens riktighet.⁶ Undantag måste emellertid göras för det fall, att domstol genom lagakraftätagande beslut avgjort invändningsfrågan. Har domstol med bifall till invändning om skiljeavtal avvisat käromål, är detta avgörande alltså bindande i fråga om skiljeavtalets giltighet och tillämplighet. Det kan tänkas, att i förklaring över ansökan om utseende av skiljeman anföras, att förklaranden efter utgången av fastställd frist valt en namngiven person till skiljeman. Styrker han också att sökanden samtyckt till valet, är parterna ense om detta och tingsrätten har att låta därvid bero. Visas inte sådant samtycke, kan rätten höra sökanden över förklaringen, men någon skyldighet att göra det finns inte.

⁵ Jfr för det följande Trygger s 254 f och NJA 1913 s 415.

⁶ Bevisskyldigheten i fråga om skiljeavtals giltighet eller tillämplighet åvilar sökanden.

Tingsrättens beslut, varigenom skiljeman utsetts eller skilts från uppdraget eller fråga om förlängning av fristen för skiljedoms meddelande avgjorts, får inte överklagas.⁷ Det är nämligen angeläget att förekomma avsiktlig eller oavsiktlig förhållning av skiljeförfarandet. Skiljemännen äger förklara en av tingsrätten utsedd skiljeman jävig. För övrigt kan part söka rättelse i rättsens beslut genom att klandra skiljedomen.⁸ Beslutet blir sålunda utan verkan, om skiljeavtalet senare förklaras inte ha ägt giltighet eller tillämplighet på den aktuella tvisten.⁹ Beslut, varigenom tingsrätt avvisat ansökan, som avses i 26 §, eller avslagit ansökan om utseende av skiljeman eller om skiljemans skiljande från uppdraget, får överklagas, varvid bestämmelserna i 52 kap RB om besvär blir tillämpliga.¹⁰

27 §

Är i lag stadgat, att parts talan skall anhängiggöras inom viss tid, har parten, därest enligt skiljeavtal hans talan skall prövas av skiljemän, att inom den stadgade tiden på sätt i 11 § sägs påkalla skiljeavtalets tillämpning.

Möter sedermera mot erhållande av laga skiljedom hinder, som ej beror av parten, vare hans rätt förvarad, om han instämmer sin talan till domstol inom sextio dagar, räknade från det hindret blev honom kunnigt, eller, om skiljedomen blivit efter klander hävd, från det dom härom vunnit laga kraft. Lika med hinder, varom nu sagts, skall anses sådant förfarande av motparten, varom förmäles i 3 §.

Lagen stadgar i åtskilliga fall, att part inom viss tid skall väcka talan vid äventyr att denna annars prekluderas. Enligt 8:26 JB skall sålunda jordägare eller arrendator, som vill framställa fordringsanspråk på grund av arrendeavtal, i regel väcka talan inom två år från det avtalet upphörde att gälla. Om den tiden försitts är rätten till

⁷ Jfr Källenius, *Entreprenadjuridik* s 204 och 215, Bolding s 32 samt SvJT 1977 rf s 31 och Welamson, SvJT 1982 s 191.

⁸ Detta framhålls redan i Förslag 1885 s 23, jfr Trygger s 27 f.

⁹ Uttryckligt stadgande härom fanns i 9 § 2 st, efter 1919 års lagändring 11 a §, SML 1887. Då bestämmelsen ansågs onödig, upptogs den inte i SML, se Förarb s 60 f.

¹⁰ Fullföljs talan mot tingsrättens beslut, bör med stöd av 18 § 2 st förlängning av tiden för meddelande av skiljedom utverkas. Annars kan skiljeavtalet såsom i NJA 1913 s 415 komma att förfalla.

talán förlorad. I 9:17 2 st aktiebolagslagen föreskrivs, att talan å bolagsstämmbeslut i visst fall skall instämmas inom tre månader från beslutets dag. Försummas det gäller beslutet.¹ I 27 § stadgas att om talan i fall som de nu nämnda enligt skiljeavtal skall prövas av skiljemän, har part att om han vill bevara sin rätt till talan i vederbörlig ordning påkalla skiljedom enligt 11 §.²

Tiden för påkallelse av skiljeförfarande kan också begränsas i skiljeavtalet.³

Det kan hända att ett i behörig tid inlett skiljeförfarande inte leder till att giltig skiljedom meddelas. Så blir exempelvis fallet om en genom skiljeavtalet utsedd skiljeman dör eller avsäger sig uppdraget, om skiljemännen inte kan enas på sätt lagen föreskriver eller om skiljedom inte meddelas inom därför bestämd tid. Fråga blir då vad part, vars rätt till talan är underkastad preklusion, har att iakttä för att bevara denna rätt. Har parten själv vållat misslyckandet får han stå sitt kast, om tid för väckande av talan vid domstol utgått. Är han däremot utan skuld till att skiljedom inte rätteligen meddelats, bevarar han sin rätt om han väcker talan inom sextio dagar från det han fick kännedom om hindret eller, om skiljedomen hävts efter klander, från det domen vunnit laga kraft.⁴

Om part bestritt yrkande om skiljeavtalets tillämpning eller inte fullgjort vad honom åligger med avseende på val av skiljeman, får

¹ Se vidare 12:61 JB, 69 § 1 mom 2 st lagen 1 juni 1951 om ekonomiska föreningar m fl lagrum.

² Ett uttryck för principen att påkallande av skiljedom jämfställs med väckande av talan i civilmål i vad gäller avbrytande av preklusion och preskription är bestämmelsen i 15:7 RB (se nedan s 171). Å andra sidan har sådan i 27 § 1 st SML avsedd frist ansetts kunna bli föremål för återställande av försutten tid, se NJA 1989 s 109.

³ I NJA 1922 s 579 ogillades klandertalan mot skiljedom, trots att tiden för påkallande av skiljeförfarande begränsats i skiljeavtalet och skiljedomen meddelats utan avseende på invändning från svaranden att påkallande skett efter fristens utgång. I RH 1987:32 avvisades talan med anledning av invändning om rättegångshinder grundad på skiljeavtal, trots att detta innehöll bestämmelse om att påkallande skulle ske inom viss tid och käranden invände att denna tid försutts. Hovrätten uttalade att den föreskrivna begränsningen var att tolka som en materiell preskriptionsregel och att prövningen av frågan om preskription inträtt därför ankom uteslutande på skiljemännen. I AD 1974 nr 36 ansågs att skiljenämnds beslut att inte ta upp tvist till prövning därför att påkallande inte skett inom i skiljeavtalet föreskriven frist innebar att tvisten var avgjord och inte kunde prövas av arbetsdomstolen.

⁴ AD 1988 nr 135.

motparten enligt 3 § utföra sin talan vid domstol om han så önskar. I dessa fall möter inte hinder mot erhållande av skiljedom, ty genom tingsrättens medverkan kan han få en skiljenämnd till stånd. Men det kan lätt hända, att preklusionstiden löper ut innan parten får möjlighet att väcka talan.⁵ Lagen har därför jämställt nämnda fall med sådana, i vilka hinder möter mot erhållande av skiljedom.

28 §

I fråga om tillämpande av utländskt skiljeavtal och utländsk skiljedom lände till efterrättelse vad i sådant hänseende finnes särskilt föreskrivet.

Se lag (1929:147) om utländska skiljeavtal och skiljedomar (LUSK), införd här nedan.⁶

⁵ Så var fallet i NJA 1927 s 637, som gällde klander av ekonomisk förenings beslut. Det var utgången i detta rättsfall, som föranledde att andra punkten i 27 § 2 st togs upp i lagen, jfr Förarb s 62.

⁶ S 179 ff.

RÄTTEGÅNGSBALK

Given Särö den 18 juli 1942

15 kap Om kvarstad m m

1 §

Om någon visar sannolika skäl för att han har en fordran, som är eller kan antas bli föremål för rättegång eller prövning i annan liknande ordning, och det skäligen kan befaras att motparten genom att avvika, skaffa undan egendom eller förfara på annat sätt undandrar sig att betala skulden, får domstol förordna om kvarstad på så mycket av motpartens egendom att fordringen kan antas bli täckt vid utmätning. Lag 1981:828.

2 §

Om någon visar sannolika skäl för att han har bättre rätt till viss egendom, som är eller kan antas bli föremål för rättegång eller prövning i annan liknande ordning, och det skäligen kan befaras att motparten skaffar undan, väsentligt försämrar eller på annat sätt förfogar över egendomen till skada för sökanden, får domstol förordna om kvarstad på egendomen. Lag 1981:828.

3 §

Om någon, i annat fall än som avses i 1 eller 2 §, visar sannolika skäl för att han mot någon annan har ett anspråk, som är eller kan antas bli föremål för rättegång eller prövning i annan liknande ordning, och det skäligen kan befaras att motparten genom att utöva viss verksamhet eller företa eller underlåta viss handling eller på annat sätt hindrar eller försvårar utövningen av sökandens rätt eller väsentligt förringar dess värde, får domstol förordna om lämplig åtgärd för att säkerställa sökandens rätt.

En åtgärd enligt första stycket får innebära förbud vid vite att utöva viss verksamhet eller företa viss handling eller annat föreläggande vid vite att beakta sökandens anspråk eller förordnande av syssloman eller meddelande av en föreskrift som är ägnad att på annat sätt förebygga intrång i sökandens rätt. Lag 1981:828.

SML innehåller inga bestämmelser om säkerställande av en blivande skiljedom. Skiljemännen saknar därför helt behörighet att vidta eller besluta om säkerhetsåtgärder. I stället får den som har ett anspråk, som är eller kan bli föremål för skiljeförfarande, vända sig till domstol med begäran om kvarstad eller annan säkerhetsåtgärd enligt samma regler som gäller för parterna i ett vid domstol anhängigt tvistemål. Med uttrycket "prövning i annan liknande ordning" avses nämligen bl a skiljeförfarande.¹ Av bestämmelsernas utformning framgår också att beslut om säkerhetsåtgärd kan meddelas såväl innan tillämpning av skiljeavtal påkallats som under ett skiljeförfarande.²

Bestämmelserna i 1 § avser anspråk på betalning för fordran. Som förutsättning för beviljande av kvarstad föreskrivs, att det skäligen kan befaras att motparten genom att avvika, skaffa undan egendom eller på annat sätt undandrar sig att betala skulden. Det behöver inte nödvändigtvis vara fråga om något direkt illojalt förfarande från gäldenärens sida. Det är tillräckligt att denne, t ex på grund av ett trängt ekonomiskt läge, kan befaras använda sina tillgångar för ett ändamål som är honom mera angeläget än att betala den aktuella skulden.

Beslut om kvarstad skall avse så mycket av gäldenärens egendom att fordringen kan antas bli täckt. Även förrättningskostnaderna för en blivande utmätning bör tas med i beräkningen men däremot inte blivande rättegångs- eller processkostnader.³

Domstolen bör i sitt beslut som regel inte ange vilken egendom som skall bli föremål för kvarstad utan det ankommer på KFM⁴ att vid verkställighet av beslutet bestämma vilken egendom som skall tas i anspråk.

Enligt 2 § kan kvarstad beviljas till säkerhet för bättre rätt till viss egendom. Bestämmelsen är tillämplig beträffande såväl lös som fast egendom och gäller även i fall då egendomen innehas av tredje man. Med bättre rätt åsyftas inte bara äganderätt utan också begrän-

¹ Prop 1980/81:84 s 227.

² Även i mål om ogiltighet eller klander av skiljedom kan svaranden ha intresse av att få skiljedomen säkerställd i avvaktan på att nullitets- eller klandertalan ogillas, NJA 1979 s 698.

³ Prop 1980/81:84 s 228.

sad sakrätt. Kvarstad kan i undantagsfall beviljas också när fråga endast är eller kan bli om fastställsetalan.⁴

Det förutsätts att sökanden visar sannolika skäl för sin rätt till egendomen och att det skäligen kan befaras att motparten skaffar undan, väsentligt försämrar eller på annat sätt förfogar över egendomen till skada för sökanden. Både faktiska och rättsliga förfaranden avses.

Den aktuella egendomen skall anges i domstolens beslut.

Säkerhetsåtgärd kan beslutas även i vissa fall då sökanden inte gör gällande fordringsanspråk eller anspråk på bättre rätt till egendom. Förutsättningarna är enligt 3 § att sökanden visar sannolika skäl för sitt anspråk och att det skäligen kan befaras att motparten genom att utöva viss verksamhet eller företa eller underlåta viss handling eller på annat sätt hindrar eller försvårar utövningen av sökandens rätt eller väsentligt förringar dess värde.

Domstolen får under dessa förutsättningar besluta om lämplig åtgärd som exemplifieras i andra stycket. Främst är det vitesförbud som kan komma i fråga.⁵

5 §

Beslut om åtgärd som avses i detta kapitel meddelas av den domstol där rättegången är anhängig. Är rättegång ej anhängig, gäller i fråga om behörig domstol vad som är föreskrivet om tvistemål. Vad som sägs om inskränkning av domstols behörighet i fråga om tvist som skall tas upp i annan ordning än inför domstol skall dock ej tillämpas.

Fråga om åtgärd enligt detta kapitel får tas upp endast på yrkande. Är rättegång ej anhängig, skall yrkandet framställas skriftligen.

Ett yrkande får ej bifallas utan att motparten har beretts tillfälle att yttra sig. Är det fara i dröjsmål, får dock rätten omedelbart bevilja åtgärden att gälla till dess annat förordnas.

Beträffande behandlingen i övrigt av fråga angående en åtgärd som avses i 1, 2 eller 3 § då rättegång ej är anhängig tillämpas vad som gäller när en sådan fråga uppkommer i rättegång. Yrkande av sökandens motpart om ersättning för kostnad får dock prövas i samband med avgörandet av frågan om åtgärden. Lag 1981:828.

⁴ Prop 1980/81:s 413 f.

⁵ NJA 1964 s 422 (förbud vid vite att överlåta aktier utan sökandens medgivande). Jfr Lind, SvJT 1968 s 98 ang AD 1966 nr 20.

Denna paragraf innehåller bestämmelser om handläggningen av fråga om säkerhetsåtgärd.

Av första stycket följer att ansökan om säkerhetsåtgärd skall upptas av domstol som enligt 10 kap RB är behörig att pröva det anspråk som säkerhetsåtgärden skall trygga. I regel är det rätten i den ort där motparten har sitt hemvist.

Yrkande om säkerhetsåtgärd måste framställas skriftligen, om skiljedom inte påkallats eller om skiljeförfarande pågår. Yrkande får inte bifallas utan att motparten har fått tillfälle att yttra sig. Är det fara i dröjsmål, kan domstolen dock meddela interimistiskt beslut om säkerhetsåtgärd att gälla tills motparten kan yttra sig och domstolen har möjlighet att ta slutlig ställning i frågan.

När säkerhetsåtgärd beviljas innan skiljedom påkallats eller under skiljeförfarande, bör sökanden inte tillerkännas ersättning för sina kostnader för erhållande av åtgärden.¹ Frågan om sådan ersättning har nämligen samband med giltigheten av sökandens anspråk och bör därför prövas av skiljenämnden i samband med domen. Yrkande av sökandens motpart om ersättning för kostnad får dock prövas i samband med att fråga om säkerhetsåtgärd avgörs av domstolen. Han har annars inte tillfälle att få sitt ersättningsanspråk prövat, om något skiljeförfarande inte kommer till stånd.

6 §

En åtgärd som avses i 1, 2 eller 3 § får beviljas endast om sökanden hos rätten ställer säkerhet för skada som kan tillfogas motparten. Förmår sökanden ej ställa säkerhet och har han visat synnerliga skäl för sitt anspråk, får rätten befria honom därifrån. Staten, kommuner, landstingskommuner och kommunalförbund behöver ej ställa säkerhet.

I fråga om beskaflenheten av säkerhet gäller 2 kap 25 § utsökningsbalken. Säkerheten skall prövas av rätten, om den ej har godkänts av motparten. Lag 1981:828.

Enligt 2:25 UB skall säkerhet bestå av pant eller borgen.

Ställd säkerhet skall vid behov kunna realiseras för att täcka den skadeståndsskyldighet som avses bli säkerställd. Vid sin prövning

¹ Prop 1980/81:84 s 233, 412 och 427.

har domstolen att bedöma om säkerheten med hänsyn härtill kan anses betryggande. I fråga om en borgensförbindelse följer härav att domstolen, om borgensmannen inte är känd för denna, måste skaffa sig underlag för prövningen innan förbindelsen godtas.

7 §

När en åtgärd som avses i 1, 2 eller 3 § har beviljats, skall sökanden, om ej talan har väckts, inom en månad från beslutet väcka talan i saken vid domstol eller, om anspråket skall prövas i annan ordning, enligt vad som gäller därom. Talan som ej skall prövas av domstol eller annan myndighet anses väckt när prövning har påkallats hos motparten eller förfarandet har inletts i annan ordning.

Väcks ej talan enligt vad som sägs i första stycket, skall åtgärden omedelbart återgå. Lag 1981:828.

Om skiljeförfarande ännu inte inletts när säkerhetsåtgärd har beviljats, måste sökanden påkalla tillämpning av skiljeavtalet inom en månad.¹ I annat fall skall åtgärden omedelbart återgå.

Bestämmelsen avser också situationen efter ett interimistiskt beslut, när påkallelse inte sker inom den föreskrivna tiden. Avlöses det interimistiska beslutet inom en månad av ett slutligt beslut, skall tiden för påkallelse räknas från det slutliga beslutet.²

¹ Se ovan s 98.

² Prop 1980/81:84 s 414.

UTSÖKNINGSBALK

utfärdad den 25 juni 1981

3 kap Exekutionstitlar

Verkställighet av skiljedom

Bestämmelserna i 3 kap 15–18 §§ UB gäller enbart verkställighet av svensk skiljedom. I 8–10 §§ LUSK, som är införd här nedan, finns nämligen särskilda regler om verkställighet av utländsk skiljedom.

Verkställighet av skiljedom söks hos KFM. Vid sådan verkställighet kan emellertid uppkomma frågor, som är av invecklad natur och fordrar omfattande utredning, exempelvis om giltigt skiljeavtal kommit till stånd. Enligt stadgad praxis äger därför KFM förklara fråga om verkställighet av skiljedom vara så tvistig att den inte bör avgöras i utsökningsmål. Frågan hänvisas alltså till prövning av domstol efter stämning.¹ En konsekvens av detta blir att part är berättigad att omedelbart instämma fråga om verkställighet av skiljedom för att erhålla domstols avgörande härom.²

¹ NJA 1898 s 586, 1923 s 206 och s 630, 1924 s 554, 1927 s 560, 1929 s 77. I det sistnämnda rättsfallet hade skiljedom förklarats ogill i viss del. Frågan huruvida den kunde verkställas i övrigt ansågs inte böra avgöras i exekutiv väg. Domstol meddelade sedan efter stämning förklaring, att skiljedomen skulle verkställas i fråga om visst belopp.

² NJA 1936 s 194 (egendom som avsågs med skiljedomen hade redan sålts exekutivt), Hassler, Utsökningsrätt s 49, Nordenson, SvJT 1977 s 717 (som ifrågasätter om det är möjligt att föra sådan verkställighetstalan vid domstol), Holmbäck, SvJT 1978 s 376, prop 1980/81:8 s 314 (ingen ändring av gällande ordning åsyftad), Arbitration in Sweden s 157, Walin m fl, Utsökningsbalken s 83 f.

15 §

Skiljedom som grundas på skiljeavtal får verkställas, om

1. skiljeavtalet ej innehåller förbehåll om rätt för part att klandra domen,
2. omständighet ej föreligger som gör domen ogiltig, även om talan ej förs mot domen, och
3. det ej heller görs sannolikt att domen kan hävas enligt 21 § lagen (1929:145) om skiljemän.

I fråga om ersättning till skiljeman får skiljedomen verkställas, om tiden för parts talan mot domen i denna del har gått till ända utan att sådan talan har väckts och det ej föreligger omständighet som avses i första stycket 2.

Bestämmelserna i paragrafen avser konventionell skiljedom.¹

I fråga om förutsättningarna för verkställighet av skiljedom görs skillnad mellan det fall, att part söker verkställighet av skiljedom i vad därigenom dömts mellan parterna, och det fall, att skiljeman begär verkställighet av skiljedom i vad part ålagts att betala honom ersättning.

Söker part verkställighet fordras först och främst, att skiljeavtalet inte innefattar förbehåll om rätt för parterna att klandra skiljedomen.²

Vidare får skiljedomen inte vara ogill enligt bestämmelserna i 20 § SML. Svaranden kan göra gällande, att skiljedomen är en nullitet, exempelvis på grund av att den är formellt bristfällig³ eller därför att giltigt skiljeavtal inte förelegat.⁴

¹ Se ovan s 11. På sina håll finns bestämmelser att viss tvistefråga kan avgöras av skiljemän eller domstol (se 3 kap 8 § gruvlagen 1974:342 och 24 § lagen 1974:890 om vissa mineralfyndigheter). Ett skiljeförfarande förutsätter i sådant fall att parterna är överens om detta. Det är således här fråga om konventionell skiljedom som verkställs enligt vad som sägs i 15 §. Se prop 1980/81:8 s 317. – Med skiljeavtal jämställs förbehåll i bolagsordning och föreningsstadgar att tvist skall hänskjutas till skiljemän. Se ovan s 59 ff.

² Jfr ovan s 62 f samt NJA 1882 s 25 och 1901 s 507.

³ I NJA 1922 s 110 hade två skiljemän underskrivit skiljedom och intygat att den tredje deltagit i tvistens avgörande. Fråga om intygets riktighet prövades inte i utskningsmålet. Svaranden fick alltså inte stämma och söka utverka inhibition.

⁴ Invändning om att giltigt skiljeavtal inte förelegat ogillades i NJA 1923 s 206, då genom lagakraftvunnet beslut i civilmål skiljeavtalet förklarats tillämpligt på den förevarande frågan. Jfr Tirkkonen s 143, Bolding s 69 f och Welamson, SvJT 1964 s 285. – Partiell ogiltighet utesluter inte att domen kan verkställas i återstående del. Se ovan s 137.

KFM prövar självmant att dessa båda förutsättningar föreligger. Sökanden behöver emellertid inte förebära bevisning om att skiljedomen är giltig, såvida det inte finns särskild anledning att anta att den kan vara en nullitet.⁵

Däremot ankommer det på svaranden i utskökningsmålet att göra invändning om att klandergrund föreligger. Förebärar han sannolika skäl för att skiljedomen kan hävas, beviljas inte verkställighet.⁶ Om den i 21 § 3 st SML angivna klanderfristen gått till ända utan att klander anställts, kan invändning om klandergrund alltså inte beaktas.⁷ Å andra sidan är det inte nödvändigt att svaranden väckt klandertalan för att han skall få sin invändning prövad. Lagen talar inte om det fallet att skiljedom hävts efter klander men det är tydligt att verkställighet av skiljedom då skall vägras.⁸

Av 22 § SML framgår att verkställighet kan vägras även på den grunden att skiljedom är otydlig.⁹

När skiljeman söker verkställighet av skiljedom i fråga om åläggande för part att utge ersättning till honom, är reglerna strängare än i förut behandlade fall. Enligt 25 § SML kan nämligen talan föras mot skiljedom i vad därigenom utdömts ersättning till skiljeman. Därför är skiljemäns beslut om ersättning till dem att betrakta som ett för part bindande avgörande av ersättningsfrågan först

⁵ Trygger, Kommentar s 152.

⁶ Verkställighet kan alltså sökas och beviljas innan klanderfristen utgått. Se Nerep s 428.

⁷ Se NJA 1920 s 436 (påstående att skiljeman inte varit lagligen utsedd) och 1943 s 236 (invändning om att skiljemännen överskridit sitt uppdrag).

⁸ Detta måste anses a fortiori framgå av att verkställighet enligt lagen inte får ske om skiljedomen sannolikt kan hävas. Trygger, Kommentar s 152 finner med rätta utgången i NJA 1906 s 482 svar att förstå. Kanske har HD:s majoritet menat, att det tillkom överexekutor att vägra verkställighet på grund av det nytillkomna faktum att skiljedomen hävts. I NJA 1923 s 630 hade skiljedom partiellt hävts genom en inte lagakraftvunnen dom. Frågan om verkställighet av skiljedomen i denna del ansågs inte kunna prövas förrän det visat sig om hävningsdomen vann laga kraft eller i händelse av överklagande blev fastställd. Jfr NJA 1906 B 15, 1929 s 77.

⁹ I NJA 1906 s 345 fann HD att den föreliggande skiljedomen visserligen inte var så mörk, att verkställighet kunde vägras, men att ytterligare utredning erfordrades för bestämmande av beloppet av den ersättning, som kunde tillkomma vinnande part. Då överexekutor inte hade att föranstalta om denna utredning, kunde den sökta verkställigheten inte för det dåvarande meddelas. Jfr NJA 1902 s 27 (anmärkt ovan s 96 not 4).

sedan fristen för partens väckande av talan mot ersättningsbeslutet utgått utan att sådan talan anställts.¹⁰ Sökanden har att visa att han delgett svaranden skiljedomen och att denne inte fört talan mot ersättningsbeslutet inom föreskriven tid.¹¹ Detta kan ske genom bevis från den domstol som är behörig att pröva sådan talan. KFM skall självant beakta att skiljedomen inte är ogiltig enligt 20 § SML.

Som villkor för verkställighet i fråga om ersättning till skiljeman förutsätts även att skiljeavtalet inte innehåller förbehåll om rätt för part att klandra skiljedomen. Detta följer av att bestämmelsen i andra stycket endast avser skiljedom som faller under SML (jfr 2 § 2 st). Beträffande sådan skiljedom gäller däremot att ersättningsbeslut verkställs oberoende av om domen klandras eller hävs.¹²

Ansökan om verkställighet skall enligt 2:1 UB göras muntligen eller skriftligen. Ansökningshandling skall vara egenhändigt undertecknad av sökanden eller hans ombud. Skiljedomen skall inges i huvudskrift eller, om KFM anser det tillräckligt, i bestyrkt avskrift. Vidare måste skiljeavtalet bifogas i huvudskrift eller bestyrkt avskrift, om det inte finns intaget i skiljedomen.¹³

Sökanden behöver inte ställa säkerhet för återbäring av det som kan tillföras honom genom den sökta verkställigheten och den förlorande parten kan inte avvärja exekution genom att nedsätta pengar eller ställa säkerhet.¹⁴

16 §

Bestämmelserna i 15 § första stycket 2 och 3 samt andra stycket tillämpas också på skiljedom som, utan att skiljeavtal föreligger, med stöd av bestämmelse i lag har meddelats enligt lagen (1929:145) om skiljemän.

¹⁰ Det är endast gentemot svaranden i utsökningssmålet som fristen för väckande av talan måste ha utgått. Jfr lagrådets anmärkning i NJA II 1929 s 67 f.

¹¹ Walin m fl, Utsökningssbalken s 85.

¹² Se ovan s 148.

¹³ Part som söker verkställighet behöver inte inge delgivningsbevis. Men innehar han sådant kan det vara lämpligt att bifoga det för att visa när klanderfristen börjat löpa.

¹⁴ Det sammanhänger med att skiljedom enligt 3:18 UB verkställs som lagakraftägande dom.

Paragrafen avser legal skiljedom.¹

Skiljeförfarande skall i åtskilliga fall äga rum på grund av särskild bestämmelse i lag eller författning och alltså utan att skiljeavtal föreligger. Ofta hänvisas i sådana bestämmelser beträffande förfarandet till vad som föreskrivs i SML. Som exempel kan nämnas 4 kap 6 § 2 mom vattenlagen, 335 § lagen om försäkringsrörelse samt 3 kap 3 § och 14 kap 9 § aktiebolagslagen.

Bestämmelser om skiljeförfarande utan hänvisning till SML finns i en del äldre författningar, bl a 10–12 §§ lagen om flottning i allmän farled. Skiljedom som meddelats i sådant förfarande får verkställas först efter särskilt förordnande i enlighet med föreskrift som ges i vederbörande författning.²

Ger bestämmelse om legal skiljedom part rätt att klandra domen på materiell grund, kan verkställighet ändå ske sedan klandertiden gått till ända utan att talan har väckts. Därför är 15 § första stycket första punkten inte tillämplig.

Om skiljedom får verkställas enligt 3:15 eller 16 UB, grundar den enligt 2:6 st 2 KL behörighet att söka gäldenären i konkurs.

17 §

Möter ej på grund av bestämmelserna i 15 eller 16 § hinder mot verkställighet av skiljedom, skall kronofogdemyndigheten meddela särskilt beslut härom. Innan sådant beslut meddelas, skall svaranden beredas tillfälle att yttra sig.

Rörande förfarandet hos KFM hänvisas till bestämmelserna i 2 kap UB.

Är det uppenbart att ansökan inte kan bifallas, skall den omedelbart avslås.³ I annat fall bereds svaranden tillfälle att yttra sig.

¹ Se ovan s 11 f samt Trygger, Kommentar s 244 ff och Hassler, Utsökningsrätt s 76 f.

² Se lagrådets uttalande i prop 1980/81:8 s 1083 och 12 § lagen om införande av utsökningslagen.

³ I RH 1982:111 ansågs skiljedom av innehåll, att i räkning debiterat arvode ned-satts, inte vara exekutionstitel enligt 1:1 st UB. Se Heuman, Advokatsamfundet s 28.

Beslut om verkställighet kan begränsas till att avse endast viss del av skiljedomen, om den anses inte vara exigibel i annan del.⁴

Mot beslut om verkställighet kan talan inom tre veckor från delgivning föras i hovrätt genom besvär enligt 18 kap UB.⁵ I samband därmed kan hovrätten enligt 12 § förordna att åtgärd för verkställighet inte skall vidtas tills vidare (inhibition) eller att redan vidtagen åtgärd skall hävas.

18 §

Sedan beslut som avses i 17 § har meddelats, verkställs skiljedomen såsom lagakraftäggande dom, om ej annat förordnas av domstol där talan mot skiljedomen är anhängig.

Mot verkställighet kan från svarandens sida göras invändningar av olika slag, t ex om kvittning.¹ Däremot kan svaranden inte avvärja verkställighet genom att ställa säkerhet.

Bestämmelsen om inhibition är tillämplig även beträffande legal skiljedom.

Med talan mot skiljedomen åsyftas i första hand talan som grundas på formella skäl. Skiljedom som kan klandras på materiell grund får inte verkställas, såvida det inte är särskilt föreskrivet. Om emellertid sådan föreskrift föreligger och skiljedom klandras på materiell grund, blir bestämmelsen tillämplig.

Inhibitionsbestämmelsen medger inte endast att domstolen förordnar att skiljedomen över huvud inte får verkställas utan även, t ex i fråga om betalningsskyldighet, att utmätning men inte någon ytterligare åtgärd får äga rum.²

⁴ Se NJA 1902 s 401, 1906 s 482 och 1924 s 554 samt Tirkkonen s 142 och Hassler, Utsökningsrätt s 75 f. Jfr NJA 1923 s 630 (skiljedom som efter klander undanröjts i viss del kunde inte verkställas i övrigt) och ovan s 137.

⁵ Jfr NJA 1973 s 467 (anmärkt ovan s 131 not 5). Beslutet får dock enligt 2:19 st 1 UB tillämpas redan innan det har vunnit laga kraft.

¹ SvJT 1961 rf s 56 samt Hassler, Utsökningsrätt s 101 f och 207 ff.

² Prop 1980/81:8 s 1202.

Hävs skiljedomen, skall enligt 22 § sökt verkställighet omedelbart inställas och redan vidtagen åtgärd för verkställighet såvitt möjligt återgå.³

³ Jfr Trygger, Kommentar s 160 ff och Hassler, Utsökningsrätt s 115 ff. Det gäller dock inte beträffande beslut om ersättning till skiljeman, i varje fall inte när skiljedomen hävts.

Lag (1929:147) om utländska skiljeavtal och skiljedomar

Utländskt skiljeavtal

1 § Såsom utländskt anses skiljeavtal, som innebär att skiljemannaförfarandet skall äga rum utom riket.

Skiljeavtal, som ej utmärker huruvida skiljemannaförfarandet skall äga rum inom eller utom riket, varde för utländskt ansett, där båda parterna hade hemvist utom riket.

2 § Innebär skiljeavtal, att skiljemannaförfarandet skall äga rum i viss främmande stat, skall den stats lag äga tillämpning å avtalet.

3 § Tvistefråga, som är föremål för utländskt skiljeavtal, må ej, om invändning däremot göres, upptagas till prövning vid svensk domstol, så framt avtalet är giltigt enligt den främmande lag, som därå äger tillämpning, och frågan även enligt den för svenskt skiljeavtal gällande lag skulle kunna hänskjutas till skiljemän.

4 § Ej må på grund av utländskt skiljeavtal skiljemannaförfarande äga rum här i riket, utan så är att, i fall som avses i 1 § andra stycket, skiljemännen eller skiljedomsinstitution i enlighet med avtalet bestämt att förfarandet skall äga rum här i riket eller den part, mot vilken avtalet göres gällande, efter dess tillkomst bosatt sig här. I sådant fall länder i avseende å förfarandet lagen (1929:145) om skiljemän till efterrättelse. Lag 1976:123.

Utländsk skiljedom

5 § Skiljedom skall anses såsom utländsk, där den är meddelad å utländsk ort.

Vid tillämpningen av denna lag skall skiljedom anses meddelad i den stat, där skiljemannaförfarandet ägt rum. Lag 1971:1254.

6 § Utländsk skiljedom skall här i riket gälla under de förbehåll som här nedan angivas.

7 § Utländsk skiljedom gäller ej här i riket, om den mot vilken skiljedomen åberopas visar

1. att part, när skiljeavtalet träffades, saknade behörighet att ingå sådant avtal eller icke var behörigen företräd eller att skiljeavtalet är ogiltigt enligt den lag som enligt parternas överenskommelse skall tillämpas eller, i avsaknad av varje anvisning i sådant hänseende, lagen i den stat där skiljedomen meddelats,

2. att han ej i vederbörlig ordning underrättats om tillsättandet av skiljeman eller om skiljemannaförfarandet eller att han av annan orsak icke varit i stånd att utföra sin talan,

3. att skiljemännen överskridit sitt uppdrag och skiljedomen av sådan anledning är utan verkan i den stat där den meddelats eller enligt vars lag den meddelats,

4. att skiljenämndens tillsättande eller dess sammansättning eller skiljemannaförfarandet strider mot vad parterna avtalat eller, om avtal härom saknas, mot lagen i den stat där förfarandet ägt rum och skiljedomen av sådan anledning är utan verkan i den stat där den meddelats eller enligt vars lag den meddelats, eller

5. att skiljedomen ännu icke blivit verkställbar eller eljest bindande för parterna i den stat där den meddelats eller enligt vars lag den meddelats eller att den undanröjts eller dess verkställighet uppskjutits av behörig myndighet i sådan stat.

Utländsk skiljedom gäller ej heller,

1. om skiljedomen innefattar prövning av fråga, som enligt svensk lag ej må avgöras av skiljemän, eller

2. om tillämpning av skiljedomen skulle vara uppenbart oförenlig med grunderna för rättsordningen här i riket. Lag 1971:1254.

8 § Ansökan om verkställighet av utländsk skiljedomen göres hos Svea hovrätt.

Vid ansökningshandlingen skall fogas skiljedomen i huvudskrift eller styrkt avskrift samt styrkt översättning till svenska språket. Lag 1971:1254.

9 § Ansökan, som i 8 § sägs, må ej bifallas utan att motparten haft tillfälle att därå svara.

Invänder motparten att han gjort framställning om undanröjande av skiljedom eller uppskov med dess verkställighet hos myndighet som avses i 7 § första stycket 5, må hovrätten uppskjuta avgörandet samt, om sökanden begär det, ålägga motparten att ställa skälig säkerhet vid påföljd att beslut om verkställighet eljest kan komma att meddelas.

Bifaller hovrätten ansökningshandlingen, verkställs skiljedomen som svensk domstols laga kraft ägande dom, om ej högsta domstolen efter talan mot hovrättens beslut förordnar annat. Lag 1971:1254.

10 § Hava i den sak skiljedomen avser framställtts flera yrkanden, och innefattar ej skiljedomen prövning av dem alla, äge hovrätten, när skäl därtill äro, förelägga sökanden att ställa säkerhet för återgäldande av belopp, som på grund av senare beslut av skiljemännen kan komma att honom frångå. Förmår ej sökanden ställa honom avfordrad säkerhet, som av hovrätten godkännes, varde ansökningen avslagen.

11 § Vad i denna lag är stadgat om utländsk skiljedom äge ej tillämpning å beslut av skiljemän som, oberoende av skiljeavtal, tillsatts på grund av stadgande i lag eller förordnande av myndighet.

Särskilda bestämmelser

12 § Vad i 15 § andra stycket av lagen om skiljemän är stadgat om bevisupptagning under skiljemannaförfarande här i riket äge tillämpning jämväl där utom riket sådant förfarande äger rum på grund av skiljeavtal rörande fråga, som enligt svensk lag må hänskjutas till avgörande av skiljemän. Lag 1946:821.

13 § Är innehållet av främmande lag, som skall tillämpas i mål eller ärende rörande främmande skiljeavtal eller skiljedom, ej känt för domstol eller annan myndighet, på vilken tillämpningen ankommer, äge den förelägga part att i sådant hänseende förebbringa bevisning.

Skiljedomsinstitut

1. I Sverige verksamma skiljedomsinstitut

Flera svenska handelskamrar har upprättat skiljedomsinstitut men verksamheten har under senare år alltmera koncentrerats till Stockholms Handelskammars Skiljedomsinstitut (SHS). Detta har enligt sina stadgar till uppgift att biträda vid avgörande av inhemska och internationella tvister och lämna information i skiljedomsfrågor.

Vid sidan av SHS finns sådana institut med mera speciella uppgifter, t ex Sveriges Tekniskt-Industriella Skiljedomsinstitut och Sveriges Skiljenämnd för Spannmåls- och Foderämneshandeln.¹ Dessa bägge institut spelar emellertid numera en mindre framträdande roll och de tre instituten har samordnats såtillvida att Stockholms Handelskammars verkställande utskott utser styrelseledamöterna i vart och ett av de tre instituten.

Skandinaviska arbitragekammaren för hudar och skinn (Scandinavian board of arbitration for hides and skins) är ett för Danmark, Finland, Norge och Sverige gemensamt skiljedomsinstitut, som har sitt säte i Stockholm. Dess uppgift är att avgöra tvister angående handel med och beredning av hudar och skinn.² Kammaren, som består av ett antal medlemmar från vart och ett av de nämnda länderna, uppgör en lista över sakkunniga personer, lämpliga till skiljemän. Bland dessa utser vardera parten en skiljeman och de sålunda valda tillkallar en tredje (umpire). Underlåter part att välja skiljeman eller kan enighet inte uppnås om tredje skiljemannen, utser arbitragekammaren ledamot av skiljenämnden. Skiljedom, som meddelas av denna, kan överklagas hos en appellinstans, bestående av fem av kammaren utsedda personer.

¹ Bägge institutens stadgar finns tillgängliga hos Stockholms Handelskammare.

² Arbitragekammarens stadgar, avfattade på engelska med titeln "Scandinavian arbitration rules for hides and skins", finns tillgängliga hos Stockholms Handelskammare. Verksamheten har avtagit under senare år.

2. Internationella Handelskammarens Skiljedomsinstitut (Court of Arbitration of the International Chamber of Commerce, Cour d'arbitrage de la Chambre de Commerce Internationale).³

Internationella Handelskammaren i Paris är en världsomfattande sammanslutning av industriella, kommersiella och finansiella intressen, som är lokalt organiserade i nationella kommittéer med Internationella Handelskammaren som topporganisation. Internationella Handelskammaren har upprättat ett skiljedomsinstitut, som har sitt säte i Paris. Till medlemmar av detta institut utses framtående jurister från olika länder.⁴ Institutet handlägger inte självt skiljetvister utan utser skiljemän för varje särskilt fall, då dess biträde påkallas, och övervakar deras verksamhet. Institutets tjänster står till buds för alla intressenter, vare sig de är anslutna till någon handelskammarorganisation eller inte.

Internationella Handelskammarens medlemmar i Sverige representeras av Internationella Handelskammarens svenska nationalkommitté, som har sitt säte i Stockholm. Kommitténs sekretariat lämnar på begäran upplysningar rörande den internationella skiljedomsverksamheten.

³ Om detta skiljedomsinstitut se närmare W Laurence Craig, William W Park och Jan Paulsson, *International Chamber of Commerce Arbitration* (New York, London och Rom 1984).

⁴ En svensk jurist, justitierådet Algot Bagge, fungerade under åren 1938–1954 som institutets president.

REGLER FÖR STOCKHOLMS HANDELSKAMMARES SKILJEDOMSINSTITUT

Antagna av Stockholms Handelskammare och i kraft fr o m den 1 januari 1988.

I. Institutets organisation

§ 1

Stockholms Handelskammares Skiljedomsinstitut ("Institutet") är ett organ inom Stockholms Handelskammare ("Handelskammaren") för handläggning av skiljedomsfrågor. Det har till uppgift

att enligt Institutets regler, intagna i §§ 5–34 nedan, biträda vid avgörande av inhemska och internationella tvister,

att enligt andra, av Institutet antagna regler¹ biträda vid avgörande av tvister,

att efter eget beslut i varje särskilt fall bistå i förfarande, som anordnas med avvikelse helt eller delvis från förut nämnda regler, samt

att lämna information i skiljedomsfrågor.

Stockholms Handelskammares Skiljedomsinstitut är ett organ inom Stockholms Handelskammare men är självständigt gentemot Handelskammaren när det gäller skiljedomsfrågor (se § 3).

Huvuddelen av Institutets verksamhet avser biträde enligt Institutets skiljedomsregler. Institutet kan emellertid också anlitas för utseende av skiljemän eller förlikningsmän även när Institutets reg-

¹ Stockholms Handelskammares Skiljedomsinstitut har antagit Förlikningsregler samt Regler för tillämpning av UNCITRAL:s skiljedomsregler.

ler inte skall användas samt för att fungera som s k appointing authority enligt UNCITRALs skiljedomsregler.²

Institutet har antagit särskilda förlikningsregler och regler för tillämpning av UNCITRALs skiljedomsregler som gäller från 1 januari 1988.

Det förekommer också att parter överenskommer att Handelskammaren eller dess ordförande eller verkställande direktör skall utse skiljemän i skiljeförfaranden. I sådana fall konsulteras alltid Institutets styrelse innan skiljeman utses.

§ 2

Institutet skall ha en styrelse bestående av tre ledamöter, vilka för en tid av tre år utses av Handelskammarens verkställande utskott. Av ledamöterna skall en, tillika ordförande, vara domare med erfarenhet av tvister inom näringslivet, medan av de övriga den ene skall vara en praktiskt verksam jurist och den andre en inom näringslivet betrodd person.

För ledamot utser verkställande utskottet personlig suppleant för samma treårsperiod som ledamoten. Suppleant skall uppfylla de för ledamoten angivna kvalifikationerna.

Verkställande utskottet kan om synnerliga skäl föreligger entlediga ledamot eller suppleant.

För ledamot eller suppleant som avgår eller entledigas under mandattiden utser verkställande utskottet ny ledamot eller suppleant att fungera under återstoden av denna tid.

Då i det följande talas om "ordföranden" eller "ledamot" avses också suppleant som inträtt i ordförandens respektive ledamots ställe.

Institutets beslut fattas av styrelsen. Normalt deltar såväl de ordinarie styrelseledamöterna som suppleanterna vid styrelsens sammanträden.

² UNCITRAL, dvs United Nations Commission for International Trade eller på svenska FNs handelsrättskommission, utarbetade 1977 skiljedomsregler för internationella kommersiella skiljeförfaranden.

§ 3

Styrelsen är beslutförför med två ledamöter. Om majoritet inte kan uppnås har ordföranden utslagsröst. Styrelsens beslut är slutgiltiga och kan ej överprövas av Handelskammaren.

Princip om Institutets självständighet gentemot Handelskammaren kommer till uttryck i denna paragraf genom stadgandet att någon överprövning inte kan ske av Institutets beslut.

§ 4

Vid Institutet skall finnas ett sekretariat bestående av en eller flera personer anställda av Handelskammaren. Sekretariatet står under ledning av en general-sekreterare som skall vara jurist.

Handelskammarens juridiska avdelning med dess jurister och sekreterare utgör Institutets sekretariat. Härutöver står Handelskammarens övriga kansliorganisation till Institutets förfogande. Service kan också erbjudas skiljenämnder i form av hjälp att ordna sekreterare, tolkar, utskrifter, möteslokaler och bandupptagningar.

II. Institutets skiljedomsregler

A. Skiljenämnds sammansättning

§ 5

Antalet skiljemän och sättet för deras utseende

Har parterna ej överenskommit om antalet skiljemän skall dessa vara tre.

Har parterna enats om att tvisten skall avgöras av en skiljeman utses denne av Institutet. I övriga fall utser vardera parten lika antal skiljemän och Institutet en skiljeman som skall vara ordförande.

Om parterna enats därom utser Institutet hela skiljenämnden.

Avlider av part utsedd skiljeman utser parten annan skiljeman i dennes ställe. Var skiljemannen utsedd av Institutet utser Institutet ny skiljeman.

Avgår skiljeman eller entledigas han från uppdraget skall Institutet utse annan skiljeman. Var skiljemannen utsedd av part skall denne beredas tillfälle att yttra sig.

Underlåter part att inom tid som föreskrivs av Institutet utse skiljeman utses denne av Institutet.

Även om reglerna bygger på ett förfarande med tre skiljemän är det fullt möjligt att i stället låta Institutet utse en skiljeman att avgöra tvisten. Härför fordras dock parternas överenskommelse. Sådan överenskommelse kan träffas på olika sätt och vid olika tidpunkter. Det är inte ovanligt att käranden i samband med påkallelse av skiljeförfarande hos Institutet hemställer att endast en skiljeman utses trots att detta inte anges i den skiljeklausul som åberopas. Om svaranden i sitt svar till Institutet går med på att låta tvisten avgöras av en skiljeman kan erforderligt avtal anses träffat och Institutet kommer då att utse en skiljeman. Av framför allt kostnadsskäl finns ofta anledning att överväga om en aktuell tvist lämpar sig att avgöras av en skiljeman.

Parterna kan också avtala om att skiljenämnden skall bestå av flera än tre ledamöter. Därvid bör dock alltid föreskrivas ett udda antal skiljemän.

Att låta Institutet utse hela skiljenämnden är ett praktiskt sätt att få till stånd en skiljenämnd i en tvist med flera än två parter inblandade. Därvid bör skiljeklausulen¹ kompletteras med en mening om att samtliga skiljemän skall utses av Institutet. Det bör dock observeras att reglerna i övrigt tar sikte på tvåpartsförfaranden, varför vissa särskilda procedurregler kan behöva tas in i parternas avtal för att förfarandet skall kunna fungera praktiskt med tre eller flera parter.

§ 6

Skiljemans upplysningsplikt avseende jävsförhållande

Den som erhåller förfrågan om han vill åtaga sig uppdrag som skiljeman skall upplysa om förhållande som är ägnat att minska förtroendet till hans opartiskhet eller oberoende (jäv). Om han ändå utses till skiljeman skall han genast lämna upplysning om samma förhållande till parterna och övriga skiljemän.

Skiljeman som under förfarandet får kännedom om förhållande vilket kan antas utgöra jäv mot honom är skyldig att därom genast upplysa parterna och övriga skiljemän.

Denna paragraf är ny i 1988 års regler och baserad på motsvarande bestämmelse i UNCITRAL-reglerna (Artikel 9).

Första stycket innehåller en definition av begreppet jäv. I övrigt innehåller reglerna inga närmare bestämmelser om vad som konstituerar jäv utan detta får bedömas enligt gällande rätt på platsen för förfarandet. Se närmare om denna fråga i kommentaren till § 7.

§ 7

Jävsinvändning

Vill part göra invändning om jäv mot skiljeman skall han göra det skriftligen. Jävsinvändningen skall vara motiverad och skall tillställas Institutet, samtliga skiljemän och parter.

Jävsinvändning skall göras genast efter det att part har fått kännedom om omständighet som enligt partens mening grundar jäv, dock senast inom 30

¹ Se nedan s 219.

dagar därefter. Part som ej gjort invändning om jäv i rätt tid anses ha avstått från att åberopa jävet.

Fråga om jäv mot skiljeman prövas och avgöres av Institutet.

I § 6 definieras begreppet jäv såsom förhållande som är ägnat att minska förtroendet till någons opartiskhet eller oberoende. Reglerna innehåller i övrigt inga regler om vad som utgör jäv eller några exempel på förhållanden som konstituerar jäv. Frågan om en skiljeman är jävig måste därför bedömas enligt de regler som gäller på platsen för skiljeförfarandet.

Om förfarandet äger rum i Sverige gäller bestämmelserna i 5 § skiljemannalagen.

Enligt 21 § skiljemannalagen utgör det förhållandet att en skiljeman var jävig grund för att häva en skiljedom efter klander. Denna bestämmelse är tvingande rätt varför ett avgörande av Institutet att en skiljeman inte är jävig ej är slutligt utan frågan kan prövas på nytt av domstol i en klanderprocess. Institutets beslut torde dock vara vägledande i en sådan process.

Om part försummar att göra jävsinvändning inom den angivna tiden skall han enligt reglerna anses ha avstått från att åberopa jävet. Denna bestämmelse bygger på skiljemannalagens 21 § 2 st som stadgar att part inte får göra gällande en klandergrund om han med vetskap om ett procedurfel (inklusive jäv) utan invändning inlåtit sig på förhandling eller annorledes bör anses ha avstått från att åberopa felet.

§ 8

Entledigande av skiljeman

Finner Institutet att skiljeman är jävig skall Institutet entlediga honom från uppdraget.

Institutet äger även besluta att skiljeman skall entledigas från uppdraget på grund av förfall eller underlåtenhet att vederbörligen befatta sig med arbetet.

Innan beslut om entledigande fattas skall parterna och skiljemännen höras.

Institutet har – med undantag som anges i § 5 – inget inflytande över valet av andra skiljemän än ordföranden. Part behöver således inte få sitt val av skiljeman godkänt eller bekräftat av Institutet. På

de grunder som anges i denna paragraf kan dock Institutet entlediga skiljeman efter det att parterna och skiljemännen beretts tillfälle att yttra sig.

Beslut om entledigande kan fattas efter enbart skriftväxling men även muntlig förhandling kan förekomma.

Institutets beslut i fråga om entledigande är slutgiltigt och kan inte överprövas av domstol.

B. Inledande av förfarande. Institutets handläggningsprocedur

§ 9

Inledande av förfarande

Skiljeförfarande påkallas genom att part till Institutet inger påkallelseskraft som skall innehålla:

- a) uppgift om parternas namn och adresser,
- b) redogörelse för tvisten,
- c) preliminär uppgift om kändens yrkande,
- d) avskrift av det avtal på vilket talan grundas och av skiljeavtalet om detta ej ingår i förstnämnda avtal, samt, i förekommande fall,
- e) uppgift om kändens val av skiljeman.

Även om part självfallet är oförhindrad att redan inledningsvis inkomma med ett fullständigt käromål enligt § 18 är avsikten i första hand att påkallelseskraften skall vara kortfattad.

Beträffande kraven i a)–e) vad gäller påkallelseskraftens innehåll kan följande sägas:

- a) Anlitar kändens ombud bör han lämna uppgift även om dennes namn och adress. Detsamma gäller svarandens ombud om kändens har kännedom härom. Även parternas telefon-, telex- och telefaxnummer bör uppges. Fullmakt för kändens ombud bör bifogas.
- b) Redogörelsen för tvisten skall vara kortfattad och endast innehålla sådana uppgifter om tvistens bakgrund och kändens grunder som erfordras för att svaranden skall kunna avge

yttrande enligt § 11 och för Institutet skall kunna fatta beslut enligt § 14.

- c) Uppgiften om kändens yrkande behövs bl a för att Institutet enligt § 13 skall kunna fastställa belopp till säkerhet för kostnaderna för förfarandet. Uppgiften om yrkandet är endast preliminär och känden är inte bunden av denna uppgift i det fortsatta förfarandet. Om yrkandet avser annat än pengar bör ändas en ungefärlig uppgift om det värde varom tvisten rör sig.
- d) I vissa fall, t ex om det omtvistade avtalet är mycket omfattande, kan det räcka med att inge endast relevanta delar av avtalet. Parternas överenskommelse om skiljeförfarande är därvid av särskild betydelse.
- e) Utöver namnet på den skiljeman känden utsett bör anges även dennes adress och telefonnummer samt även eventuella telex- och telefaxnummer.

Det förutsättes att den angivna skiljemannen blivit tillfrågad av känden och därvid åtagit sig uppdraget.

Om någon i lag angiven tid inom vilken skiljeförfarande skall anhängiggöras närmar sig, bör känden – med tanke på bestämmelsen i 27 § skiljemannalagen – även se till att påkallelseskriften genast delges svaranden direkt.

Påkallelsekrift jämte bilagor bör inges i erforderligt antal exemplar så att svaranden, skiljemännen och Institutet kan erhålla var sitt.

§ 10

Avvisning

Är det uppenbart att Institutet saknar behörighet att befatta sig med tvisten skall kändens framställning om skiljeförfarande avvisas.

Institutet gör endast en ytlig bedömning (prima facie) av sin behörighet. Den närmare prövningen av jurisdiktionsfrågan görs av den utsedda skiljenämnden.

Avvisning av kändens framställning på detta stadium av skiljeförfarande är ovanlig. I den mån avvisning förekommer grundas

den oftast på att skiljeavtal saknas eller att det åberopade skiljeavtalet inte utpekar Institutet som behörigt. Avvisning kan också ske om det kan konstateras att svaranden inte är part i skiljeavtalet.

Institutets beslut att avvisa en framställning är slutligt och kan inte överprövas av t ex allmän domstol.

§ 11

Svarandens yttrande m m

Uptas målet skall Institutet delge svaranden påkallelseskriften. Svaranden skall uppmanas att till Institutet inkomma med skrift som skall innehålla:

- a) yttrande över vad käranden anfört i påkallelseskriften, samt, i förekommande fall,
- b) uppgift om svarandens val av skiljeman.

Vill svaranden framställa invändning om skiljeavtalets giltighet eller tillämplighet skall det ske i hans yttrande, varvid grunderna för invändningen skall anges.

Vill svaranden väcka genkärsmål eller yrka kvittning skall uppgift härom lämnas i skriften med redogörelse för tvisten och preliminär uppgift om yrkande. Genkärsmål får väckas och kvittningsyrkande framställas endast om det omfattas av skiljeavtalet.

Svarandens yttrande skall delges käranden. Denne skall beredas tillfälle att yttra sig över svarandens invändningar och yrkanden.

Underlåtenhet att inkomma med skrift utgör icke hinder för målets fortsatta handläggning.

Svarandens yttrande över vad käranden anfört i påkallelseskriften är avsett att vara kortfattat och skall i första hand tjäna som underlag för Institutets beslut enligt § 14. I yttrandet bör svaranden ange i vad mån kärandens yrkande medges eller bestrids samt, om yrkandets bestrids, grunden för detta jämte yttrande över de omständigheter käranden anfört i påkallelseskriften.

I uppmaningen till svaranden att inkomma med yttrande anger Institutet en tidsfrist inom vilken yttranden skall ha inkommit. Fristen är normalt förhållandevis kort – omkring två veckor – vilket bl a innebär att svarandens yttrande kan vara kortfattat även om käranden angivit ett mera fullständigt kärsmål i samband med påkallelsen.

När det gäller eventuella invändningar mot skiljeavtalets giltighet eller tillämplighet bör dock svarandens yttrande vara fullständigt. Detta gäller även beträffande svarandens inställning till yrkanden från käranden rörande sådana frågor som exempelvis plats för förfarandet och kvalifikationer hos ordföranden.

Om svaranden har kännedom om omständigheter som enligt hans mening utgör jäv mot den av käranden utsedde skiljemannen skall sådan invändning med fullständigt angivande av grunden framställas i svarandens yttrande.

Om svaranden vill väcka genkäromål eller yrka kvittning skall uppgift härom lämnas i hans yttrande över påkallelseskriften. Svaranden skall därvid lämna motsvarande uppgifter som käranden enligt § 9b) och c) har att lämna i påkallelseskriften.

Svaranden har på detta stadium rätt att väcka genkäromål eller yrka kvittning under förutsättning att genkäromålet och kvittningsyrkandet omfattas av skiljeavtalet. Institutet gör i detta hänseende en prima facie bedömning på motsvarande sätt som beträffande huvudkäromålet. Om svaranden senare under förfarandet vill väcka genkäromål eller yrka kvittning ankommer det på den utsedda skiljenämnden att enligt bestämmelserna i § 19 pröva om detta skall tillåtas.

Sista stycket som avser såväl svaranden som käranden syftar till att förhindra part att obstruera förfarandet genom att underlåta att medverka. Motsvarande bestämmelse när det gäller förfarandet inför skiljenämnden återfinnes i § 23.

§ 12

Komplettering. Frister

Institutet kan uppmana part att komplettera sin skrift till Institutet. Om käranden ej efterkommer sådan uppmaning kan Institutet besluta att avskriva målet. Underlåter svaranden att inkomma med komplettering utgör detta inte hinder för målets fortsatta handläggning.

Underlåter svaranden att komplettera genkäromål eller kvittningsyrkande kan detta avvisas av Institutet.

Har Institutet förelagt part att inom viss tid företa en åtgärd kan Institutet förlänga sådan frist.

Det framgår indirekt av denna paragraf att underlåtenhet från käranden att efterkomma uppmaning att komplettera yttrande över genkärsmål eller kvittningsyrkande inte utgör hinder för målets fortsatta handläggning.

Frist som utsatts av Institutet kan förlängas dels på begäran av den som fristen avser dels ock av Institutet självmant. Normalt skall förlängningen ske innan fristen löpt ut men om inga åtgärder vidtagits med anledning av att den utsatta fristen gått till ända kan ny frist utsäts även därefter.

§ 13

Säkerhet för kostnader

Institutet fastställer ett belopp som skall inbetalas till Institutet för att jämte upplupen ränta utgöra säkerhet för kostnaderna för förfarandet. Beloppet bestäms enligt reglemente som fastställs av Institutet. Institutet kan fastställa särskilt belopp för genkärsmål och kvittningsyrkande. Institutet kan under skiljeförfarandet, efter anmälan av skiljenämnden, besluta att ytterligare belopp skall inbetalas.

Belopp som avses i första stycket skall som regel erläggas av parterna med hälften vardera. Part äger dock erlägga hela beloppet.

Erlägger ej part begärt belopp skall Institutet bereda motparten tillfälle att inbetala detta. Uteblir härfter betalning skall målet helt eller delvis avskrivas, avvisas eller vilandeförklaras.

Institutet får såväl under målets gång som därefter använda säkerheten för betalning av arvoden till skiljemännen och andra kostnader för förfarandet.

Institutet kan besluta att säkerheten till viss del får utgöras av bankgaranti eller ställas på annat sätt.

Liksom i de flesta ad hoc förfaranden förutsätter reglerna att parterna inbetalar ett belopp till säkerhet för kostnaderna för förfarandet. Institutet fastställer säkerhetsbeloppet i enlighet med det reglemente som är gällande vid tidpunkten för beslutet. Det bör understrykas att beloppets storlek inte är bindande vad avser det slutliga fastställandet av arvoden och övriga skiljedomskostnader. Eventuellt överskjutande del av säkerhetsbeloppet återbetalas jämte ränta.

Bestämmelsen om särskilt belopp för genkärsmål och kvittningsyrkande har tillkommit för att förhindra att det ursprungliga

käromålet uppehålls för att svaranden/genkäranden inte erlägger säkerhetsbelopp för genkärålet.

Part har enligt reglerna rätt att erlägga hela säkerhetsbeloppet. Käranden kan ha anledning att göra detta för att påskynda förfarandet om han vet att en väntan på betalning från svaranden är meningslös. Erläggande av hela beloppet betraktas inte som en sådan ersättning till skiljeman som är otillåten enligt 23 § skiljemannalagen.

Efter målets avslutande ombesörjer Institutet normalt betalning av arvoden till skiljemännen och andra kostnader för förfarandet. Därvid infordras vid behov ytterligare medel från parterna. I motsatt fall återbetalas överskjutande del jämte ränta.

Under målets gång görs utbetalningen från säkerheten vanligen endast för att betala uppkomna kostnader.

Bankgaranti eller annan form av säkerhet måste i varje enskilt fall godkännas av Institutet – även vad gäller den exakta lydelsen av garantitexten eller motsvarande.

§ 14

Institutets beslut

Sedan skriftväxling enligt §§ 9–12 avslutats skall Institutet, där det ej är uppenbart att behörighet saknas:

- a) utse ordförande i skiljenämnden och i förekommande fall annan skiljeman enligt § 5,
- b) bestämma platsen för skiljeförfarandet, såvida parterna ej gjort detta, samt
- c) fastställa säkerhet samt tid inom vilken part skall ställa denna.

Sedan skriftväxling enligt §§ 9–12 avslutats gör Institutet ånyo en prima facie bedömning i fråga om Institutets behörighet baserad på vad som dittills anförts och åberopats av parterna.

Till ordförande i skiljenämnden utses normalt en i skiljeförfaranden erfaren svensk jurist. I internationella mål har dock förekommit att även utländska jurister har utsetts. Önskemål från parternas sida rörande ordförandens eller skiljemannens kvalifikationer eller beträffande vem som skall utses beaktas i möjligaste mån.

Platsen för skiljeförfarandet bestäms oftast till Stockholm men även andra platser förekommer beroende på omständigheterna.

Säkerheten fastställs enligt bestämmelserna i § 13. I beslutet anges, förutom säkerhetsbeloppet och tiden inom vilken betalning skall ske, även fördelningen av betalningsskyldigheten mellan parterna. Som regel skall parterna erlagga hälften vardera (se § 13).

Institutets beslut delges parterna med tillägg av uppgift om på vilket sätt inbetalning av säkerhetsbeloppet skall ske.

§ 15

Hänskjutande av mål till skiljenämnden

Så snart skiljenämnden utsetts och säkerhet ställts hänskjuter Institutet målet till skiljenämnden.

I och med hänskjutandet av målet till skiljenämnden upphör normalt Institutets närmare befattning med målet och skiljenämnden övertar det för självständig handläggning.

Tidpunkten för hänskjutande utgör utgångspunkt vid beräkning av ettårsfristen för meddelande av skiljedom enligt § 26.

C. Förfarandet inför skiljenämnden

§ 16

Skiljenämndens handläggning

Skiljenämnden beslutar om förfarandet. Den skall därvid iaktta parternas föreskrifter i skiljeavtalet och dessa regler samt beakta parternas önskemål.

Det åligger skiljenämnden att handlägga saken opartiskt, ändamålsenligt och skyndsamt. Parterna skall beredas erforderlig tillgång att utföra sin talan.

Består skiljenämnden av tre eller flera skiljemän får ordföranden efter uppdrag av övriga skiljemän ensam fatta beslut angående förfarandet.

Huvudreglerna rörande förfarandet inför skiljenämnden återfinns i denna paragraf, första och andra styckena.

Första stycket ger skiljenämnden rätt att besluta om förfarandets närmare utformning. Skiljenämnden är dock bunden av parternas

föreskrifter i skiljeavtalet samt Institutets regler. Beslut om hur förfarandet skall organiseras bör fattas så tidigt som möjligt sedan målet hänskjutits till skiljenämnden.

Föreskrifter som parterna meddelar efter det att skiljeförfarandet inletts är inte bindande för skiljenämnden vid beslut om förfarandet. Sådana föreskrifter och andra önskemål från parternas sida angående förfarandet skall dock beaktas av skiljenämnden och i största möjliga utsträckning följas. Skälet till varför skiljenämnden inte är bunden av senare föreskrifter är att skiljemännen inte skall tvingas medverka i ett förfarande under förutsättningar som de inte kunnat beakta när de accepterade sitt uppdrag.

Andra stycket innehåller fundamentala regler för skiljenämndens handläggning av målet och bygger på 13 och 14 §§ i skiljemannalagen.

Om så befinnes lämpligt kan enbart skriftlig handläggning äga rum.

I tredje stycket ges ordföranden rätt att efter uppdrag av övriga skiljemän ensam fatta beslut angående förfarandet. Uppdraget skall ges enhälligt av övriga skiljemän. Regeln gäller i princip alla typer av beslut om förfarandet men när det gäller rent administrativa frågor, t ex rörande möteslokaler o dyl, kan ordföranden ensam fatta beslut (se 12 § 2 st skiljemannalagen).

§ 17

Språk

Om parterna ej träffat överenskommelse därom skall skiljenämnden bestämma vilket eller vilka språk som skall användas i skiljeförfarandet.

I internationella mål kan det vara tillrådligt att parterna i skiljeavtalet träffar överenskommelse om vilket eller vilka språk som skall användas i skiljeförfarandet. En sådan överenskommelse, träffad innan förfarandet inletts, är skiljenämnden skyldig att iaktta.

§ 18

Käromål, svaromål och övriga skrifter

1. Käranden skall avge käromål, vilket, om sådana uppgifter inte redan lämnats i målet, skall innehålla:

- a) bestämt yrkande och
- b) grunderna för yrkandet.

Käromålet bör vidare innehålla preliminär uppgift om den bevisning käranden önskar åberopa.

2. Svaranden skall avge svaromål, vilket, om sådana uppgifter inte redan lämnats i målet, skall innehålla:

- a) uppgift om och i vilka utsträckning svaranden medger eller bestrider kärandens yrkande,
- b) om yrkandet helt eller delvis bestrids, grunderna härför med angivande av om svaranden vitsordar eller förnekar de omständigheter som åberopats av käranden samt, i förekommande fall,
- c) bestämt kvittningsyrkande eller genkäromål jämte grunderna härför.

Svaromålet bör vidare innehålla preliminär uppgift om den bevisning svaranden önskar åberopa.

3. Skiljenämnden kan besluta om ytterligare skriftväxling.

Vid skiljeförfarande enligt Institutets regler krävs, liksom vid process i allmän domstol, att käranden framställer ett bestämt yrkande samt anger grunderna för yrkandet liksom att svaranden bestämt anger sin inställning till kärandens yrkande samt grunderna härför. Samma krav ställs beträffande kvittningsyrkande och genkäromål.

Syftet med denna bestämmelse är att precisera och avgränsa processen för att därigenom begränsa parternas sakframställningar och bevisföring till sådant som har relevans för tvisten. Härigenom underlättas parternas processföring samt åstadkommes ett snabbare och effektivare förfarande.

Som framgår av följande paragraf kan dock parterna under vissa förutsättningar ändra sin talan.

Kärandens yrkande skall vara bestämt. Går yrkandet ut på pengar, bör ett visst belopp anges. Yrkas utbekommande av egen-

dom bör denna noggrant individualiseras. Om kändanden yrkar förbud eller påbud måste klart framgå vilken handling svaranden skall underlåta eller företa. Vill kändanden att skiljenämnden skall fastställa viss rättighet är det väsentligt att denna anges på ett juridiskt riktigt sätt.

Grunden för yrkandet skall bestå av juridiska grunder samt olika konkreta omständigheter som, enligt kändandens mening, tillsammans medför att yrkandet kan bifallas.

Käromålet bör vidare innehålla en så utförlig bevisuppgift som är möjlig på detta stadium av förfarandet (se vidare § 21 med kommentar).

Svaromålet bör utformas på motsvarande sätt som käromålet. Om svaranden endast delvis bestrider kändandens yrkande om utfående av visst penningbelopp, bör han bestämt ange vilket belopp som medges och vilket som bestrids.

Vidare bör klart framgå vilka av kändanden åberopade omständigheter som svaranden förnekar och vilka han vitsordar.

Parterna bör i de inledande skrifterna även närmare utveckla sin mening i de processuella frågor som kan vara aktuella, exempelvis om invändning gjorts beträffande skiljeavtalets giltighet eller tillämplighet.

Om käromål uteblir kan skiljenämnden besluta att förfarandet skall avslutas. Uteblir svaromålet utgör detta inte hinder för målets fortsatta handläggning (se § 23).

§ 19

Ändring av talan

Part får under förfarandet ändra sin talan om denna efter ändringen alltså omfattas av skiljeavtalet och skiljenämnden inte anser det olämpligt med hänsyn till den tidpunkt när yrkandet därom framställs, det förfång som vållas motparten eller andra omständigheter.

Bestämmelsen i första stycket gäller även i fråga om parts rätt att senare än som avses i § 11 framställa kvittningsyrkande eller väcka genkärsmål.

Denna paragraf är en väsentlig nyhet i förhållande till 1976 års regler och är utformad efter förebild i artikel 20 i UNCITRALs skiljedomsgregler.

Reglerna om ändring av talan modifierar det eljest strikta kravet att bestämt och slutligt ange yrkandena i den inledande skriften till skiljenämnden. Avsikten är dock att ändring skall ske undantagsvis även om skiljenämnder torde vara mindre restriktiva med att tillåta ändring än vad som är fallet i allmän domstol.

Om part saknar giltig ursäkt för att han inte slutligt bestämt sin talan i den inledande skriften kan skiljenämnden ålägga honom att ensam svara för de extra kostnader för förfarandet som föranletts av hans ändring av talan.

§ 20

Muntlig förhandling

Muntlig förhandling skall i regel äga rum. Med beaktande av parternas önskemål bestämmer skiljenämnden tidpunkten för, varaktigheten av och formerna för muntlig förhandling, däri innefattat sättet för upptagande av bevisningen.

Då skiljeman utbyts under pågående förfarande, avgör skiljenämnden i sin nya sammansättning om och i vilken utsträckning tidigare muntlig förhandling skall upprepas.

Denna regel ger uttryck för allmän praxis i skiljeförfaranden att hålla åtminstone en muntlig förhandling. Det är emellertid också möjligt enligt reglerna att avgöra ett skiljemål efter enbart skriftlig handläggning. Om och på vilket sätt muntlig förhandling skall hållas avgörs av skiljenämnden med beaktande av parternas önskemål. Eventuella föreskrifter i skiljeavtalet rörande muntlig förhandling är skiljenämnden skyldig iaktta (se § 16 med kommentar).

Muntlig förhandling äger normalt rum i form av sammanträde med samtliga skiljemän och representanter för parterna men även telefonförhandling, TV-förhandling eller motsvarande får anses som muntlig förhandling.

Det är åtminstone i mål av något större omfattning vanligt och lämpligt att förutom en avslutande huvudförhandling hålla en eller flera muntliga förberedelser. Härigenom kan tvistefrågorna preciseras och målet beredas inför huvudförhandlingen. Detta får till följd ett snabbare och effektivare förfarande och kan också utgöra en god grund för parterna när det gäller att komma fram till en förlikning.

Bevisningen skall som huvudregel upptas genom att den part som åberopat bevisningen förebringar den vid sammanträde inför samtliga skiljemän och representanter för båda parter. Vittnen skall därvid normalt höras muntligen medan skriftliga bevis vanligen förebringas genom att inges. Med beaktande av parternas önskemål kan dock skiljenämnden besluta att bevisningen skall förebringas på annat sätt.

Om parterna inte har någon invändning häremot kan exempelvis skiljenämnden besluta att hålla förhör vid ett separat sammanträde och sedan förebringa detta bevis vid en slutförhandling genom protokoll, bandupptagning e dyl. Med parternas medgivande kan i undantagsfall sådant förhör hållas inför endast någon eller några av skiljemännen.

Andra stycket ger möjlighet för skiljemännen att underlåta att upprepa tidigare muntlig förhandling sedan någon av dem bytts ut. Genom denna möjlighet kan i vissa fall en besvärande tidsutdräkt undvikas. Självfallet måste tillses att den nye skiljemannen på något sätt erhåller ett fullgott underlag för att kunna delta i avgörandet av tvisten. Normalt torde detta ske genom att han tar del av skrifter och protokoll som genom att övriga skiljemän informerar honom om vad som förevarit.

Om tveksamhet råder om den nya skiljemannen på detta sätt erhåller ett fullgott underlag för tvistens avgörande bör tidigare muntlig förhandling upprepas i den utsträckning som är erforderlig.

Om fler än en skiljeman bytts ut torde upprepning av tidigare muntlig förhandling kunna underlåtas endast i undantagsfall.

§ 21

Bevisning

Parterna skall på anmodan av skiljenämnden ange den bevisning de vill åberopa och vad som skall styrkas med varje särskilt bevis samt förete den skriftliga bevisning som åberopas.

Skiljenämnden avgör om skriftliga vittnesberättelser får åberopas.

Skiljenämnden kan avvisa erbjuden bevisning om denna saknar betydelse i målet eller om den med avsevärt mindre besvär eller kostnad kan förebringas på annat sätt.

Skiljenämnden skall, efter samvetsgrann prövning av allt som förekommit, avgöra vad i målet är bevisat.

Denna paragraf återspeglar i Sverige allmänt accepterade principer när det gäller bevisning (Se Arbitration in Sweden s 102 ff och s 116 ff).

Om part efter anmodan av skiljemännen utan giltig ursäkt underlåter att inom tid som skiljemännen bestämt avge sin bevisuppgift eller förete den skriftliga bevisning som åberopas kan detta föranleda skiljemännen att besluta att parten skall förlora rätten att åberopa beviset (jfr RB 42:15).

När det gäller skriftliga vittnesberättelser är avsikten att sådana skall komma till användning främst när vittnet omöjligen eller svårigen kan höras muntligen. Har båda parter enats om att viss skriftlig berättelse skall få åberopas som bevis torde dock inte finnas någon anledning för skiljenämnden att inte tillåta detta. Om å andra sidan part påfordrar muntligt förhör av ett vittne och sådant förhör går att anordna bör skiljenämnden normalt inte tillåta att endast skriftlig berättelse åberopas.

I princip kan allt åberopas som bevisning. Skiljenämnden kan dock enligt tredje stycket av processekonomiska skäl avvisa erbjuden bevisning.

Värdet av den förebragta bevisningen bedöms av skiljenämnden enligt den fria bevisvärderingens princip (se härom Ekelöf, Rättegång IV, 5 uppl, s 16 ff.)

§ 22

Sakkunnig

Om parterna ej annorlunda bestämmer, får skiljenämnden utse sakkunnig för att utlåta sig om viss fråga.

Utgångspunkten i reglerna är att parterna sörjer för bevisningen däri inbegripet rätt att förebringa sakkunnigbevisning. Denna paragraf ger emellertid skiljenämnden rätt att, om inte båda parter bestämmer annat, själv utse sakkunnig att utlåta sig om viss fråga.

Uppdraget åt sådan sakkunnig fastställes lämpligen av skiljenämnden i samråd med parterna. Den sakkunnige kan avge sitt yttrande såväl skriftligen som muntligen. Ett skriftligt yttrande kan också kompletteras med muntligt förhör. Det skriftliga utlåtandet skall delges parterna och vid muntligt förhör skall parterna beredas tillfälle att närvara och ställa frågor.

Ett utlåtande av sakkunnig utsedd av skiljenämnden är inte något exklusivt bevis utan kan bli föremål för motbevisning från parternas sida.

Parterna är skyldiga att erlägga ersättning åt sakkunnig utsedd av skiljenämnden i enlighet med skiljenämndens beslut.

§ 23

Parts utevaro m m

Om part utan giltigt skäl uteblir från förhandling eller underlåter att i annat hänseende iakttä föreläggande av skiljenämnden utgör detta inte hinder för målets fortsatta handläggning och avgörande.

Regeln syftar till att hindra part från att sabotera förfarandet genom att inte medverka. För att regeln skall kunna tillämpas förutsätts självfallet att part erhållit del av kallelse till förhandling och föreläggande från skiljenämnden. Det torde vara nödvändigt att införskaffa bevis härom innan målet företas till avgörande.

Även om målet avgörs med tillämpning av 23 § skall avgörandet grundas på föreliggande utredning och även omständigheter som talar till förmån för den utevarande parten beaktas av skiljenämnden (se 14 § skiljemannalagen).

§ 24

Passivitet vid fel i förfarandet

Part som underlåter att utan oskäligt uppehåll anmärka mot att avvikelser skett från föreskrifter i skiljeavtalet eller eljest för förfarandet gällande regler, skall anses ha avstått från att åberopa avvikelserna.

Denna regel bygger på 21 § skiljemannalagen som stadgar att part inte får göra gällande en klandergrund om han med vetskap om procedurfel utan invändning inlåtit sig på förhandling eller annor-

ledes bör anses ha avstått från att åberopa felet (se Arbitration in Sweden s 156).

Part är dock oförhindrad att när det gäller kostnaderna och deras fördelning åberopa fel från motpartens sida, t ex att denne inte efterkommit förelägganden eller föreslagit regelvidriga handlingar som orsakat extra kostnader.

§ 25

Omröstning

Vid omröstning skall den mening gälla som erhållit fler röster än någon annan mening. Om sådan majoritet ej uppnås skall ordförandens mening gälla.

Varje skiljeman har en röst och den mening skall gälla som erhållit fler röster än någon annan mening. Om sådan majoritet inte uppnås bestämmer ordföranden ensam domen.

Denna regel innebär, till skillnad mot vad som följer av 16 § skiljemannalagen, att skiljenämnden alltid kan åstadkomma ett avgörande av målet.

Om parterna önskar ytterligare omröstningsregler som kompletterar denna paragraf – exempelvis regeln major includit minus – får de särskilt avtala härom.

D. Skiljedomen

§ 26

Tid för skiljedoms meddelande

Skiljedom skall meddelas senast ett år efter det målet hänskjutits till skiljenämnden. Institutet äger dock på framställning av skiljenämnden förlänga denna tid då skäl är därtill.

Parterna kan avtala om annan tidsfrist för meddelande av dom. Sådan tidsfrist kan emellertid, om parterna inte särskilt avtalat även härom, inte mot ena partens bestridande förlängas varken av Institutet, allmän domstol eller någon annan. Enligt 18 § skiljemanna-

lagen förfaller skiljeavtalet om skiljedom inte meddelas inom den tid som parterna bestämt.

När det gäller förlängning av den ettårsfrist som anges i förevarande paragraf bör skiljenämnden i sin framställning härom till Institutet redovisa skälen till varför förlängning erfordras liksom parternas inställning i frågan.

§ 27

Särskild skiljedom

Viss fråga eller del av det varom parterna tvistar kan på parts begäran avgöras genom särskild skiljedom. Mot parts bestridande får sådan dom meddelas endast om särskilda skäl föreligger.

Har part till viss del medgivit ett yrkande får särskild dom meddelas över det som medgivits.

Regeln avser både mellandom och deldom.

Skiljedom vinner rättskraft på i princip samma sätt som en dom i allmän domstol. Det är därför viktigt att se till att det beträffande varje skiljedom – som ju också en mellandom och en deldom utgör – är möjligt att avgöra rättskraftens innehåll och omfattning.

Särskild skiljedom får också ges över yrkande som part medgivit. Sådant yrkande kan utgöras av såväl käromål som genkärsmål och kvittningsyrkande.

§ 28

Skiljedom

Skiljedom skall meddelas på platsen för förfarandet. Den skall innehålla domskäl och domslut och undertecknas av samtliga skiljemän. Skiljedom får meddelas även om skiljemans underskrift saknas under förutsättning att de flesta av skiljemännen undertecknat den och däri antecknat att skiljeman, vilkens underskrift saknas, deltagit i tvistens avgörande.

Skiljeman får till skiljedomen foga avvikande mening.

Om förlikning träffas äger skiljenämnden på parternas begäran fastställa den samma i skiljedom.

Skiljedom skall meddelas på platsen för förfarandet, lämpligen genom att domen hålls tillgänglig för parterna på tid och plats varom parterna underrättats eller genom att exemplar av skiljedom sänds med post till parterna.

Ett antal frister börjar löpa från det part fått del av skiljedom. Sålunda räknas tiden för klander enligt 21 § skiljemannalagen och för talan mot skiljemans arvodesanspråk enligt 25 § skiljemannalagen från denna tidpunkt liksom tiden för rättelse av skiljedom m m enligt § 31 i dessa regler. Skiljenämnden bör därför tillse att erhålla bevis om vid vilken tidpunkt part erhållit del av skiljedom.

Det får anses underförstått och föreskrivs också i 17 § skiljemannalagen att skiljedom skall avfattas skriftligen.

Om skiljeman avger en skiljaktig mening bör anteckning härom göras i skiljedom och den avvikande meningen bifogas domen.

I skiljedom skall enligt 25 § skiljemannalagen också lämnats tydlig hänvisning om vad part som vill föra talan mot skiljemännens beslut om sin ersättning har att iakttä.

§ 29

Kostnader

I skiljedom skall skiljenämnden bestämma de ersättningsbelopp som tillkommer dels Institutet, dels skiljemännen. För dessa ersättningar är parterna solidariskt ansvariga.

Tappande part skall förpliktas att betala nu nämnda ersättningsbelopp samt motparts kostnader i målet om inte omständigheterna föranleder annat.

Avslutas målet innan skiljedom meddelats, får skiljenämnden bestämma att parterna skall erlägga ersättning till Institutet och skiljemännen. Avslutas målet innan det hänskjutits till skiljenämnden, bestämmer Institutet sin ersättning.

Skiljedom får meddelas även om den endast avser kostnader.

Ersättning till Institutet utgår enligt § 32 i dessa regler enligt av Institutet fastställt reglemente. Ersättningen till skiljenämnden skall bestämmas enligt § 30.

Part skall innan handläggningen avslutats uppge sina kostnader i målet samt framställa yrkande rörande fördelningen av dessa och övriga skiljedomskostnader.

Omständigheter som kan föranleda att inte tappande part förpliktas att betala kostnaderna för förfarandet är exempelvis att vinnande parts processföring varit onödigt omfattande eller att han eljest onödigtvis orsakat kostnader för förfarandet.

§ 30

Skiljemans arvode

Skiljemans arvode skall bestämmas till skäligt belopp med beaktande av tidsåtgången, målets svårighetsgrad, tvisteföremålets värde och övriga omständigheter.

Denna paragraf är baserad på artikel 39 i UNCITRALs skiljedomsgreger.

Uppräkningen av vad som skall beaktas vid bestämmande av arvode är gjord i prioritetsordning. Bestämmandet av ersättning skall ske helt fristående från Institutets beslut om belopp till säkerhet för kostnaderna för förfarandet.

Enligt 25 § skiljemannalagen kan part som är missnöjd med skiljemännens beslut angående dem tillkommande ersättning dra denna fråga under domstols prövning inom 60 dagar från det han fått del av skiljedomen.

§ 31

Rättelse av skiljedom m m

Har uppenbar felräkning eller misskrivning skett i skiljedom skall skiljenämnden rätta denna.

På begäran av part, framställd inom 30 dagar från det parten fick del av skiljedomen, får skiljenämnden pröva yrkande som rätteligen borde ha avgjorts i skiljedomen men som ej blivit avgjort däri.

På begäran av part, framställd inom 30 dagar från det parten fick del av skiljedom, får skiljenämnden skriftligen tolka denna.

Innan skiljenämnden vidtar åtgärd som avses i denna paragraf skall parterna beredas tillfälle att yttra sig.

Med yrkande som rätteligen borde ha avgjorts i skiljedomen avses fråga som i vederbörlig ordning underställts skiljenämnden för prövning och också blivit föremål för fullständig handläggning.

Tolkning av skiljedom avser i första hand närmare förklaring över de i skiljedomen redovisade domskälen men kan också avse precisering av domslutet och hur detta är avsett att verkställas i praktiken.

E. Diverse bestämmelser

§ 32

Ersättning till Institutet

Ersättning till Institutet utgår enligt av Institutet fastställt reglemente.

Reglementet kan ändras av Institutet och skall tillämpas enligt den lydelse som gäller vid tidpunkten för fastställandet av ersättningen.

§ 33

Arkivering av skiljedom m m

Det åligger skiljenämnd att sedan förfarandet avslutats tillställa Institutet ett exemplar av varje i målet meddelad skiljedom och särskilt uppsatt beslut samt protokoll.

Denna paragraf är avsedd att möjliggöra för Institutet att bedöma hur en tillsatt skiljeman utför sina åligganden i förfarandet. Institutet kan dock inte överpröva något skiljenämndens beslut eller eljest meddela forskrifter för skiljenämndens handläggning av målet. Den information som erhålles kan användas för att tillse att skiljeförfaranden och domar i framtiden håller så hög kvalitet som möjligt.

Regeln innebär inte att skiljenämnd är skyldig att föra protokoll men detta torde normalt förekomma vid muntligt förhandling; särskilt vid muntlig förberedelse.

Institutet iakttar alltid sträng sekretess och lämnar inte ut någon information om pågående eller avslutade förfaranden – ej ens om dess existens – utan parternas medgivande.

§ 34

Ikraftträdande

Dessa regler träder i kraft den 1 januari 1988 och ersätter tidigare gällande regler för Stockholms Handelskammares Skiljedomsinstitut.

Har skiljeavtalet träffats före den 1 januari 1988 skall äldre skiljedomsregler tillämpas om parterna ej avtalar annat.

I samband med att skiljeförfarande påkallats riktar Institutet en förfrågan till parterna om de önskar att de nya reglerna skall tillämpas på ett avtal träffat före den 1 januari 1988 jämte information om vad detta innebär.

Skiljeklausuler

I. Allmänna bestämmelser för byggnads-, anläggnings- och installationsentreprenader (AB 72), utarbetade av Svenska Teknologföreningens Kontraktskommitté i samverkan med berörda myndigheter och sammanslutningar (Svenska Teknologföreningens formülär 20/72):

Kapitel 9. Tvist

§ 1

Tvist på grund av kontraktet skall avgöras genom skiljedom enligt svensk lag om skiljemän, såvida icke annat bestämts i kontraktet.

§ 2

Den omständigheten att tvist hänskjutits till rättsligt avgörande berättigar icke entreprenören att avbryta entreprenaden. Ej heller äger beställaren på sådan grund innehålla belopp, som ej direkt omfattas av tvisten, eller underlåta att i övrigt fullgöra sina åligganden.

§ 3

Oberoende av §§ 1 och 2 i detta kapitel äger part hos allmän domstol anhängiggöra talan beträffande ostridig, förfallen fordran avseende entreprenaden.

II. Allmänna leveransbestämmelser för leveranser av maskiner samt annan mekanisk och elektrisk utrustning inom och mellan Danmark, Finland, Norge och Sverige, antagna år 1985 av Jernets Arbejdsgiverforening, Danmark, Suomen Metalliteollisuuden Keskusliitto – Finlands Metallindustris Centralförbund r.y., Finland,

Mekaniske Verksteders Landsforening, Norge, samt Sveriges Mekanförbund, Sverige (NL 85).¹

40. Tvist i anledning av avtalet och allt som har samband med det får inte dras under domstols prövning utan skall avgöras av skiljemän enligt lagen i säljarens land.

41. Tvist i anledning av avtalet skall bedömas enligt lagen i säljarens land, om inte annat uttryckligen avtalats.

III. *Allmänna avtalsvillkor för elleverans vid högspänning*, godkända av Svenska kommunförbundet, Svenska Kraftverksföreningen, Sveriges Industriförbund och Svenska Elverksföreningen (EL/AV-H-88):

13. Debiteringsmätare

Leverantören skall på sin bekostnad uppsätta och underhålla för leveransens debitering erforderlig mätutrustning. Kunden skall, om så anges i avtalet, på sin bekostnad uppsätta och underhålla motsvarande mätutrustning, vilken skall vara godkänd av leverantören. Vardera parten har rätt att plombera den andra partens här angivna mätutrustning.

Mätutrustning skall vara så utformad att parterna kan avläsa varandras mätare.

19. Tvister angående mätningen

Meningsskiljaktigheter mellan leverantören och kunden om den i punkt 13 angivna mätutrustningens registrering eller om mätaravläsningarnas riktighet, skall hänskjutas till avgörande av en opartisk, sakkunnig person eller institution, som utses av parterna eller, om dessa inte kan enas, utses av skiljemän utsedda enligt lagen om

¹ Motsvarande regler finns intagna i Allmänna bestämmelser för leverans och montage av maskiner samt annan mekanisk och elektrisk utrustning inom och mellan Danmark, Finland, Norge och Sverige (NLM 84), antagna 1984 av samma parter.

skiljemän. Parterna skall betala kostnaderna för sådana avgöranden med hälften vardera.

IV. Allmänna bestämmelser, ALBIF 83, för leverans av järn- och stålprodukter m m, fastställda av Bruksindustriföreningen:

24. Eventuella tvister skall avgöras genom skiljedom i Sverige enligt gällande lag om skiljemän. Part äger dock inför allmän domstol föra talan om utbetalning av ostridiga, enligt avtalet förfallna belopp.

V. Kontrakt Svea 1982, antaget av Göteborgs Trävaruexportörers Förening, Snickerifabrikernas Riksförbund, Svenska Sågverks- och Trävaruexportföreningen, Svenska Sågverks- och Trävaruexportföreningens Grossistsektion, Svenska Trävaruagentföreningen, Sveriges Bygg- och Trävaruhandelsförbund:

10 a. Skulle tvist uppstå med anledning av kontraktet och ej kunna i godo uppgöras, skall denna på nedannämnda sätt avgöras av skiljenämnd, men köparen skall i allt fall motta och väl vårda levererade varor.

b. Parterna skall först söka ena sig om valet av en skiljeman, som ensam skall avgöra tvisten. Kan de ej enas, skall de utse var sin skiljeman. Part, som skriftligen underrättats av motparten om dennes val av skiljeman, skall inom 8 dagar därefter, eller om han är grossist, inom 12 dagar därefter, lämna den andra parten skriftlig underrättelse om sitt val av skiljeman, eljest skall på parts ansökan behörig myndighet utse skiljeman. Blir de sålunda utsedda skiljemännen eniga om tvistens avgörande, skall de avkunna skiljedom i enlighet därmed. Uppnås ej sådan enighet, skall de utse tredje skiljeman. Kan de ej enas om sådan, utses tredje skiljeman av Stockholms Handelskammares verkställande utskott på begäran av skiljeman.

c. Är ej flertalet bland skiljemännen ense angående fråga, som blivit överlämnad till deras prövning, skall den mening gälla, som omfattas av tredje skiljemannen.

d. Omfattar tvisten varans beskaffenhet, skall de av parterna eller myndigheten utsedda skiljemännen vara fackmän.

Besiktning av varuparti, vars beskaffenhet är föremål för tvist, skall ske skyndsammast och skiljedom i sådant fall avkunnas inom 30 dagar efter det skiljenämnden blivit slutgiltigt utsedd. I övriga fall skall skiljedom vara avkunnad inom 6 månader efter det skiljenämnden blivit slutgiltigt utsedd. Avkunnad skiljedom skall omedelbart tillställas parterna.

e. Skiljemännens arvoden och kostnader skall gäldas av parterna på sätt skiljenämnden bestämmer. Härvid bör skiljemännen beakta förhållandet mellan begärd respektive erbjuden och beviljad ersättning samt parternas villighet att medverka till en skälig uppgörelse i godo. Skiljemännen äger även pröva huruvida och i vilken omfattning part skall vara skyldig gälda motpartens kostnader.

f. I övrigt skall lagen om skiljemän gälla.²

VI. Skiljeklausuler i försäkringsavtal.³

1. Företagsförsäkring (inkl brandförsäkring):

Tvist om värdet skall "på begäran av part hänskjutas till avgörande enligt lagen om skiljemän. Vardera parten utser en skiljeman som skall var opartisk och sakkunnig i den fråga tvisten gäller. Tredje skiljemannen skall utses av de båda skiljemännen om annan överenskommelse inte träffats"... "Skiljedomen skall meddelas senast sex månader efter den dag då tredje mannen utsetts."

² Om skiljeklausuler i trävarukontrakt se vidare Ullman s. 212 ff.

³ Exempel hämtade från en i februari 1989 inom Svenska Försäkringsbolags Riksförbund företagen summarisk genomgång av tillgängliga villkor. Se även Jan Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl (Stockholm 1965) s 243 f.

”Vid tvist om värdet av skada på egendom eller av avbrottsförlust skall på begäran av part värderingen hänskjutas till avgörande av tre skiljemän ... I övrigt gäller lagen om skiljemän.”

”Vid tvist om värdet av skada på egendom skall på begäran av part värderingen hänskjutas till avgörande genom skiljedom. Lagen om skiljemän tillämpas.”

2. Bankförsäkring (subsidiär brandförsäkring):

”Tvist angående tillämpningen och tolkningen av detta avtal skall avgöras enligt lagen om skiljemän.”

3. Villa- och fritidshusförsäkring:

”Vid tvist om värdet av skada på byggnad i andra fall än där lagen om rättegången i tvistemål om mindre värden (numera 1 kap 3 d § RB) skall tillämpas bestäms värdet av skiljemän genom skiljedom. Parterna utser var sin skiljeman som skall vara opartisk och sakkunnig i den värderingsfråga tvisten gäller. Den tredje skiljemannen utses av svensk handelskammare om inte parterna enats om annat. De två först utsedda skiljemännen tillser att den tredje skiljemannen blir utsedd ... Skiljedomen skall meddelas inom sex månader sedan tredje skiljemannen blev utsedd. I övrigt gäller lagen om skiljemän.”

”Kan vi inte komma överens om värdet av skada på byggnad skall värdet bestämmas genom skiljedom. Gäller tvisten ett värde som inte överstiger ett halvt basbelopp skall den dock avgöras av domstol enligt 1 kap 3 d § 1 st rättegångsbalken (s k småmål) ... Vid skiljedom utser du och vi var sin skiljeman som skall vara opartisk och sakkunnig. Tredje skiljemannen skall vara auktoriserad av svensk handelskammare.”

”Om oenighet uppstår om värdering av skada på fast egendom och det inte gäller högre belopp än ett halvt basbelopp (för närvarande ... kr) ska saken avgöras av domstol enligt särskilt förfarande för småmål. Gäller det större belopp får du välja om du vill ha saken avgjord genom skiljedom eller genom rättegång. Blir det skiljedom utser du och vi var sin skiljeman som ska vara sakkunnig och opartisk. Tredje skiljeman utses av handelskammaren i länet...”

4. Hemförsäkring:

Om tvist uppkommit avseende värdering av lös egendom skall/kan en värderingsman – utsedd av svensk handelskammare – värdera skadan.

VII. Riksavtal mellan Målaremästarnas Riksförening och Svenska Målareförbundet 1988 (*kollektivavtal för måleriyrket*):

§ 15 Tvisters handläggning

a) Förhandling

1. Tillämpningsområde

Uppkommer tvist mellan arbetsgivare och arbetstagare eller deras organisation, rörande tolkning eller tillämpning av detta avtal eller lag – rättstvist – äger part rätt få sådan tvist behandlad vid lokal förhandling, lokal distriktsskiljenämnd eller i förekommande fall, vid riksskiljenämnden under förutsättning att part påkallar förhandling respektive hänskjuter frågan för avgörande inom nedan angivna tidsfrister.

Med lag avses lagstiftning rörande förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare (arbetsrättslig lagstiftning).

c) Skiljenämnd

1. Allmän rättstvist

Om part efter lokal förhandling vill få tvist prövad av skiljenämnden, skall tvisten hänskjutas till skiljenämnden – med i c) 2–3 angivna undantag – inom 2 månader efter det att den lokala förhandlingen avslutats.

2. Rättstvist om lön m m

Vid tvist enligt b) 2, ankommer det på arbetsgivaren att hänskjuta tvisten till skiljenämnd, inom 10 dagar efter det att den lokala förhandlingen avslutats. Samtidigt skall tvistigt belopp deponeras hos berörd distriktsskiljenämnd.

3. Tvist om giltigheten av uppsägning m m

Vid tvist enligt b) 3, skall tvisten hänskjutas till skiljenämnden inom två veckor efter det att den lokala förhandlingen avslutats.

e) Distriktsskiljenämnd

1. För upptagande av frågor som avgörs av skiljenämnd upprättas permanenta distriktsskiljenämnder. De lokala organisationerna för Målarvästarnas Riksförening och Svenska Målarförbundet utser två ledamöter vardera. För varje ledamot utses en suppleant. Indelningen av distriktsskiljenämnds områden bestämmas av de centrala organisationerna.

2. Handläggning av distriktsskiljenämnd

Då en uppkommen meningsskiljaktighet i vederbörlig ordning blivit hänskjuten till distriktsskiljenämnd – därvid skall lämnas en skriftlig redogörelse för vad tvistefrågan gäller och bifogas så fullständiga handlingar som möjligt för dess bedömning – åligger det distriktsskiljenämnden att skyndsammast möjligt efter anmälan sammanträda för ärendets behandling, och skall distriktsskiljenämnden senast 6 månader därefter ha meddelat sitt beslut därest icke densamma enhälligt finner nödvändigt att förlängning av denna frist sker.

3. I beslut skall två ledamöter delta från vardera sidan; vid lika röstetal skall de valda ledamöterna samfällt utse en femte ledamot, vilken skall vara en utom de respektive organisationerna stående person. Kan härvid enighet ej nås om valet av femte ledamot utses denne av statens förlikningsmannarexpedition.

4. Distriktsskiljenämnden skall hänskjuta tvisten till riksskiljenämnden i den mån frågan är prejudicerande för tillämpningen av kollektivavtalet eller om det föreligger andra särskilda skäl till sådan prövning.

5. Vid distriktsskiljenämndens sammanträde skall föras protokoll, vilket utskrivs i det antal exemplar parterna påfordrar.

6. Distriktsskiljenämndens dom som avgöres genom femte ledamot är för parterna absolut bindande. I annat fall kan talan mot distriktsskiljenämndens slutliga beslut föras genom besvär. Sådan besvärsskrivelse skall vara distriktsskiljenämnden tillhanda senast 10 arbetsdagar efter skiljenämndens beslut meddelats.

7. Kostnaderna för distriktsskiljenämnd, som är att anse som gemensamma, skall med hälften var gäldas av respektive organisation. Ersättning till parternas egna skiljemän och övriga kostnader som icke är att anse som gemensamma, gäldas av organisationerna var för sig. Oorganiserade betalar den kostnad, som nämnden beslutar.

f) Fullföljd av beslut

1. Då nämnden beslutat i ekonomiska frågor, skall den part, mot vilken beslutet riktas, senast 8 arbetsdagar efter det nämndens beslut meddelats vederbörande, utbetala utdömt belopp på sätt nämnden beslutar.

2. Parterna är skyldiga att lojalt ställa sig av nämnden beslutad uppgörelse eller avkunnad dom till efterrättelse. Sker ej detta kan blockad eller annan åtgärd vidtagas mot den tredskande parten sedan lagstadgat varsel iakttagits.

g) Riksskiljenämnd

Tvister som ej löses i distriktsskiljenämnd samt besvär över distriktsskiljenämnds slutliga beslut avgöres av riksskiljenämnden. I denna tillsätter Målaremästarnas Riksförening och Svenska Målareförbundet två ledamöter vardera. För varje ledamot utses en suppleant.

Beträffande riksskiljenämndens handläggning gäller vad som föreskrivs ovan beträffande distriktsskiljenämnd.

VIII. *Kollektivt huvudavtal mellan Tidningarnas Arbetsgivareförening och Grafiska Fackförbundet 1989–1991 (förhandlingsordning):*

§ 4

mom 1. Tvistefrågor som icke kunnat lösas vid central förhandling skall om parterna är eniga därom, hänskjutas för avgörande till en skiljenämnd, bestående av fem ledamöter, varav Tidningarnas Arbetsgivareförening och Grafiska Fackförbundet vardera utser två samt de sålunda utsedda utser den femte, som tillika skall vara ordförande i nämnden. Enas icke de av organisationerna utsedda ledamöterna om utseende av ordförande skall denne utses av Statens Förlikningsmännaexpedition.

Enas parterna icke om hänskjutande av tvisten till skiljenämnd må tvisten av endera parten kunna hänskjutas till Arbetsdomstolen för avgörande.

mom 2. Hänskjutande av tvistefråga till skiljenämnd eller Arbetsdomstolen skall, vid äventyr av talans förlust, ske genom påkallande av skiljeförfarande respektive ingivande av stämningsansökan inom tre månader från den dag, då förhandlingarna rörande tvistefrågor avslutades.

§ 5

De kostnader, som föranleds av ärendets behandling av skiljenämnd, bestrides av vederbörande organisation efter eget avgörande, dock skall alla kostnader, som är att anse såsom gemensamma, gäldas med hälften av vardera organisationen. Kostnader, föranledda av ärende, varom i § 2 mom 2 sägs, är icke att anse som gemensamma, utan gäldas av den organisation, som påkallat sådant ärendes behandling.

IX. *Kollektivavtal mellan Tidningarnas Arbetsgivareförening och Svenska Journalistförbundet för redaktionspersonal m fl 1989:*

§ 18 d

Tvist rörande tolkning eller tillämpning av detta eller i anslutning härtill träffat avtal skall, om parterna är eniga därom, hänskjutas för avgörande till en skiljenämnd, bestående av fem ledamöter, av vilka vardera parten utser två och en, tillika ordförande, utses av organisationerna gemensamt.

Enas parterna icke om hänskjutande av tvisten till skiljenämnd skall frågan avgöras av arbetsdomstolen.

Hänskjutande av tvistefråga till skiljenämnd eller arbetsdomstolen skall, vid äventyr av talans förlust, ske genom påkallande av skiljeförfarande respektive ingivande av stämningsansökan inom tre månader från den dag, då förhandlingarna rörande tvistefrågan avslutades.

X. Skiljeklausuler rekommenderade av Stockholms Handelskammars Skiljedomsinstitut (SHS):

1. Skiljeförfarande med tre skiljemän

Tvist i anledning av detta avtal skall slutligt avgöras genom skiljedom enligt reglerna för Stockholms Handelskammars Skiljedomsinstitut.

2. Skiljeförfarande med en skiljeman

Tvist i anledning av detta avtal skall slutligt avgöras genom skiljedom enligt reglerna för Stockholms Handelskammars Skiljedomsinstitut.

Skiljenämnden skall bestå av en skiljeman.

HANDLINGAR I SKILJETVIST¹

Påkallelsekrift

Stockholm den 10 mars 1988

Handelsbolaget Ericsson & Forss
Belegatan 85
113 26 Stockholm

Enligt avtal av den 15 januari 1987 mellan Er och oss har Ni inköpt 200 tvättmaskiner för en köpeskillning av 800.000 kronor. Då Ni vägrat att erlægga betalning för maskinerna får vi härmed påkalla tillämpning av skiljeklausulen i avtalet och yrka att Ni skall åläggas att till oss utge köpeskillningen, 800.000 kronor, plus sex procent årlig ränta därpå från den 6 december 1987 tills betalning sker.

Vi har till skiljeman utsett advokaten Allan Breck, och vi emotser inom i lag föreskriven tid meddelande om vem som av Er utsetts till skiljeman.

Vi emotser Ert erkännande av mottagandet av denna skrivelse.

Högaktningsfullt
Aktiebolaget Ångteknik
Lars Lindgren

¹ De fyra första handlingarna i denna avdelning har ställts till författarens förfogande av advokaten P A Weslien. De har uppdaterats och reviderats något med hänsyn bl a till ny lagstiftning. För att inte själva skiljedomen skulle bli alltför vidlyftig har Weslien tagit ett okomplicerat fall och låtit parterna vitsorda faktiska uppgifter och belopp, så att referat av förebragt bevisning kunnat undvikas. Den sista handlingen utgörs av en autentisk skiljedom som avidentifierats. Här kan även hänvisas till Stefan Lindskog och Sven Unger, Publicering av skiljedomar (TSA 1982 s 11 ff) och Nils Mangård, Hur man skriver en skiljedom (Årsskrift 1986 s 35 ff).

Ansökan om utseende av skiljeman

Till Stockholms tingsrätt

Enligt i avskrift bifogade avtal av den 15 januari 1987 mellan undertecknade Aktiebolaget Ångteknik, å ena, och Handelsbolaget Ericsson & Forss, å andra sidan, avseende leverans av tvättmaskiner är överenskommet, att tvister rörande tolkning eller tillämpning av avtalet skall avgöras enligt svensk lag av skiljemän enligt svensk lag om skiljemän.

I skrivelse av den 10 mars 1988 från oss till handelsbolaget, vilken kommit handelsbolaget tillhanda den 11 mars 1988, har vi påkallat tillämpning av nämnda bestämmelse i avtalet och yrkat utfående av köpeskillingen enligt avtalet, varvid vi meddelat, att vi till skiljeman utsett advokaten Allan Breck. Eftersom handelsbolaget underlåtit att inom föreskriven tid lämna underrättelse om val av skiljeman, får vi härmed hemställa, att tingsrätten utser skiljeman enligt 8 § lagen om skiljemän.

Registreringsbevis och fullmakt biläggs.

Stockholm den 6 april 1988
För Aktiebolaget Ångteknik
Gunnar Garde
enligt fullmakt

Ansökan om förlängning av tid för meddelande av skiljedom

Till Stockholms tingsrätt

Enligt i avskrift bifogade avtal av den 15 januari 1987 mellan undertecknade Aktiebolaget Ångteknik, å ena, och Handelsbolaget Ericsson & Forss, å andra sidan, avseende leverans av tvättmaskiner är överenskommet, att tvister rörande tolkning eller tillämpning av avtalet skall avgöras enligt svensk lag av skiljemän enligt svensk lag om skiljemän.

I skrivelse av den 10 mars 1988 från oss till handelsbolaget, vilken kommit handelsbolaget tillhanda den 11 mars 1988, har vi påkallat tillämpning av nämnda bestämmelse i avtalet och yrkat utfående av köpeskillingen enligt avtalet, varvid vi meddelat, att vi till skiljeman utsett advokaten Allan Breck. Eftersom handelsbolaget underlåtit att inom föreskriven tid lämna underrättelse om val av skiljeman, har tingsrätten genom beslut den 21 april 1988 enligt 8 § lagen om skiljemän utsett advokaten Lennart Lander till skiljeman. De sålunda utsedda skiljemännen har till tredje skiljeman och skiljenämndens ordförande utsett advokaten Sven Hallin.

På grund av det dröjsmål, som inträffat med avseende på skiljenämndens tillsättande, och mellankommande sommarledighet kan skiljedom inte meddelas före utgången av den i lagen angivna sexmånaderstiden. Vi får därför hemställa, att tingsrätten förlänger tiden för meddelande av skiljedom till den 31 december 1988.

Registreringsbevis och fullmakt biläggas.

Stockholm den 1 september 1988

För Aktiebolaget Ångteknik

Gunnar Garde

enligt fullmakt

Skiljedom

Skiljedom i tvist mellan aktiebolaget Ångteknik, nedan kallat aktiebolaget, å ena, och Handelsbolaget Ericsson & Forss, nedan kallat handelsbolaget, å andra sidan, angående leveransavtal, given i Stockholm den 15 december 1988.

Enligt avtal av den 15 januari 1987 mellan aktiebolaget och handelsbolaget har aktiebolaget åtagit sig att till handelsbolaget leverera 200 helautomatiska tvättmaskiner för en överenskommen köpeskillning av 800.000 kronor att betalas tre månader efter leveransen. Maskinerna skulle av aktiebolaget tillverkas enligt av

handelsbolaget lämnad specifikation, innefattande bland annat, att tvättrumman och det rum, vari tvättvätskan fanns, skulle vara tillverkade av "rostfri plåt och annat rostfritt material".

I avtalet har intagits bestämmelser att tvister rörande tolkningen eller tillämpningen av avtalet skall avgöras enligt svensk lag av skiljemän enligt svensk lag om skiljemän.

Tvättmaskinerna har avsänts från aktiebolaget den 15 augusti 1987 och ankommit till handelsbolaget den 6 september 1987.

I skrivelse av den 28 november 1987 från handelsbolaget till aktiebolaget har handelsbolaget reklamerat leveransen av tvättmaskinerna och anfört, att i det rum, vari tvättrumman varit insatt, fanns förstärkningar, som inte på sätt avtalats varit av rostfritt material utan av galvaniserat järn. Några rostangrepp hade visserligen ännu inte kunnat konstateras, men det var uppenbart att galvaniserat järn kvalitetsmässigt var betydligt underlägset rostfritt material då det gällde motstånd mot rostangrepp. I skrivelsen förbehöll sig handelsbolaget att tala å felet.

Därefter har underhandlingar förekommit mellan parterna om uppgörelse i godo, varvid aktiebolaget erbjudit viss ersättning, vilket erbjudande tillbakavisats av handelsbolaget. Handelsbolaget har därefter i skrivelse av den 13 februari 1988 förklarat sig vilja häva köpet och ställt tvättmaskinerna till aktiebolagets förfogande.

I skrivelse av den 10 mars 1988, som kommit handelsbolaget tillhanda den 11 mars 1988, har aktiebolaget påkallat skiljedom och yrkat utfående av köpeskillingen 800.000 kronor plus sex procent ränta därpå från den 6 december 1987 tills betalning sker.

Till skiljeman har aktiebolaget utsett advokaten Allan Breck.

Sedan handelsbolaget underlåtit att inom föreskriven tid meddela aktiebolaget vem handelsbolaget utsett till skiljeman, har tingsrätten den 21 april 1988 på begäran av aktiebolaget enligt 8 § lagen om skiljemän utsett advokaten Lennart Lander till skiljeman. De sålunda utsedda skiljemännen har till tredje skiljeman och skiljenämndens ordförande utsett advokaten Sven Hallin.

Parterna har skriftligen utfört sin talan inför skiljenämnden och muntlig förhandling har ägt rum den 2 november 1988.

På begäran av aktiebolaget har tingsrätten förlängt tiden för meddelande av skiljedom till den 31 december 1988.

Vid utförande av sin talan har aktiebolaget anfört följande.

Avtalets bestämmelse att det rum, vari tvättvätskan fanns, skulle bestå av rostfritt material, innebar inte att alla delar måste vara av s k rostfri plåt eller däremot svarande rostfritt material, utan vissa delar, såsom förstärkningar, kunde bestå av annat material, som behandlats så att det var skyddat mot rost, t ex galvaniserat. Aktiebolaget kunde emellertid vitsorda, att s k rostfritt material var mera motståndskraftigt mot rostangrepp än galvaniserat material men att sistnämnda material var fullt acceptabelt såvitt angick de aktuella förstärkningarna i apparaten. Även om leveransen emellertid inte skulle anses vara avtalsenlig, hade handelsbolaget reklamerat för sent och ägde därför inte göra gällande något anspråk på grund av det antagna felet. Beträffande handelsbolagets hävande av avtalet gjorde aktiebolaget gällande, att detta skett för sent.

Handelsbolaget har invänt följande.

Av avtalsbestämmelserna framgick, att de delar av rummet, vari tvättvätskan fanns och som inte bestod av rostfri plåt, skulle vara av annat rostfritt material. Detta innebar, att alla delar i detta rum skulle vara tillverkade av motsvarande material som rostfri plåt. Handelsbolaget var därför inte skyldigt att godta att vissa delar utförts av galvaniserat järn. Beträffande reklamationen gjorde handelsbolaget gällande, att det inte förelåg skyldighet att undersöka maskinerna så att man behövde tränga in i det inre av dem och att därför reklamationen, som framförts så snart felet uppenbarats, var gjord i rätt tid.

Emellertid kunde aktiebolagets invändning om försenad reklamation inte godtas även på den grund, att aktiebolaget ostridigt, utan att göra anmärkning mot reklamationen, inlätit sig på förhandlingar om en uppgörelse, innefattande att aktiebolaget skulle lämna viss gottgörelse. Att hävandet av köpet inte skett tidigare hade berott på de underhandlingar som förts med aktiebolaget rörande godvillig uppgörelse. Om skiljemännen inte skulle finna att handelsbolaget varit berättigat att häva köpet, yrkade handelsbolaget en nedsättning av köpeskillingen med 15.000 kronor, innefattande kostnad för

ombyggnad av tvättmaskinerna, så att de motsvarade vad som avtalats.

Aktiebolaget, som bestridit yrkandet om nedsättning av köpeskillingen, har vitsordat att kostnaden för ombyggnad av maskinerna, innefattande utbyte av det galvaniserade materialet mot s k rostfritt material, uppgick till det av handelsbolaget angivna beloppet.

Parterna har överlämnat tvisten till skiljenämndens prövning.

Aktiebolaget har yrkat ersättning för sina kostnader i målet med trettontusenfemhundra kronor i ombudsarvode och ettusentrehundra kronor i kostnader.

Handelsbolaget har yrkat ersättning för sina kostnader i målet med fjortontusen kronor i ombudsarvode och ettusenfemhundra kronor i kostnader.

Vardera parten har yrkat, att motparten skall förpliktas att ensam svara för skiljemännens kostnader och arvoden.

Domskäl

I saken är ostridigt, att vissa delar av de försålda tvättmaskinerna, som enligt avtalet skulle vara av rostfritt material, varit tillverkade av galvaniserat järn. Skiljemännen finner, att avtalsbestämmelsen rörande det material, som skulle användas vid tillverkning av det rum, vari tvättväskan skulle förvaras, är så att förstå, att det inte till någon del fick bestå av galvaniserat järn. De levererade tvättmaskinerna har alltså inte varit avtalsenliga.

Beträffande frågan om reklamationen gjorts i rätt tid finner skiljemännen, att även om det skulle anses att undersökningsplikten omfattade ett isärtagande av åtminstone någon maskin, aktiebolaget i allt fall, genom att reservationslöst inlåta sig på förhandlingar om en uppgörelse med anledning av felet, förlorat rätten att göra gällande, att reklamationen framställdes för sent.

Beträffande handelsbolagets hävande av köpet finner skiljemännen på grund av bestämmelsen i 52 § andra stycket köplagen, att hävandet skett för sent. Handelsbolaget äger alltså inte avvisa godset.

På grund av det anförda finner skiljemännen, att handelsbolaget är berättigat till ett avdrag å köpeskillingen med det i och för sig vitsordade beloppet 150.000 kronor. Handelsbolaget blir alltså skyldigt att till aktiebolaget utge köpeskillingen med nämnda avdrag eller 650.000 kronor plus ränta.

Domslut

Skiljenämnden förpliktar handelsbolaget att mot kvitto till aktiebolaget genast utge sexhundrafemtiotusen kronor plus sex procents årlig ränta därpå från den 6 december 1987 tills betalning sker.

Handelsbolaget åläggs att till aktiebolaget utge ersättning för dess kostnader med ett med hänsyn till sakens utgång skäligen jämkat belopp av sjutusen kronor.

Ersättningen till skiljemännen bestäms för skiljenämndens ordförande, advokaten Hallin, till femtontusen kronor och för envar av advokaterna Breck och Lander till tiotusen kronor.

Det åligger parterna att solidariskt utge nämnda ersättningsbelopp, tillsammans trettiofemtusen kronor.

Parterna emellan skall med hänsyn till sakens utgång gälla, att de skall svara envar för hälften av skiljedomskostnaderna, eller för sjuttontusenfemhundra kronor. Vad part utgett till skiljemännen utöver vad som slutligen skall falla på honom äger han söka åter av motparten.

Är part missnöjd med skiljemännens beslut angående dem tillkommande ersättning, äger parten dra frågan under prövning av Stockholms tingshusrätt, om parten instämmer sin talan inom sextio dagar från det han fick del av skiljedomen.

Sven Hallin

Allan Breck

Lennart Lander

Skiljedom

1988-05-10

Stockholm

PARTER

1. Arbetsgivareföreningen, Box 2222, 122 22 Stockholm

2. Fackförbundet, Box 1111, 111 11 Stockholm

SAKEN

Lönestvist under åberopande av § 3 i 1986 års kollektiva huvudavtal

Mellan Arbetsgivareföreningen (A) och Fackförbundet (F) gäller fr o m den 1 maj 1986 t o m den 31 december 1988 ett den 15 juni 1986 träffat kollektivt huvudavtal. Huvudavtalet, som innebär att tidigare gällande fredsavtal prolangerades, innehåller bl a följande bestämmelser.

§ 3

Vid förhandlingar under detta huvudavtals giltighetstid skall parterna – såväl som opartisk ordförande enligt § 4 och skiljedomstol enligt § 5 – taga hänsyn till bland annat följande: allmänhetens berättigade krav på verksamheten, Statistiska Centralbyråns nettoprisindex och dess utveckling, löneläget och löneutvecklingen på arbetsmarknaden i allmänhet och för jämförbara grupper med samma lönesystem, produktiviteten – i första hand i den mån den påverkas av den enskildes arbetsinsatser – och dess utveckling, behovet av förnuftigt ordnad drift och produktionsfrämjande åtgärder samt arbetstagarnas berättigade krav på sunda arbetsförhållanden och skäligt goda levnads- och anställningsvillkor.

§ 4

Uppkommer vid förhandlingar rörande nya kollektiva avtal sådana meningsskiljaktigheter mellan parterna, att dessa icke kan enas på annat sätt, varom parterna överenskommer, skall en opartisk, med förlikningsärenden förtrogen ordförande tillkallas med uppdrag att på allt sätt söka ena parterna. Tvistefrågor, beträffande vilka enighet icke kan uppnås, skall av ordföranden hänskjutas till avgörande av skiljedomstol enligt bestämmelserna i § 5.

§ 5

a) Skiljedomstolen skall, därest parterna icke enas om annat, bestå av tre av parterna utsedda opartiska, med avtalsförhandlingar förtrogna personer. Skiljedomstolens ledamöter utser inom sig ordförande.

b) Vid skiljedomstolens sammanträden äger de av parterna utsedda förhandlingarna deltaga i överläggningarna men icke i besluten.

A och F träffade den 18 februari 1988 överenskommelse om löner m m för tiden fr o m den 1 februari 1988 t o m den 31 december 1988. Överenskommelsen innehåller bl a följande bestämmelse.

4. F har i förhandlingarna med åberopande av § 3 i fredsavtalet krävt kompensation för sämre löneutveckling.

Parterna har inte kunnat enas om metoden för beräkning av en sådan eventuell sämre löneutveckling. Av den anledningen har parterna nu blivit ense om att – med frångående av huvudavtalets förhandlingsordning – direkt hänskjuta frågan för avgörande av en skiljedomstol. För den händelse skiljedomstolen finner att arbetstagare inom branschen skall kompenseras med beaktande av § 3 i fredsavtalet skall domstolens fastställda örestal per timme utläggas generellt fr o m den 1 februari 1988.

A och F har enats om att till ledamöter i skiljedomstolen utse generaldirektören Anders Bengtsson, kanslichefen Carl Davidsson och justitierådet Erik Fransson. Dessa har utsett Fransson till ordförande i skiljedomstolen.

Parterna har angivit sina yrkanden och utvecklat sin talan inför skiljedomstolsen dels skriftligen, dels muntligen vid sammanträde den 6 maj 1988.

F har yrkat att skiljedomstolen förklarar att arbetstagarnas vecko-löner, med anledning av skrivningen i § 3 huvudavtalet, skall höjas med 56 kronor (140 öre/tim) samt att ob-tilläggen höjs med motsvarande tal i procent från den 1 februari 1988.

A har bestritt F:s talan. A har tillagt att om skiljedomstolen skulle finna att lönekomensation bör tillföras arbetstagarna denna bör fastställas att utgå generellt fr o m den avlöningsperiod som in-faller närmast efter den 1 februari 1988.

F har förklarat sig godta vad A har yrkat rörande den tidpunkt från vilken komensationen skall utges.

Till utveckling av sin talan har parterna inför skiljedomstolen sammanfattningsvis anfört följande.

Domskal

Till skiljedomstolen har hanskjutits frågan huruvida arbetstagarna har rätt till komensation i form av höjd lön och höjda ob-tillägg med tillämpning av § 3 i det mellan A och F gällande kollektiva huvudavtalet från år 1986. F har gjort gällande att en eftersläpning i förhållande till andra arbetstagargrupper har skett under avtalstiden som nu bör kompenseras.

Skiljedomstolens prövning skall väsentligen inriktas på löneläge och löneutveckling samt vad därmed har samband. Den omständigheten att en på något sätt mätbar eftersläpning kan konstateras för arbetstagarna skall dock inte utan vidare föranleda en motsvarande revidering av löner och ob-tillägg. En sådan avtallstillämpning

skulle innebära att § 3 i huvudsak uppfattades som en ren förtjänstutvecklingsgaranti. Det har inte kunnat påvisas att avtalsparterna avsett att ge bestämmelsen en sådan innebörd. I stället skall bestämmelsen uppfattas på det sättet att löneläge och löneutveckling skall beaktas såsom några bland flera omständigheter.

När det gäller löneutvecklingen har parterna godtagit att jämförelser görs med utgångspunkt från den partsgemensamma lönestatistiken. Parterna är ense om att vid utnyttjande av statistiken en avräkning skall ske för det belopp om 120 öre som arbetstagarna tillfördes i början av år 1986 såsom kompensation för löneefterläpning avseende tidsperioden 1980–85.

I fråga om statistiken är parterna oense i två hänseenden. F anser att jämförelsen skall avse den löneutveckling som kan konstateras med utnyttjande av statistiken för andra kvartalet 1985 och för andra kvartalet 1987. A menar i första hand att utgångspunkten skall vara statistiken för fjärde kvartalet 1985. Vidare har parterna skilda uppfattningar i frågan med vilka arbetstagargrupper lönejämförelsen skall göras.

Vad först gäller den tidsperiod som lönejämförelsen skall avse ser skiljedomstolen saken på följande sätt. Det kan göras gällande att 1986 års skiljeförfarande utmynnade i att en under tidsperioden 1980–1985 konstaterad löneftersläpning skulle anses utjämnad genom skiljedomsutslaget och att utjämningen rent formellt sett alltså är hänförlig till utgången av år 1985. Enligt skiljedomstolens mening måste emellertid beaktas att parterna under skiljeförfarandet var ense om att som slutpunkt för jämförelserna välja statistiken för andra kvartalet 1985. Detta betyder att löneutvecklingen under återstoden av år 1985 lämnades helt obeaktad. Det råder ingen tvekan om att andra jämförliga grupper på arbetsmarknaden tillfördes en betydande lönehöjning under senare delen av år 1985 som inte hade någon motsvarighet för arbetstagare tillhörande F. Om statistiken för fjärde kvartalet 1985 nu skulle väljas som utgångspunkt för jämförelsen, lämnas denna försämring i dessa arbetstagares relativa löneläge obeaktad. En sådan ordning, som skulle vara en följd av tillfälligheter, ter sig enligt skiljedomstolens mening som inkonsekvent och stridande mot tankegången i huvudavtalet. Hänsyn bör

också tas till att det förefaller vara en hävdvunnen ordning på avtalsområdet att hänföra lönejämförelser till statistiken för andra kvartalet. Skiljedomstolen anser med hänvisning till det anförda att jämförelsen bör avse andra kvartalet 1985.

Beträffande frågan med vilka andra grupper som F:s medlemmar skall jämföras bör framhållas att det i § 3 huvudavtalet anges att hänsyn – vid sidan av en rad andra omständigheter – skall tas till "löneläget och löneutvecklingen på arbetsmarknaden i allmänhet och för jämförbara grupper med samma lönesystem". Detta betyder enligt skiljedomstolens åsikt att skäl föreligger att jämföra såväl med löneläget för egentlig industri och för hela SAF/LO-området som med löneläget för den arbetstagargrupp som står F:s medlemmar närmast, nämligen A:s X-område.

Från A:s sida har anförts att hänsyn bör tas till att arbetstagar-sidan genom antagandet av huvudavtalet har åtagit sig en förstärkt fredsplikt men att det likväl vid flera tillfällen har förekommit störningar i vissa företags produktion. F har för sin del hänvisat till att man har ingripit mot störningarna. Detta har också vitsordats från arbetsgivarsidan.

Skiljedomstolen konstaterar att det i § 3 huvudavtalet anges att hänsyn bl a skall tas till allmänhetens berättigade krav på verksamheten. Den av A anförda omständigheten skall därför vinna beaktande vid skiljedomstolens prövning. Det måste dock också tillmätas betydelse i sammanhanget att F såsom vitsordats tagit sitt ansvar för den fredsplikt som följer med huvudavtalet.

Vid ett övervägande av vad som nu har anförts kommer skiljedomstolen till den slutsatsen att arbetstagararna inom det aktuella området skall tillföras en lönekomensation med tillämpning av § 3 huvudavtalet med 48 kronor i veckan (120 öre/tim) samt med 2, 0 procent avseende ob-tilläggen.

Vid denna utgång är parterna ense om att komensationen skall utges generellt fr o m den avlöningsperiod som infaller närmast efter den 1 februari 1988.

Domslut

Skiljedomstolen bifaller på det sättet Fackförbundets talan att domstolen förklarar att arbetstagarnas på det aktuella området utgående veckolöner skall höjas med fyrtioåtta (48) kronor (120 öre/tim) samt att ob-tilläggen skall höjas med två (2) procent, allt räknat fr o m den avlöningsperiod som infallet närmast efter den 1 februari 1988.

Erik Fransson

Anders Bengtsson

Carl Davidsson

Statistiska uppgifter

Då någon registrering av skiljedomar inte sker i Sverige, saknas möjlighet att statistiskt redovisa frekvensen av skiljeförfarande i landet.¹ Man kan inte heller bilda sig någon säker uppfattning i frågan ur vilka persongrupper skiljemännen rekryteras.²

Före den senaste omorganisationen av exekutionsväsendet 1982 redovisades vissa uppgifter om antalet av överexekutor handlagda mål om verkställighet av skiljedom i Sveriges officiella statistik. Därav framgick att under perioden 1950–1960 varierade antalet sådana mål i hela landet mellan 34 och 74 per år (i genomsnitt 54). Motsvarande siffror för enbart Stockholm (överståthållarämbetet) var enligt en särskild undersökning 3 och 11 (i genomsnitt 5).³ Enligt samma undersökning gjordes hos överståthållarämbetet under åren 1950–1963 totalt 71 ansökningar (i genomsnitt 5 per år) om utseende av skiljeman och 13 ansökningar (i genomsnitt 1 per år) om förlängning av tid för meddelande av skiljedom medan ingen ansökan inkom om entledigande av skiljeman och förordnande av annan i hans ställe. Under samma period förekom vid Stockholms rådhusrätt 6 mål om klander av skiljedom (knappt ett mål vartannat år).

Sedan 1982 finns inte längre någon officiell statistik över antalet mål rörande *verkställighet av skiljedom*. Personal vid kronofogdemyndigheten i Stockholms län uppskattar emellertid att av samtliga 188.283 enskilda mål, som inkom till myndigheten under femårsperioden 1984–1988, avsåg ungefär 15 – eller 3 per år – verkställighet av skiljedom.

Från Stockholms tingsrätts sjätte avdelning har följande uppgifter inhämtats rörande sjuårsperioden 1982–1988.

¹ Jfr ovan s 13 not 8 och s 208 f (§ 33 SHS).

² Jfr ovan s 72 f med noterna 7–9.

³ Se första upplagan av detta arbete (1966) s 197.

Antalet ansökningar om *utseende av skiljeman* var 39 (i genomsnitt 5,5 per år) av vilka 17 bifölls, 1 ogillades, 20 avskrevs och 1 avvisades. Ingen ansökan om *entledigande av skiljeman* gjordes, medan 5 ärenden om *bevisupptagning* förekom. I 14 fall (i genomsnitt 2 per år) ansöktes om *förlängning av tid för meddelande av skiljedom*: 3 ansökningar bifölls, 6 ogillades, 3 avskrevs och 2 avvisades.

Antalet inkomna mål rörande *klander av skiljedom* under 1987 och 1988 var 10 respektive 9.

Litteratur

Sverige

- Ahrnborg, B. Rättegång och skiljedom såsom medel att lösa affärstvister. SvJT 1950 s 488 ff.
- Almstrand, H. Allmän domstol eller skiljemän? SvJT 1919 s 377 ff.
- André, M. Strukturer i 36 § avtalslagen. SvJT 1986 s 526 ff.
- Arbitration in Sweden. The Stockholm Chamber of Commerce. Second (revised) edition. Stockholm 1984.
- Arrfelt, U. Rättshjälp. 2 uppl. Stockholm 1975.
- Bagner, H B. Attachments and other interim court remedies in support of arbitration in Sweden. Yearbook of the Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce 1985 s 24 ff.
- Berglund, H. Om skiljeavtal och skiljedom. Bidrag till läran om skiljeavtalets och den därpå grundade skiljedomens processuella verkningar enligt svensk rätt. Ak avh. Uppsala 1920.
- Berglund, H. Några ord om legalt skiljemannaförfarande i svensk rätt. Uppsala 1921. (Uppsala universitets årsskrift 1921. Juridik 1).
- Berglund, H. Skiljemän eller gode män? SvJT 1931 s 125 ff.
- Berglund, H. Föreningsjustis i Danmark och Sverige. SvJT 1942 s 193 ff.
- Bernitz, U. Småföretagarskydd mot oskäligen avtalsvillkor, särskilt 36 § avtalslagen. Festskrift till Sveriges advokatsamfund 1887–1987, s 107 ff. Stockholm 1987.
- Blanck, I. Konkursgäldenärs rättegångar och nya rättegångsbalken. SvJT 1954 s 180 ff.
- Blegvad, B-M, Bolding, P O och Lando, O. Konfliktlösning genom skiljeförfarande. Lund 1971.
- Bolding, P O. Skiljeförfarande och rättegång. En studie i processuell organisation och rättstillämpningsmetodik. Stockholm

1956. (Institutet för rättsvetenskaplig forskning XIII). (cit. Bolding I).
- Bolding, P O. Skiljedomskostnader och deras fördelning. SvJT 1958 s 65 ff.
- Bolding, P O. Skiljedom. Studier i rättspraxis beträffande svensk skiljedoms giltighet och verkställbarhet. Stockholm 1962. (Institutet för rättsvetenskaplig forskning XXXV). (cit Bolding).
- Bolding, P O. Tvist om skiljedomskostnad. Stockholm 1964. (Festskrift för Karl Olivecrona).
- Bolding, P O och Stenberg, H. Affärstvister och skiljedom. Exporträtt 4 s 99 ff. Stockholm 1970.
- Bomgren, G. Verkställighet av utländsk skiljedom. SvJT 1932 s 269 ff.
- Bäärnhielm, M. Svarandens rätt till skiljedom. TSA 1969 s 119 ff.
- Cars, T. Om resning i rättegångsmål. Ak avh. Stockholm 1959.
- Conradi, E. Om några processförutsättningar vid skiljemannaförfarande. SvJT 1952 s 337 ff.
- Delin, C. Om det romerska skiljemannainstitutets utveckling under den förjustinianska rätten med hufvudsakligt afseende fästadt på det grundläggande partsinitiativet. Ak avh. Wexiö 1905.
- Dillén, N. Bidrag till läran om skiljeavtalet. Ak avh. Stockholm 1933. (cit Dillén).
- Dillén, N. Äro skiljemän vid sitt avgörande bundna av den materiella rätten? SvJT 1933 s 15 ff.
- Dillén, N. Några anmärkningar om gode män för värdering. SvJT 1934 s 230 ff.
- Dillén, N. Om skiljeklausul vid ogiltigt huvudavtal. SvJT 1937 s 674 ff.
- Edwall, N. Avskrivningsbeslut under skiljeförfarande. Årsskrift från Stockholms Handelskammares Skiljedomsinstitut 1981 s 28 ff.
- Eek, H. Internationell privaträtt. Metod och material. Stockholm 1962.
- Ekdahl, C. Skiljedomskostnad. TSA 1955 s 92 ff.
- Engströmer, T. Några anmärkningar rörande den nya lagstiftningen om utländska skiljeavtal och skiljedomar. Uppsala 1929. (Upp-

- sala universitets årsskrift 1929. Juridiska fakultetens minneskrift 4).
- Engströmer, T. Verkställighet av skiljedom. SvJT 1932 s 469 ff.
- Fehr, M. Ändringarna i skiljemannalagen. SvJT 1919 s 298 ff.
- Fehr, M. Den nya skiljemannalagstiftningen. SvJT 1930 s 56 ff.
- Förslag till Allmän Civillag. Stockholm 1826.
- Förslag till Rättegångs-Balk. Stockholm 1849.
- Grönfors, K. Några synpunkter på tvingande rättsregler i civilrätten. Festskrift till Håkan Nial s 204 ff. Stockholm 1966.
- Grönfors, K. Förlikning och skiljedom. Stockholm 1988. (Festskrift till Lars Welamson).
- Grönwall, T. Utländska skiljedomars giltighet i Sverige. SvJT 1939 s 269 ff.
- Gärde, N. Litispensens och res judicata i skiljemannaförfarandet. SvJT 1945 s 292 ff.
- Hagberg, L. Evidence in Swedish arbitral procedure. Yearbook of the Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce 1982 s 29 ff.
- Hassler, Å. Om verkställighet av utländsk skiljedom. SvJT 1929 s 197 ff.
- Hassler, Å. Utsökningsrätt. 2 uppl. Stockholm 1960. (cit Utsökningsrätt).
- Hassler, Å. Skiljedoms rättskraft. Stockholm 1964. (Festskrift för Karl Olivecrona).
- Hassler, Å. Specialprocess. Stockholm 1972.
- Hellquist, T. Mellandom i skiljeförfarande. SvJT 1983 s 505 ff.
- Herrlin, H. Tredje mans deltagande i skiljemannaförfarande. Årsskrift från Stockholms Handelskammares Skiljedomsinstitut 1981 s 31 ff.
- Heuman, L. Advokatsamfundets skiljedomsprövning av arvodes tvister mellan advokater och klienter. Stockholm 1986. (cit Advokatsamfundet).
- Heuman, L. Behovet av reformer i den svenska skiljedomsrätten: Skiljemannalagen – Bakgrund och utveckling. Årsskrift från Stockholms Handelskammares Skiljedomsinstitut 1986 s 9 f. (cit Årsskrift 1986).

- Heuman, L. Fråga om skiljeavtals giltighet vid singularsuccession. Festschrift till Sveriges Advokatsamfund 1887–1987 s 229 ff. Stockholm 1987. (cit Festschrift).
- Heuman, L. Domstols prövning av skiljedom. Förhandlingarna vid det 31 nordiska juristmötet i Helsingfors 19–21 augusti 1987. Del 1, s 265 ff. Vammala 1987. (cit Juristmötet).
- Heuman, L. Domstols förhör i skiljetvister. Årsskrift från Stockholms Handelskammarens Skiljedomsinstitut 1987 s 29 ff. (cit Årsskrift 1987).
- Heuman, L. Specialprocess – Utsökning och konkurs. 2 uppl. Stockholm 1987.
- Heuman, L. Kan ostridiga betalningsanspråk undantas från skiljeförfarande. Årsskrift från Stockholms Handelskammarens Skiljedomsinstitut 1988 s 7 ff. (cit Årsskrift 1988).
- Hilding, M. Om förlikning i skiljeförfarande. Advokaten 1985 s 108 ff.
- Hjerner, L. On partial awards, orders and other decisions in arbitral proceedings, in particular with respect to arbitration in Sweden. Yearbook of the Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce 1984 s 31 ff. (cit Yearbook 1984).
- Hjerner, L. Awarding interest in Swedish arbitration. Yearbook of the Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce 1985 s 29 ff. (cit Yearbook 1985).
- Hjerner, L. Förskott till skiljemän. Advokaten 1986 s 265 ff och 416 ff.
- Hobér, K. The doctrine of separability under Swedish arbitration law, including comments on the position of American and Soviet law. SvJT 1983 s 257 ff.
- Hobér, K. Party substitution under Swedish arbitration law. Yearbook of the Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce 1983 s 43 ff. (cit Yearbook 1983).
- Hobér, K. Svensk domstolspraxis i skiljedomsrätt 1984–1986. Årsskrift från Stockholms Handelskammarens skiljedomsinstitut 1986 s 21 ff. (cit Årsskrift 1986).
- Holmbäck, U. Några skiljedomsrättsliga spørsmål. SvJT 1978 s 373 ff.

- Jarvin, S. Bolags bundenhet till skiljeavtal träffat av annat bolag i samma koncern. Årsskrift från Stockholms Handelskammares Skiljedomsinstitut 1987 s 49 ff.
- Jägerskiöld, S. Om domstols prövning av föreningsbeslut, Anteckningar kring ett rättsfall. SvJT 1959 s 157 ff.
- Karnell, G. Patent och skiljedom, giltighets- och intrångsfrågor. Festskrift till Sveriges Advokatsamfund 1887–1987 s 285 ff. Stockholm 1987.
- Källenius, S. Entreprenadjuridik. Kommentarer till Svenska Teknologföreningens allmänna bestämmelser för entreprenader inom husbyggnads- samt väg- och vattenbyggnadsfacken. Stockholm 1960.
- Lagarna om skiljemän samt angående förändrad lydelse af 46 § utsökningslagen. NJA II 1887 nr 4. Stockholm 1887.
- Lag om utländska skiljeavtal och skiljedomar. NJA II 1929 nr 2. Stockholm 1930.
- Lind, J. Svensk rättspraxis. Kollektiv arbetsrätt 1958–1966. SvJT 1968 s 97 ff.
- Lindahl, M. Advokater i skiljeförfarande. Från Advokatens Verksstad. Med anledning av Sveriges Advokatsamfunds hundraårsjubileum. S 181 ff. Stockholm 1987.
- Lindskog, S. Förskott till skiljemän. Advokaten 1986 s 273 ff.
- Lindskog, S. Behovet av reformer i den svenska skiljedomsrätten: Obstruktion i samband med skiljeförfarande. Årsskrift från Stockholms Handelskammares Skiljedomsinstitut 1986 s 16 ff. (cit Årsskrift 1986).
- Lindskog, S och Unger, S. Publicering av skiljedomar. TSA 1982 s 11 ff.
- Ljungar, J. Förskott till skiljemän. Advokaten 1986 s 189 ff.
- Malmström, B. Något om tvistemålsprocess och annan konfliktlösning. TSA 1980 s 65 ff.
- Mangård, N. Arbitration and the judiciary. SvJT 1980 s 103 ff.
- Mangård, N. Ogiltighet av skiljeavtal i affärsförhållanden. Årsskrift från Stockholms Handelskammares Skiljedomsinstitut 1981 s 19 ff. (cit Årsskrift 1981).

- Mangård, N. Hur man skriver en skiljedom. Årsskrift från Stockholms Handelskammares Skiljedomsinstitut 1986 s 35 ff. (cit Årsskrift 1986).
- Marks von Würtemberg, E. Verkställighet av utländsk skiljedom. SvJT 1932 s 271 f.
- Nehrman, D. Inledning til then Swenska Processum Civilem; efter Sweriges Rikes Lag och Stadgar författad, samt nu ånyo ökt och förbättrad. Stockholm & Uppsala 1751.
- Nerep, E. Till frågan om skiljeavtalets särställning i svensk avtalsrätt. Festskrift till Sveriges Advokatsamfund 1887–1987 s 389 ff. Stockholm 1987.
- Nial, H. Anmälan av Arbitration in Sweden. TSA 1977 s 166.
- Nilsson, H G. Förskott till skiljemän. Advokaten 1986 s 275 f.
- Nilsson, S. Förskott till skiljemän. Advokaten 1987 s 270.
- Nordenson, U. Anmälan av Arbitration in Sweden. SvJT 1977 s 714 ff.
- Nordenson, U. Beslut av skiljenämnd i vissa kostnadsfrågor. Advokaten 1985 s 48 ff.
- Nordenson, U. Anmälan av Arbitration in Sweden. SvJT 1986 s 206 ff.
- Nordenson, U. Behovet av reformer i den svenska skiljedomsrätten: Skiljemannalagens förhållande till rättegångsbalken. Årsskrift från Stockholms Handelskammares Skiljedomsinstitut 1986 s 10 ff. (cit Årsskrift 1986).
- Nya lagberedningens betänkande angående rättegångsväsendets ombildning. Första delen. Om domstolsförfattningen. Stockholm 1884. (cit NLB)
- Nya lagberedningens förslag till lag om skiljemän äfvensom till förordning angående ändrad lydelse af 46 § utsökningslagen den 10 augusti 1877. Stockholm 1885. (cit Förslag 1885).
- Ny lagstiftning om skiljemän. NJA II 1929 nr 1. Stockholm 1930. (cit Förarb).
- Persson Blegvad, B-M och Bolding, P O. "Konfliktlösning genom skiljedom". TSA 1969 s 126 ff.
- Peyron, C. Några försenade tankar kring ett rättsfall. Advokaten 1988 s 22 f.

- Ramberg, J. Inornell handläggning i skiljeförfaranden. Årsskrift från Stockholms Handelskammars Skiljedomsinstitut 1988 s 23 ff.
- Rålamb, C. *Observations Juris Practicæ*, thet är Åtskillige Påminnelser uthi Rättegångs Saker – med H K M Privilegio andra gången uplagde – Stockholm 1679.
- Seth, T. *Internationella affärstvister*. 2 uppl. Uppsala 1989.
- Sjölin, C. "Minirättegång" – något för oss? *Advokaten* 1983 s 128 f.
- Sjölin, C. *Skiljemannarätt med brister!* *Advokaten* 1985 s 112 ff.
- Skiljedomstol. *Domstolsväsendet IV. Slutbetänkande av Domstolskommittén*. SOU 1972:22. Stockholm 1972.
- Spector, T. *Behov av ändringar i skiljemannalagen*. Årsskrift från Stockholms Handelskammars Skiljedomsinstitut 1988 s 37 ff.
- Trygger, E. *Skiljeavtal och skiljemannaförfarande enligt svensk rätt*. *Tidskrift for Retsvidenskab* 1895 s 1 ff och s 241 ff. (cit Trygger).
- Trygger, E. Några ord om det den 3 dec 1900 afgifna finska förslaget till reform af rättegångsväsendet, i hvad det afser skiljemän. *TJF* 1910 s 251 f.
- Trygger, E. *Kommentar till utsökningslagen*. 2 uppl. H 1. Uppsala & Stockholm 1916.
- Ullman, A. *Om reklamationer och arbitrage*. 2 uppl. Stockholm 1957.
- Ullman, M. Har svaranden rätt till skiljedom när käranden återkallat sin talan? *SvJT* 1980 s 139 ff.
- Vahlén, L. *Avtal och tolkning*. Stockholm 1960.
- Walin, G. *Förskott till skiljemän*. *Advokaten* 1986 s 373 och 1987 s 10.
- Walin, G. *Materiell konkurssrätt*. 2 uppl. Stockholm 1987.
- Walin, G, Gregow, T och Löfmarck, P. *Utsökningsbalken*. 2 uppl. Stockholm 1987.
- Welamson, L. *Domvillobesvär av tredje man*. Stockholm 1956.
- Welamson, L. *Konkurssrätt*. Stockholm 1961.
- Welamson, L. *Anmälan av Per Olof Bolding, Skiljedom*. *SvJT* 1964 s 276 ff.

- Welamson, L. Svensk rättspraxis: Civil- och straffprocessrätt 1973–1979. SvJT 1982 s 190 ff.
- Welamson, L. Konkurs. 8 uppl Stockholm 1988.
- Weslien, P A. Skiljemän och domstol? Forhandlingerne på det treogtyvende nordiske juristmøde i København 1963. Bil VII. (cit Weslien).
- Weslien, P A. Anmälan av Åke Hassler, Skiljeförfarande. SvJT 1967 s 195 ff.
- Westerling, B. Rättegångsbalken och skiljeförfarandet. Årsskrift från Stockholms Handelskammars Skiljedomsinstitut 1981 s 11 ff. (cit Årsskrift 1981).
- Westerling, B. Void and challengeable awards in Swedish arbitral procedure. Yearbook of the Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce 1984 s 45 ff. (cit Yearbook 1984).
- Westerling, B. Skiljeförfarande vid inlösen av minoritetsaktier. Årsskrift från Stockholms Handelskammars Skiljedomsinstitut 1986 s 29 ff. (cit Årsskrift 1986).
- Wetter, J G. Anmälan av Bernt Hjejle, Voldgift. SvJT 1987 s 557 ff.
- Wilkens, G. En fråga om tiden för meddelande av skiljedom. SvJT 1981 s 548 ff.
- Vinge, K A. Om god advokatsed. Lund 1944.

Finland

- Ellilä, T. Om skiljedomstolar i Finland. SvJT 1964 s 218 ff.
- Frey, A. Skiljemannainstitutet enligt finsk civilprocessrätt. Ak avh. Helsingfors 1911.
- Förhandlingarna å det tjugoförsta nordiska juristmötet i Helsingfors den 22–24 augusti 1957. Utgivna av lokalstyrelsen i Finland. (Enhetlig nordisk lagstiftning om skiljedom?).
- Förhandlingarna vid det 31 nordiska juristmötet i Helsingfors 19–21 augusti 1987. Utgivna av lokalstyrelsen för Finland. (Domstolsprövning av skiljedom).
- Granfelt, O H. Skiljemannaförfarandet. 3 förfullst uppl. Helsingfors 1939.

- Nybergh, G. Skiljemans bundenhet vid gällande rätt. TJF 1958 s 261 ff.
- Olsson, C. Om verkan av avtalsklausuler i standardformulär. Förhandlingarna å det tjugoförsta nordiska juristmötet i Helsingfors 1957. (bil VI).
- Palmgren, B. Reformbehov inom skiljemannarätten. TJF 1956 s 113 ff.
- Palmgren, B. Några huvudlinjer i skiljedomsrättens utveckling. Societas scientiarum fennica årsbok – vuosikirja XXX B N:o 1. Helsingfors 1959.
- Tirkkonen, T. Skiljemannaförfarandet. Processrättslig undersökning. Stockholm 1952. (stencilerad översättning från finska originalet 1943).
- Ylöstalo, M. Några spörsmål angående skiljemannaförfarandet enligt lagen om advokater i Finland. TSA 1962 s 321 ff.

Danmark

- Forhandlingerne på det attende nordiske juristmøde i København den 26.–28. august 1948. Udgivet af den danske styrelse. København 1949. (Om begrensning av voldgiftsavtaler og foreningsvedtekter, som utelukker rettergang ved fremtidige tvister).
- Forhandlingerne på det treogtyvende nordiske juristmøde i København den 22.–24. august 1963. Udgivet af den danske styrelse. (Skiljemän eller domstol?).
- Hjejle, B. Voldgift. 3 uppl. København 1987. (cit Hjejle).
- Hjejle, B. Foreningsvoldgift. Studier over Gyldigheden af Selvdømmeklausuler i Fællesskabsforhold. København 1941.
- Hjejle, B. Enhetlig nordisk lagstiftning om skiljedom? Förhandlingarna å det tjugoförsta nordiska juristmötet i Helsingfors 1957. (bil III).

Norge

Andersen, K. Om begrensning av voldgiftsavtaler og foreningsvedtekter, som utelukker rettergang ved fremtidige tvister. Forhandlingerne på det attende nordiske juristmøde i København 1948. (bil 4).

Lindboe, A. Privat rettergang (voldgiftsprosessen). Oslo 1944.

England

Mustill, Sir Michael J och Boyd, Stewart C. The Law and Practice of Commercial Arbitration in England. London 1982.

RÄTTSFALLSREGISTER

Nytt Juridiskt Arkiv (NJA)

Kursiverade siffror hänvisar till sidor här ovan

1874	s	507	50	1901	s	204	54, 88
1875	s	66	60		s	507	173
1879	s	148	40		s	590	149
1882	s	25	173	1902	s	27	36, 96, 120, 174
	s	502	59, 88		s	401	39, 82, 149, 177
1883	s	180	137		s	438	36
1884	s	14	25	1903	s	326	41, 88, 97
1886	s	398	40, 45	1904	s	378	48, 142
1887	s	129	110	1905	s	23	27, 36, 61, 139
	s	455	26		s	284	147
1888	s	258	91, 141		s	476	28, 36, 138, 139, 147
1893	s	98	26	1906	s	345	149, 174
1896	s	136	46, 83		s	420	37
	s	170	40		s	482	174, 177
1897	s	391	25, 40, 89		B	15	174
1898	s	335	58, 60, 139	1908	s	482	48
	s	479	51		s	552	117, 119, 120, 134, 137
	s	499	110, 139	1909	A	369	37, 125
	s	586	24, 132, 172	1910	s	187	61
1899	s	184	88		s	227	42, 82, 88
	s	317	40		s	509	48
	s	324	161	1911	s	71	37
	s	538	46, 55				
	s	547	61				
1900	s	17	60, 96, 140				
	s	347	75, 146				

	s 402	85, 88, 124,
125		s 460	39, 41 ²
	s 499	36		s 630	172, 174, 177
1912	s 263	122 ² , 134, 137,
142	1924	s 224	24, 36, 139,
142
1913	s 191	27, 47		s 554	60, 172, 177
	s 415	41, 54, 124,
163, 164	1925	s 569	36, 139, 142
	s 553	28		s 29	29, 88, 89
1916	s 100	46, 48		s 100	161
	s 466	90		s 136	53, 58
1918	s 102	55		s 303	24
	s 324	24, 96, 142		s 432	46, 136
	s 478	27, 51, 117		s 557	47
1919	s 396	29, 40		s 561	33, 119
	s 497	40, 41, 42		A 199	37
	s 545	51	1926	s 33	13
1920	s 73	62		s 109	60
	s 97	90		s 116	74, 147, 148
	s 302	24, 36, 45		s 209	60
	s 375	48	1927	s 481	62
	s 436	93, 141, 174		s 560	24, 25, 172
	s 542	12		s 637	54, 60, 166
	s 556	12, 48	1929	s 73	48
1921	s 46	33, 90		s 77	149, 172, 174
	s 219	76		s 631	59
	s 253	96	1930	s 442	24
	s 643	36		s 574	47
1922	s 37	25, 42		A 138	60
	s 110	117, 125, 134,
173	1931	s 19	46, 82
	s 135	39, 46		s 647	47
	s 285	47		B 26	120
	s 579	54, 165	1932	s 133	27
1923	s 206	33, 49, 172,
173	1933	A 181	28
			1934	s 301	13
			1935	s 492	28, 73, 107
				s 616	122, 142, 146,
147, 148

1936	s	194	47, 172	1963	s	658	28, 36, 102,
139, 146, 148
	s	521	29, 33, 34 ² , 45		A	23	111, 113, 142
	s	663	60, 108	1964	s	2	43, 48, 52
	B	418	34		s	122	32, 89, 109,
124
1937	s	120	28, 142, 145		s	422	169
	s	662	107		s	486	45, 60
1938	s	449	73	1965	s	384	102, 110, 128,
143, 148
	s	532	106	1969	s	195	48
1941	s	198	41		s	285	35
	s	468	147	1972	s	54	32, 134
1942	A	267	62, 83, 89, 125		s	331	49
1943	s	236	28, 133, 139,
174		s	458	43, 52
	s	286	12, 73, 76	1973	s	467	131, 177
	s	527	62, 136		s	480	48, 49, 54
1944	s	638	60		s	620	33, 42
1945	s	81	31, 107, 137		s	740	143
	s	425	47, 51 ² , 60	1974	s	573	30, 82, 132
1948	s	590	24, 40	1975	s	536	126, 131, 144
	s	714	46	1976	s	125	29, 32, 41, 45
1949	s	556	32		s	706	30
	s	609	33, 34 ³	1978	s	175	49
	s	724	38	1979	s	666	30, 38
1952	C	282	125, 146		s	698	168
1953	s	407	110, 142	1980	s	46	35
	s	751	31, 79, 107,
108, 137, 143,
146, 148		s	352	118
1955	s	224	98 ² , 105, 110,
142	1981	s	711	30
	s	289	127		s	1205	30, 46, 73, 76
	s	500	46		C	57	30
1956	s	87	156, 159	1982	s	210	30, 51
1958	s	109	28, 48 ²		s	711	49
	s	654	38, 61		s	738	48, 50, 51
1962	C	905	147		s	800	30, 66
					s	853	30, 136

1983	s	510	30, 151
1984	s	229	30, 50, 51
1986	s	388	30
	s	620	136
1987	s	639	30
1989	s	109	165
	s	143	162
	s	247	157

Svensk Juristtidning (SvJT)

1917	s 41	33, 51, 52	1937	rf s 7	60
1919	rf s 21	154		rf s 52	63
	rf s 45	43	1939	rf s 71	47
	rf s 46	161	1945	rf s 31	47
	rf s 69	43	1946	rf s 30	60
1920	rf s 48	154	1950	s 260	46
	rf s 80	75		s 277	38
1921	rf s 12	90	1953	rf s 55	125, 146
1922	rf s 78	43	1954	rf s 26	52
	rf s 82	43	1955	rf s 14	65
1925	rf s 28	52	1958	rf s 88	43, 51
	rf s 41	90	1959	rf s 61	57, 81, 124,
1927	rf s 21	58, 119, 122,			152
		134	1961	rf s 53	107
	rf s 61	60		rf s 56	177
	rf s 62	76, 77	1966	rf s 47	42, 49
1928	rf s 4	52	1967	rf s 58	48
1929	rf s 6	134, 141	1977	rf s 31	126, 164
	rf s 59	32	1979	rf s 1	35
1934	rf s 51	88		rf s 9	20, 49, 50, 51
1936	rf s 75	41			

Rättsfall från hovrätterna (RH)

1980: 48 38

1981: 136 30

1982: 3 30

102 35

111 176

1985: 11 30

51 30, 52

63 74

90 46

137 45

1986: 10 30

106 30

162 36, 108

1987: 32 165

66 47, 50

121 111, 144

1989: 1 35

Arbetsdomstolens Domar (AD)

1929	nr	51	89	1976	nr	37	42
1930	nr	113	48		nr	54	42
1931	nr	40	89		nr	55	49
	nr	64	38		nr	76	42
1932	nr	45	32	1977	nr	35	30
1933	nr	98	84		nr	74	42
1937	nr	20	61, 89		nr	110	53
1938	nr	91	32		nr	112	54, 93, 126,
1941	nr	64	83, 123				127
	nr	135	84		nr	113	42
1943	nr	9	49	1978	nr	62	32
1945	nr	57	84		nr	83	30
1954	nr	21	32, 83, 84	1979	nr	15	64
1960	nr	27	27	1983	nr	88	42, 49
1962	nr	8	46, 96	1987	nr	13	53
	nr	21	46		nr	165	30
1966	nr	20	32, 169	1988	nr	95	30
1967	nr	17	48, 49		nr	96	30
1972	nr	30	45, 46, 49		nr	135	165
1973	nr	13	41		nr	181	30
1974	nr	36	165	1989	nr	27	54

Marknadsdomstolens Avgöranden (MD)

1975:	5	30
1978:	29	30, 66
1979:	17 (s 506–509)	30, 66
1984:	29	30, 66

SAKREGISTER

Siffror hänvisar till sidor här ovan

- advokat 15, 48, 62, 73, 75, 81,
100, 101, 157
agenturavtal 42
aktiebolag 24, 59, 75, 149, 157,
164 f, 176
allmänna avtalsvillkor 34
allmänna leveransbestämmelser 35
allmänna reklamationsnämnden 66
alternativ grund 51
amiable compositeur 80
anbud, se offert
annullering 54
anställningsavtal 54
anställningsskydd 42
ansökningsärende 161–164
arbetare (arbetstagare) 38, 54, 72,
215
arbetsgivare 38, 54, 215
arbiter 16
arbitrage 38, 120, 182
arkivering av skiljedom 208
arrende, se nyttjanderätt
arrendenämnd 66, 157
arvode, se ersättning och
ombudsarvode
avgång (skiljemans) 57, 91, 93
avliden skiljeman 91
avskrivning 55, 56, 110, 111, 120,
126, 144, 155, 193
avsägelse 56, 81
avvikande mening, se reservation
avvisning 55, 56, 106–108, 118 f,
120, 155, 163, 191 f, 194
bakomliggande rättsförhållande 43
behörighet att ingå skiljeavtal 24
beroende 75
besiktning 120
betalningsföreläggande 48, 49
betalningsskyldighet 51
bevisning, se utredning
bevisomedelbarhet 104
bevisuppgift 199, 201 f
bevisupptagning 112–116
bevisvärdering 131, 144, 202
billighet 79 f
bisyssla 72 f
blankettavtal 40
blockad 32
bolagsordning 25, 59 f
borgen(sman) 45, 46, 136, 170 f
borgenär 46
bostadsdomstolen 72
bostadsrätt 60
branschbestämmelser 35
branschorganisation 13
brott 29, 71, 81, 136
brottmål 50
brottmålsdom 30, 71
byggnadsarbete 42
byggnadstvist 82
certeparti 13, 46

- civildom 26, 31, 107
civilingenjör 73
compétance de la compétence 44

deldom 116, 127–129, 147, 155, 205
delgivning 63, 85, 96, 98, 122, 147, 158, 175
deposition, se förskott
diskretion 79
dispasch 66
dissens, se reservation
doctrine of separability 44
domare 71–73
domskäl, se motivering
domslut 121, 205, 226, 232
domstol 112–116, 124–126
domstolsverket 72
domstolsärende 162, 163
dotterbolag 45, 125, 130
dröjsmålsränta, se ränta
dödsbo 45
dödsfall 45

ed 101, 112–115
edition 112, 113, 116
entreprenad(kontrakt) 30, 33, 35, 38, 41, 42, 43, 46, 63, 210
entledigande av skiljeman 80, 91, 92, 94, 154, 163, 164, 189, 234
ersättning 26, 113, 121, 139, 148, 151–162, 174 f, 194, 206, 207, 213, 217
exekutionstitel 133
exekutiv myndighet 44, 57
ex æquo et bono, se billighet
exigibilitet 123, 155
expeditionsgöromål 99 f

fackförbund 30, 42, 74, 215–219, 227–232
faktiskt förhållande 50
falsk handling 136

fast egendom 31, 66
fastighetsmål 29
fastställelse (talan) 25, 32, 105, 109, 137, 149, 162, 169
felräkning, se rättelse
fordran 164, 168, 169, 209
fordringsägare, se borgenär
form 33–36, 96, 119 f, 125, 133
forum 48, 161–164
framtida tvist 37, 138
frist 85, 125 f, 147, 158, 164, 165, 174, 193 f
fullföljdshänvisning 121, 158, 206
fullgörelse (talan) 41, 105, 149
fullmakt, se rättegångsfullmakt
fusion 45
fyllnadsval 92–94
förbehåll 25, 39, 59–62, 138, 173, 175
förberedelse 48, 49, 100, 104, 113, 200, 208
förening 24, 25, 45, 59–62, 165, 166
förening av mål, se kumulation
föreningsrätt 32
förfall (laga) 111
förfallande (skiljeavtals) 54–58
förhalning 25, 164
förhandling 103, 104, 111, 113, 200, 208
förklaring 149, 208
förlikning 29, 100, 108, 120, 126, 128, 154, 200, 205
förlängning av frist 110, 124–126, 146, 163 f, 221 f, 234
förmyndare 24, 75
förmånsrätt 47
förskott 56, 81, 92, 126, 152–154, 194 f
försäkring 13, 28, 30, 34, 46, 51, 59 f, 66, 76, 107, 176, 213–215
förvaltare 70
förvaltningsdomstol 72

- förverkande 29
- genfordran 51, 127, 153, 192, 194, 198, 199, 205
- genkäromål, se genfordran
- genstämning 95
- god man 12 f, 16, 38, 75
- gruppvaktal 66
- gäldenär 47, 168
- habilitet 69–71, 107, 140
- handelsbolag 46
- handelsresande 42
- handläggningssfel 144, 145, 149
- hemskillnad 41
- hovrättspresident 72 f
- huvudavtal 44
- huvudförhandling, se förhandling
- hyra, se nyttjanderätt
- hyresnämnd 66, 72, 157
- hälsotillstånd 81
- hämtning 113
- hävande 137–149, 177
- indrivning 43, 46, 47, 52
- inhibition 173, 177
- inlösen av aktier 104, 125, 130, 157
- inställelse 113, 115, 156
- inteckning 43
- interimistiskt beslut 170, 171
- Internationella Handelskammarens Skiljedomsinstitut 183
- intyg 120, 134, 173
- invaliditet 27, 50
- investeringstvist 22
- invändning 48–51, 55, 77, 163, 174
- judiciellt skiljeförfarande 12
- jurisdiktionskompetens 67 f
- justitieråd 71, 72
- jämknings 156, 159
- jäv 69–78, 81, 86, 91, 106, 118, 136, 140 f, 154, 164, 188 f, 193
- kammarrättspresident 72
- klander 16, 25, 32, 36, 57, 63, 89, 104, 106, 107, 110, 114, 126, 131, 133, 136, 137–148, 152, 158, 160 f, 164, 165, 169, 173 f, 177, 189, 204, 206, 234
- kollektivavtal 30, 31, 32, 38, 41, 46, 66, 83, 84, 215–219, 227
- kommanditbolag 42
- kompletteringsval, se fyllnadsval
- kompromiss 16, 39, 119
- konkurs 45, 46, 47, 50, 51, 71, 86, 96, 137, 140, 176
- konossement 46
- konsortialavtal 46
- konsult 30
- konsument 30, 65–67
- konsumtion, se förfallande
- kontraktsbrott 71, 138
- konventionellt skiljeförfarande 11, 173
- kostnad, se skiljedomskostnad
- kostnadsfördelning 148, 156, 204
- kravmål 50
- kumulation 105, 111, 137, 159, 162
- kvarstad, se säkerhetsåtgärd
- kvittning 43, 51, 105, 127, 143, 177, 192, 194, 198, 199, 205
- kvittning av processkostnad 157
- könsdiskriminering 32
- köpeavtal 43
- köpebrev 55
- köpeskilling 27, 43, 51, 97
- lagfart 29
- lagsökning 25, 43, 48, 49, 51, 52, 106, 108, 135
- landssekreterariatet 83, 89
- leasing 46

- legalt skiljeförfarande 11 f, 176, 177
leveranskontrakt 33, 38, 85, 210–213
licensavgift 144
likvidation 45
litispendens 23, 25, 135, 145
lös egendom 66
lösöre 66
- majoritet 117, 119, 142, 156
majus includit minus 118, 156, 204
mandat, se uppdrag
medgivande 127
mellandom 44, 128, 144, 147, 205
memorialanteckningar 100
moderbolag 45
motfordran 106
motivering 117, 121, 205, 208, 225, 229–231
mörk skiljedom 136, 149 f
- nullitet 26, 30, 53, 57, 107, 130–139, 142, 150, 162, 168, 173 f
nyttjanderätt 29, 31, 32, 41, 97, 102, 161, 164
näringsidkare 30, 65–67
- obstruktion 18, 19, 22, 64, 76 f, 81, 85, 88, 93, 105, 114, 116, 126, 193, 203
offentlighet 14, 58, 123
offert 33, 34, 35
officialprövning 48
ogiltighet, se nullitet
olycksfall 27, 50, 51
ombud, se partsombud
ombudsarvode 48, 156
omröstning, se votering
omslagsrevers 43
omyndig 70
opartiskhet 71, 79, 103
orderberkräftelse 33, 35
ordersedel 13, 34
- ordförande 99, 153, 155, 187, 189, 193, 195, 196, 218, 219, 222
- pant 170
partiell skiljedom 128
partsföreskrift 39, 56, 102, 113, 142
partsombud 124, 140, 142, 190
passivitet 34, 203 f
patent 29, 30, 50
prejudiciell fråga 50, 117
preklusion 51, 77, 98, 106, 131, 136, 137, 146, 148, 164, 165
preskription 128, 165
processhabilitet 24
processhinder 25, 26, 45, 56, 68, 107 f, 123, 141, 142, 146
processkostnad 121, 156 f, 168
processledning 100, 143, 144
protokoll 100, 115, 116, 120, 201, 208
- påkallelse 37, 58, 59, 64, 95–99, 104, 106, 107, 108, 125, 138 f, 149, 153, 165, 168, 171, 187, 190 f, 192, 215, 218, 219, 220
- regeringsråd 71, 72
reparation 32
reservation 119, 205 f
res judicata, se rättskraft
resolutivt villkor 54
resning 48, 136
ränta 105, 106, 149, 153, 157, 194, 220
rättegång 106, 108, 135
rättegångsfullmakt 24, 75, 140
rättegångshinder 24, 26, 47–53, 55, 56, 63, 64, 90, 96, 108, 123, 149, 165
rättegångskostnad, se processkostnad
rättelse 122 f, 206, 207 f
rättsförhållande 37
rättshjälp 14, 156

- rättskapacitet 24
 rättskraft 24, 31, 89, 108, 123, 134
 rättstillämpning 131
 rätt till dom 109 f

 sakkunnig 13, 74, 83, 94, 112–116, 202 f
 sammanboende (sambo) 75
 sammanjämknig 117, 118
 sammanträde 79, 99 f, 104, 106, 111, 116
 sanningsförsäkran 14, 112–115, 143
 sekreterare 100, 151, 186
 sekretess 209
 semesterersättning 33, 42
 servitut 46
 sjukdom 143
 självdöm 61, 136
 skadegörelse 32
 skadestånd 74, 81, 97, 144, 149, 170
 skattemål 29
 skiljaktig mening, se reservation
 skiljande (från skiljemannauppdrag), se entledigande
 skiljedöm 104, 116–123, 130–150, 222–232
 skiljedomsinstitut 39, 78, 83, 84, 89, 90, 91, 92, 94, 100, 102, 121, 123, 151, 155, 182 f
 skiljedomskostnad 118, 121, 136, 148, 151–160, 194 f, 204, 206 f, 213, 217, 218
 skiljeklausul 34, 40–47, 210–219
 skiljemannaavtal 79
 skiljenämnd 82–84, 99–101
 skingringsförbud, se säkerhetsåtgärd
 skrivfel, se rättelse
 skyldskap 75
 skälighetsuppskattning 28
 slutsedel 25, 33
 socialstyrelsen 83
 språk 101, 197

 stadfästelse 108 f
 standardformulär (-bestämmelser) 13, 34, 35
 statens förlikningsman 89, 216, 218
 statistiska uppgifter 233 f
 Stockholms Handelskammars
 Skiljedomsinstitut (SHS) 78, 83, 84, 90, 94, 95, 96, 104, 105, 113, 117, 121, 123, 125, 128, 129, 151, 152, 155, 157, 182, 184–209
 Stockholms tingsrätt 161 f, 233
 straffpåföljd 70
 stridsåtgärd 33, 41
 styrelseledamot 75
 stämning 95, 106
 subordinationsförhållande 75
 succession 45, 54
 suppleant 83, 91
 syn 12, 29, 113
 syssloman 167
 säkerhet 152, 153, 174, 177, 194 f
 säkerhetsåtgärd 32, 98, 153, 167–171

 telegram 96
 terms of reference 100, 143
 testamente 25
 tilläggsavtal 40, 42
 tilläggsdom 128
 tilläggsfråga 98, 104 f
 tingsrätt, se domstol
 tolk 145, 186
 tolkning 40, 41, 42, 123, 207 f, 219, 221
 tredje man 45, 46, 47, 112, 131, 136, 168
 tredje skiljeman 86 f, 99, 212–214, 222
 tredska, se obstruktion
 tvingande rättsregel 31, 135
 tvångsmedel 80, 102, 113, 115
 tystnadsplikt 79

- umpire 182
UNCITRAL 184 f, 188, 199, 207
underskrift 119, 123, 133 f
underårig 70
uppdrag 78, 138 f
uppfinning 20, 49
upphörande av skiljeavtal 53–58
upphörande av skiljemannauppdrag 81
upplysningsperson 113 f
uppskov 111
uppsägning 54
utbyte av skiljeman 200
utevaro 111, 143, 203
utfyllande av avtal 27
utländskt skiljeavtal 140, 179–181
utmätning 167, 168, 177
utredning 100, 104, 111, 112–116
utseende av skiljeman, se val av skiljeman
utslagsröst 118
utsökningsmål 134, 172–178

val av skiljeman 84–87, 96, 140, 163, 164, 165, 187 f, 192, 221, 234
vakans 93
verkställighet 53, 57, 63, 64, 96, 120, 123, 136, 137, 141, 148, 149, 155, 158, 168, 172–178, 208, 233
vetenskapsman 74
vilandeförklaring 25, 50, 51, 194
vite 29, 80, 112–115, 169
vittne 79, 94, 112–115
vittnesattest 103
votering 116–119, 142, 204
vårdslöshet 147
värdepapper 66
värdering 28, 29, 50, 97, 101, 145, 157, 214 f
värderingsman 66
växel 43

yrkande 95, 97, 105, 106, 121, 191

åtal 71
återkallelse 52, 144, 155
återställande av försutten tid 147, 165
återvinning till konkursbo 47, 50

äganderätt 50, 168
ändring av skiljedom 122, 147
ändring av talan 104 f, 106, 199 f

överleverans 42
överläggning 77 f, 116 f
överskridande 137 f

Institutet för rättsvetenskaplig forskning

- I *Hjalmar Karlgren*, Skadeståndsrätt. 252 s. 5:e uppl 1972
- II *Håkan Nial*, Internationell förmögenhetsrätt. 159 s 2:a uppl 1953. *Slut*
- III *Lars Welamson*, Om anslutningsvad och reformatio in pejus. 201 s 1953. *Slut*
- IV *Karl Olivecrona*, Rättegången i brottmål enligt RB. 379 s 3:e uppl 1968
- V *Gunnar Lagergren*, Delivery of the goods and transfer of property and risk in the law sale. 151 s 1954. *Slut*
- VI *Hjalmar Karlgren*, Avtalsrättsliga spörsmål. 214 s 2:a uppl 1954. *Slut*
- VII *Håkan Nial*, Handelsbolag och enkla bolag. 436 s 2:a uppl 1983
- VIII *Per Olof Ekelöf*, Processuella grundbegrepp och allmänna processprinciper. 292 s 1956. *Slut*
- IX *Lars Welamson*, Domvillobesvär av tredje man. 252 s 1956. *Slut*
- X *Hans Thornstedt*, Om rättsvillfarelse. 323 s 1956. *Slut*
- XI *Knut Rodhe*, Obligationsrätt. 383 s 1956. *Slut*
- XII *Tore Strömberg*, Åtalspreskription. 252 s 1956. *Slut*
- XIII *Per Olof Bolding*, Skiljeförfarande och rättegång. 251 s 1956. *Slut*
- XIV *Åke Malmström*, Föräldrarätt. 192 s 3:e tr 1969. *Slut*
- XV *Per Olof Ekelöf*, Rättegång I. 165 s 6:e uppl 1980
- XVI *Nils Regner*, Svensk juridisk litteratur. 642 s 1957. *Slut*
- XVII *Nils Herlitz*, Nordisk offentlig rätt I. 111 s 1958. *Slut*
- XVIII *Nils Herlitz*, Nordisk offentlig rätt II. 222 s 1958. *Slut*
- XIX *Per Olof Ekelöf*, Rättegång II. 198 s 7:e uppl 1985
- XX *Hjalmar Karlgren*, Säkerhetsöverlåtelse. 238 s 1959. *Slut*
- XXI *Folke Schmidt*, Tjänsteavtalet. Nyskriven uppl 1968. 229 s 2:a tr 1970. *Slut*
- XXII *Ivar Agge*, Straffrättens allmänna del I. 176 s 4:e uppl 1970. *Slut*
- XXIII *Hjalmar Karlgren*, Kutym och rättsregel. 112 s 1960. *Slut*
- XXIV *Karl Olivecrona*, Rätt och dom. 352 s 2:a uppl 1966
- XXV *Lennart Vahlén*, Avtal och tolkning. 329 s 2:a tr 1966. *Slut*
- XXVI *Ole Westerberg*, Skatter, avgifter och pålagor. 363 s 1961. *Slut*
- XXVII *Per Olof Ekelöf*, Rättegång III. 197 S 5:e uppl 1988

STOCKHOLMS
UNIVERSITET
1989 -12- 07
BIBLIOTEKET

- XXVIII *Seve Ljungman – Per Stjernquist, Den rättsliga kontrollen över mark och vatten I. 202 s 5:e uppl 1970. Slut*
- XXIX *Kurt Grönfors, Ställningsfullmakt och bulvanskap. 397 s 1961. Slut*
- XXX *Ivar Agge, Straffrättens allmänna del II. 186 s 3:e tr 1970. Slut*
- XXXI *Sigurd Dennemark, Om svensk domstols behörighet i internationellt förmögenhetsrättsliga mål. 376 s 1961. Slut*
- XXXII *Lars Welamson, Konkursrätt. 846 s 1961*
- XXXIII *Hilding Eek, Internationell privaträtt. 279 s 2:a uppl 1967. Slut*
- XXXIV *Seve Ljungman – Per Stjernquist, Den rättsliga kontrollen över mark och vatten II. 152 s 3:e uppl 1970. Slut*
- XXXV *Per Olof Bolding, Skiljedom. 252 s 1962*
- XXXVI *Nils Herlitz, Nordisk offentlig rätt III. 831 s 1963. Slut*
- XXXVII *Folke Schmidt, Äktenskapsrätt. 208 s 5:e uppl 2:a tr 1976*
- XXXVIII *Per Olof Ekelöf, Rättegång IV. 208 s 5:e uppl 1982*
- XXXIX *Axel Adlercreutz, Arbetstagarbegreppet. 499 s 1964*
- XL *Ivar Agge, Straffrättens allmänna del III. 119 s 3:e tr 1970. Slut*
- XLI *Lars Welamson, Konkurs. 205 s 8:e uppl 1988*
- XLII *Hjalmar Karlgren, Passivitet. 247 s 1965. Slut*
- XLIII *Peter Westerling, Studier över tomträttsinstitutet I. 529 s 1965*
- XLIV *Lennart Vahlén, Fastighetsköp. 250 s 2:a uppl 3:e tr 1971 a*
- XLV *Åke Hassler-Thorsten Cars, Skiljeförfarande. 262 s 2:a uppl 1989.*
- XLVI *Per Olof Ekelöf, Rättegång V. 216 s 6:e uppl 1987*
- XLVII *Knut Rodhe, Lärobok i obligationsrätt. 321 s 6:e uppl 1986*
- XLVIII *Bertil Bengtsson, Hävningsrätt. 675 s 1967*
- XLIX *Nils Börje Lihné, Lagsökning. 377 s 1968*
- L *Kurt Grönfors, Successiva transporter. 332 s 1968*
- LI *Hilding Eek, Folkkrätten. 492 s 4:e uppl 1986*
- LII *Nils Regner, Rättspraxis i litteraturen. 407 s 1969. Slut*
- LIII *Ole Westerberg, Förfarandet i förvaltningen. 151 s 1969. Slut*
- LIV *Nils Herlitz, Elements of Nordic Public Law. 287 s 1969. Slut*
- LV *Jacob W F Sundberg, Familjerätt i omvandling. 244 s 1969*
- LVI *Fredrik Sterzel, Riksdagens kontrollmakt. 260 s 1970*
- LVII *Hjalmar Karlgren, Produktansvaret. 197 s 1971*
- LVIII *E G Westman, Kommunal förvaltning genom avtal. 119 s 1971. Slut*
- LIX *Bertil Bengtsson, Särskilda avtalstyper I. 188 s 2:a uppl 2:a tr 1979*
- LX *Anders Agell, Växel, check och materiell fordran. 262 s 1971*
- LXI *Nils Regner, Svensk juridisk litteratur II. 398 s 1971*
- LXII *Ole Westerberg, Allmän förvaltningsrätt. Utges på annat förlag*
- LXIII *Åke Hassler, Specialprocess. 155 s 1972*
- LXIV *Folke Schmidt, Arbetsrätt I. 284 s 1972. Slut*
- LXV *Hilding Eek, Lagkonflikter i tvistemål. 307 s 1972*

- LXVI *Åke Lögdberg*, Personlighetsrätt. 176 s 1972
- LXVII *Holger Wiklund*, God advokatsed. 641 s 1973. *Slut*
- LXVIII *Halvar Lech*, Skadeersättning för personskada. 254 s 1973
- LXIX *Henrik Hessler*, Allmänna sakrätt. 590 s 1953
- LXX *Folke Schmidt*, Arbetsrätt II. 270 s 2:a uppl 1975. *Slut*
- LXXI *Hans Ragnemalm*, Extraordinära rättsmedel i förvaltningsprocessen. 293 s 1973
- LXXII *Nils Börje Lihné*, Betalningsföreläggande. 329 s 1973
- LXXIII *Folke Schmidt*, allmänna och privata pensioner. 239 s 1974
- LXXIV *Bertil Bengtsson*, Nyttjanderätt till fast egendom. 226 s 2:a uppl 1976. *Slut*
- LXXV *Lars Welamson*, Rättegång VI. 265 s 2:a uppl 1978
- LXXVI *Per Henrik Lindblom*, Processhinder. 292 s 1974
- LXXVII *Carl Martin Roos*, Grupplivsskyddet. 277 s 1974
- LXXVIII *Nils Jareborg*, Begrepp och brottsbeskrivning. 293 s 1974
- LXXIX *Per Olof Ekelöf*, Supplement till Rättegång I–V. 59 s 3:e uppl 1979
- LXXX *Håkan Nial*, Svens associationsrätt. 336 s 4:e uppl 1988
- LXXXI *Gösta Walin*, Separationsrätt. 222 s 1975
- LXXXII *Nils Jareborg*, Förmögenhetsbrotten. 393 s 1975
- LXXXIII *Bertil Bengtsson*, Skadestånd vid myndighetsutövning I. 439 s 1976
- LXXXIV *Hjalmar Karlegren*, Prestation och "fara" i köprätten. 196 s 1976
- LXXXV *Gillis Erenius*, Criminal Negligence and Individuality. 282 s 1976
- LXXXVI *Ivar Strahl*, Allmän straffrätt i vad angår brotten. 450 s 1976
- LXXXVII *Fritjof Lejman*, Den nya hyresrätten efter hyresregleringens avskaffande. 466 s 1976
- LXXXVIII *Jans Sandström*, Hembud och lösningsrätt vid övergång av aktie. 352 s 1976
- LXXXIX *Folke Schmidt*, Facklig arbetsrätt. 276 s 2:a uppl 1979
- XC *Nils Mattsson*, Aktiebolagens finansieringsformer. 244 s 1977
- XCI *Gustaf Lindencrona*, Arbetstagare och aktieägare i aktiebolagsstyrelser. 168 s 1978
- XCII *Nils Jareborg*, Brotten II. 305 s 2:a uppl 1986
- XCIII *Bertil Bengtsson*, Skadestånd vid myndighetsutövning II. 319 s 1978
- XCIV *Folke Schmidt*, Löntagarrätt. 270 s 1978
- XCV *Hilding Eek*, Lagkonflikter i tvistemål II. 114 s 1978
- XCVI *Stig Strömholm*, Idéer och tillämpningar. 344 s 1978
- XCVII *Gustaf Lagerbielke*, Om mened. 264 s 1979
- XCVIII *Bertil Bengtsson* – Anders Victorin, Hyra och annan nyttjanderätt till fast egendom. 285 s 2:a uppl 1985
- XCIX *Nils Jareborg*, Brotten I. 367 s 2:a uppl 1984

- C *Nils Regner*, Svensk juridisk litteratur III. 264 s 1980
- CI *Torgny Håstad*, Studier i sakrätt. 190 s 1980
- CII *Lars Gorton*, Rembursrätt. 480 s 1980
- CIII *Anders Victorin*, Kollektiv hyresrätt. 403 s 1980
- CIV *Anna Christensen*, Avstängning vid arbetslöshetsersättning. 464 s 1980
- CV *Gösta Walin*, Materiell konkursrätt. 286 s 2:a uppl 1987
- CVI *Lars Heuman*, Reklamnationsnämnder och försäkringsnämnder. 884 s 1980
- CVII *Henrik Hessler*, Obehöriga förfaranden med värdepapper. 296 s 1981
- CVIII *Stig Strömholm* (editor), An Introduction to Swedish Law. 528 p 2:nd ed 1988
- CIX *Stig Strömholm*, Rätt, rättskällor och rättstillämpning. 478 s 3:e uppl 1988
- CX *Nils Regner – Nils-Olof Berggren – Ove Lindh*, Rättspraxis i litteraturen, Nytt Juridiskt Arkiv 1930–1980. 597 s 1982
- CXI *Hjalmar Karlgren*, Obehörig vinst och värdeersättning. 123 s 1982
- CXII *Bertil Bengtsson*, Om jämkning av skadestånd. 337 s 1982
- CXIII *Torgny Håstad*, Sakrätt avseende lös egendom. 354 s 3:e uppl 1986
- CXIV *Nils Jareborg*, Brotten III. 294 s 2:a uppl 1986
- CXV *Jan Ramberg*, Spedition och frakttavt. 240 s 1982
- CXVI *Madeleine Löfmarck*, Brotten mot borgenärer. 380 s 2:a uppl 1986
- CXVII *Fredrik Sterzel*, Parlamentarismen i författningen. 216 s 1983
- CXVIII *Torkel Gregow*, Utsökningsrätt. 293 s 1983
- CXIX *Michael Bogdan*, Internationell konkurs- och ackordsrätt. 434 s 1984
- CXX *Nils Regner – Hans Regner – Göran Regner*, Svensk juridisk litteratur IV. 436 s 1984
- CXXI *Gösta Walin*, Borgen och tredjemanspant. 398 s 1984
- CXXII *Gertrud Lennander*, Återvinning i konkurs. 435 s 1985
- CXXIII *Ulf Peyron*, Det upphovsrättsliga anställningsförhållandet. 280 s 1985
- CXXIV *Knut Rodhe*, Handbok i sakrätt. 685 s 1985
- CXXV *Suzanne Wennberg*, Försök till brott. 373 s 1985
- CXXVI *Lotta Westerhäll*, Sjukpenninggrundande inkomst. 268 s 1986
- CXXVII *Carl Hemström*, Gemensamhetsanläggningar. 268 s 1986
- CXXVIII *Bertil Bengtsson*, Ersättning vid offentliga ingrepp I. Egendoms-skyddet enligt regeringsformen. 227 s 1986
- CXXIX *Lotta Westerhäll*, Bosättningsbegreppet inom folkbokföringen och sjukförsäkringen. 203 s 1986
- XXXX *Torkel Gregow*, Tredje mans rätt vid utmätning. 498 s 1987
- XXXXI *Per Henrik Lindblom*, Grupptalan. Det anglo-amerikanska class actioninstitutet ur svenskt perspektiv. 797 s 1989

- CXXXII *Stig Strömholm*, Historiskt och aktuellt. Studier i allmän rättslära. 325 s 1988
- CXXXIII *Nils Regner – Hans Regner – Göran Regner*, Svensk juridisk litteratur V, 1971–1986. 578 s 1988

ÅKE HASSLER — THORSTEN CARL

SKILJEFÖRFARANDE

Boken har ett övervägande praktiskt syfte att tjäna som vägledning för dem som i olika sammanhang har att syssla med skilje tvister och skiljedomar. Vidare är arbetet avsett att kunna användas i den juridiska undervisningen.

Boken har formen av en kommentar till lagtexten och är försedd med rättsfalls- och sakregister samt litteraturförteckning. Dessutom innehåller den exempel på skiljeklausuler och handlingar i skiljetvist.

Revideringen — som utförts av Thorsten Carl, chefsrådman och docent i processrätt — har främst gått ut på att redovisa den litteratur och rättspraxis som tillkommit sedan den första upplagan utgavs.

NORSTEDTS

ISBN 91-1-897241-1